

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΕΕ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΜΕ ΘΕΜΑ: *ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗ ΚΤΙΡΙΩΝ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ*

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΤΣΟΥΚΑΛΗ ΕΙΡΗΝΗ ΜΑΡΙΑ

A.M.1374

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. Π.ΠΑΓΚΑΛΟΣ

στον Γιώργο

Ευχαριστώ ιδιαιτέρως τους,

κ. Π.Πάγκαλο

κ. Γ.Σιδερή

κα. Ι. Παπαευτυχίου

κα. Α. Στρατικοπούλου

κα. Ε.Κονταξή

κ. Α.Κουτσουράδη

κα. Ε.Αναγνωστίδου

και τους ιδιοκτήτες των κτιρίων παραδειγμάτων που εξετάζονται στην πρόταση

Κατάλογος Περιεχομένων

Πρόλογος.....	σ.4
1.Ευρωπαϊκός χώρος.....	σ.σ.7-9
1.1.Γερμανία.....	σ.σ.9-12
1.2.Σοβιετική Ένωση.....	σ.12
1.3.Αυστρία.....	σ.12
1.4.Ολλανδία.....	σ.13
1.5.Γαλλία.....	σ.13
1.6.Ισπανία.....	σ.13
1.7.Ηνωμένο Βασίλειο.....	σ.σ.13-14
1.8.Βέλγιο.....	σ.14
2.Ιταλία.....	σ.σ.14-19
3.Ελλάδα.....	σ.σ.19-22
4.Η Ιταλική Αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα και ο πολιτικός χαρακτήρας της αρχιτεκτονικής αυτής.....	σ.σ.22-41
4.1. Η Πόλη της Κω. Κοινωνός μιας πολυπολιτισμικής πραγματικότητας.....	σ.24-41
4.1.1. Οι κοινωνικές , οικονομικές και πολιτικές συνθήκες όπως διαμορφώθηκαν μέσα από την συνύπαρξη των γηγενή πληθυσμών και των Ιταλών κατακτητών.....	σ.σ.24-26
4.1.2 Οι αρχιτεκτονικές επεμβάσεις των Ιταλών κατά την περίοδο 1922-1943.....	σ.σ.26-41
4.1.2.1. Η πόλη της Κω όπως παρουσιάζεται από το 1912 ως το 1922 και οι πρώτες αναγκαίες ιταλικές αρχιτεκτονικές επεμβάσεις μετά το 1922.....	σ.σ.26-34
4.1.2.2. Ο σεισμός του 1933 , οι επιπτώσεις σε κοινωνικό και κτιριακό επίπεδο.....	σ.σ.34-37
4.1.2.3. Η καθολική παρέμβαση στην πόλη της Κω, η αναδιαμόρφωση της μέσω του αστικού σχεδιασμού.....	σ.σ.37-41
4.2. Γενική κτιριολογική κατάταξη των κτισμάτων της ιταλικής παρέμβασης.....	σ.σ.42-47
4.2.1. Γενικά χαρακτηριστικά κατηγοριών.....	σ.σ.42-47
4.2.1.1. Λαϊκές κατοικίες – Casa di popolare	σ.42
4.2.1.2. Αστικές Κατοικίες.....	σ.σ.42-44
4.2.1.3. Κτίρια τύπου Palazzine.....	σ.44
4.2.1.4. Κτίρια τύπου Villini.....	σ.44
4.2.1.5. Δημόσια Κτίρια.....	σ.σ.44-45

4.2.1.6. Κτίρια με άλλες χρήσεις.....	σ.σ.45-47
4.2.2. Σχέσεις δράσης-αντίδρασης των παραπάνω μέσα στον αστικό ιστό.	σ.σ.47-48
4.3. Ανάλυση τυπολογική και μορφολογική των επιμέρους κτιριολογικών τύπων.....	σ.σ.48-79
4.3.1. Λαϊκές κατοικίες	σ.σ.48-54
4.3.2. Αστικές κατοικίες	σ.σ.54-59
4.3.3. Palazzine.....	σ.σ.59-64
4.3.4. Villini.....	σ.σ.64-68
4.3.5. Δημόσια κτίρια	σ.σ.68-78
4.3.6. Κτίρια με άλλες χρήσεις.	σ.σ.78-79
5.1. Παρουσίαση κτιρίων παραδειγμάτων.....	σ.σ.80-94
5.1.1. Περίοδος ανοικοδόμησης και τοποθεσία στον αστικό ιστό.	σ.σ.80-82
5.1.2.Υπάρχουσας Κατάστασης.....	σ.σ.82-101
5.1.2.1. Τυπολογική Ανάλυση.....	σ.σ.82-88
5.1.2.2. Μορφολογική Ανάλυση.....	σ.σ.88-101
5.1.2.3. Οικοδομικές τεχνικές.....	σ.σ.101-105
5.2 Ανάγνωση Παθολογίας.....	σ.σ.106-123
6.1. Πρόταση Επανάχρησης του Συγκροτήματος.....	σ.124
6.1.1. Πρόταση Αποκατάστασης.....	σ.124
6.2.Πρόταση Επανάχρησης.....	σ.125-127
Επόλογος.....	σ.127-128
Βιβλιογραφία.....	σ.129-133

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Θέλοντας να συλλέξουμε και να αναλύσουμε επαρκές πλήθος στοιχείων για την έρευνα της Ιταλικής Αρχιτεκτονικής στην περιοχή της Κω, καθίσταται αναγκαία η γνώση ενός ευρύτερου πεδίου. Ενός πεδίου διευρυμένου τόσο ώστε να καλύπτει, αρχικά, μια γενικότερη αρχιτεκτονική προσέγγιση αλλά και τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες μέσα στις οποίες αυτή η αρχιτεκτονική αποκτά υπόσταση. Είναι, λοιπόν, σαφές πως θα πρέπει να γίνει αναφορά, στο παραπάνω πλαίσιο, τόσο τον ελληνικό όσο και στον ιταλικό χώρο. Για να είναι, όμως, απολύτως τεκμηριωμένη μια τέτοια απόπειρα, θα πρέπει να επικαλεστούμε τις βαθύτερες επιρροές. Εκείνες, δηλαδή, τις επιρροές που αποτέλεσαν αφορμή για την ύπαρξη των διαφόρων πολιτικο-οικονομικών συγκυριών, ανατρέχοντας σε ένα ακόμα γενικότερο πλαίσιο. Το διευρυμένο αυτό πλαίσιο αφορά στον ευρωπαϊκό χώρο. Τοποθετούμε το πεδίο της έρευνάς μας, χρονολογικά, στην περίοδο του μεσοπολέμου. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα ευαίσθητη περίοδο για τον ευρωπαϊκό χώρο, που έχει υποστεί καθοριστικές αλλαγές σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

Έχουμε ένα ρευστό πολιτικό σκηνικό, κοινωνικές συνθήκες απόλυτα συνυφασμένες με αυτό και η αρχιτεκτονική βρίσκεται σε διαρκή συνομιλία με αυτό το σύνολο των δύο παραγόντων. Είναι τόσο καθοριστικής σημασίας αλλά και επιτακτικής ανάγκης, οι παραπάνω αλληλεπιδράσεις, που καθίσταται δύσκολο να εξακριβώσει κανείς αν η αρχιτεκτονική επηρέασε τελικά την κοινωνία, ωφελιμιστικά ή αρνητικά, ή οι κοινωνικές ανάγκες και συνθήκες έδρασαν καταλυτικά στην εξέλιξη της. Η μήπως η πολιτική ήταν αυτή που χειραγώγησε την αρχιτεκτονική μορφή στην εκάστοτε κοινωνία; Είναι εύκολο να καταλήξει κανείς να περιστρέφεται, με εναλλασσόμενη φορά, στις αντίθετες ροπές αυτού του τρίπτυχου· όπως ακριβώς με το «αυγό του Κολόμβου».

Η αλήθεια, ίσως, είναι υποκειμενική και έτσι εξαρτημένη πάντα από το σημείο που ορίζουμε ως σημείο αναφοράς. Η πιο αντικειμενική αλήθεια είναι πως -τελικά- οι κοινωνικές συνθήκες που επηρεάζονται από την υπάρχουσα, κάθε φορά, πολιτική άποψη καθιερώνουν τα κριτήρια -τα οποία οι αρχιτέκτονες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους -για μια ωφελιμιστική αρχιτεκτονική. Όπως αλήθεια είναι και η δυνατότητα χρησιμοποίησης της αρχιτεκτονικής από την πολιτεία για επίλυση κοινωνικών προβλημάτων αλλά και για επιβολή των πολιτικών τους σκοπιμοτήτων στην κοινωνία, επικαλούμενη πολιτισμικές πολιτικές.

Τελικά η πολιτική παίζει πρωτεύοντα ρόλο, γι' αυτό και είναι αναγκαία κάθε φορά η παράθεση των πολιτικών συνθηκών σε κάθε κοινωνία στην οποία θα αναφερόμαστε.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν προσεγγίζεται η Ευρώπη, με τις χώρες που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής του μοντερνισμού. Παρατίθενται οι συγκυρίες που οδήγησαν στην δημιουργία της αρχιτεκτονικής αυτής, σε βάθος χρόνου, αλλά κυρίως ερευνάται η πορεία της στο διάστημα του μεσοπολέμου και οι κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που την στιγμάτισαν και την χαρακτήρισαν.

Με επίκεντρο την Ιταλία του μεσοπολέμου, αφού τα Δωδεκάνησα- περιλαμβανομένης της Κω- τελούν υπό την εξουσία της, και με αναφορές στις συνθήκες που υπήρχαν στην ελεύθερη Ελλάδα η έρευνά μας κινείται από το γενικό στο ειδικό πεδίο.

Πάνω σε αυτή τη λογική αναλύεται, διεξοδικά, η αρχιτεκτονική στην περιοχή της Κω και όλες οι συνθήκες (κοινωνικό-πολιτικές) που επικρατούσαν.

Τέλος, φτάνοντας στο «άτομο» της έρευνας μας, παρατίθενται η αρχιτεκτονική έρευνα της υφιστάμενης κατάστασης μιας ομάδας κτιρίων του αντίστοιχου αρχιτεκτονικού ύφους.

Σκοπός μας είναι η σύνταξη των πρότυπων επεμβάσεων του συγκεκριμένου οικοδομικού τύπου. Για την ανάδειξη αυτής της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς προτείνεται η επανάχρηση του κτιρίου- παραδείγματος σε μουσειακό χώρο όπου θα εκθέτει το ίδιο το κτίριο τα οικοδομικά, τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του στους διάφορους επισκέπτες-ερευνητές. Μέσα από μια "in vivo" ολοκληρωμένη ερευνητική εμπειρία.

1. Ευρωπαϊκός χώρος

«*Τρώγε την πρόοδο*

και με τα φλούδια και τα κουκούτσια της». ¹

Οδυσσέας Ελύτης

Η Βιομηχανική Επανάσταση ,που έλαβε χώρα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, έδωσε τα μέσα για μια σειρά πολυάριθμων επιστημονικών επιτευγμάτων αλλά πυροδότησε ,ταυτόχρονα, και μια αλληλουχία κοινωνικών και πολιτικών διαταραχών μέσα στους κόλπους της Ευρώπης. Ο 20^{ος} αιώνας χαρακτηρίστηκε από το ράπισμα συνεχιζόμενων κοινωνικών , πολιτικών και οικονομικών μεταβολών. Με την ανάπτυξη των φυσικών επιστημών , στην υπηρεσία της βιομηχανίας αλλά και χάρης στις δυνατότητες που παρείχε η “μηχανή” , ο άνθρωπος παράγοντας διχάστηκε. Η ανάγκη για μια ορθολογιστική αντιμετώπιση των πραγμάτων , που είχε ήδη αρχίσει να εμφανίζεται από το Διαφωτισμό, αποτελούσε τον ωφελμιστικό παράγοντα για μια ευγενή πρόοδο. Ο ενθουσιασμός ,όμως, για την νέα καθημερινότητα που μπορούσε να παράσχει η αξιοποίηση της μηχανής , έδινε τροφή στην απληστία των εξουσιών για υπεροχή και της αστική τάξη για κεφαλαιακό πλούτο. Οι κοινωνίες μεταλλάχθηκαν. Η αστική τάξη αποκτά δύναμη μέσα από τα οικονομικά οφέλη που της χάρισε η βιομηχανοποίηση της κοινωνίας και η εργατική τάξη εξαντλείται , διοχετεύοντας την ενέργεια της στο όνομα της μαζικής παραγωγής. Οι μηχανές καθιστούν τις μετακινήσεις ευκολότερες και τους πολέμους που ακολουθούν σκληρότερους. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι που ακολουθούν, αποτελούν σημεία τομής.

Θα λέγαμε ότι διαμορφώνουν τρεις περιόδους με διαφορετικές ,γενικευμένες , κοινωνικές προσεγγίσεις της αρχιτεκτονικής. Πάντα ,όμως, σε μια κοινή βάση ` την ανάγκη για τον καθορισμό της αρχιτεκτονικής λειτουργίας, με συνεχή συνειδητή απομάκρυνση από στείρα κλασικιστικά πρότυπα και με μια ορθολογική, ανθρωποκεντρική (τις περισσότερες φορές) αντιμετώπιση. Στην περίοδο από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα μέχρι και των πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο² , γεννιέται η επιστήμη των κατασκευών³, παρατηρούμε μια τάση για αναζήτηση μιας νέας αρχιτεκτονικής μορφής που υποβοηθάει η τεχνική εξέλιξη επεξεργασίας και χρήσης υλικών (γυάλινα περιβλήματα, ανάπτυξη τεχνικής σιδήρου, σύστημα φέρον οργανισμού Hennebique, δοκιδοτή πλάκα Maillart κ.α.) . Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε αποκαλύψει τις επιζήμιες δυνατότητες της βιομηχανικής δύναμης . Παρόλα αυτά οι εξουθενωμένες κοινωνίες, και οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες αναζητούσαν ,πλέον, πιο έντονα την αξιοποίηση της “βιομηχανικής πραγματικότητας” στην αρχιτεκτονική που θα είχε μια ωφέλιμη, αυτή τη φορά, χρήση των δυνατοτήτων της “βιομηχανικής δύναμης”, με πιο καθαρούς ορθολογιστικούς συνθετικούς συνειρμούς και κυρίως προσπαθώντας να επιλύσει κοινωνικά προβλήματα επιτακτικού χαρακτήρα. Η ανάγκη για καθιέρωση νέων αρχιτεκτονικών προτύπων, έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης -σε κάποιες περιπτώσεις- από την εκάστοτε εξουσιαστική πολιτική. Το πολιτικό σκηνικό είναι ρευστό σε όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου και ,όσο ποτέ άλλοτε -στην σύγχρονη ιστορία-, σε διαρκή αλληλεπίδραση με την αρχιτεκτονική πορεία. Στην περίοδο που ακολουθεί μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο⁴ οι κοινωνίες αντιμετωπίζουν τον οικονομικό μαρασμό και την βιοποριστική εξαθλίωση.

¹ Οδυσσέας Ελύτης, *Μαρία-Νεφέλη, Ποίηση, Ίκαρος* , 2002, σ.392

² Ο πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος χρονολογείται στο διάστημα 1914-1918.

³³³³ «...η τεχνική βασίζεται πάνω σε μονοσήμαντους επιστημονικούς κανόνες (στις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα γεννιέται η επιστήμη των κατασκευών)...η έννοια του στυλ.. θεωρείται μια διακοσμητική επικάλυψη, που εφαρμόζεται κάθε φορά πάνω σε ένα γενικό φέροντα οργανισμό. Ο αρχιτέκτονας κρατά το ρόλο αυτόν αφήνοντας τα υπόλοιπα στον μηχανικό, και αρνείται να θεωρήσει σαν αρχιτεκτόνημα τις κατασκευές που δεν επιδέχονται μια τέτοια επεξεργασία.»Leonardo Benevolo, *Η Ιστορικότητα του Αρχιτεκτονικού έργου*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα, σ.334.

⁴ Η χρονική περίοδος που διήρκησε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος είναι μεταξύ 1940-1945.

Εμείς θα εξετάσουμε την αρχιτεκτονική, και το πλαίσιο των οικονομικό-πολιτικό-οικονομικών συνθηκών που την περιβάλει, την χρονική περίοδο του μεσοπολέμου.

Όλο αυτό το χρονικό φάσμα είναι η περίοδος που “κατοχυρώνεται” και γίνεται ευρέος διαδεδομένη⁵ η αρχιτεκτονική του μοντερνισμού με πρώιμη εποχή το διάστημα 1915-1930⁶. Ποιες είναι όμως οι ρίζες του κινήματος αυτού; Οι ρίζες του μοντέρνου κινήματος ξεκινούν ,ιδεολογικά, ήδη από την εποχή του Διαφωτισμού. Όπως διατυπώνει και ο Benevolo : «Ο διαφωτισμός αμφισβητεί το κύρος όλων των παραδοσιακών θεσμών , και παίρνοντας μέρος στη συζήτηση γύρω απ’ την αρχιτεκτονική είναι σε θέση να ξεκαθαρίσει μια για πάντα την ακριβή έκταση και αξία των μορφολογικών κανόνων του κλασικισμού , αναλύοντας αντικειμενικά τα συστατικά της κλασικής αρχιτεκτονικής γλώσσας »⁷. Το 18^ο αιώνα έχουμε την γέννηση της επιστήμης της αρχαιολογίας. Έτσι καθίσταται εφικτή η τυπολογική και μορφολογική “αποκρυπτογράφηση” των αρχιτεκτονικών μνημείων και μέσα στην προσπάθεια για ταυτοποίηση του “αυθεντικού στυλ” ξεσπούν διαμάχες που δεν αποδίδουν στην εξελικτική πορεία της αρχιτεκτονικής ,αλλά αντίθετα σε μια οπισθοδρομική κατάσταση. Είναι η εποχή που ανθεί ο ιστορισμός (=historicism) , όπου επικρατεί μια τάση ανακύκλωσης των προϋπαρχόντων στυλ ,σε μια ύστατη- πεισματική -προσπάθεια να αναζωπυρώσουν την αποδοχή και τις πεποιθήσεις που έτρεφαν για σχεδόν τρεις αιώνες. Αυτή η εποχή φαντάζει στείρα προς τις εξελίξεις και την έμπνευση, ή σφηνωμένη στη “δύναμη της συνήθειας” εντούτοις αποτέλεσε το μεταβατικό στάδιο για τις δυναμικές αλλαγές ,που συντέλεσαν στην δημιουργία του μοντέρνου κινήματος. ⁸ Ο μοντερνισμός έλαβε μορφή σταδιακά και πάντα μέσα από διαφορετικές εκδοχές του εαυτού του⁹ με κριτήρια στηριγμένα σε μια κοινή αρχή αλλά πάντα συνυφασμένα και σε άμεση αλληλεπίδραση με το κοινωνικό και πολιτικό σκηνικό. Η αρχή του μοντερνισμού είναι η συνειδητή συνθετική επίλυση με κύριο γνώμονα την κάλυψη της ανάγκης της λειτουργικότητας και τα όποια μορφολογικά στοιχεία των όψεων να πηγάζουν από -αλλά και να προδίδουν -αυτή την τυπολογική λειτουργικότητα. Απόδειξη της επιρροής -στην αρχιτεκτονική εξέλιξη- των κοινωνικών συνθηκών και αναγκών , είναι το γεγονός πως η πρώτη της εκδήλωση έγινε μέσα από τον αστικό σχεδιασμό (πόλη Ledoux αρχές 19^{ου} αιώνα, ακολουθεί η Βιομηχανική Πόλη του Garnier -1917,και έπειτα με τον Le Corbusier στην πολεοδομική διατριβή ASCORAL)¹⁰. Αρχή του μοντερνισμού ,όπως εξελικτικά την διατύπωσαν οι εξής :

«Κατά τον Choisy , η ουσία της αρχιτεκτονικής βρίσκεται στην κατασκευή και όλοι οι καλλιτεχνικοί μετασχηματισμοί είναι απλά και μόνον η λογική συνέπεια της τεχνικής ανάπτυξης.»¹¹

«Με δύο τρόπους η αρχιτεκτονική μπορεί να είναι αληθινή. Πρέπει να είναι αληθινή ως προς το πρόγραμμα και αληθινή ως προς τις μεθόδους κατασκευής. Για να είναι αληθινή ως προς το πρόγραμμα , πρέπει να ικανοποιεί με ακρίβεια και απλότητα τους όρους που επιβάλλουν οι ανάγκες. Για να είναι αληθινή ως προς τις μεθόδους κατασκευής , πρέπει να μεταχειρίζεται τα υλικά σύμφωνα

⁵Χρήση όρου “διαδεδομένης” γιατί ο όρος “αποδεκτή” δεν θα ήταν απόλυτα σωστός αφού πολεμήθηκε αρκετά από αρχιτέκτονες, καλλιτέχνες αλλά και πολιτικά πρόσωπα που υποστήριζαν ακόμα τις αισθητικές κλασικίζουσες αξίες, του ιστορισμού(historicism).

⁶ «...πρώιμη εποχή του μοντέρνου κινήματος του 1915-1930.»Τάσος Μπίρης, *DO.CO.MO.MO., Τα τετράδια του μοντέρνου 03,ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ:ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ* ,εκδόσεις future, Αθήνα 2007 ,σ.58.

⁷ Leonardo Benevolo, *Η Ιστορικότητα του Αρχιτεκτονικού Έργου*, εκδόσεις Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα, σ.330.

⁸Ιστορισμός: επικράτησε με την αναβίωση του νεοκλασικισμού, νεογοθτικού, νεοβυζαντινού στυλ κ.τ.λ. (βλ.

Leonardo BBenevolo, *Η Ιστορικότητα του Αρχιτεκτονικού Έργου*, εκδόσεις Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα , σ.331)

⁹ «...φυγόκεντρες τάσεις αντιμετώπισε..η σύγχρονη-νέα-“αναγεννημένη” αρχιτεκτονική, αρχικώς με το Jugendstil, τον εξπρεσιονισμό των Behrens καιPoelzig, τον αφαιρετικό ορθολογισμό του Bauhaus του Gropius ή τον μυστικιστικό του Le Corbusier, τον γαλλικό και ρωσικό κονστρουκτιβισμό...» , Χρήστος Αθανασόπουλος, *DO.CO.MO.MO. , Τα τετράδια του μοντέρνου 03,ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ-ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ*,εκδόσεις future,Αθήνα 2007, σ.11

¹⁰ Βλ. σ.36 και σ.σ.98-101, Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.67.

Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *ΜΟΔΕΡΝ ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

¹¹ ο.π. , Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.27. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *ΜΟΔΕΡΝ ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες τους... καθαρά καλλιτεχνικά ζητήματα όπως η συμμετρία και η μορφή , μπροστά στις βασικές μας αρχές έχουν δευτερεύουσα σημασία». Eugène Viollet-le-Duc, *Entretiens sur l’architecture*, **1863-72**¹²

«..Οι τοίχοι αποτελούν το περίβλημα του χώρου, και έτσι ο χώρος ...εκφράζεται κάθε φορά μέσα από την πολυπλοκότητα της τοιχοποιίας του». Berlage¹³

«Αν σε ένα δάσος, δούμε ένα μικρό ανάχωμα, με μήκος έξι πόδια και πλάτος τρία, φτιαγμένο με το φτυάρι σε σχήμα πυραμίδας , θα σοβαρευτούμε και κάτι θα μας πει μέσα μας : εδώ κάποιος είναι θαμμένος. Αυτή είναι αρχιτεκτονική ». Adolf Loos, **1910**¹⁴

«Ένα αντικείμενο καθορίζεται από την ουσία του. Για να το διαμορφώσουμε έτσι που να λειτουργεί σωστά –ένα αγγείο, ένα κάθισμα, ένα σπίτι- πρέπει να διερευνήσουμε πρώτα την ουσία του...». Walter Gropius, **1923**¹⁵

«Η θεωρία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής αναγνωρίζει την προτεραιότητα των κοινωνικών και ανθρώπινων αναγκών και αποδέχεται τη μηχανή ως το μοντέρνο μορφολογικό σύνδεσμο για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών», Walter Gropius¹⁶

«...Είναι μία μαθηματική λειτουργία του πνεύματος... Αυτό είναι αρχιτεκτονική». Le Corbusier, **1923**¹⁷

«..Το να δείξεις ή όχι τα υποστυλώματα που εξάλλου εκτελούν φρόνημα τη δουλειά τους να φέρουν το κτίριο , αυτό πια είναι προσωπικό θέμα αισθητικής το οποίο δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να προδικάσουμε[...]Το σημερινό πρόβλημα είναι σοβαρότερο : Τι είναι αυτό που θέλουμε να κτίσουμε; Η υγεία που πρέπει να μπει σε ένα σύστημα κατασκευής είναι της ίδιας τάξης με εκείνη που πρέπει να διέπει το πρόγραμμα και να το εκφράζει με την κάτοψη και την τομή». Le Corbusier¹⁸

Οι διάφορες εκδοχές που έλαβε ο μοντερνισμός έχουν όπως παρατηρήσαμε παραπάνω μια κοινή αρχή : την λειτουργικότητα. Ποια ήταν όμως τα στοιχεία που συντέλεσαν στις διάφορες διαφοροποιημένες εκδοχές της; Ο ίδιος ο όρος της αρχιτεκτονικής είναι αυτός που δίχασε την αρχιτεκτονική κοινότητα της εποχής , η σχέση δηλαδή της αρχιτεκτονικής με την τέχνη. Παρόλο που όλοι οι υποστηρικτές του μοντερνισμού υπήρξαν ορθολογιστές ως προς την συνθετική διαδικασία και έθεσαν την λειτουργικότητα στην τυπολογία, εντούτοις υπήρχαν κάποιοι που αντιμετώπιζαν την αρχιτεκτονική ως αντικείμενο τέχνης που έχει ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και άλλοι ως αντικείμενο οικοδομικής διαδικασίας για τον άνθρωπο με καθαρά χρηστική σημασία και χωρίς διάθεση για αναγωγή του σε τέχνη. Θεωρούσαν και οι δύο πλευρές την αρχιτεκτονική συνθετική διαδικασία ως μια διαδικασία ορθολογιστικών σκέψεων αλλά κάποιοι με μια χρεία τοπικιστικής διάθεσης νοημάτων, όχι τόσο συνυφασμένων με την σκληρή πραγματικότητα (Art Nouveau, εξπρεσιονισμός). Πιο συγκεκριμένα η διαφορά έγκειται στην δυνατότητα “τυποποίησης” που παρέχει η βιομηχανική παραγωγή, οπου άλλοι την θεωρούσαν ως μια υποβάθμιση της ποιότητας της “τέχνης του σχεδιασμού” και άλλοι ως μια πραγματικότητα της εποχής. Για να γίνει αντιληπτή αυτή η λεπτή εννοιολογική προσέγγιση παρατίθενται κάποιες απόψεις των ίδιων των αρχιτεκτόνων της εποχής αυτής :

¹² ο.π. , Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.67. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

¹³ ο.π. , Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.73. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

¹⁴ Adolf Loos, *Parole nel vuoto*, «*Αρχιτεκτονική, 1910*», εκδόσεις Adelphi, Milano 1972, σ.255.

¹⁵ Ούλριχ Κόνραντς, *Μανιφέστα και προγράμματα της αρχιτεκτονικής του 20^{ου} αιώνα*, « Walter Gropius -Van Eestern , *Για μια συλλογική αρχιτεκτονική, σχόλιο στο Μανιφέστο V, 1923*», εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 1977, σ.28.

¹⁶ Walter Gropius, *Scope of Total Architecture* , Harper & Brothers , New York 1955, από την ιταλική μετάφραση *Architettura integrata*, Il Saggiatore , Milano 1977, σ.201. Αναδημοσίευση από το «*Gropius Appraises Today’s Architects*» *Architectural Forum* , May 1952

¹⁷ Le Corbusier, *Για μια αρχιτεκτονική*, μτφ. Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Εκκρεμές, Αθήνα 2004, σ.123

¹⁸ Φράση του Le Corbusier που παραθέτει ο Γιώργος Παπαγιαννόπουλος, *DO.CO.MO.MO. , Τα τετράδια του μοντέρνου 03,ΟΤΑΝ ΤΟ ΜΟΝΤΡΝΟ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΝΟΝΑΣ*, εκδόσεις future,Αθήνα 2007, σ.98

« Η πορεία από τον ατομικισμό στη δημιουργία τύπων είναι ο οργανικός τόπος εξέλιξης. [...] Αυτή πρέπει να είναι σήμερα η κατεύθυνση της παραγωγής , οπου το προϊόν [...] σταθερά βελτιώνεται. [...] Ουσιαστικά, η αρχιτεκτονική τείνει στο τυπικό. Ο τύπος παραμερίζει το ασυνήθιστο και εγκαθιδρύει την τάξη». Muthesius, 1910 ¹⁹

«Ένα πολύ μικρό μέρος της αρχιτεκτονικής ανήκει στην τέχνη : ο τάφος και το μνημείο. Οτιδήποτε άλλο , οτιδήποτε εξυπηρετεί κάποιο σκοπό , πρέπει να αποκλειστεί από το χώρο της τέχνης». Adolf Loos , **1910**²⁰

«Όλα τα πράγματα στον κόσμο είναι παράγωγα του τύπου, λειτουργία-χρόνος-οικονομικοί όροι , τόσο που κανένα δεν μπορεί να αποτελεί έργο τέχνης. Κάθε τέχνη είναι σύνθεση και γι’ αυτό δεν μπορεί να συμβιβαστεί με κάποιον ιδιαίτερο στόχο. Η ζωή είναι λειτουργική και άρα δεν είναι καλλιτεχνική· [...] Τι είναι όμως μια σχεδιασμένη πόλη ή το σχέδιο μιας κατοικίας; Ανταγωνισμός ή λειτουργία; Τέχνη ή Ζωή;». Hannes Meyer, **1928**²¹

Θα πρέπει να παραθέσουμε , πως ο μεγαλύτερος εκφραστής του μοντερνισμού ήταν αναμφισβήτητα ο Le Corbusier (σημαντικά συνέβαλε και ο Gropius, οι απόψεις και το έργο του αναλύονται αναφορικά με το Bauhaus στο κεφάλαιο 1.1.). Η μεγαλύτερη συμβολή του έγκειται στο έργο του *Les 5 points d’une architecture nouvelle* (1926)²² και στην συνεχή προσπάθειά του για την δημιουργία τυποποιημένης κατοικίας και επίλυσης του προβλήματος κατοικίας²³. Υιοθετεί την χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος²⁴ (ως υλικό του μέλλοντος) και την ελεμενταριστική προσέγγιση (από το 1919 είχε υιοθετήσει μια λογική κολλάζ στην κατασκευή²⁵). Βασικό του γνώρισμα η αντίθεση.²⁶

¹⁹ Πρόταση Muthesius του προγράμματος των 10 σημείων , σε συνέλευση της Werkbund. Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.109. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

²⁰ Απόσπασμα από το έργο του *Architektur*, 1910 , ο.π. Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.90-91. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

²¹ Απόσπασμα από το δοκίμιο του *Bauen*(=το κτίζειν), τις ίδιες απόψεις επικαλείται και ο Τσέχος καλλιτέχνης Teige σε μια διαμάχη που είχε με τον Le Corbusier, και που στην επίθεσή του παρέθετε το παραπάνω απόσπασμα και δημοσίευσε στο περιοδικό του, *Stavda*, 1929. Σε απάντηση αυτών ο Le Corbusier γράφει ένα άρθρο με τίτλο *The Defence of Architecture*, που δημοσίευσε στο περιοδικό του Teige , υποστηρίζοντας «Σήμερα ,ανάμεσα στους πρωτοπόρους της Neue Sachlichkeit, υπάρχει κάποιος που έχει δολοφονήσει δύο λέξεις : Baukunst (= Αρχιτεκτονική) και Kunst(Τέχνη). Κάποιος τις αντικατέστησε με τις λέξεις Bauen (= Το κτίζειν) και Leben(Το ζειν) ... Σήμερα που η μηχανοποίηση μας έχει οδηγήσει σε μια γιγαντιαία παραγωγή , η αρχιτεκτονική , κύριε Hannes Meyer, βρίσκεται στο επίκεντρο του πεδίου της μάχης , είτε πρόκειται για τη διεξαγωγή του πολέμου , είτε για το σχήμα ενός μολυβιού , είτε για την τηλεφωνική συσκευή. Η αρχιτεκτονική είναι ένα φαινόμενο δημιουργίας που ακολουθεί τη διάταξη. Όποιος ορίζει τη διάταξη, αυτός ορίζει και την σύνθεση». Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009 , σ.148-149. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

²² 109

²³ Το θέμα της κατοικίας το έλυσε σε δύο εκδοχές : 1. Ελεύθερη αστική μονοκατοικία σε νεοπαλλαντιανό πρότυπο (δεκαετία ‘20) 2.συλλογικές κατοικίες με κρυπτοκλασικίζουσα μορφή.

Το 1922 εξελίσσει την ιδέα του Maison-Dom-Ino και των Villes Pillotis (είχε ως βασικό τύπο το παραδοσιακό μεσογειακό μέγαρο , χρήση ημιώροφου για διαχωρισμό σε ζώνες νύχτας-μέρας). Αποκορύφωμα της προσπάθειάς του για τυποποιημένες κατοικίες αποτέλεσαν τα 130 σπίτια στο Πεσσακ. Αναφορικά με τις κατοικίες το 1928 αντιδρά στις “ελάχιστες διαστάσεις” και εκδίδει το *Maison Maximum*. ο.π. , Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.σ.140-164 Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

²⁴ ο.π. , Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.141. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

²⁵ ο.π. , Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.143. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

²⁶ ο.π. , Kenneth Frampton,*Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, σ.140. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

Στο πολιτικό σκηνικό σε αντίθεση με την εικόνα μιας Ευρώπης που ο φασισμός καταπίνει τις δημοκρατίες, συγκλονισμένη από αντιδημοκρατικές δυνάμεις, έχουμε να τονίσουμε το μεγάλο αριθμό των δημοκρατιών που επιβίωσαν (μέχρι γερμανικής κατοχής) . Ο κατάλογος περιλαμβάνει: το Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία (παρά τις σοβαρές απειλές), Ελβετία, Βέλγιο, Ολλανδία, Ιρλανδία, Δανία, Σουηδία, Νορβηγία και Φινλανδία (παρά μια επικίνδυνη κρίση). Συνολικά δέκα χώρες. Ο αριθμός των δημοκρατιών που καταλείφθηκαν είναι πολύ μικρότερος, και όμως επέφερε τρομακτικές αλλαγές,: Ιταλία, τη Γερμανία, την Αυστρία και την Ισπανία το 1936. Ακόμα η Ρωσία, η Τουρκία, η Πολωνία ,η Ουγγαρία Πορτογαλία το 1917 και το 1925, η Ρουμανία, η Βουλγαρία και η Ελλάδα - θα ήταν ίσως καλύτερα ως αναλύσεις των φιλελεύθερων συνταγματικών καθεστώτων, παραδείγματα χωρών που πέρασαν στη διαδικασία του εκδημοκρατισμού, ή ματαιώθηκαν οι διαδικασίες εδραίωσης της δημοκρατίας, από πλήρως δημοκρατικά καθεστώτα. ²⁷

Η ανάλυση και κατανόηση των διαφόρων συνθηκών αλλά και της εξέλιξης της μοντέρνας αρχιτεκτονικής γίνεται κατά χώρες (στον ευρωπαϊκό χώρο) , έτσι ώστε να γίνεται αντιληπτή η σχέση αρχιτεκτονική-κοινωνία-οικονομία-πολιτική. Η Γερμανία σκιαγραφείται πιο προσεκτικά λόγω του συσχετισμού του καθεστώτος της με τον ιταλικό φασισμό του Μουσολίνι. Η Ιταλία θα αναλυθεί πιο διεξοδικά σε ξεχωριστό κεφάλαιο, λόγω του αναπόφευκτα σημαντικού αντίκτυπου στην αρχιτεκτονική της περιοχής της Κω.

1.1. Γερμανία

«Το όνειρο της Werkbund²⁸ για ένα κόσμο μετασχηματισμένο από την gute Form²⁹ και τα βιομηχανικά μονοπώλια αποδείχθηκε εξίσου μάταιο με τις μεταρρυθμιστικές ελπίδες της κοινωνικά συνειδητοποιημένης αστικής τάξης, που μετά από πενήντα χρόνια υποστήριξης του Κινήματος Arts and Crafts³⁰ και της Art Nouveau³¹ οδηγήθηκαν σε βίαιο τέλος με τον πρώτο βιομηχανοποιημένο πόλεμο. Σε μια εποχή που η παροχή στοιχειώδους στέγης ήταν ζήτημα εξαιρετικά επάγουσας ανάγκης, δεν μπορούσε πια κανείς να έχει φαντασιώσεις για μια κοινωνία μετασχηματισμένη μέσα από την τέχνη , τη βιομηχανία και το θέατρο». Kenneth Frampton³²

²⁷ ό.π. J.J. Linz, "La crisis de las democracias", in M. Cabrera, et. al., *Europa en crisis 1919-1939*, Madrid, Pablo Iglesias, 1991, σ. 231.(σε δική μας μετάφραση).

²⁸Η Deutsche Werkbund ιδρύθηκε από τους Muthesius , Schmidt, Naumann με αρχικά μέλη 12 καλλιτέχνες και 12 εταιρίες χειροτεχνών, το 1907. Είχαν ως αρχή της βελτίωση της εκπαίδευσης της χειροτεχνίας και τη δημιουργία κέντρου για την προώθηση των στόχων τους. Δεν συμφωνούσαν με την άποψη του Muthesius για μαζική βιομηχανική παραγωγή. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009 , σ.107. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

²⁹ Έχει να κάνει με τον μετασχηματισμό της μορφής που τόσο απασχόλησε τα Κινήματα Arts and Crafts και Art Nouveau.

³⁰ Αγγλικό Κίνημα που καθιερώθηκε από τη Συντεχνία των Καλλιτεχνών-που ιδρύθηκε από τον Lethaby και μελών του γραφείου Shaw, το 1884, και με την ίδρυση της Εταιρίας Εκθέσεων του Arts and Crafts – που ίδρυσε και επιτέλεσε προϊστάμενος του ο Morris Walter Crane- το 1887. Είχαν ως έντονη αναζήτηση τις μεθόδους εξέλιξης της μορφής, χαρακτηρίζονταν από μια μίξει νεοπαλλαντιανισμού και εδουαρδιανού και των αγγλικών γεωργιανών εξοχικών σπιτιών. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009 , σ.54-55. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

³¹ Κίνημα που χαρακτηριζόταν από την εστίαση στην εξέλιξη της μορφής και που αντλούσε τα θέματά της από οργανικές μορφές, αποτέλεσε εξέλιξη του δομικού ρασιοναλισμού (= δομικός ορθολογισμός).Το 1897 ιδρύεται το κίνημα Sessecion (=Art Nouveau) της Βιέννης από τους Klimt, Hoffman , Olbrich , Moser. Κυριότεροι εκφραστές : Gaudi, Horta , Berlage. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009 , σ.67. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

³² Ο.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.97. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ,που αποτέλεσε τον πρώτο βιομηχανοποιημένο πόλεμο, η Γερμανία εξαντλείται οικονομικά από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και η κοινωνία περνάει σε μια αποστροφή από την βιομηχανική παραγωγή λόγω του φόβου και της εξαθλίωσης που της προκάλεσε. Και οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες όμως φαίνεται να αναζητούν τώρα μια οικοδομική τέχνη και όχι μια βιομηχανοποιημένη παραγωγική τεχνική (Art Deco).³³ Η Deutsche Werkbund εγκαταλείπεται και ο εξπρεσιονισμός αποκτά οπαδούς. Ο εξπρεσιονισμός³⁴ αποτελεί το μέσω έκφρασης για μια ουτοπική αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών και μια αντιδραστική αρχιτεκτονική που φιλοδοξείται από τους υποστηρικτές της να φέρει ένα νέο πολιτισμό. Μετά από συνέδριο των Behrens, Taut, Gropius, Schmidt και άλλων- το 1919 , εκδίδεται το μανιφέστο του *Arbeitsrat für Kunst* (= Η Τέχνη για Όλους), με έντονη σοσιαλιστική χρεία. Το 1920 ο Taut προτείνει μια ριζοσπαστική αστική πολιτική με το *Die Auflösung der Städt* (που έβρισκε σύμφωνους τους σοσιαλιστές επαναστάτες της Ρώσικης Επανάστασης).

Το 1919 έχουμε και την διακήρυξη του Bauhaus της Βαϊμάρης³⁵ , μια σχολή που δίδασκε τις εφαρμοσμένες τέχνες, με τον Gropius να αναλαμβάνει διευθυντής την ίδια χρονιά. Πρόκειται για μια σύνθετη σχολή που θεωρούσε την τέχνη αναπόσπαστο κομμάτι της αρχιτεκτονικής. Τον προηγούμενο χρόνο ο Taut έγραψε στο *Arbeitsrat für Kunst* : «Να δημιουργήσουμε μια καινούργια συντεχνία χειροτεχνών , χωρίς τις ταξικές διακρίσεις που ορθώνουν φράγματα υπεροψίας ανάμεσα στους χειροτέχνες και τους καλλιτέχνες». ³⁶ Ενώ ο Gropius αναφέρει : « ο χώρος της συλλογικής παραγωγικής δράσης μιας κοινότητας , είναι το αποτέλεσμα της Θέλησης ενός ολόκληρου λαού και αποτελεί την εικόνα και το εργαλείο της προόδου». ³⁷ Παράλληλα το 1919 ο Mies van der Rohe αναλαμβάνει διευθυντής του ριζοσπαστικού τμήματος της Novembergruppe (μια ομάδα που απέβλεπε στην αναβίωση των τεχνών).³⁸ Το 1922 οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες τον επηρεάζουν ώστε να αλλάξει την χειροτεχνική κατεύθυνση της σχολής έτσι ώστε το 1923, στο *Aufbau des Staatlichen Bauhauses Weimar* (= *Η θεωρεία και η οργάνωση του Bauhaus*) : «Η διδασκαλία της χειροτεχνίας έχει ως στόχο την προετοιμασία του σχεδιασμού για τη μαζική παραγωγή. [...] να δουλεύει με μηχανές και παράλληλα να διατηρεί την επαφή του με ολόκληρη τη διαδικασία παραγωγής, από την αρχή μέχρι το τέλος [...]». ³⁹ Το 1921 έρχονται στο Βερολίνο ως απεσταλμένοι της Σοβιετικής ένωσης οι Λισσίτζκι και Έρεμπουργκ. Το 1923 έχουμε την έκδοση του πρώτου τεύχους του *G(Gestalt, μορφή)*, μια πολιτιστική προπαγάνδα που

³³ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.111. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

³⁴ Εκφράζεται από σίδηρο και γυαλί και υποστηρίζεται από αναρχικά έντυπα, κερδίζει έδαφος στις αρχές του αιώνα. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.112. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

³⁵ Πρόκειται για την κατάληξη μιας συνεχούς προσπάθειας μεταρρύθμισης της διδασκαλίας των εφαρμοσμένων τεχνών πού άρχισε με τη Dresdner Werkstätten το 1898 από τον Schmidt, συνεχίστηκε με επικεφαλής τον Roelzig και τον Behrens το 1903 στις Kunstgewerbeschulen σε Μπρεσλάου και Ντίσελντορφ και κατέληξε στην ίδρυση της Kunstgewerbeschule στη Βαϊμάρ με διευθυντή τον Van der Velde. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.118. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

³⁶ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.118. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

³⁷ Giulio Carlo Argan, *Walter Gropius e la Bauhaus*, Einaudi, εκδ. 1988, σ.77 , Turin 1951

³⁸ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.151. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

³⁹ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.120. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

σκοπό έχει να διαδώσει τις αρχιτεκτονικές του απόψεις που απέρρεαν από το Pronounenraum που σχεδίασε για τη Μεγάλη Έκθεση Τέχνης του Βερολίνου.⁴⁰

Σε πολιτικό επίπεδο το 1922 , η Γερμανία , υπογράφει τη Συνθήκη Rapallo με τη Σοβιετική ένωση με σκοπό την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων και απώτερο σκοπό την δέσμευση για οικονομική συνεργασία.⁴¹

Το 1923,έχουμε την σταθεροποίηση νομίσματος Rentenmark.⁴²

Σε κοινωνικό επίπεδο οι εργατικές κατοικίες συνεχίζουν να κατασκευάζονται με αποκορύφωμα , τις εργατικές κατοικίες του May –όσο επιτελούσε αρχιτέκτονας του δήμου στην Φρανκφούρτη- που κατασκευάζονται με πρωτοφανή ρυθμό, ενώ το 1927 προτείνει χρήση το “σύστημα May”(=prokat σκυρόδεμα πλάκας για οικονομία).

Ένας νέος όρος εμφανίζεται στη Γερμανία από τον κριτικό τέχνης Hartlaub, ο όρος “Sachlichkeit” , του οποίου γίνεται για πρώτη φορά χρήση στην αρχιτεκτονική από τον Muthesius για μια σειρά άρθρων που έγραψε στο περιοδικό *Decorative Kunst* (μεταξύ 1897-1903). Ενώ ο χαρακτηρισμός του όρου “neue”δόθηκε ξανά από τον Hartlaub το 1925, για μια έκθεσή του. Ο ίδιος παραθέτει την σημασία του όρου : «ο όρος πραγματικά ταιριάζει στο νέο ρεαλισμό με τη σοσιαλιστική χροιά. Αναφερόταν στο γενικευμένο συναίσθημα της παραίτησης και του κυνισμού που επικρατούσε στη Γερμανία , μετά από περίοδο μεγάλων ελπίδων (που είχαν βρει κάποια διέξοδο στον εξπρεσιονισμό). Ο κυνισμός και η παραίτηση είναι η αρνητική πλευρά της Neue Sachlichkeit. Η θετική της πλευρά εκφράζεται με τον ενθουσιασμό για την άμεση πραγματικότητα ως αποτέλεσμα της επιθυμίας να αντιμετωπίσει κανείς τα πράγματα εντελώς αντικειμενικά , σε υλική βάση, χωρίς να επενδύει αμέσως με εξιδανικευμένες σημασίες. Αυτή η υγιής διάλυση μιας αυταπάτης στη Γερμανία εκφράζεται με τον καθαρότερο τρόπο στην αρχιτεκτονική». ⁴³ Θα λέγαμε , λοιπόν, πως ο όρος αναφέρεται πιο πολύ σε ένα κοινωνικό φαινόμενο που εκφράζεται σε όλους τους τομείς. Ήδη από το 1918 , ο όρος “αντικείμενο” , στη Γερμανία, είχε στιγματιστεί από ένα πολιτικού χαρακτήρα, πριν από την Γερμανία είχε χρησιμοποιηθεί στην Ρωσία. Το 1926 , ο όρος Sachlichkeit έλαβε σοσιαλιστικό χαρακτήρα. Παραδόξως , σημείο εκκίνησης για την Sachlichkeit αποτέλεσε η λογική του Λισιότκι που την ενσωμάτωσε, μέσω του προπαγανδισμού του, στην γερμανική κοινωνία. ⁴⁴ Σε από παράδειγμα εμφανίζεται πρώτη φορά στη Φρανκφούρτη , στο στεγαστικό πρόγραμμα από τον May ενώ το 1924 , το Georgsgarten, του Haesler ,στο Celle όπου καθορίζονται από τον αρχιτέκτονα αποστάσεις για επαρκή φωτισμό και αερισμό ,με σκοπό υγιέστερες συνθήκες διαβίωσης, γίνεται ο τυποποιημένος κανόνας για το Neue Sachlichkeit μεταξύ 1925-1933. ⁴⁵ Όπως παραθέτει και Mies van der Rohe : «Η αλήθεια είναι η ουσία της πραγματικότητας». ⁴⁶ (Αξίζει να

πούμε πως ο Rohe ήταν ο πρώτος που σχεδίασε την ελεύθερη κάτοψη , στο Περίπτερο της Παγκόσμιας Έκθεσης της Βαρκελώνης , εκπροσωπώντας τη Γερμανία,1929.⁴⁷)

Μια ακόμα πολιτική κίνηση ,που επηρέασε έμμεσα την αρχιτεκτονική, ήταν η μεταφορά του Bauhaus στο Dessau, το 1926. Τον επόμενο ο Gropius παρακινεί τον Meyer (που ήταν διευθυντής του τμήματος αρχιτεκτονικής) σε ένα πρόγραμμα “κοινωνικά υπεύθυνου σχεδιασμού” , αντιλαμβανόμεστε λοιπόν τις επιτακτικές κοινωνικές ανάγκες. Τα πράγματα ,όμως, γίνονται όλο και πιο δυσόιωνα με την παραίτηση του Gropius το 1928 (λόγω των προσωπικών επιθέσεων από Itten , ωρίμανση της σχολής και άλλων επαγγελματικών υποχρεώσεων). Τον διαδέχτηκε ο Meyer αλλά παραιτήθηκε και αυτός , αφού δεν κατάφερε να διατηρήσει το Bauhaus πολιτικά ουδέτερο και σε ανοικτή επιστολή προς τον Δήμαρχο γράφει : «Δεν χρειάζεται να σας εξηγήσω ότι μια οργάνωση Bauhaus Dessau» του Γερμανικού κομμουνιστικού Κόμματος ήταν πράγμα αδύνατον από κομματικής σκοπιάς · δεν χρειάζεται να σας διαβεβαιώσω ότι οι πολιτικές μου δραστηριότητες είχαν πάντοτε χαρακτήρα πολιτιστικό και ποτέ κομματικό [...] Η διαχείριση των υποθέσεων της πόλης απαιτεί από σας την τρανή επιτυχία του Bauhaus , μια λαμπρή πρόσοψη και διευθυντή με κύρος και εκτίμηση» . Η πολιτική πραγματικότητα είχε ως εξής, η πολιτική των αρχών της πόλης και η αντιδραστική γερμανική Δεξιά επιθυμούσαν το Bauhaus κλειστό , να πρεσβεύει μια αντικειμενική αρχιτεκτονική και να καθιερωθεί μια οικουμενική εθνική αρχιτεκτονική με «Άριες» δίρριχτες στέγες. Απατούσαν να καταδικαστούν οι Μαρξιστές και επιθυμούσαν τον εξοστρακισμό των φιλελεύθερων μεταναστών και των “αναρχικών” έργων τέχνης. Ο δήμαρχος του Dessau σε μια απόπειρα να στηρίξει τον φιλελεύθερο δημοκρατισμό , έθεσε νέο διευθυντή τον Mies van der Rohe, αλλά το αποτέλεσμα ήταν τελικά η σχολή να κλείσει το 1932 μετά από την εννεάμηνη επανεγκατάσταση του σε αποθήκες στα περίχωρα του Βερολίνου.⁴⁸

Το 1929 ο Gropius δημοσιεύει το πολιτικό δοκίμιο : *Die Soziologischen Grundlagen der Minimalwohnung*(= Κοινωνικές βάσεις για Στοιχειώδη Στέγαση). Το 1929 , στο C.I.A.M. που πραγματοποιήθηκε στη Φρανκφούρτη , είχε ως κύριο θέμα τους “ελάχιστους χώρους” , κάτι που η ίδιες οι κοινωνικές συνθήκες επέβαλλαν. Ο μόνος που θέτει αντίρρηση είναι ο Le Corbusier, που επιμένει για “μέγιστους χώρους” που θα εξασφαλίζουν την λειτουργικότητα και την καλής ποιότητας βιωσιμότητα. ⁴⁹ Την ίδια χρονιά έχουμε την κατάρρευση των χρηματιστηριακών αξιών , επέρχεται παγκόσμια ύφεση και η Γερμανία παγιδευεται ξανά σε ένα οικονομικό αδιέξοδο. Έτσι το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας που ακολουθούσε τη στεγαστική πολιτική και επιχορηγούσε, μέσα από την κοινωνική ασφάλιση και τη φορολογία, την ανέγερση 1 εκατομμυρίου σπιτιών λύγησε. ⁵⁰ Ο Kevin Passmore αναλύει την κατάσταση που επικρατεί : « Το αμερικανικό οικονομικό κραχ του 1929 είχε σοβαρές επιπτώσεις στις εύθραυστη κοινωνία της Γερμανίας. Η κάμψη οδήγησε σε κατάρρευση των επιχειρήσεων, χρέωσης για τους αγρότες, και μαζική ανεργία. Η Δημοκρατία έχασε ό,τι “νομιμότητα” κατείχε, ως συντηρητικοί δεν ήταν σε θέση να ανεχθούν μια αντίληψη ευνοιοκρατίας προς τους εργαζομένους, τις φεμινίστριες, και τους Εβραίους.

⁴⁰ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.125. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴¹ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.124. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴² Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.124. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴³ Hartlaub, *Γράμμα στον Alfred H. Barr, Jr.*, Ιούλιος 1929, Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.124. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴⁴ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.124. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴⁵ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.129. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴⁶ Αν και ο συγκεκριμένος αρχιτέκτονας δεν ήταν υπέρμαχος της «νέας αντικειμενικότητας» ,αλλά υπέρμαχος της ιδέας του εξπρεσιονισμού, του σουμπρεματισμού και του ελεμεντερισμού, η φράση του αυτή μπορεί να χαρακτηρίσει συνοπτικά και

περιεκτικά αυτό το νέο Κίνημα. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.150. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴⁷ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.154. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴⁸ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.123. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁴⁹ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.130. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁵⁰ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.132. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

Πολλοί από τους έξι εκατομμύρια ανέργους εγκαταλείφθηκαν σε ένα καθεστώς που φαινόταν να έχει φέρει τη δυστυχία». ⁵¹ Η οικονομική κατάσταση μεταθέτει το κλίμα της πολιτικής στα δεξιά. Οι αρχιτέκτονες μεταναστεύουν με βάση τις πολιτικές τους πεποιθήσεις και το 1933 το Σοσιαλιστικό Εθνικό Κόμμα καταλαμβάνει την εξουσία. ⁵² Ο Kevin Passmore ,συνεχίζοντας, αναφέρει : « [...]η καταστροφή του κράτους δικαίου, σήμαινε όχι μόνο αυθαίρετους ξυλοδαρμούς, φυλακίσεις σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, ή την εκτέλεση, αλλά η διάβρωση της ίδιας της βάσης του κανόνα της κυβέρνησης, της δικαιοσύνης, και της διοίκησης. Η δημόσια υπηρεσία καλύφθηκε από τα θεσμικά όργανα της ,το Κόμμα και τους SS,ωστέ έγινε ένα είδος παράλληλης διοίκησης, το προσωπικό του οποίου είχε προσληφθεί βάσει της ιδεολογίας και των υπηρεσιών στο Κόμμα, παρά τις καθιερωμένες διαδικασίες των δημοσίων υπηρεσιών. Πολλοί άνθρωποι του ανορθόδοξου φόντου ανήλθαν σε θέσεις επιρροής». ⁵³

Το Τρίτο Ράιχ αποτέλεσε την πιο επιζήμια καμπή στην ιστορία της Γερμανίας, κοινωνικά ,πολιτικά ,οικονομικά ,πολιτισμικά. Πρόκειται για μια εθνικιστικά συγκεντρωτική εξουσία με προπαγανδιστική πολιτική πολιτισμικού χαρακτήρα. Η αρχιτεκτονική που επέβαλε , με γνώμονα την δημιουργία ενός αποκλειστικά εθνικού χαρακτήρα , "άξιο για την Άρρεια Φυλή". Έτσι ο ρασιοναλισμός της μοντέρνας αρχιτεκτονικής εξαλείφεται , όπως παρατηρεί και ο Leonardo Benevolo, ο ρασιοναλισμός αποσκοπούσε σε μια : «[...] νέα κοινωνική διάταξη που δεν είναι πια ιεραρχική αλλά έχει τάσεις αντιπροσωπευτικότητας. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να εξηγηθεί ως ένα σημείο ο ιστορικός σύνδεσμος του νέου κινήματος με τα δημοκρατικά καθεστώτα , καθώς και η αδυναμία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής να εγκλιματιστεί στα ολοκληρωτικά καθεστώτα οποιουδήποτε είδους (αφού χαρακτηριστικό της είναι η κατάργηση των ιεραρχήσεων)». ⁵⁴ Καθίσταται σαφές , λοιπόν, η πορεία που θα διανύσει η μοντέρνα αρχιτεκτονική στις κτήσεις του Τρίτου Ράιχ . Παρ' όλα αυτά Το 1933 σε μια αφίσα του Χίτλερ για τις εκλογές ο Willy Engelhardt ,θέλοντας να δώσει στο προφίλ του μια εκσυγχρονιστικά χαρακτηριστικά, κάνει χρήση στοιχείων του Bauhaus. ⁵⁵ Για να επιλεγεί , όμως, αυτή η αρχιτεκτονική που θα άρμοζε στην "κοινωνική επανάσταση" του Hitler θα έπρεπε να πληρεί τα έξης , να είναι ιδιαίτερα μοναδική, μνημειώδης και επιβλητική, να αποπνέει σιγουριά και ασφάλεια στην Κοινωνία του Έθνους, και να έχει ένα σχεδόν μοιρολατρικό χαρακτήρα (Ο Hitler θα εμφανιζόταν ως αυτός που εκπληρώνει το πεπρωμένο του Λαού.)Έτσι καταλήγει στην πολιτισμική πολιτική υποστήριξης πρωσικών στοιχείων του απολυταρχικού κράτους (επιρροές από Hegel και Schinkel) και αναφορά στο γερμανικό μύθο του 1^{ου} πατριώτη (F.L.Jahn). Τα οικοδομήματα διακρίνονται σε Παραδοσιακούς οικισμούς , αποκεντρωτικές κομματικές πολιτικές σχολές "Ordenburger" (που είναι ψευδομεσαιωνικό στυλ με μορφή πύργων), κτίρια με λειτουργίες αναψυχής (για να επιτρέπει , δήθεν, τάσεις φυγής κοινός ψευδο-ροκοκό διάκοσμος) και τέλος, οι κρατικές οικιστικές μονάδες (κυβικές μορφές με δίριχτη στέγη). Εκθειάζαν τον αγροτικό οικισμό και χρησιμοποιούσαν μορφές απλές- δεμένες με τη γη, οργανικές (θύμιζαν όψιμο Arts and Crafts). ⁵⁶ Αρχιτέκτονες του Τρίτου Ράιτ ήταν ο Naumburg και ο Darré, ενώ προσωπικοί αρχιτέκτονες του Hitler υπήρξαν ο Troost και ο Speer (από το 1933-1940). Έκαναν χρήση απλοποιημένης εκδοχής της παράδοσης

του Schinkel , ένας ρομαντικός κλασικισμός σε σπαρτιατική έκδοση. Χαρακτηριστική , δε , είναι η απαγόρευση του μεταλλικού οπλισμού. ⁵⁷ Μέρος της προπαγανδιστικής πολιτικής του Hitler ήταν τρία βιβλία που γράφτηκαν από τον Schultze-Naumberg *Kampf und die Kunst(Αγώνας γύρω από την Τέχνη) Kunst und Rasse (=Τέχνη και Φυλή)το 1928* ,οπού διαφαίνονται οι ρατσιστικές του απόψεις και το *Das Geshicht des deutschen Hauses (= Το Πρόσωπο του Γερμανικού Σπιτιού), το 1929*. Πριν από αυτά είχαν προηγηθεί τα *Kampfbund fur deutsche Kultur* του Alfred Rosenberg και η διατριβή του Darré ενάντια στην βιομηχανική αστικοποίηση και την καταστροφή της αγροτικής τάξης. ⁵⁸

Η πολιτική του Τρίτου Ράιχ διεισδύει σε όλα τα πλαίσια της κοινωνικής ζωής , όπως παρατηρεί και ο Ulrich Schmid : «Η συγχώνευση της πολιτικής και των επιχειρήσεων δεν αποτελεί έκπληξη. Ο Εθνικός Σοσιαλισμός έπρεπε να «πωλείται» στους Γερμανούς. Ο Χίτλερ και ο Γκέμπελς απέβλεπαν στην εξάπλωσή της ιδεολογίας μέσα από μια τεράστια εκστρατεία μάρκετινγκ και με την υπερβολική χρήση του σύμβολα μάρκα, δηλαδή τη σβάστικα ». ⁵⁹

Εικόνα 1 Willy Engelhardt: Αφίσα για τις γερμανικές εκλογές, «Ο Hitler Οικοδομεί». ⁶⁰ Η σβάστικα βρίσκεται "σφηνωμένη" παντού.

Εικόνα2 «Έκφραση ισχυρής ομορφιάς», με φόντο ένα έργο τέχνης κλασικιστικών προτύπων προωθείται το βιομηχανικό προϊόν, και στην πολιτική των επιχειρήσεων ακόμα έχουμε μια πολιτισμική προσέγγιση. ⁶¹

⁵¹ ο.π. Kevin Passmore ,(σε δική μας μετάφραση), *FASCISM: A Very Short Introduction* , Oxford university press, N.Y. 2002 , σ.66

⁵² ο.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.133. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁵³ ο.π. Kevin Passmore ,(σε δική μας μετάφραση), *FASCISM: A Very Short Introduction* , Oxford university press, N.Y. 2002 , σ.68

⁵⁴ ο.π. Leonardo Benevolo, *Η ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ*, εκδόσεις Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα , σ.363

⁵⁵ ο.π. Ulrich Schmid ,(σε δική μας μετάφραση) ,vol.6 , no 1 , *Style versus Ideology: Towards a Conceptualisation of Fascist Aesthetics, Totalitarian Movements and Political Religions* , Taylor & Francis Group Ltd, June 2005 , σ.129

⁵⁶ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.196. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁵⁷ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.197. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁵⁸ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.196-197. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁵⁹ ο.π. Ulrich Schmid ,(σε δική μας μετάφραση) ,vol.6 , no 1 , *Style versus Ideology: Towards a Conceptualisation of Fascist Aesthetics, Totalitarian Movements and Political Religions* , Taylor & Francis Group Ltd, June 2005 , σ.131

⁶⁰ Ulrich Schmid , vol.6 , no 1 , *Style versus Ideology: Towards a Conceptualisation of Fascist Aesthetics, Totalitarian Movements and Political Religions* , Taylor & Francis Group Ltd, June 2005 , σ.129

⁶¹ Χρήση τέτοιων διαφημίσεων ,για την προώθηση της Mercedes Benz ,από το 1940, Ulrich Schmid , vol.6 , no 1 , *Style versus Ideology: Towards a Conceptualisation of Fascist Aesthetics, Totalitarian Movements and Political Religions* , Taylor & Francis Group Ltd, June 2005 , σ.132

1.2.ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Πολιτικά βρίσκεται υπό το κομμουνιστικό καθεστώς του Λένιν, ενώ σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο υπάρχει μια ανάγκη για εκβιομηχανοποίηση . Από την πλευρά της αρχιτεκτονικής εγκαταλείπεται η παράδοση και στρέφονται προς τα επιτεύγματα της μηχανικής. Εγκαταλείπονται οι κοινωνικοί στόχοι και η οικοδομική βιομηχανία είναι υπανάπτυκτη (πρωτόγονη) , εμφανίζονται κάποιες νέες μορφές προωθημένης τεχνικής, ένας αισθητικός φορμαλισμός χωρίς κάποια ουσία.

Προϋπήρχαν της εποχής που μελετάμε οι σχολές της Αγίας Πετρούπολης (κλασικές επιρροές) και το Εθνικό Ρομαντικό Κίνημα (νεοβυζαντινές επιρροές). Από το 1900 διαφαίνονται κάποιες επιρροές της Art Nouveau από την Ευρώπη. Μέσα από πολιτικές εξελίξεις και πεποιθήσεις εμφανίστηκε το κίνημα της Προλετκουλτ που υποστήριζε την αναγέννηση της κουλτούρας με το τρίπτυχο “επιστήμη- βιομηχανία- τέχνη”. Προπολεμικά υπήρχαν δύο τάσεις : 1. Η τάση της μη χρηστικής τέχνης με ουτοπική αντιμετώπιση του μέλλοντος και 2. Η τάση κάλυψης των υλικών και πολιτιστικών αναγκών μέσα από τη βιομηχανία και τη μαζική παραγωγή.

Το 1919 ο Μάλεβιτς ιδρύει τη σχολή UNOVIS (Σχολή Νέας Τέχνης) ενώ το 1920 ιδρύονται οι σχολές της Μόσχας ΙΝΧΟΥΚ (Ινστιτούτο Καλλιτεχνικής και Πολιτιστικής Παιδείας) και ΒΧΟΥΤΕΜΑΣ (Ανώτατα Καλλιτεχνικά και Τεχνικά Εργαστήρια).

Στην κοινωνική επανάσταση απέναντι στο πολιτικό σκηνικό συμβάλλουν οι γραφικές τέχνες και οι πλανόδιοι θίασοι (των οποίων η ανάγκη επέβαλλαν τη δημιουργία ελαφρών κατασκευών που έγιναν συρμός και στον ευρωπαϊκό χώρο ⁶²). Υπήρχε μια συνεχής αλληλεπίδραση της ΒΧΟΥΤΕΜΑΣ με το Bauhaus από το 1923 και μετά. Την ίδια εποχή ο Λισσίτζκι ιδρύει τη σχολή Pro-Unovis.

Πριν το 1925 ο Λαντόφσκι ιδρύει την ΑΣΝΟΒΑ και εγκαθιδρύει το “ρασιοναλισμό Λαντόφσκι” που δεν έχει άμεση σχέση με τον ρασιοναλισμό που γνωρίζουμε από την Ευρώπη αλλά ασχολείται με τις ψυχολογικές καταστάσεις που προκαλεί ο κύβος και η σφαίρα ως μορφές της αρχιτεκτονικής. Μετά το θάνατο του Λένιν το ζήτημα στέγασης αποκτά πιο καθοριστική σημασία.

Για ακόμη μια φορά η αρχιτεκτονική έρχεται σε συνομιλία με τα κοινωνικά προβλήματα. Το 1926 ο ΟΣΑ (Ένωση Συγχρόνων Αρχιτεκτόνων) , με ηγεσία Γκίνσμπουργκ ,εκδίδει το περιοδικό Σοβρεμένγια Αρχιτεκτούρα όπου αναφέρεται σε επιστημονικές μεθόδους αρχιτεκτονικής πρακτικής , λόγο της έλλειψης γνώσεων των νέων τεχνολογιών. Στο 4^ο τεύχος διεξάγει διεθνή έρευνα για την επίπεδη στέγη και η απάντηση δίνεται από Le Corbusier, Oud, Behrens, Taut. Διεξάγεται μια προσπάθεια επίλυσης του στεγαστικού προβλήματος της εποχής με κριτήρια την κατανομή πληθυσμού , την δημιουργία κοινωνικών μονάδων και την κοινοτική κατοικία^{63, 64}

⁶² Βλ. παράδειγμα Rohe, Meyer, Breuer, Le Corbusier , σ.157, ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁶³ Τύπος κοινοτικής κατοικίας Ντομ-κομ-ούνα. ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.155-163. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

Η μοντέρνα αρχιτεκτονική δεν αναπτύσσεται στην Σοβιετική Ένωση από σοβιετικούς από το 1933, όμως, Πολλοί αρχιτέκτονες (κυρίως από τη Γερμανία)μεταναστεύουν ανάλογα με τις πεποιθήσεις τους στην Σοβιετική Ένωση.

1.3. ΑΥΣΤΡΙΑ

Στην κοινωνική και πολιτική σκηνή της Αυστρίας κυριαρχεί ο φιλελευθερισμός. Η πολιτιστική παιδεία δεν περιορίζεται πλέον στο παλάτι αλλά είναι προσίτη σε όλους. Η οικονομική ευημερία δημιουργεί το φαινόμενο κατά το οποίο τίτλοι ευγενείας μοιράζονται απλόχερα σε μεγαλοαστούς. ⁶⁵

Ο Wagner , επηρεασμένος από τον Schinkel(καθηγητής του στο Βερολίνο) αλλά και τον Semper παρουσιάζει στοιχεία ορθολογισμού. Το 1898 ήδη εκδίδει το θεωρητικό του έργο *Moderne Architektur*, υποστηρίζει μια πολυτεχνική παιδεία (κάτι που απορρέει από το κλίμα της εποχής). Μαζί με τον Hoffman Olbrich ιδρύουν το Ακαδημαϊκό Καλλιτεχνικό Κίνημα. Το 1897 οι Olbrich, Hoffman, Klimt, Mosser ιδρύουν τη Sesscion της Βιέννης (Art Nouveau)⁶⁶. Ο κύκλος του κινήματος αυτού κλείνει το 1912.⁶⁷

Ο Loos από το 1900 ,ήδη, εκφράζει την αντίθεσή του προς τους Sesscion και την απέχθειά του για τον διάκοσμο. Το 1900, δημοσιεύει το Architektur, όπου εμφανίζεται να έχει απόλυτη συνείδηση της κατάστασης της εποχής αναφορικά με την εκβιομηχάνιση. Εναντιώνεται στην Gesamtkunstwerk και τα πλούσια υλικά. Καθοριστικής σημασίας έργο του είναι είναι οι κατοικίες του 1910 (σχετικά με την ιδεολογία του για το χώρο), ενώ το 1920-22 προσπαθεί να συμβάλει στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων στέγασης του μεσοπολέμου (όντας αρχιτέκτονας του Υπουργείου Στέγασης της Βιέννης) εφαρμόζοντας την ιδεολογία του για το χώρο (Raumplan). Οι φιλελεύθερες απόψεις του αποδεικνύονται από το γεγονός πως παρόλο που ήταν ένας αστός αρχιτέκτονας σχεδίασε τα πιο ευαίσθητα έργα για τους μη προνομιούχους. Τέλος, ήταν ο πρώτος που έθεσε το πρόβλημα της ελεύθερης κάτοψης.⁶⁸

⁶⁴ ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ. 155-163. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁶⁵ ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ. 79. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁶⁶ Κίνημα με βάση την οργανική εκφραστική μορφή, με συμβολική ερμηνεία.

⁶⁷ ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ.80-83. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁶⁸ ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ.89-93. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

1.4. ΟΛΛΑΝΙΑ

Η Ολλανδία έμεινε αμέτοχη στον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και έτσι δεν γνώρισε κοινωνικές αναταραχές. Ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του μοντερνισμού στην Ολλανδία υπήρξε ο Berlage, επηρεάστηκε από τον Le Duc (δομικός ρασιοναλιστής) και είναι χαρακτηριστική των έργων του η φράση του “[...] γυμνοί τοίχοι, όμορφοι τοίχοι[...]”⁶⁹. Χαρακτηριστικές ήταν οι αστικές επεμβάσεις του στο Άμστερνταμ (1901,1915,1920). Υπήρξαν και κάποιοι δομικοί εξπρεσιονιστές αρχιτέκτονες όπως ο De Klerk και ο Dudok.⁷⁰Το ζήτημα της αντικειμενικότητας στην Ολλανδία το έθεσε πρώτος ο Stam, ενώ ήδη από το 1917 ο Rietveld (Κόκκινη-Μπλε καρέκλα) περνάει στο De Stijl (κίνημα με βάση το δομικό ρασιοναλισμό του Le Duc, εγκαθιδρύεται από τους Doesburg, Mondrian, Rietveld⁷¹). Μέσω του Doesburg (1920) και του Gropius(1921, Bauhaus) η επιρροές του De Stijl μεταδόθηκαν στη Γερμανία ενώ το 1920 ο Doesburg επηρεάζει και τον Λισσίτζκι (Σοβιετική Ένωση) αλλά συμβαίνει και το αντίστροφο (επιρροές από κονστρουκτιβισμό). Χαρακτηριστικό παράδειγμα του De Stijl η κατοικία του Rietveld (Schroder-Schrader), Ουτρέχτη, 1923 που είχε ως βάση τα “16 Σημεία της Αρχιτεκτονικής” όπως τα παραθέτει σε ομώνυμο άρθρο ο Doesburg (στοιχειώδης, οικονομική, λειτουργική, αντιδιακοσμητική στο χρώμα της, αντικυβιστική στη μορφή της, δυναμική, αντιμνημιακή).⁷²

1.5. ΓΑΛΛΙΑ

Στην Γαλλία ήδη από το 1890 έχουμε το προμήνυμα του δομικού ρασιοναλισμού από τον Anatol de Baudot (ciment arme), ενώ ο Hennebique έκανε για πρώτη φορά χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος το 1896. ⁷³Με τη δημοσίευση του *Le Beton arme et es applications* (1902) , παρέχεται ευρεία πληροφόρηση. Ο Guimard κατορθώνει ένα καθαρό επίτευγμα δομικού ορθολογισμού το με κατασκευές στο Παρίσι (επηρεασμένες από τον Horta- χρήση πέτρας, σιδήρου, γυαλιού). Με το περιοδικό *L’Esprit Nouveau* και τη μετάφραση του *Ornament und Verbrechen* ,το 1920,επιρραάζεται από τον Loos. Ο πουρισμός που εκείνη την εποχή ανθεί έχει ρίζες στις κλασικίζουσες τάσεις της παρισινής πολιτιστικής κοινωνίας και επιδράσεις στην τυπολογία από τον Loos. Ο Garnier υπήρξε η μεγάλη προσωπικότητα που οραματίστηκε την Cite Industrielle , το 1904(που

⁶⁹ ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ. 73. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁷⁰ ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.116. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁷¹ Το 1918, δημοσιεύεται το Manifesto του De Stijl , με τα 8 σημεία, στο 2^ο τεύχος του περιοδικού“*De Stijl*” . Συνοψίζονται σε : 1.διαφορετική ισορροπία μεταξύ ατομικού-συλλογικού, 2. Απελευθέρωση τέχνης από παράδοση και ατομικισμό, 3. Αντικείμενο φύσης- άνθρωπος/ Αντικείμενο ανθρώπου- τεχνοτροπία, 4. Έντονη πνευματική-μεταφυσική χροιά. ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.134. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁷² ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ. 72-74. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁷³ Βλ.σ.44 ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

αποτέλεσε και πρόδρομο της Χάρτας των Αθηνών στο συνέδριο της C.I.A.M. το 1933), και επηρέασε καθοριστικά τον Le Corbusier(ως προς την πολεοδομική του σκέψη) ⁷⁴

Μια ακόμη σημαντική προσωπικότητα της Γαλλίας υπήρξε ο Perret, του οποίου το έργο επηρεάστηκε από τα δοκίμια Choisy-Hennebique και υιοθέτησε την τεχνική του σκυροδέματος, δημιουργώντας ρασιοναλιστικά έργα με κλασικιστικές (ελληνογοθτικές) αναφορές (επιρροή Le Duc).⁷⁵

1.6. ΙΣΠΑΝΙΑ

Η ισπανική δικτατορία του στρατηγού Φρανσίσκο Φράνκο μερικές φορές θεωρήθηκε και ως φασιστική. Πριν από το 1930 η πολιτικοποίηση ήταν περιορισμένη στις φτωχές περιοχές της Ισπανία. Ο κατάρρευση της συνταγματικής συντηρητισμό το 1935 οδήγησε σε μια εισροή συντηρητικών, ακόμη και μοναρχικών στην Φάλαγγα, πολλές από τις τους οποίους δεν ήταν καθόλου φασίστες. Η Ισπανία δεν είχε επίσης μια ισχυρή παράδοση, αν μη τι άλλο επειδή ήταν μια πολυεθνική κατάσταση (που περιλαμβάνει Καστιλιανούς, Καταλανούς και Βάσκους).⁷⁶

Πέραν του πολιτικού σκηνικού ,στην κοινωνία της Ισπανίας(Βαρκελώνη) , παρατηρείται το φαινόμενο της συσσώρευσης πλούτου από το βιομηχανικό κεφάλαιο, όπως άλλωστε και σε όλη την Ευρώπη, αυτό όμως που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι η εμμονή της ίδιας της κοινωνίας στην αναζήτηση μιας εθνικής ταυτότητας. Έτσι υπάρχει ανομοιόμορφος καταμερισμός πλούτου και έντονος εθνικισμός.

Στην περιοχή της Ισπανίας ανθεί η Art Nouveau , με κύριο εκπρόσωπο τον A.Gaudi που για την έκφρασή της χρησιμοποιεί στοιχεία γοθικά, μαυριατικά και ισλαμικά.Η ιδέα του μετασχηματισμού της κοινωνίας μέσω των κηπουπόλεων άρχισε να διαφαίνεται στην Ισπανία από το 1903 με έργο του Gaudi (κηπούπολη Güell). Πρόσωπο κλειδί σε αυτήν την εξέλιξη υπήρξε ο κόμης Güell, που μετέφερε την επιρροή του από τον Ruskin στον Gaudi. Το 1910 επιρροές από τον εξπρεσιονισμό και τον δομικό ρασιοναλισμό δημιουργούν τον Καταναλικό Μοντερνισμό. ⁷⁷

1.7. Ηνωμένο Βασίλειο

[Αγγλία- Σκοτία(Γλασκώβη)]

Στην Αγγλία την περίοδο πριν από τον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο , υπήρχε ιδιαίτερη επιμονή στις κηπουπόλεις (Morris), τα κτίρια χαρακτηρίζονταν από γοθικά, αναγεννησιακά και παραδοσιακά στοιχεία με ένα ιδιαίτερο ρομαντισμό. Αναδεικνύεται το κίνημα Arts & Crafts (κύριοι εκφραστές Lethaby, Voisy, Mackmurdo⁷⁸)που

⁷⁴ ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ98-101. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁷⁵ ό.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ.102-105. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁷⁶K.Passmore, *Fascism, a very short introduction* ,Oxford University Press, N.Y. 2002,σ.77,(σε δική μας μετάφραση).

⁷⁷ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ. 67-71. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁷⁸ Ο συγκεκριμένος ήταν ο πρώτος που σχεδίασε επίπεδη στέγη. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.48. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

υποστηρίζει την χειροτεχνική παραγωγή αλλά μετά τον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν ο ρομαντισμός υποχωρεί στην σκληρή πραγματικότητα.⁷⁹

Στην Γλασκώβη σημαντικό ρόλο παίζει ο Mackintosh που σε εκκλησιαστικά έργα επηρεάστηκε από τον Webb (γοτθική αναβίωση), ενώ σε κατοικίες από τον Voisy(σκοτσέζικη αρχιτεκτονική παράδοση βαρόνων). Ενώ καθοριστικής σημασίας ήταν η συνεισφορά της Σχολής της Τέχνης της Γλασκώβης που βρήκε το σημείο τομής των κελτικών στοιχείων της Arts & Crafts και των επιρροών του Lethaby και του Ruskin(ο οποίος θεωρούσε την πέτρα το μόνο ικανό εκφραστικό υλικό).⁸⁰

1.8. Βέλγιο

Παρατηρείται και εδώ το φαινόμενο της συσσώρευσης πλούτου (ο οποίος όμως είναι αρκετά ομοιόμορφα κατανομημένος)και της αναζήτησης μιας εθνικής ταυτότητας(αυτόχθονου στυλ).

Ο Horta ήταν από τους πρώτους αρχιτέκτονες που έκανε ευρεία χρήση του σίδηρου. Από το 1897 ως το 1900 ανήκε στο Ελβετικό Εργατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, και ήταν επιρρομένος και αυτός από τον δομικό ρασιοναλισμό του Le Duk.⁸¹Μια ακόμη προσωπικότητα της εποχής υπήρξε ο Van der Velde , ο οποίος όμως παρουσιάζοταν προσκολλημένος στις γοτθικές επιρροές της Sessesion. Χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι πως διαχώριζε τη διακόσμηση από το διάκοσμο , θεωρούσε τη διακόσμηση αναπόσπαστο κομμάτι της αρχιτεκτονικής και στο διάκοσμο έδινε χρηστική αξία (λειτουργικό ρόλο). Αυτήν την εμμονή του στην διακόσμηση και το διάκοσμο επέκρινε και χλεύαζε ο Loos. Και ο ίδιος , όμως , ο Velde παρουσίασε μια ξαφνική αποστροφή από αυτόν μετά από το ταξίδι του σε Ελλάδα και Μέση Ανατολή. Το 1905 γράφει για την αποστροφή του προς το Gesamtkunstwerk και γίνεται υποστηρικτής της Art Nouveau.⁸²

2. ΙΤΑΛΙΑ

«Την αλήθεια την φτιάχνει κανείς ,

ακριβώς όπως φτιάχνει και το ψέμα»

Οδυσσέας Ελύτης⁸³

Είναι γεγονός πως η πολιτισμική πολιτική που ακολούθησε το απολυταρχικό καθεστώς του Μουσολίνι , έφτιαξε μια δική του “αλήθεια” μέσω της προπαγάνδας και της “Τέχνης” της φασιστικής Ιταλίας. Ή καλύτερα , για να ακριβολογούμε, μια δική του πραγματικότητα , που επέβαλλε και άμεσα(αφού μιλάμε για φασισμό που δεν περιέχει καμιά δημοκρατική διαδικασία) αλλά και έμμεσα μέσω της προπαγάνδας που εξαπέλυσε στην κοινωνία της Ιταλίας. Όπως παραθέτει ο Ulrich Schmid « Ο φασισμός ήθελε “να βάλλει τη ζωή πάνω στη σκηνή”⁸⁴ -Ο Hitler όπως και ο Μουσολίνι – χαρακτήριζαν τους εαυτούς τους ως καλλιτέχνες που σχεδίασαν το κράτος του “gesamtkunstwerk” [...] χρησιμοποιώντας μια τυποποιημένη γλώσσα συμβόλων που δεν απεικονίζουν αλλά “κτίζουν” την πραγματικότητα [...] η τέχνη δεν διαχωρίζεται από την δημόσια σφαίρα και εξορίζεται σε μουσεία και εκθέσεις , αλλά η κοινωνική ζωή η ίδια έπρεπε να αναλάβει το φασιστικό σχέδιο που περιέλαβε και πρότυπα συμπεριφοράς.»⁸⁵Η αρχή της περιόδου του μεσοπολέμου στην αρχιτεκτονική της Ιταλίας έχει στοιχεία κλασικιστικά (αναγέννηση , μπαρόκ) – που υποστηρίζονταν από την Novecento⁸⁶ ,με ιδιαίτερες αναφορές στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική (ρεζιοναλισμός) αλλά και νεότερες επιρροές από την Art Nouveau της Βιέννης.⁸⁷

Θα πρέπει ωστόσο να ανατρέξουμε λίγα χρόνια πριν για να μπορέσουμε να δούμε τις επιρροές των φουτουριστών⁸⁸. Ο Sant’ Elia χαρακτήρισε τον ιταλικό φουτουρισμό και παρέθετε τις απόψεις του για αυτόν με έμμεσο τρόπο στο *Messagio* που αποτελούσε πρόλογο της Citta Nuova : Το πρόβλημα της μοντέρνας αρχιτεκτονικής δεν είναι πρόγραμμα αναδιοργάνωσης των κατευθυντήριων γραμμών της , ούτε και είναι ζήτημα επινοήσεως νέων μοτίβο και νέων μορφολογικών στοιχείων [...] επιδίωξη μας πρέπει να είναι η ανύψωση της νέας κτισμένης μορφής σε ένα επίπεδο πνευματικά υγιές , αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα της επιστήμης και της τεχνολογίας [...] που θα προκύψουν αποκλειστικά και μόνο από τις

⁸³ Οδυσσέας Ελύτης *ΜΑΡΙΑ-ΝΕΦΕΛΗ* ,1978 , *ΠΟΙΗΣΗ* , εκδόσεις Ίκαρος, 2002 ,σελ.398

⁸⁴ Το ολοκληρωτικό καθεστώς προσπάθησε να εντάξει την κοινωνία σε μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, η προπαγάνδα δεν κρυβόταν μόνο σε δημοσιευμένα κείμενα ή σε έργα τέχνης , αλλά παντού γύρω. Η προπαγάνδα βρισκόταν σε κάθε στιγμή της καθημερινότητας και αυτό δεν θα μπορούσε να γίνει με πιο εύστοχο τρόπο από την ένταξη της ίδιας της κοινωνίας σε ένα “σκηνοθετημένο αρχιτεκτονικό τοπίο”. Δημιουργώντας δηλαδή μια “σκηνογραφία μεγάλου μεγέθους” μέσω των αρχιτεκτονικών μορφών του ολοκληρωτικού καθεστώτος.

⁸⁵ Ulrich Schmid ,(σε δική μας μετάφραση) ,vol.6 , no 1 , *Style versus Ideology: Towards a Conceptualisation of Fascist Aesthetics, Totalitarian Movements and Political Religions* , Taylor & Francis Group Ltd, June 2005 , σ.127

⁸⁶ Novecento Κίνημα: ξεκίνησε με τον αρχιτέκτονα Muzio , υποστήριξε τις κλασικές αξίες.

⁸⁷ Βασίλης Κολωνάς , *ΙΤΑΛΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ* , 1912-1943 , εκδόσεις Όλκος ΕΠΕ , Αθήνα 2002 , σ.13

⁸⁸ «Σε πείσμα των ιταλικών κλασικών αξιών του παρελθόντος , διακήρυξε την πολιτιστική υπεροχή του μηχανοποιημένου περιβάλλοντος [...] ο φουτουρισμός διακήρυξε την ουσιαστική του αντίθεση στην πολιτιστική παιδεία ,υιοθετώντας έτσι μια πολεμική αρνητική στάση που δεν εξαιρούσε ούτε και την αρχιτεκτονική» ο.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική* , εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.85. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980 Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική* , εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.86. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁷⁹ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική* , εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ. 48-55. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁸⁰ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική* , εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ. 75-78. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

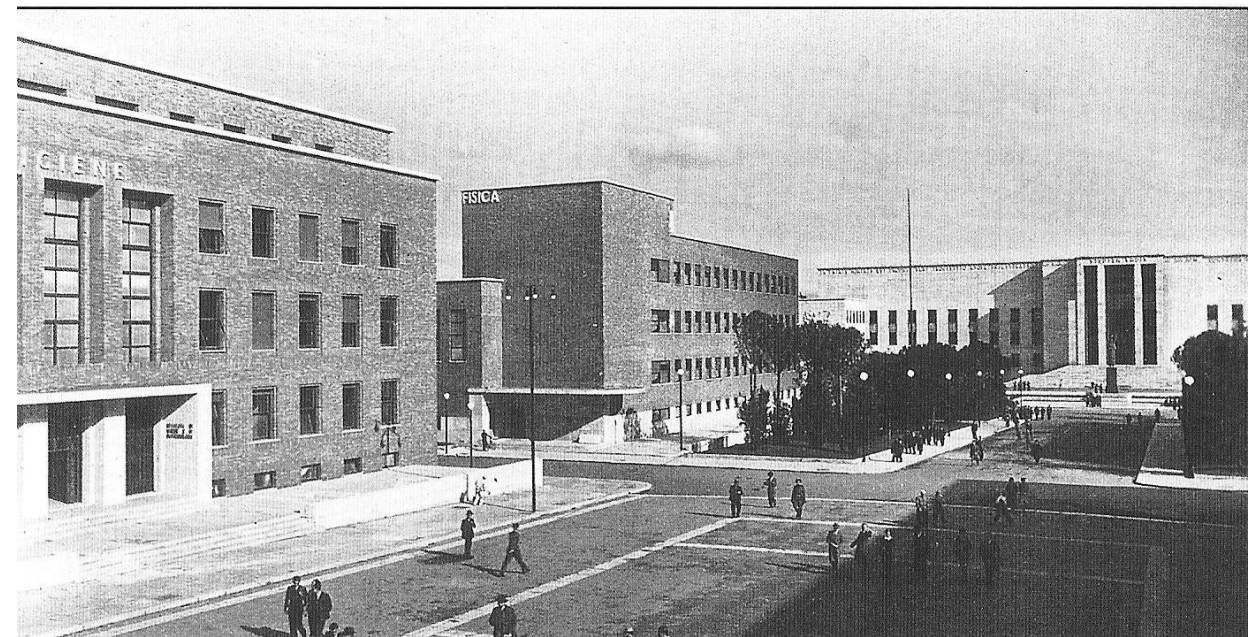
⁸¹ό.π.Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική* , εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ. 70-71. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

⁸² ό.π.Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική* , εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.σ. 94-97. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History* , Thames and Hudson Ltd, London , 1980

συνθήκες του νέου τρόπου ζωής και από την προβολή του ως αισθητικής αξίας στην ευαισθησία μας»⁸⁹ συνδυετικός κρίκος της πολιτικής και της αρχιτεκτονικής, απόδειξη για ακόμη μία φορά της σχέσης των δύο παράγονταν, είναι το πρωτοφασιστικό, πολιτικό μανιφέστο *Η Ιταλική Περηφάνια* που υπέγραψε ο Sant' Elia μαζί με τους Boccioni, Piatti, Russolo, το 1915. Το 1923 έχουμε την άνοδο του Μουσολίνι στην εξουσία.

Ο ρασιοναλισμός είναι το επόμενο κίνημα που φτάνει στην Ιταλία και έρχεται σε σύγκρουση με την καθιερωμένη αρχιτεκτονική. Η μεγαλύτερη επιρροή στους υπέρμαχους του ρασιοναλισμού ήταν το *Vers une Architecture*, του Le Corbusier, που εκδόθηκε το 1923.⁹⁰ Προσπαθώντας να αναλύσει την έννοια του ρασιοναλισμού ο Leonardo Benevolo καταλήγει στο εξής : «[...]έρχεται πάλι στο προσκήνιο το αίτημα για ορθολογισμό, ή αναφορά στο λογικό. Όχι στο περήφανο λογικό της περιόδου του Διαφωτισμού αλλά στο συνετό, υπομονετικό, ανοιχτό και διαθέσιμο προς τους άλλους λογικό, του οποίου ο Gropius, ακόμα και ψυχολογικά παραμένει η τυπική ενσάρκωση. »

Την εμφάνιση του ρασιοναλισμού στην Ιταλία εξασφαλίζει το gruppo 7, το 1926 με μέλη τους Larco, Frette, Rava, Libera, Figini, Pollini και Terragni με τη δημοσίευση της *ΣΗΜΕΙΩΣΗΣ* στη *Rassegna Italiana*. Ισορρόπησαν στο κείμενό τους τις απόψεις τους μεταξύ της παράδοσης των κλασικιστικών αξιών και της δομικής λογικής της εποχής της μηχανής. Μετασηματίστηκε σε Ιταλικό Ρασιοναλιστικό Κίνημα MIAR (= Movimento Italiano per Architettura Razionale), το 1930. Στην τρίτη τους έκθεση παρέθεταν μαζί ένα φυλλάδιο, ιδιαίτερα πολιτικοποιημένο που προκάλεσε αντιδράσεις. Το φυλλάδιο ήταν γραμμένο από τον κριτικό τέχνης Bardì και είχε τίτλο Αναφορά στον Μουσολίνι για την αρχιτεκτονική. Με έναν –ίσως– διπλωματικό τρόπο προσπάθησαν να κερδίσουν την εύνοια της πολιτικής εξουσίας παραθέτοντας : «Το κίνημά μας δεν έχει άλλο ηθικό στόχο παρά να υπηρετήσει τη (φασιστική) επανάσταση μέσα στις σκληρές συνθήκες που επικρατούν. Επικαλούμαστε την καλή πίστη του Μουσολίνι για να μπορέσουμε να το κατορθώσουμε». Ο Μουσολίνι, κολακευμένος, εγκαινίασε την έκθεση αλλά μετά τις σφοδρές αντιδράσεις από την Εθνική Ένωση Αρχιτεκτόνων λέγοντας δημόσια πως η ρασιοναλιστική αρχιτεκτονική δεν είναι συμβατή με την ρητορική του φασισμού.⁹¹

Εικόνα 3 Η Piazza della Vittoria στη Γένοβα όπως τελικά διαμορφώθηκε στα χρόνια του '30, με βάση τα αρχικά σχέδια διευθέτησης της περιοχής από τον M. Piacentini το 1924.⁹² Η αρχιτεκτονική του Piacentini, επηρεασμένη από κλασικά στοιχεία.

Εικόνα 4 Το πανεπιστήμιο της Ρώμης. Διακρίνονται τα Ινστιτούτα της Υγιεινής και της Φυσικής (Pagano) και το κτίριο της Διοίκησης (Piacentini).⁹³ Διαφαίνεται η επιρροή του Pagano από τον ρασιοναλισμό και η επιμονή του Piacentini στο Stile Littorio.

Ο Piacentini-κλασικιστής-, υπό την επιρροή του οποίου βρισκόταν η Εθνική Ένωση Αρχιτεκτόνων και η MIAR των ρασιοναλιστών από την άλλη σκιαγραφούσαν την ιδεολογική σύγκρουση του αρχιτεκτονικού πλαισίου. Όμως ο Piacentini- πιθανότατα νιώθοντας ότι απειλείται- δημιούργησε με το έργο του ένα τρίτο κίνημα, το Stile Littorio (που προερχόταν από τον τίτλο των ραβδούχων της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας) και θέτοντάς την ως επίσημη τεχνοτροπία του κόμματος. Πρόκειται για ένα συνονθύλευμα της μεταφυσικής παραδοσιακής του Novecento, και των καινοτομιών των ρασιοναλιστικών, αποτελούσε –δηλαδή– μια συμβιβαστική κίνηση.

Ιδρύει τη φασιστική κίνηση Raggruppamento Architetti Moderni.⁹⁴ Ο Ulrich Schmid αναφέρει : «Η "Littorio" ήταν πανταχού παρούσα – από σπιρτόκουτα μέχρι και σε υπονόμους, το φασιστικό σύμβολο υπενθύμιζε στους Ιταλούς πολίτες ότι το φασιστικό κίνημα δεν ήταν ένα πολιτικό κόμμα, μεταξύ άλλων, αλλά μια

⁸⁹ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.86. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁹⁰ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.185. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁹¹ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.184-185. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁹² ο.π. Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943*, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.19

⁹³ ο.π. Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943*, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.19

⁹⁴ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.186. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

δύναμη που κυριαρχεί σε όλες τις πτυχές της ζωής». ⁹⁵ Παρ' όλα αυτά ο ρασιοναλισμός του Terragni έβρισκε υποστηρικτές. Το 1930, εκδίδεται το περιοδικό *Casabella* από τον Pagano και τον Persico, με μέλημά τους να αποθαρρύνουν τους υποστηρικτές του Stile Littorio και να ενισχύσουν την αποδοχή του ρασιοναλισμού. ⁹⁶

Σε πολιτικό επίπεδο η αρχιτεκτονική χρησιμοποιείται, όπως και από την πολιτική του Τρίτου Ράιχ, για ένδειξη εθνικής υπεροχής αλλά και προπαγανδισμό. Το 1932 ο Terragni σχεδίασε το πιο χαρακτηριστικό κτίσμα του ιταλικού ρασιοναλισμού, το Casa del Fascio, στο Como. Ο David Rifkind παρατηρεί: «Οι πολιτικές αξίες του φασιστικού καθεστώτος του Μπενίτο Μουσολίνι αντήχησαν σε όλη την αρχιτεκτονική του Casa del Fascio (ακόμα και στην επίπλωση). [...] Το κτίριο αποτελεί ένα παράδειγμα του μεσοπολέμου του μοντερνισμού στο οποίο η αρχιτεκτονική θεωρήθηκε ως αναπόσπαστη, στο σύνολό της, τόσο από τον αρχιτέκτονα – η αρχιτεκτονική του οποίου λειτουργεί σε ένα μεσαίο μητρώο μεταξύ των κλιμάκων των επίπλων- και με την συνεργασία καλλιτεχνών [...] ενήργησε ως νεωτεριστικής ερμηνείας χαρά, μέσα από τοιχογραφίες και ψηφιδωτό». ⁹⁷ Αξίζει να σταθούμε σε αυτό το έργο και να αναλύσουμε τη συνθετική του σκέψη. Πρόκειται για ένα άριστο αποτέλεσμα αρχιτεκτονικής ορθολογιστικής σκέψης. Η τυπολογικά η κάτοψη είναι ανεπτυγμένη γύρω από ένα αίθριο (πρότυπο παραδοσιακού palazzo), αυτή η διάταξη αντικατοπτρίζεται στις όψεις (τα ανοίγματα προδίδουν την ύπαρξη του αίθριου), υπάρχει μια στήριξη του όγκου πάνω σε λίθινη βάση (ένα κλασικιστικό στοιχείο με νοηματικό υπόβαθρο), ενώ και τα υλικά έχουν χρησιμοποιηθεί εύστοχα (τα μεγάλα γυάλινα ανοίγματα- συνειρμός με το αδιάβλητο της πολιτικής εξουσίας, τη “διαφάνεια” του καθεστώτος). Η τοποθεσία είναι εξίσου σημαντική. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης (συνδέεται με την πλατεία dell' Impero και το διώροφο Sala ana adunata – ανάμεσα στις κυριότερες τοποθεσίες για συνελεύσεις) και σκοπός της επιλογής της θέσης αυτής είναι η εξασφάλιση μιας “φασιστικής κυριαρχίας στην κοινωνία”, πράγμα που ενισχύεται και με το μνημειακό ύψος του όγκου του κτίσματος. Την σκέψη αυτή όπως την παραθέτει και ο ίδιος ο Terragni: «Ήταν αναγκαίο η πρόσβαση να είναι δυνατή σε αυτό τον αχανή χώρο, πλαισιωμένη από τους φασίστες ⁹⁸, και για το κοινό και για τις μεγάλες συνελεύσεις, έτσι εξαλείφοντας κάθε διακοπή της συνέχειας μεταξύ του εσωτερικού και εξωτερικού χώρου, έτσι ώστε ένας ηγέτης να μπορεί να μιλήσει με τους οπαδούς του που βρίσκονται στο εσωτερικό και ακόμη να ακουστεί στις μάζες που συγκεντρώθηκαν στην πλατεία... χωρίς εμπόδια... τίποτα μεταξύ του πολιτικού ηγέτη και του λαού του». ⁹⁹ Το έργο του Terragni διέπεται από μια γεωμετρική τάξη και δίνει έμφαση στην χρυσή τομή. Θα πρέπει, ωστόσο, να γίνει αναφορά και στην εσωτερική επίπλωση και χρήση έργων φωτομοντάζ που υποτάσσονται και αυτά στην παραπομπή σε νοηματικούς συνδέσμους με την πολιτική. Ο David Rifkind αναφέρει: « Στο εσωτερικό η επίπλωση έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο αφού είχαμε τρία επαναλαμβανόμενα θέματα: τη συμβολική παρουσία του Ντούτσε- που εκπροσωπεί τις πολιτικές αξίες του κόμματος, τη χρήση των υλικών και τις επίσημες σχέσεις της κατασκευής μοναδικής φασιστικής ταυτότητας ¹⁰⁰ τονίζοντας τις εθνικές (και όχι σε περιφερειακό επίπεδο) πεποιθήσεις και δίνοντας έμφαση στη δημιουργία, και την εκμετάλλευση μιας μαζικής ταυτότητας για το

⁹⁵ ο.π. Ulrich Schmid, (σε δική μας μετάφραση), vol.6, no 1, *Style versus Ideology: Towards a Conceptualisation of Fascist Aesthetics, Totalitarian Movements and Political Religions*, Taylor & Francis Group Ltd, June 2005, σ.131

⁹⁶ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.186. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

⁹⁷ ο.π. David Rifkind, (σε δική μας μετάφραση) αρq, vol 10, no 2, *Building, furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.157

⁹⁸ Αναφέρεται στην διάταξη των έργων από φωτομοντάζ όπου απεικονίζονται οι αντίστοιχες φυσιογνωμίες.

⁹⁹ ο.π. David Rifkind, (σε δική μας μετάφραση) αρq, vol 10, no 2, *Building, furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.159

¹⁰⁰ Η χρήση των υλικών δεν επιλέγεται τυχαία. Ο χάλυβας εξασφαλίζει τη διάρκεια της αντοχής του έργου (συνειρμός με διάρκεια καθεστώτος), το αλουμίνιο αντιπροσωπεύει τα μεγάλα αποθέματα κοιτασμάτων της Ιταλίας σε βωξίτη, το μάρμαρο και το ξύλο παραπέμπουν στην ιστορία του έθνους (κλασικιστικά στοιχεία) και το μπετόν και το γυαλί την τεχνολογική πρόοδο του καθεστώτος.

κοινό». ¹⁰¹ Στο εσωτερικό, όπως αναφέρει, γίνεται χρήση επίστρωσης μαρμάρου αλλά και στοιχείων από ξύλο (παραπομπή σε κλασικιστικά στοιχεία) και συνεχίζει παραθέτοντας: «Από την άλλη πλευρά, τα νέα και προηγμένα υλικά που χρησιμοποιούνται σε όλη την Casa del Fascio αντανακλούν τον πολιτικό συμβολισμό της σύγχρονης τεχνολογίας, με την οποία εκπροσωπούνται τόσο ο φασισμός της αυτοπροβολής ως επαναστατικού κινήματος και του έργου του Μουσολίνι αλλά και σε μεγάλο βαθμό η επέκταση της βιομηχανικής ικανότητας της χώρας. Τα έπιπλα του Terragni αποτελούνται από ανοξείδωτο χάλυβα, αλουμινίου και κραμάτων με νέα αντι-διαβρωτική επίστρωση, συχνά παρέχονται από τους κατασκευαστές οι οποίοι παρέχουν τα ίδια υλικά για την αυτοκινητοβιομηχανία της Ιταλίας αεροναυτική και τη βιομηχανία». ¹⁰²

Η αίσθηση του κατορθώματος επιβολής στην κοινωνία, από τον Μουσολίνι φαίνεται στην δήλωση που έκανε στα πλαίσια μιας συνομιλίας που είχε με τον Emil Ludwig: «Η πολιτική είναι η υψηλότερη των τεχνών, η τέχνη όλων των τεχνών, η πιο ευσεβής από τις τέχνες, γιατί το υλικό που σμιλεύεται είναι το πιο δύσκολο και πιο ζωντανό: ο άνθρωπος». ¹⁰³

Αναλύοντας το φαινόμενο του φασισμού ο Emilio Gentile παραθέτει σχετικά με την οικονομία, την κοινωνική διάρθρωση και την εξωτερική πολιτική του φασισμού: «[...]συνεργασία των παραγωγικών τάξεων υπό τον έλεγχο του καθεστώτος, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της εξουσίας, διατηρώντας ιδιωτική περιουσία και ταξική διαίρεση. Τέλος, στη θεσμική φασιστική σφαίρα συνεπάγεται μια ιμπεριαλιστική εξωτερική πολιτική εμπνευσμένη από το μύθο του εθνικού μεγαλείου και του Νέου Πολιτισμού, με στόχο την υπερεθνική επέκταση». ¹⁰⁴

Εικόνα 5. Giuseppe Terragni, Casa del Fascio, Como, 1932–36.35/36 (October 1936) ¹⁰⁵

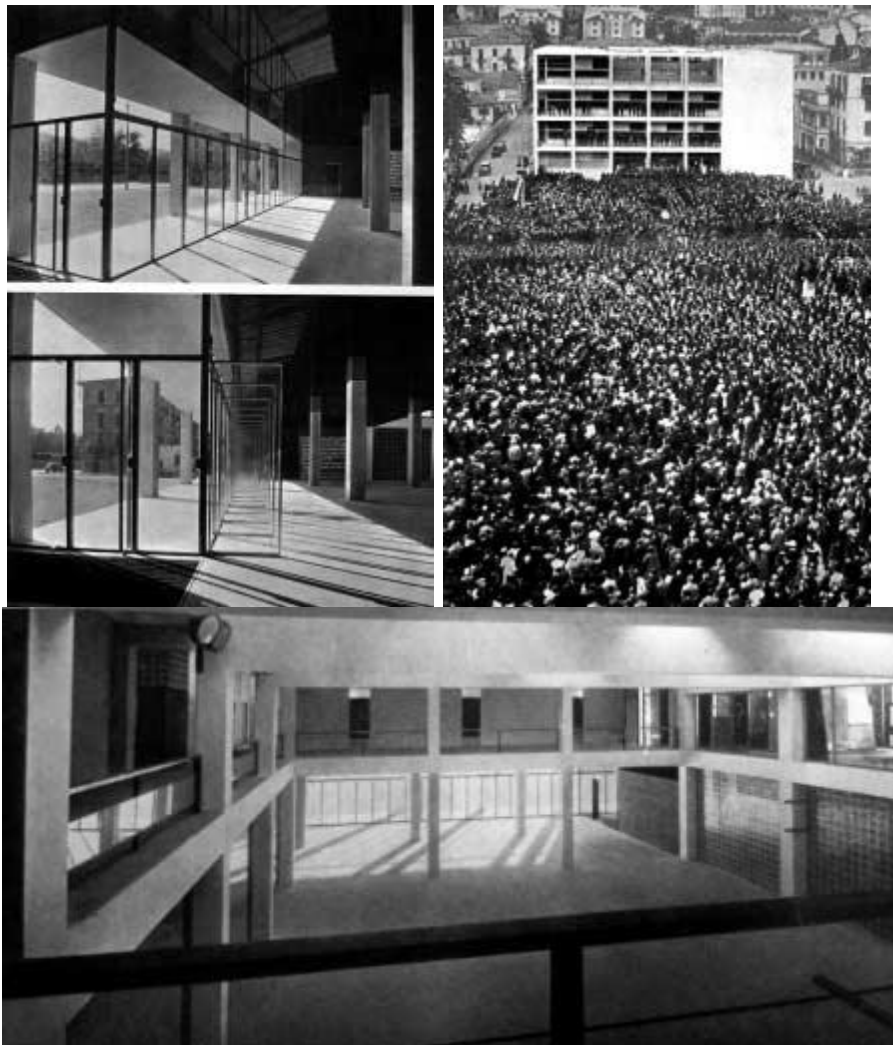
¹⁰¹ ο.π. David Rifkind, (σε δική μας μετάφραση) αρq, vol 10, no 2, *Building, furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.157

¹⁰² ο.π. David Rifkind, (σε δική μας μετάφραση) αρq, vol 10, no 2, *Building, furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.161

¹⁰³ ο.π. Eva Hesse, *Die Achse Avantgarde – Faschismus: Reflexionen über Filippo Tommaso Marinetti Und Ezra Pound*, Arche, Zurίχη 1992, σελ.241

¹⁰⁴ ο.π. Emilio Gentile, (σε δική μας μετάφραση), *Fascism and the Italian Road to Totalitarianism: A Working Definition of Fascism*, Constellations Volume 15, Number 3, Blackwell Publishing Ltd., U.S.A. 2008, σελ 276

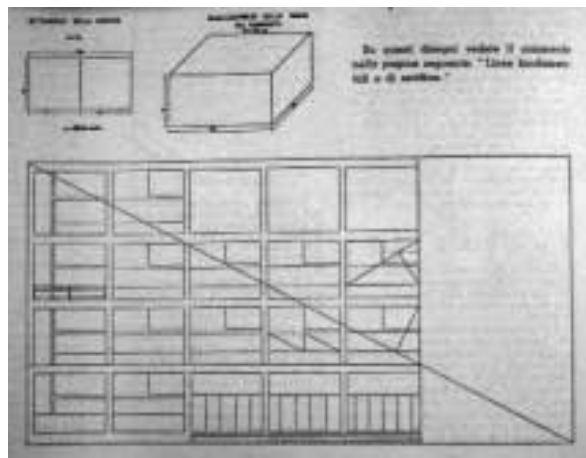
¹⁰⁵ David Rifkind, αρq, vol 10, no 2, *Building, furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.157

Εικόνα 6 Εσωτερικό αίθριο , ο χώρος που ο Terragni χαρακτήρισε “αχανή”.¹⁰⁶

Εικόνα 7 Το πλήθος έξω από το Casa del Fascio¹⁰⁷

Εικόνα 8 Η εμμονή στη διαφάνεια. Σχέση εσωτερικού-εξωτερικού. ¹⁰⁸

Εικόνα 8 Η γεωμετρική προσέγγιση του έργου του Casa del Fascio από τον Terragni.¹⁰⁹

¹⁰⁶ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.158

¹⁰⁷ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.158

¹⁰⁸ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.158

Εικόνα 9 Σχέδιο του Como , το Casa del Fascio βρίσκεται απέναντι από τον καθεδρικό ναό, δηλώνεται από τον κύκλο. Με τη θέση του αυτή γίνεται εμφανής η σχέση Καθολικής Εκκλησίας και εξουσίας.¹¹⁰

Εικόνα 10 Απεικονίζεται η χρήση των διαφόρων υλικών.¹¹¹

Εικόνα 11 Η τεχνολογική εξέλιξη σκόπιμα χρησιμοποιείται για να δοθεί χαρακτήρας προοδευτικός στο καθεστώς.

Εικόνα 12 Φωτογραφικό υλικό από την διάρκεια της ανοικοδόμησης του Casa del Fascio.¹¹²

¹⁰⁹ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.163

¹¹⁰ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.163

¹¹¹ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.163

Εικόνα 13. Στο διοικητικό γραφείο έργο φωτομοντάζ απεικονίζει τον Μουσολίνι¹¹³

Εικόνα 14. Η εικόνα του Μουσολίνι παρούσα και στην αίθουσα συνεδριάσεων. ¹¹⁴

Εικόνα 15. Το φωτομοντάζ που παραθέτεται στην κεντρική αίθουσα απεικονίζει τον Ντούτσε.¹¹⁵

Από το 1930 ο Pagano εκδίδει το περιοδικό Casabella όπου μαζί με τον Persico γράφουν για τις δυσκολίες των ρασιοναλιστών και προτρέπουν τους υποστηρικτές του Novescento και του Stile Littorio να μνηθούν στον ρασιοναλισμό του Terragni. Μετά το θάνατο του Persico, το 1936, ο Pagano συνεργάζεται με τον Piacentini. Ακολουθούν έργα τους ,μετά από ανάθεση του Μουσολίνι , που χαρακτηρίζονται από νεοκλασικισμό και μεταφουτουριστικά στοιχεία.¹¹⁶ Ήδη από το 1934 έχει αρχίσει να εγκαταλείπεται ο ρασιοναλισμός και παρά τις προσπάθειες επαναφοράς του στα έργα των Nizzoli, Paladi, Fontana, Polini , Figini και άλλων , μόνο μέσα από τα έργα των Terragni, Liugeri, Cattaneo καταφέρνει να εμφανιστεί δυναμικά.¹¹⁷ Ακολουθεί ,το 1938 , το Danteum που αποτέλεσε το μεγαλύτερο μεταφυσικό έργο του Terragni (ορθογωνικής διάταξης χώροι , διάταξη λογικής λαβύρινθου με εννοιολογικό συμβολισμό τα στάδια της Κόλασης ,του Καθαρτηρίου και του Παραδείσου). Το τελευταίο του έργο ,το 1940 ήταν η πολυκατοικία Giuliani Frigerio στο Como ενώ το 1938-1943 σχεδιάζεται, από τον Cattaneo (σε συνεργασία με τους Magnagni, Origoni, Mario Terragni) ,το κτίριο των Φασιστικών Συνδικάτων στο Como ,δίπλα στο Casa del Fascio. Το τέλος του ρασιοναλισμού ,στην Ιταλία, σημαίνεται τον ίδιο χρόνο με τον θάνατο του Cattaneo και του Terragni.¹¹⁸ Έτσι ο φασισμός , αφού αλλάξει πολλές φορές συμπεριφορά ως προς το μοντέρνο , θα καταλήξει στον νεοκλασικισμό, ο οποίος , ύστερα από τις τόσες κατά καιρούς επαναλήψεις και αναβιώσεις , είχε χάσει πλέον κάθε ιδεολογικό υπόβαθρο ικανό να χρησιμοποιηθεί ως κέλυφος που θα μπορούσε να καλύψει οποιαδήποτε ιδεολογική προσέγγιση της αρχιτεκτονικής. ¹¹⁹

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η ιταλική αρχιτεκτονική στις αποικιοκρατίες έτσι όπως διαμορφώθηκε , αφού έχει άμεση σχέση με την στην έρευνα μας –σχετικά με την ιταλική αρχιτεκτονική στην ιταλοκρατούμενη Κω. Την μορφή της ιταλικής αρχιτεκτονικής στην περιοχή της πόλης της Κω την αναλύουμε διεξοδικά στο κεφάλαιο 4 ,καθώς και τον αποικιοκρατικό ή όχι χαρακτήρα της. Η Ιταλία στις αποικίες της δεν επιβάλλει την αρχιτεκτονική της Μητρόπολης όπως άλλες χώρες (Αγγλία, Γαλλία) αλλά ένα κράμα αυτής της αρχιτεκτονικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς των αποικιών. «Αυτή η μεταβολή εκφράστηκε από το στυλ του “προστάτη” που αντικατέστησε το μέχρι τότε στυλ του “νικητή” ή του “κατακτητή” και το οποίο είχε ως χαρακτηριστικό την ενσωμάτωση στοιχείων της τοπικής αρχιτεκτονικής παράδοσης στην αρχιτεκτονική των δημοσίων κτιρίων. [...] ιδιαίτερα εμφανής στο Νέο Δελχί του E.Lutyens, στην Ινδονησία του E.Hebrard, και στο Μαρόκο H.Post [...]».¹²⁰ Συνεχίζει «Στη Λιβύη οι αρχιτέκτονες προσπάθησαν να αναδείξουν το ρωμαϊκό παρελθόν [...] και στη συνέχεια να ντύσουν αυτό το παρελθόν με ότι αυτοί επιλεκτικά θεωρούσαν ως τοπικό».¹²¹ Αυτό έφερε αντιδράσεις από το χώρο της Ιταλίας και χαρακτηριστικά ο Cabiatì σε επίθεσή του μέσω ιταλικού περιοδικού γράφει «η υπερβολική φροντίδα ως προς την ένταξη της αρχιτεκτονικής στο περιβάλλον καταπίεζε την πεποίθηση της δικής τους υπεροχής και άφηνε στους ντόπιους την αίσθηση ότι οι Ιταλοί στη Λιβύη δεν αισθάνονται αρκετά ώριμοι ώστε να μπορούν να αφήσουν [...] τα σημάδια του δικού τους πολιτισμό. [...]Κάθε κατασκευή που δεν είναι ιδιωτική , αλλά δημόσια ή θρησκευτική , μιας αποικιακής δύναμης σε χώρα της κυριαρχίας της οφείλει να

¹¹² David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.162

¹¹³ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.160

¹¹⁴ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.160

¹¹⁵ David Rifkind , arq, vol 10 , no 2 , *Building , furniture design and the decorative arts collaborateto embody Fascist political values and mass identity in an icon of modern architecture*, 2006, σ.161

¹¹⁶ Kenneth Frampton , *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.136-137. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London , 1980

¹¹⁷ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.189. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London , 1980

¹¹⁸ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.190. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London , 1980

¹¹⁹ ο.π. L. Benevolo , *History of Modern Architecture*, London 1971 , σ.576

¹²⁰ ο.π. Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943*, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.23

¹²¹ ο.π. Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943*, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.24

χρησιμοποιεί ξεκάθαρο μορφολογικό λεξιλόγιο , άμεσα αντιληπτό και από τον τοπικό πληθυσμό και από τους φιλοξενούμενους ξένους.»¹²² Αρχίζουν έτσι να αναζητούνται οι μορφές που θα χαρακτήριζαν την ιταλική αποικιοκρατική αρχιτεκτονική με έναν πιο αντιπροσωπευτικό τρόπο. Η προκήρυξη για τον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό της πλατείας καθεδρικού ναού της Τρίπολης ανέφερε χαρακτηριστικά: «αναγκαιότητα να αναζητηθούν , με μια αίσθηση μοντερνισμού , εκείνες οι μορφές που θα ήταν πιο αποτελεσματικές για τη δημιουργία μιας ιταλικής αποικιακής αρχιτεκτονικής και θα προερχόταν από τη συγχώνευση των τοπικών αρχιτεκτονικών στοιχείων και της δικής μας καλλιτεχνικής παράδοσης»¹²³ Σημαντικός ήταν ο “μεσογειακός χαρακτήρας” που θέλησε να δοθεί σε αυτή την αρχιτεκτονική. «Η μεσογειακότητα , ως έχουσα άμεση σχέση με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Μεσογείου και ιδιαίτερα των ελληνικών νησιών , με τις λευκές επιφάνειες τους γεωμετρικούς όγκους , τις ήμερες αναλογίες και την καθαρότητα των μορφών , ήταν αυτή που τόσο επηρέασε τους μοντέρνους στις πρώτες αισθητικές τους αναζητήσεις. Καθαρότητα , ελληνικότητα, μεσογειακότητα είναι οι τρεις όροι – κλειδιά αυτής της αρχιτεκτονικής και η Ρώμη ως συνεχιστής της Κλασικής Ελλάδας και κέντρο της Mare Nostrum, ήταν το απαραίτητο ενοποιητικό στοιχείο όλων αυτών των τάσεων . Ο δρόμος ήταν πλέον ανοιχτός σε ένα μεσογειακό ρασιοναλισμό , εμπλουτισμένο με στοιχεία της τοπικής παράδοσης , σε επίπεδο αρχών και όχι μορφών[...]».¹²⁴

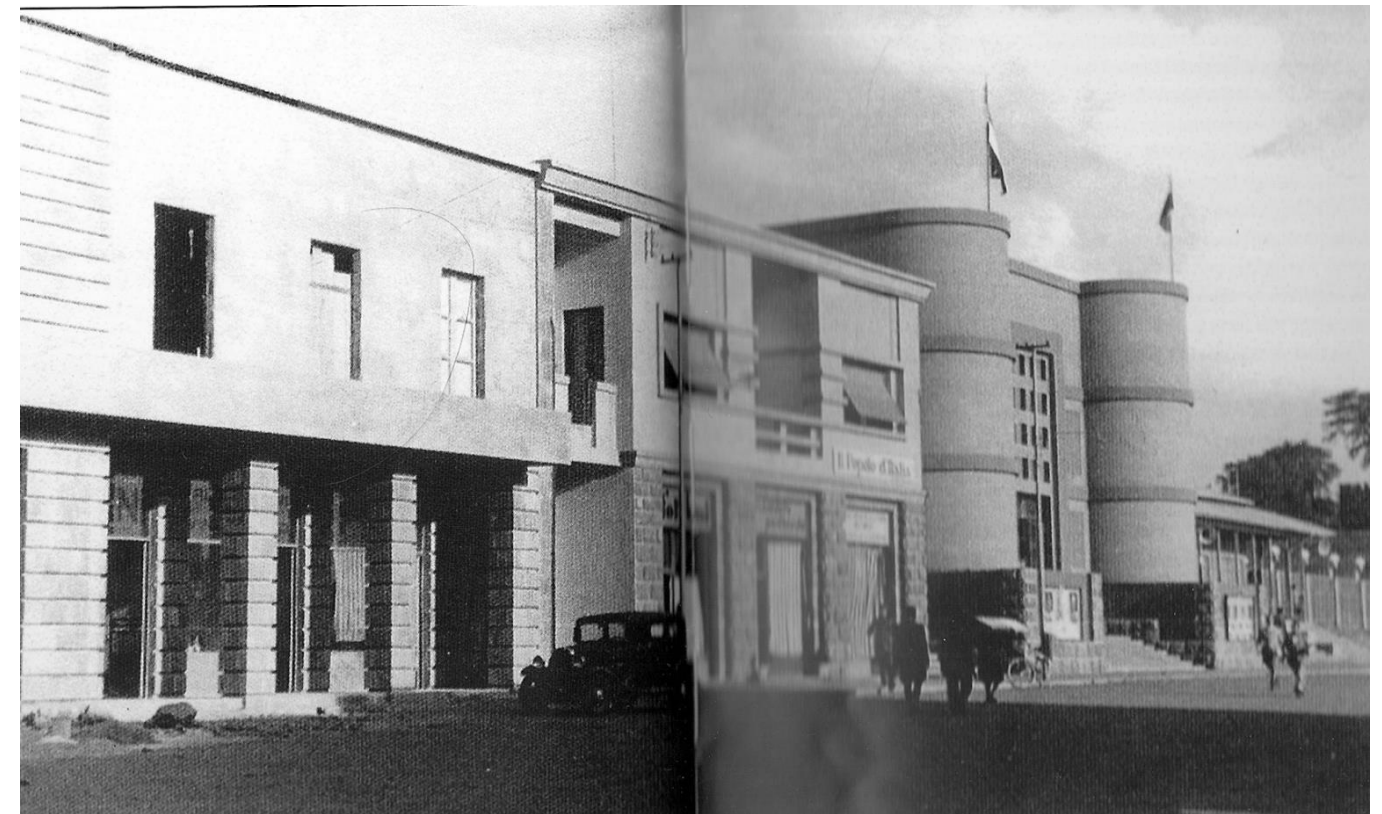
Εικόνα 16 Απόσπασμα χάρτη όπου διακρίνονται οι αποικίες του Ιταλικού κράτους ¹²⁵

¹²² ο.π.Ο.Cabiati : «Orientamenti della moderna architettura italiana in Libia», Rassegna di Architettura, No 4 , 1936 , σ.343-344

¹²³ ο.π. A.Grillo , «Architectural competitions in Libya», Environmental Design , 9/10 1990, σ.41

¹²⁴ (Συμπληρωματικά αναφέρει αποτελεί παράδειγμα ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής , όπου ενσωματώνονται δομικά και όχι διακοσμητικά στοιχεία της τοπικής παράδοσης.) ο.π. Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.26

¹²⁵ Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.10

Εικόνα 17 Το νέο κινηματοθέατρο του Γκοντάρ , Αιθιοπία ,(G.Bosio , 1940)¹²⁶ Δείγμα ιταλικής αποικιακής αρχιτεκτονικής.

Έτσι βλέπουμε μια τάση για διαφοροποίηση της αρχιτεκτονικής , ξανά η πολιτιστική πολιτική του καθεστώτος είναι εμφανής ,αλλά εντύπωση προκαλεί ότι η αρχιτεκτονική των αποικιών είναι πιο “διαλλακτική” με τις αυθεντικές καταβολές παρόλο που και πάλι γίνεται χρήση “επιλεκτικών τοπικών στοιχείων”. Ίσως κανείς να μπορούσε να ερμηνεύσει και διαφορετικά αυτήν την τάση. Η φυσική απόσταση από την Μητέρα Ιταλία , ίσως να συνεπαγόταν ,για τους αρχιτέκτονες αυτούς ,και αναπόφευκτη “απόσταση από τα κοινά και το γενικό κλίμα της Ιταλίας” και να ερχόντουσαν , κατά την παραμονή τους στις αποικίες , πιο κοντά σε αυτές τις κοινωνίες και τον πολιτισμό τους με αποτέλεσμα οι αρχικές τους πεποιθήσεις να “εκφυλίζονται”.

3.ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα ,ήδη πριν από την εποχή του μεσοπολέμου ,έχει διαγράψει μια πορεία συμμετοχής της σε μιας σειράς αλληπάλληλων πολέμων. Ο ΄Α Βαλκανικός Πόλεμος με σκοπό την απελευθέρωση περιοχών της από τον Οθωμανικό ζυγό ¹²⁷, ο ΄Β Βαλκανικός Πόλεμος με αντίπαλο αυτή τη φορά τους Βούλγαρους¹²⁸ και τέλος

¹²⁶ Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.24-25

¹²⁷ 12 Οκτωβρίου του 1912, οι Ελλάδα, Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο συντάσσονται κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

¹²⁸ Ιούνιο 1913 , οι Ελλάδα, Ρουμανία Σερβία συντάσσονται κατά της Βουλγαρίας.

η συμμετοχή της Ελλάδας στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο.¹²⁹ Μετά το τέλος του πολέμου, η Ελλάδα βρίσκεται στο στρατόπεδο των νικητών και ο Βενιζέλος παραθέτει στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων τις Ελληνικές διεκδικήσεις, ενώ πιέζει για προστασία των χριστιανών στα οθωμανικά εδάφη. Η απόφαση της συνδιάσκεψης: να αποσταλεί ελληνικός στρατός στη Σμύρνη(1919). Το 1920 συντάσσεται στη Άγκυρα επαναστατική κυβέρνηση που δεν αναγνωρίζει καμία ισχύ στο Σουλτάνο, ο στρατηγός Κεμάλ αποτελεί πλέον την εξουσία και οργανώνει κινήσεις ενάντια σε ξένες δυνάμεις και κυρίως την Ελλάδα. Έτσι οι Σύμμαχοι, βλέποντας τον Κεμάλ να αποτελεί απειλή επιτρέπουν στην Ελλάδα την περαιτέρω διεύρυνση των συνόρων της. Το 1920 με τη Συνθήκη των Σεβρών υπογράφεται ειρήνη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.¹³⁰

Αυτή η συνεχής «εμπόλεμη» κατάσταση προκάλεσε το 1920 την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές. Η κυβέρνηση του Δημήτριου Ράλλη επαναφέρει τον Βασιλιά Κωνσταντίνο. Η διασυμμαχική διάσκεψη στο Λονδίνο το 1921 δεν αποφέρει κανένα συμβιβασμό μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και έτσι προχωράει η Ελλάδα σε επίθεση. Όμως η Ελλάδα αντιμετωπίζει το εξής γεγονός «Η αποτελμάτωση των επιχειρήσεων στο μικρασιατικό μέτωπο καταρράκωσε το ηθικό των ελληνικών δυνάμεων. Τα τεράστια οικονομικά προβλήματα που συνεπαγόταν η συντήρηση του στρατού ανάγκασαν την κυβέρνηση να προχωρήσει [...] σε διχοτόμηση του νομίσιματος, ενέργεια που προκάλεσε γενική δυσφορία.»¹³¹ 13 Αυγούστου 1922 αρχίζει η τουρκική επίθεση και η μεγάλη φυγή των ελληνικών πληθυσμών προς τα νησιά του Αιγαίου, 31 Αυγούστου 1922 η καταστροφή της Σμύρνης είναι γεγονός. Μέχρι τις 4 Σεπτέμβρη του 1922 οι ελληνικές δυνάμεις είχαν απομακρυνθεί.¹³²

Επέρχονται αντιδράσεις στο εσωτερικό της Ελλάδας. 11 Σεπτέμβρη του 1922 δημιουργείται κίνημα στις τάξεις του στρατού(επικεφαλείς Πλαστήρας, Γονατάς) και στην Αθήνα συντάσσεται Επαναστατική Επιτροπή, ζητείται η απομάκρυνση του Βασιλιά Κωνσταντίνου και η παραίτηση κυβέρνησης Τριανταφυλλάκου και ενίσχυση στρατού στη Θράκη. Ο Κωνσταντίνος παραιτείται και συντάσσεται κυβέρνηση Κροκιδά. Το Οκτώβριο του 1922 δημοσιεύεται διάταγμα που όριζε ανακριτική επιτροπή για διερεύνηση πολιτικών ευθυνών. Καταδικάζονται σε θάνατο οι πολιτικοί Γούναρη, Πρωτοπαπαδάκη, Θεοτόκη, Μπαλτατζή, Στράτο και στρατηγό Χατζηανέστη για εσχάτη προδοσία¹³³. Στη Συνθήκη της Λοζάνης υπογράφονται: συνθήκη ειρήνης, η σύμβαση για το καθεστώς των Στενών, η σύμβαση για την ανταλλαγή των πληθυσμών, η σύμβαση για τα σύνορα της Θράκης και το σύμφωνο για την απελευθέρωση των πολιτικών ομήρων και για την ανταλλαγή των αιχμαλώτων.¹³⁴

¹²⁹ Σχετικά με τη συμμετοχή της Ελλάδας στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο η κοινωνία είχε διχαστεί. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επιδίωκε ουδετερότητα, ενώ ο Βενιζέλος τάσσεται υπέρ της συμμετοχής. National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.16

¹³⁰ Οι όροι της Συνθήκης εξασφάλιζαν την ελληνική κυριότητα της Ανατολικής Θράκης, Ίμβρο, Τένεδο αλλά και την πενταετή ελληνική κυριότητα της Σμύρνης. Μετά το πέρας των πέντε χρόνων ο τοπικός πληθυσμός θα ψήφιζε για να εξασφαλιστεί το μέλλον της περιοχής.

¹³¹ ο.π.National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.22.

¹³² National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.22-23.

¹³³ Με ανακριτική επιτροπή Θεόδωρο Πάγκαλο, πρόεδρος στρατοδικείου Αλέξανδρος Οθωναίος και βασικό μάρτυρα τον Παπούλα(φιλοβασιλικό αρχηγό της Στρατιάς της Μ.Ασίας). National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.27.

¹³⁴ National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.27.

Έτσι η Ελλάδα αντιμετωπίζει το φαινόμενο της εισροής στον ελληνικό χώρο 1.5 εκατομμυρίου προσφύγων από την Μ.Ασία.¹³⁵ Σε μια χώρα των 5 εκατομμυρίων αυτό προκάλεσε πληθυσμιακή συμφόρηση, ειδικά στις πόλεις. Οι πρόσφυγες στεγάζονταν αρχικά σε αντίσκηνα και σε δημόσιους χώρους, σύντομα όμως άρχισαν να χτίζουν μόνοι τα σπίτια και τους οικισμούς τους. Στην προσπάθεια ανάκαμψης, το 1924, η επιτροπή αποκατάστασης προσφύγων δέσμευσε γαίες στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, ως εγγύηση για την έκδοση Δανείου Αποκατάστασης Προσφύγων. Η ανομβρία που ακολουθεί είναι εξαιρετικά επιζήμια για την γεωργία ενώ τα αποξηραμένα έλη ήταν πηγή μόλυνσης των προσφύγων (ελονοσία), παρόλα αυτά οι πρόσφυγες ενίσχυσαν την αγροτική οικονομία του κράτους ενώ πολλοί ήταν και αυτοί που λόγω της εμπειρίας τους στο εμπόριο στήριξαν αυτόν τον τομέα.¹³⁶

Το πολιτικό σκηνικό συνεχίζει να είναι ιδιαίτερα ευμετάβλητο. Η κυβέρνηση Βενιζέλου από το 1928 ξεκίνησε μια σειρά σημαντικών μεταρρυθμίσεων και εγκαινίασε ένα πρόγραμμα μεγάλων δημόσιων έργων που θα τα χρηματοδοτούσε με δάνεια από το εξωτερικό. Στα δημόσια έργα συμπεριλαμβάνονται χτίσιμο σχολείων, επέκταση του οδικού δικτύου, εγκατάσταση τηλεφωνικού δικτύου, αποξήρανση λιμνών, υδροδότηση Αθηνών (δημιουργήθηκε η λίμνη του Μαραθώνα) κ.α. Το 1929 με την πτώση των χρηματιστηρίων η Ελλάδα δεν αποκλείεται από τις αρνητικές οικονομικές συνέπειες. Στις 30 Μαρτίου 1932 ο Βενιζέλος αντιλαμβανόμενος την σοβαρή κατάσταση ζητάει από το Λαϊκό κόμμα τη δημιουργία οικουμενικής κυβέρνησης και εδώ ανοίγουν οι Ασκοί του Αιόλου και η μια κίνηση διαδέχεται την άλλη. Ο Τσαλδάρης (αρχηγός του Λαϊκού κόμματος) αρνείται φοβούμενος τις ευνοϊκές συνέπειες προς τους αντιπάλους. Το κουμμουνιστικό κόμμα διωκόταν (ιδιώνυμο 1929).Οι αντιπαραθέσεις συνεχίζονται αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Στις 21 Μαΐου 1932 ο Βενιζέλος παραιτείται σε μια ύστατη προσπάθεια να συνταχθεί οικουμενική κυβέρνηση. Σχηματίζεται προσωρινά κυβέρνηση υπό Αλέξανδρο Παπαναστασίου ο οποίος σχεδιάζει τη λήψη φιλολαϊκών μέτρων (απαλλαγή φορολογίας αγροτών, κοινωνικές ασφαλίσεις

Εικόνα 18, 19 Στη Θράκη, οι πρόσφυγες κτίζουν μόνοι τα σπίτια τους αλλά πάντα με ιδιαίτερα ανεπτυγμένο το αίσθημα αλληλεγγύης μεταξύ τους. Δρουν συλλογικά, επιβιώνουν και ακμάζουν ξανά.¹³⁷

¹³⁵ 1.200.000 Έλληνες της Μ.Ασίας και της Ανατολικής Θράκης ήρθαν στην Ελλάδα μετά την καταστροφή και μέχρι το 1924 άλλοι 250.000 Έλληνες πρόσφυγες. National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.102.

¹³⁶ National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.27.

¹³⁷ National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.98-99

Εικόνα 20, Εικόνα από το Βασιλικό Θέατρο της Αθήνας. Κάθε θεωρείο φιλοξενούσε μια οικογένεια.¹³⁸

κ.α.) τα οποία βρίσκει υπερβολικά ο Βενιζέλος και σταματάει να τον στηρίζει. Στις 5 Ιουνίου του 1932 σχηματίζεται εκ νέου κυβέρνηση Φιλελευθέρων και προκηρύσσονται εκλογές 25 Σεπτεμβρίου 1932. Ακολουθεί κυβέρνηση μειοψηφίας Τσαλδάρη στις 3 Νοεμβρίου 1932 την οποία όμως ο Βενιζέλος εξαναγκάζει σε παραίτηση, στις 16 Ιανουαρίου 1933 και ανέλαβε ο ίδιος την Πρωθυπουργία για να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές στις 5 Μαρτίου 1933. Ακολουθεί απόπειρα πραξικοπήματος Πλαστήρα στις 5-6 Μαρτίου 1933 υπό την ενθάρρυνση του Βενιζέλου, το πραξικόπημα αποτυγχάνει, ωστόσο η πολιτική κατάσταση έχει εκτροχιαστεί. Σχηματίζεται κυβέρνηση Λαϊκών στις 10 Μαρτίου 1933 με Πρόεδρο τον Τσαλδάρη και Πρωθυπουργό τον Γεώργιο Κονδύλη. Νέα αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος στις 1 Μαρτίου 1935 υπό την ενθάρρυνση του Βενιζέλου, αυτή τη φορά προκαλείται ο διχασμός της ελληνικής κοινωνίας. Στις εκλογές του Ιουνίου του 1935 το Λαϊκό Κόμμα κερδίζει είναι γνωστό ότι ο Τσαλδάρης δεν ήταν υπέρ της μοναρχίας και από πολύ νωρίς δήλωσε ότι δεν επιθυμούσε και δεν επεδίωκε την επαναφορά του θεσμού της Βασιλείας. Ο Τσαλδάρης, μάλιστα, αντίθετα με την πλειοψηφία του κόμματός του, προχώρησε και σε αμνήστευση των κινηματιών πράγμα που εξόργισε τους αντιπάλους του στο Λαϊκό κόμμα που με επικεφαλής τον Κονδύλη παραμέρισαν τον Τσαλδάρη από την ηγεσία. Στη συνέχεια ο Κονδύλης σχημάτισε κυβέρνηση Λαϊκών και Εθνικού κόμματος, και αμέσως μετά προκήρυξε διαβλητό «δημοψήφισμα» που επανάφερε το θεσμό της βασιλείας με ποσοστό στο 98%. Ακολούθησε παραίτηση Κονδύλη και προσωρινή κυβέρνηση υπό τον υπερκομματικό Κωνσταντίνο Δεμερτζή προκήρυξη εκλογών (26/01/36) με απλή αναλογική, όπου κανένα από τα δύο κόμματα δεν μπορούσε να σχηματίσει κυβέρνηση πλειοψηφίας και άρα χρειαζόνταν την υποστήριξη του Λαϊκού Μετώπου. Πράγματι, στην ψηφοφορία στην Βουλή εκλέγεται Πρόεδρος ο αρχηγός των Φιλελευθέρων που φυσιολογικά ο Βασιλιάς θα έπρεπε να του δώσει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Ωστόσο, η εντολή, εν τέλει, δίνεται τον Απρίλιο του 1936 στον Ι. Μεταξά, η κυβέρνηση του οποίου στη Βουλή λαμβάνει ψήφο εμπιστοσύνης, τόσο από του Φιλελεύθερους όσο και από τους Λαϊκούς. Ακολουθούν λαϊκές

κινητοποιήσεις, οι οποίες κορυφώνονται τον Μάιο του 1936 στη Θεσσαλονίκη και καταστέλλονται με τη βοήθεια του στρατού και του στόλου. το πολιτικό κλίμα ήδη είναι εξαιρετικά αυταρχικό.¹³⁹

Στο πεδίο της πολεοδομικής και ρυμοτομικής ανάπτυξης υπάρχουν μη σκόπιμες αναδιαρθρώσεις και επεκτάσεις στον πολεοδομικό ιστό των πόλεων αλλά και η δημιουργία πολλών οικισμών μετά την έλευση των Ελλήνων προσφύγων, κάτι που αποτελούσε φυσικό επακόλουθο. «Η Αθήνα του 1923 ήταν μια πόλη που είχε λιγότερους από 300,00 κατοίκους. Με την είσοδο των προσφύγων δημιουργήθηκαν νέες συνοικίες, όπως η Νέα Σμύρνη, η Καισαριανή, ο Βύρωνας, η Νέα Ιωνία και πολλές άλλες».¹⁴⁰

Ο «εκκωφαντικός απόηχος» του μοντερνισμού έφτασε στην Ελλάδα την περίοδο του μεσοπολέμου και μάλιστα υιοθετήθηκε σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό. Ο Kenneth Frampton παραθέτει: «[...] θα μπορούσε κανείς να δει την Αθήνα, αν όχι την Ελλάδα, ως τον παράδοχο τόπο του μοντερνισμού[...] γιατί δεν υπάρχει ίσως άλλη πρωτεύουσα στον κόσμο που, όπου να μπορεί κανείς να βρει μια τόσο πλατιά αποδοχή της μοντέρνας αρχιτεκτονικής[...] οι τυπικές αθηναϊκές πολυκατοικίες, που δεν ξεπερνούν συνήθως τους έξι ορόφους και υπακούουν σε ένα τυπικό πλάτος και σχήμα, βρίσκονται σίγουρα πιο κοντά στις προδιαγραφές της βιομηχανικής πόλης που προτείνει ο Tony Garnier, στις αρχές του αιώνα, παρά σε οποιοδήποτε άλλο σύνολο μοντέρνας αρχιτεκτονικής».¹⁴¹ Το 1917, επανιδρύεται η σχολή Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π., στις δύο καθαρά συνθετικές έδρες τοποθετούνται οι Α.Νικολούδης και Ε.Hebrard, και οι δύο απόφοιτοι της Ecole de Beaux de Arts. Ο Νικολούδης και ο Β.Κουρεμένος (που αντικατέστησε για ένα διάστημα τον Hebrard) είναι επηρεασμένοι από το μοντερνισμό αλλά δεν είναι αυτοί που θα τον εισαγάγουν τελικά στη διδασκαλία τους.¹⁴² Το μοντέρνο κίνημα εισρέει στο Ε.Μ.Π. από τον Δημήτρη Πικιώνη, το 1925 (που τοποθετείται στην έδρα της διακοσμητικής). Η Καρδαμίτση-Αδάμη παραθέτει για τον ίδιο: «[...]το λαϊκό με τη γνήσια και ενστικτώδη του σοφία πρέπει να συνενωθεί με την επιστήμη και τη σοφία της προηγμένης τέχνης. Τα πιστεύω του αυτά περνάει μέσα από την διδασκαλία του, ενώ παράλληλα την εκφράζει στην πράξη κτίζοντας το δεύτερο σπίτι του, την οικία Καραμάνου στα Πατήσια, όπου η παράδοση, η ελληνικότητα συναντάει το μοντέρνο κίνημα».¹⁴³ «[...] όσον αφορά την αρχιτεκτονική κυριότεροι εκπρόσωποι αυτής της κληρονομιάς, στη σύγχρονη εποχή υπήρξαν δύο, ουσιαστικά διαφορετικοί μεταξύ τους Έλληνες μοντέρνοι αρχιτέκτονες, [...] ο Άρης Κωνσταντινίδης και ο Δημήτρης Πικιώνης[...] μοντέρνο ελληνικό ρασιοναλισμό, με τον οποίο, κάποτε ο Πικιώνης βρέθηκε στενά συνδεδεμένος [...] αλλά και ο Κωνσταντινίδης δεν θέλησε ποτέ να διαχωρίσει τη θέση του από αυτόν».¹⁴⁴ Το 1926, όπως αναφέραμε και παραπάνω, η κυβέρνηση Βενιζέλου προχωρά σε αναπτυξιακά προγράμματα, συντελείται ανασυγκρότηση της Τεχνικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας και στελεχώνεται με νέους αρχιτέκτονες, επηρεασμένους από το μοντερνισμό.¹⁴⁵ Μια μεγάλη προσωπικότητα που συμμετείχε σε αυτό το πρόγραμμα και επηρεάστηκε τόσο ώστε να ασπαστεί τον

¹³⁹ Λευτέρης Τσουλιφίδης, Κεφάλαιο 10, *Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας*, εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2009, σ.231-251

¹⁴⁰ ο.π. σαν σχόλιο φωτογραφίας. National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.118

¹⁴¹ ο.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.14. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

¹⁴² Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, *ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ – ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΤΟΥ Ε.Μ.Π.-ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ, DO.CO.MO.MO., Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ*, εκδόσεις future, Αθήνα 2007, σ.23-24.

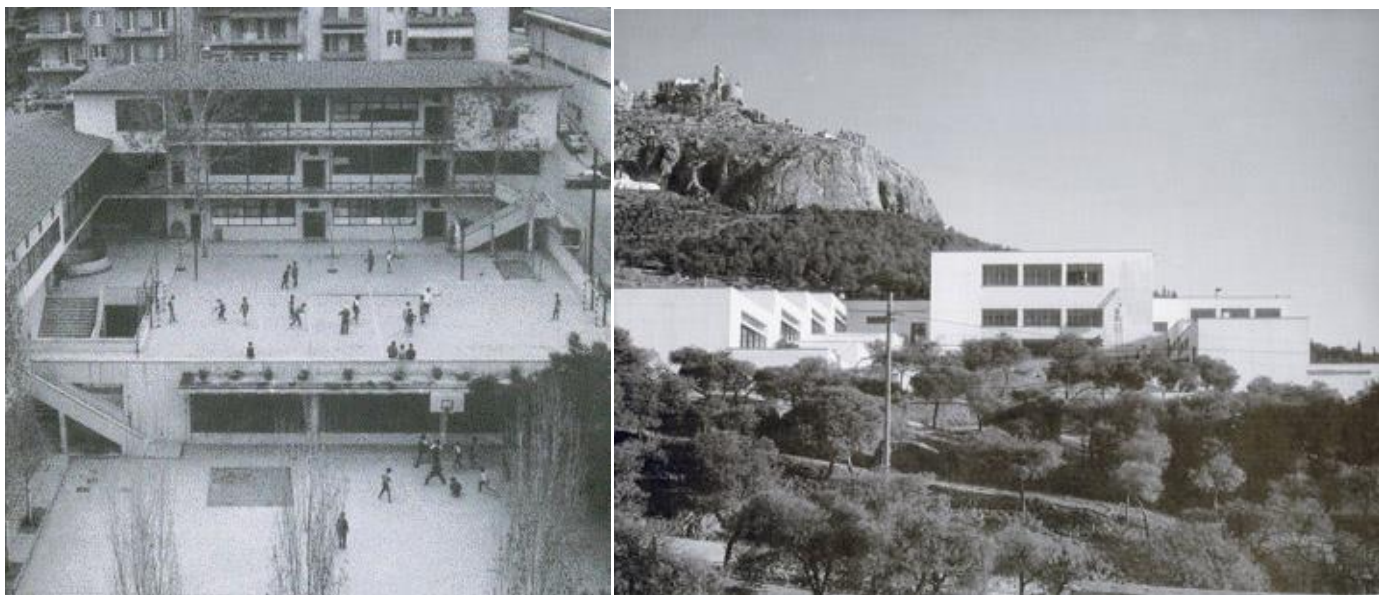
¹⁴³ ο.π. Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, *ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ – ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΤΟΥ Ε.Μ.Π.-ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ, DO.CO.MO.MO., Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ*, εκδόσεις future, Αθήνα 2007, σ.25.

¹⁴⁴ ο.π. Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, 2009, σ.15. Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980 και συνεχίζει εξηγώντας τα χαρακτηριστικά του ελληνικού ρασιοναλισμού: «είναι μια γραμμή στενά συνδεδεμένη με το Le Corbusier και το πουριστικό ήθος, που έτσι και αλλιώς είχε πηγή έμπνευσης την «καθαρότητα» του αρχαϊκού ελληνικού κόσμου[...] ήταν αυτός ο μεσογειακός ρασιοναλισμός που επιδίωξε εξ αρχής μια συμφιλίωση, μια ευέλικτη συνύπαρξη, ανάμεσα στο κλασσικό, το παραδοσιακό και το βιομηχανικό».

¹⁴⁵ Χαρακτηριστικά είναι τα πρώτα τρία σχολεία, που κτίζονται με τις νέες προδιαγραφές για τα σχολικά κτίρια και συμβάλλουν στην ανάπτυξη του μοντερνισμού στην Ελλάδα. Αυτά είναι τα «Αριστοτέλης» (των Ιωαννίδη-Μητσάκη), «Σωκράτης» (του Δήμου) και «Νομικός» (του Πάντζαρη). Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, *ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ – ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΤΟΥ Ε.Μ.Π.-ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ, DO.CO.MO.MO., Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ*, εκδόσεις future, Αθήνα 2007, σ.25.

¹³⁸ National Geographic, *Ο Μεγάλος Ξεριζωμός: Η μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμού στην Ιστορία*, National Geographic Society, 2007, σ.117

μοντερνισμό ήταν ο Θ.Βαλεντής. Η μύηση του οφείλεται στον Π. Μιχαηλίδη , που το 1930-1931 εργάστηκε στο γραφείο του Le Corbusier .¹⁴⁶ Το 1935-1936 ο Δ. Πικιώνης (μαζί με άλλους) εκδίδει το Τρίτο Μάτι που περιείχε για πρώτη φορά μεταφρασμένα στα ελληνικά, κείμενα από το Bauhaus.¹⁴⁷ Το 1941 η άφιξη δύο νέων καθηγητών στο Ε.Μ.Π. καθιστά την εξάπλωση της γνώσης του μοντερνισμού ως κάτι πεπραγμένο. Ο Γ.Δεσποτόπουλος (ο μοναδικός Έλληνας μαθητής του Bauhaus) και ο Π. Μιχαηλής μεταφέρουν στους μαθητές τη γνώση του μοντέρνου κινήματος , ειδικά ο Δεσποτόπουλος είναι αυτός που θα το εδραιώσει.¹⁴⁸ Μια περαιτέρω και ακόμα πιο καθοριστική επίδραση του μοντέρνου κινήματος συντελείται με το C.I.A.M. ¹⁴⁹ της Αθήνας του 1933 που μάλιστα πραγματοποιείται στο χώρο του Ε.Μ.Π.¹⁵⁰ Ο μοντερνισμός διαδίδεται και χρησιμοποιείται ακόμα περισσότερο τα επόμενα χρόνια μετά τον μεσοπόλεμο από τους μοντέρνους αρχιτέκτονες “δεύτερης γενιάς”. Εξάλλου αυτή η δομική λειτουργικότητα και απλότητα πηγάζει από την καθαρότητα της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής αλλά πιο πολύ από την παραδοσιακή , τη λαϊκή μας αρχιτεκτονική , όπου οι πρώιμες κατοικίες εξελισσόμενες με βάση τη λειτουργικότητα παρέμεναν στο πλαίσιο μιας “ συνεκτικής περιεκτικότητας” .¹⁵¹

Εικόνα 21 Δημοτικό Σχολείο Λυκαβηττού , Δ.Πικιώνης, 1933¹⁵²

Εικόνα 22 πρόκειται για το Πειραματικό σχολείο Θεσσαλονίκης του Δ.Πικιώνη , 1935¹⁵³

¹⁴⁶ Αλεξάνδρα Μονεμβασίτου-Αγνή Παπαϊωάννου, ΘΟΥΚΙΔΙΔΗΣ ΒΑΛΕΝΤΗΣ. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ, DO.CO.MO.MO., Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ , εκδόσεις future, Αθήνα 2007 , σ. 32.

¹⁴⁷ Παραθέτει ο Δ.Φατούρος, Συζήτηση 2, DO.CO.MO.MO., Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ , εκδόσεις future, Αθήνα 2007 , σ.160.

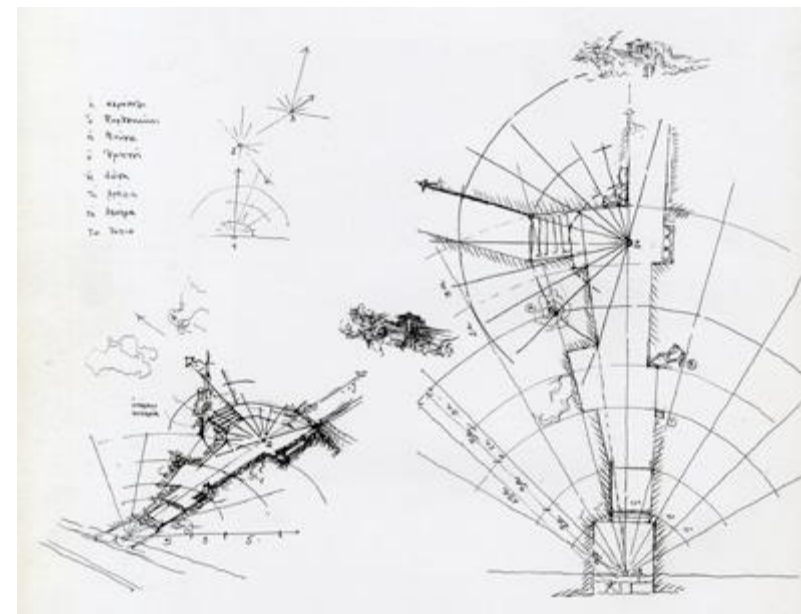
¹⁴⁸ Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ – ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΤΟΥ Ε.Μ.Π.-ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ, DO.CO.MO.MO., Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ , εκδόσεις future, Αθήνα 2007 , σ.28.

¹⁴⁹ C.I.A.M. (= Congrès International d' Architecture Moderne).

¹⁵⁰ Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ – ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΤΟΥ Ε.Μ.Π.-ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ, DO.CO.MO.MO., Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ , εκδόσεις future, Αθήνα 2007 , σ.26

¹⁵¹ Ξεκινώντας από έναν ορθογωνικό-τετράγωνο χώρο για στέγαση ανθρώπων και ζώων, εξελίχθηκαν σε ένα ορθογωνικό χώρο διαιρεμένο για στέγαση ανθρώπων ζώων χώρια, κατέληξαν σε τρεις χώρους- χώρος ζώων, χώρος μαγειρέματος και χώρος ύπνου (ο χώρος των ζώων δεν επικοινωνούσε) και σε πιο σύνθετες μορφές (πάντα όμως με ορθολογιστική εξέλιξη χώρων για κάλυψη αναγκών) και κατέληξαν ως και σε τεχνικές ιδιαίτερα ευφυείς όπως ο εσωτερικός θόλος για ανακύκλωση αέρα σε νησιωτικά συγκροτήματα που χτίζονται στο βράχο. (Σαντορίνη)

¹⁵² Architectural Association (ed.). Dimitris Pikionis, Architect 1887-1968: A Sentimental Topography. London: Architectural Association, 1989.

Εικόνα 23 σχεδιαστικές οπτικές αναλύσεις από το λόφο του Φιλοπάππου, σκαρίφημα που αφορούσε στην μελέτη του για τη διαμόρφωση του χώρου γύρω από το λόφο¹⁵⁴

4. Η Ιταλική Αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα και ο πολιτικός χαρακτήρας της αρχιτεκτονικής αυτής.

Τα Δωδεκάνησα αποτέλεσαν επιθυμητή κατάκτηση για αρκετούς αιώνες. Τα νησιά κατακτιούνταν επί σειρά ετών από ξένες ηγεμονίες και περνούσαν από τον έναν κατακτητή στον άλλον σαν την σκυτάλη σε έναν αγώνα στο πέρασμα του χρόνου. Τα νησιά γνώρισαν Ιπποτοκρατία, Τουρκοκρατία , Ιταλοκρατία μέχρι τελικά να επανακτηθούν από την Μητέρα Ελλάδα. Η κατάκτηση των νησιών από τους Ιταλούς , την περίοδο του Μεσοπολέμου ήταν περισσότερο στρατηγικό τέχνασμα παρά αυτοσκοπός. Εν τέλη , όμως, αποτέλεσε μια περίοδο κατά την οποία οι Ιταλοί πραγματοποίησαν μια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική που σε συνδυασμό με αυτές των προηγούμενων κατακτητών δημιούργησε ένα συνονθύλευμα διαφόρων πολιτιστικών στοιχείων που άφησαν μια σφραγίδα πολυπολιτισμικής χροιάς στα Δωδεκάνησα. Η Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί μπορεί κανείς να την “αναγνώσει” μέσα από το πρίσμα του πολιτικού σκηνικού με διφορούμενο νόημα. Όπως εξηγεί καλύτερα η κα. Ιουλία Κ. Παπαευτυχίου :«[...]μέσα από το έντονο ενδιαφέρον των ερευνητών για τις παρεμβάσεις που έγιναν επί Ιταλοκρατίας στα Δωδεκάνησα , διαφαίνονται δύο τάσεις : από τη μια η τάση εξιδανίκευσης των προθέσεων των κατακτητών σε συνδυασμό με την πλήρη αποδοχή των παρεμβάσεων τους στο δομημένο περιβάλλον, και από την άλλη η κριτική τοποθέτηση απέναντι στις πραγματικές προθέσεις των κατακτητών και των δημιουργημάτων τους, σε συνδυασμό με την αναγκαιότητα διατήρησης της ιστορικής μνήμης».¹⁵⁵ Η έρευνα μας προσεγγίζει και τις δύο πλευρές με όσο το δυνατό πιο αντικειμενική παράθεση.

¹⁵³ Architectural Association (ed.). Dimitris Pikionis, Architect 1887-1968: A Sentimental Topography. London: Architectural Association, 1989.

¹⁵⁴ Association (ed.). Dimitris Pikionis, Architect 1887-1968: A Sentimental Topography. London: Architectural Association, 1989.

¹⁵⁵ Ιουλία Παπαευτυχίου , Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933,(συλλογικός τόμος), Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω Σταθμός στην ενημέρωση ,σε δύο συνέχειες , Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και

Το 1911 ξεσπάει ο πόλεμος μεταξύ Ιταλικού και Οθωμανικού Κράτους. Η Ιταλία καταλαμβάνει την Τριπολίτιδα και την Κυρηναϊκή και αποσκοπώντας στην παρεμπόδιση της αποστολής ενισχύσεων -της τουρκικής δύναμης -από τις ακτές της Μ.Ασίας , καταλαμβάνουν τα Δωδεκάνησα το 1912. Το ιταλικό κράτος θεωρούσε την κατοχή προσωρινή και έτσι οι Έλληνες των νησιών θεωρώντας τους ελευθερωτές από τον τουρκικό ζυγό αρχικά δεν αντιδρούν. Ακολουθεί έτσι μια περίοδος ιταλικής στρατιωτικής διοίκησης των νησιών και παρεμβάσεων στα προνόμια που κατείχαν από την Τουρκοκρατία με έντονες αναταραχές αφού η κυριότητα των νησιών συζητείται διεθνώς και αμφιταλαντεύεται μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας. Ξεσπά έντονη αντίσταση από τους Δωδεκανήσιους , αρνούμενοι να υποστούν τον Ιταλικό ζυγό. Τελικά το 1924 με τη συνθήκη της Λωζάνης (Ν.1354/28-8-1924) τα Δωδεκάνησα προσαρτούνται στο Ιταλικό βασίλειο ως το 1943 , που επέρχεται η πτώση του Φασισμού του Μουσολίνι.¹⁵⁶

Στο διάστημα αυτό η αρχιτεκτονική των νησιών ακολουθεί δύο περιόδους που χαρακτηρίζονται από τους δύο γενικούς διοικητές Mario Lago και De Vecchi αντίστοιχα, λόγω της διαφορετικής προσέγγισής τους στην ίδια ,όμως, αρχιτεκτονική που εφαρμόζει η ιταλική πολιτική στα νησιά. Σε όλα τα νησιά υπάρχει ιταλική οικοδομική δραστηριότητα που διαφέρει όμως ποσοτικά. Στην πλειοψηφία των νησιών ανεγείρονται μόνο τα διοικητήρια σε ύφος ιταλικής αρχιτεκτονικής του φασισμού (τα χαρακτηριστικά της οποίας αναλύονται διεξοδικά στα επόμενα κεφάλαια), σε άλλα έχουμε μια πιο ευρεία οικοδόμηση τέτοιου τύπου που αφορά περισσότερα δημόσια κτίρια (παράδειγμα Καλύμνου), ενώ πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Λέρος, η Κως και η Ρόδος στις οποίες έχουμε σχετικού τύπου οικοδόμηση σε ακόμα πιο ευρύ φάσμα (δημόσια και ιδιωτικά κτίρια) με μεγαλύτερο ενδιαφέρον τελικά σε Κω και Ρόδο λόγω και των ρυμοτομικών μελετών αλλά και του πολύ μεγάλου ποσοστού των ανοικοδομημένων έργων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο πολιτικός χαρακτήρας της ιταλικής αρχιτεκτονικής στα Δωδεκάνησα ,που παρά το γεγονός πως η δημιουργία της στόχευε στην εξασφάλιση του ιταλικού χαρακτήρα στα νησιά , παρουσίαζε διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις άλλες ιταλικές αποικίες. Υποστηρίζεται ότι ο χαρακτήρας της ιταλικής αρχιτεκτονικής στα Δωδεκάνησα δεν είχε αποικιακό χαρακτήρα. Θα μπορούσε κανείς να αντιδράσει και να θεωρήσει αυτονόητο πως στα ιταλοκρατούμενα νησιά κάθε επέμβαση θεωρείται αυτόματα αποικιακή , ιδιαίτερα λόγω της πολιτιστικής πολιτικής που ακολουθεί γενικά το ιταλικό φασιστικό κράτος. Ίσως ,όμως , εκεί να έγκειται και το κλειδί αυτής της εξήγησης. Το φασιστικό κράτος , όντας στηριγμένο -μέσω της πολιτιστικής πολιτικής – σε μια ιστοριοκρατική προσέγγιση ,να θεώρησε ιδιαίτερη την πολιτιστική κληρονομιά των ελληνικών νησιών και να μεταχειρίστηκε την αρχιτεκτονική επέμβασή της σε αυτά με διαφορετικό τρόπο. Σίγουρα , πάντως, ειδικά στα παραδείγματα της Κω και της Ρόδου, τα νησιά προορίζονταν για εξασφάλιση τουριστικών πόρων. Σχετικά με τον μη αποικιακό χαρακτήρα της αρχιτεκτονικής αυτής στα Δωδεκάνησα παρατίθενται τα εξής :

«Σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν οι πόλεις της Ρόδου ή της Κω παραδείγματα χωρικής εγκατάστασης των κατοίκων σε παραδοσιακή και σε νέο-αποικιακή πόλη , γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη χριστιανική και στην ευρωπαϊκή ταυτότητα της πλειονότητας του ντόπιου πληθυσμού. Άλλωστε το ιταλικό κράτος ποτέ δεν ονόμασε τα Δωδεκάνησα αποικία, όροι που χρησιμοποίησε αποκλειστικά για τις κτήσεις του στην Αφρική. Αναφερόταν πάντα σε αυτά με τον όρο “ιταλική κτήση” , ή “ιταλικά νησιά του Αιγαίου”, αποφεύγοντας να τα αποκαλέσει με το όνομά τους».¹⁵⁷ Όπως αναλυτικά εξηγεί ο Α.Γιακουμακάτος : «Η προβολή των αποικιακών επιτυχιών[...]υπήρξε ιδιαίτερα έντονη στην Ιταλία την περίοδο της μουσολινικής εικοσαετίας, για λόγους φυσικά καθεστωτικής προπαγάνδας. Η δημοσιοποίηση εντούτοις των αρχιτεκτονικών [...]δραστηριοτήτων στα Δωδεκάνησα υπήρξε ουσιαστικά ανύπαρκτη[...]

428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

¹⁵⁶Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.8-9

¹⁵⁷ο.π. Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.29

τα Δωδεκάνησα άλλωστε βρίσκονταν στη δικαιοδοσία του υπουργείου Εξωτερικών και όχι υπό την ενιαία εξουσία του “υπουργείου των Αποικιών”[...] τα Δωδεκάνησα δεν αποτελούσαν μια περιοχή με ιδιαίτερες δυνατότητες υποδοχής των ιταλικών εξαγωγών ούτε χώρο απορρόφησης των πολυάριθμων ιταλικών ανέργων και των πτωχότερων κοινωνικών ομάδων[...] περιορισμένη σύνδεση, καταρχήν γεωγραφική και στρατηγική[...] λόγος ακόμη πιο σοβαρός: η ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα δεν μπορούσε να αποκτήσει για την χονδροειδή προπαγάνδα της Ρώμης έναν μεσαιωνικό χαρακτήρα[...] Τα ελληνικά νησιά και γενικότερα η Ελλάδα δεν ήταν δυνατό ποτέ να θεθούν σε αμφισβήτηση , ειδικά σε μια χώρα όπως η Ιταλία, όσων αφορά το ρόλο τους στην ιστορία του πολιτισμού[...]εκτός από οικονομικά ,ήταν και πολιτισμικά και κατά συνέπεια προπαγανδιστικά απρόσφορη και αντιλειτουργική.[...] Γεγονός παραμένει ότι οι αρχιτέκτονες , οι σχεδιαστές και άλλοι τεχνικοί που καλούνται να εργαστούν στη Ρόδο και τα άλλα νησιά αποτελούν ιδιάζουσες περιπτώσεις του ιταλικού αρχιτεκτονικού πανοράματος[...]δεν είναι αποκλειστικά οπαδοί του φασισμού : σε ορισμένες περιπτώσεις βρίσκονται εδώ ακριβώς για το αντίθετο.»¹⁵⁸ Ενώ αυτήν την άποψη ενισχύει ο Ezio Godoli τονίζοντας : «[...] είναι σκόπιμο να επιμείνουμε στο ότι η “κτήση” εθεωρείτο με την πλήρη σημασία της λέξης , από την κατακτήτρια δύναμη , ως ένα τμήμα αποκομμένο από τον εθνικό χώρο ,[...] κάτι σαν “περιφέρεια της επικράτειας με ειδικό καταστατικό”. Όλα αυτά δεν μπορούσαν να μην αντανακλώνται στον πολεοδομικό σχεδιασμό και στην αρχιτεκτονική (στην οποία συμπεριλαμβάνω τις αποκαταστάσεις των μνημείων και τις αρχαιολογικές ανασκαφές) και καθιστούν αβάσιμο το να θεωρούμε την ιταλική αρχιτεκτονική του Αιγαίου ως μια ιδιαίτερης μορφής εναλλακτική αρχιτεκτονική της αποικιακής αρχιτεκτονικής[...] την περίοδο διακυβέρνησης του De Vecchi [...] μια αυτοκρατορική ρητορική που εκφράστηκε με ένα απλουστευμένο κλασικίζον αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο στις συντακτικές συνδέσεις του και στον σχεδιασμό των γλωσσικών του στοιχείων , δεν συνιστούν μια ειδική αποικιακή έκφανση μα εκπροσωπούν μια πιο γενική τάση της ιταλικής αρχιτεκτονικής προς τα τέλη του ’30 που θα φθάσει στο απόγειό της έκφρασής της , μέσα από μια πυκνή και πλήρη σειρά αρχιτεκτονικών μελετών που παρουσιάσθηκαν στου διαγωνισμούς για το Ε42».¹⁵⁹

Όσων αφορά στους ιταλούς αρχιτέκτονες που ανέλαβαν τις επεμβάσεις στα νησιά του Αιγαίου : «Αυτοί οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες έζησαν συχνά σε συνθήκες απομόνωσης και περιθωριοποίησης , από τη στιγμή που δεν ήταν επιφορτισμένοι με το να υλοποιήσουν τα μηνύματα μιας εθνικής αρχιτεκτονικής. Γιατί, ακόμα και αν παραβλάψουμε τον εκλεκτικισμό του Di Fausto , του Lombardi και άλλων , η ίδια η αρχιτεκτονική του ρασιοναλισμού στα Δωδεκάνησα δεν είναι ασφαλώς “εθνική” ούτε “ιταλική” ούτε “φασιστική” αλλά ένα μέρος μιας ευρωπαϊκής έκφρασης αυτού που έχουμε ονομάσει “μοντέρνο κίνημα”. Οι αρχιτέκτονες λοιπόν αυτοί, προτιμούσαν συχνά να κρατούν τις αποστάσεις από πολεμικές και υψιπετείς ιδεολογικές σταυροφορίες , και να αποφορτίζουν το περιεχόμενο δογματικών θεωρητικών στάσεων που αναπτύσσονταν στη χώρα προέλευσης [...]είχε ως συνέπεια την αναπόφευκτη περιθωριοποίηση τους στα πράγματα της Ιταλίας . Η κτιριακή αυτή παραγωγή θεωρούνταν συχνά “εξωτική” και συναντούσε την περιφρόνηση των ιταλικών κύκλων».¹⁶⁰Ενώ σε άλλη πηγή χαρακτηρίζονται με έναν κατά πολύ οικείο τρόπο : «Οι αρχιτέκτονες που δούλεψαν στα Δωδεκάνησα αγάπησαν τον τόπο , ενδιαφέρθηκαν και ασχολήθηκαν ευσυνειδήτητα με πολυδιάστατους αρχιτεκτονικούς στόχους σε επίπεδα “καλλιτεχνικά”, “ιστορικά”, “περιβαλλοντικά”, και “ανθρωποκεντρικά”».¹⁶¹

Ασχέτως με το αν η αρχιτεκτονική των Ιταλών στο Αιγαίο είχε αποικιακό χαρακτήρα ή όχι, η κατάκτηση των Δωδεκανήσων από τους Ιταλούς επιφέρει ένα νέο τρόπο ζωής. Ο κατακτητικός χαρακτήρας δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο αμφισβήτησης. Επιχειρείται ο πλήρης εξιταλισμός των κατοίκων μέσα από όλους τους τομείς (παιδεία, φορολογία, αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις, θρησκεία). Ο Ε.Godoli παραθέτει σχετικά : «οι

¹⁵⁸Α.Γιακουμακάτος,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP),ΙΤΑΛΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ. ΜΙΑ “ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ” ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ,2nd Η & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.397-398

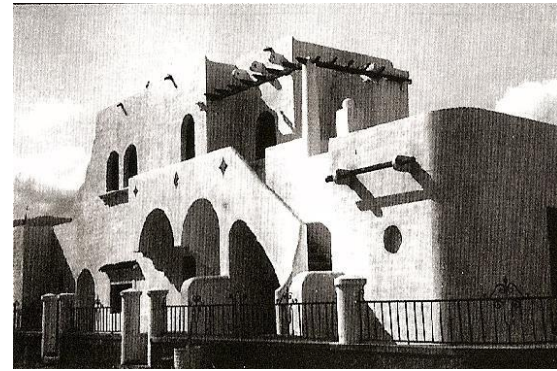
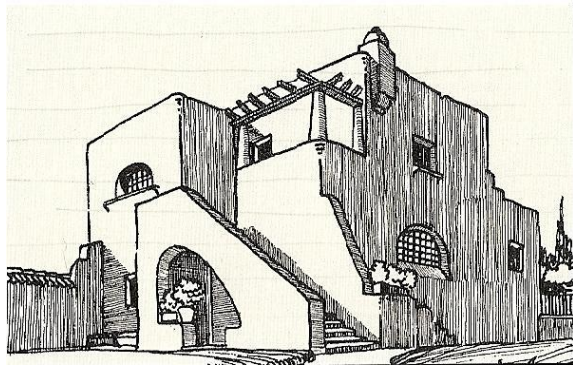
¹⁵⁹ Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ,2nd Η & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.382

¹⁶⁰ Α.Γιακουμακάτος,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP),ΙΤΑΛΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ. ΜΙΑ “ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ” ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ,2nd Η & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.397-398

¹⁶¹ Συνολικό έργο, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩ, τόμος ΄ Γ : Από την Τουρκοκρατία μέχρι την Ενσωμάτωση , εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου , Επαρχείο Κω 2002, σ.164

συνθήκες διαβίωσης του αυτόχθον πληθυσμού των κτήσεων ήταν συνθήκες προνομιακές λόγω της ισοτιμίας τους στο επίπεδο των δικαιωμάτων με αυτές των Ιταλών, χάρη στις διευκολύνσεις που παρείχε η απόκτηση της ιταλικής υπηκοότητας. Αντίθετα από τους πληθυσμούς που κατακτήθηκαν [...], οι συνθήκες θεωρήθηκαν ως διαδικασία που στόχευε στο ξερίζωμα των τοπικών πληθυσμών από τη γλώσσα τους, από τις παραδόσεις τους, από την κουλτούρα τους και από τη θρησκεία τους, διαδικασία μεθοδευμένη με ήπιο και πειστικό τρόπο από τον Mario Lago και επιβεβλημένη με τραχύτητα και βάρβαρη κτηνωδία από τον αντικαταστάτη του De Vecchi». ¹⁶² Πέρα από τις συνθήκες που αποτελούσαν συνέπεια πολιτικών κινήσεων αναλύεται εδώ και ο σαφής διαχωρισμός της περιόδου της ιταλικής κατάκτησης – και κατ'επέκταση και της αρχιτεκτονικής δραστηριότητας- σε δύο υποπεριόδους χαρακτηρισμένες από τους δύο αυτούς γενικούς διοικητές.

Η αρχιτεκτονική που διαμορφώνεται στα νησιά του Αιγαίου ακολουθεί την ουσία του μοντερνισμού αλλά ενστερνίζεται και στοιχεία τοπικά, παραδοσιακά αποκτώντας έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα που υπόκεινται στον “μεσογειακό μοντερνισμό”, όπως – εύστοχα πιστεύω- χαρακτηρίζεται από την Annalisa Giglio. ¹⁶³ Και επαληθεύεται και από την άποψη του Ezio Godoli που θεωρεί ότι είναι μια προσπάθεια καταστολής των αντιδράσεων των γηγενή πληθυσμών η χρήση παραδοσιακών στοιχείων στην αρχιτεκτονική και «εκδηλώνεται [...] μέσω της επισήμανσης και της υπογράμμισης μια κοινής μεσογειακής ταυτότητας, της οποίας ένα ενδεικτικό τεκμήριο αποτελούν τα κτήρια κατοικιών που κατασκευάστηκαν στην Κω μετά το σεισμό του '33 στη βάση των σχεδίων του Mario Paolini». ¹⁶⁴

Εικόνα 24 .Παραδοσιακή κατοικία σε σχέδιο του Mario Paolini (1936) ¹⁶⁵
Εικόνα 25. Παραδοσιακή κατοικία σε σχέδιο του Mario Paolini (1936) ¹⁶⁶

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα γίνει αναφορά στις επεμβάσεις των Ιταλών στην πόλη της Κω και μια προσέγγιση των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που δημιούργησαν τις επεμβάσεις ή δημιουργήθηκαν από τις επεμβάσεις αυτές.

4.1. Η Πόλη της Κω. Κοινωνός μιας πολυπολιτισμικής πραγματικότητας .

¹⁶² Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ*, 2nd *H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.381

¹⁶³ Annalisa Giglio ,

¹⁶⁴ Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ*, 2nd *H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.384

¹⁶⁵ ό.π. Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943* , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.66

¹⁶⁶ ό.π .Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943* , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.66

4.1.1. Οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες όπως διαμορφώθηκαν μέσα από την συνύπαρξη των γηγενή πληθυσμών και των Ιταλών κατακτητών.

«Δεν είναι εύκολο να εντάξουμε τις νέες κατασκευές στο τοπίο της Κω, κοντά στους τοίχους του κάστρου και στις κορυφές των μιναρέδων[...] Δεν μπορούμε να επιστρέψουμε στον ψυχρό νεοκλασικισμό, μια ψευδή απομίμηση της αρχαιότητας που ο καθένας καταδικάζει, αλλά πρέπει να χαράξουμε απλές γραμμές, χωρίς ωστόσο να φτάνουμε στην πρωτογενή γεωμετρικότητα [...] στοιχείο κυρίαρχο της ρωμαϊκής και ανατολίτικης αρχιτεκτονικής. Ούτε πρέπει να ξεχνούμε το αποτύπωμα που άφησε η βυζαντινό-ιπποτική τέχνη που κληρονόμησαν οι επόμενοι αιώνες και η οποία είχε χάρη και αρμονία» *Messagero di Rodi*, 28.08.1935¹⁶⁷

Τα στοιχεία των Ενετών και των Τούρκων κατακτητών υπήρξαν ανεξίτηλα γραμμένα στην ράχη της περιοχής της πόλης της Κω. Σε αυτά έρχεται να προστεθεί και το ιταλικό στοιχείο, το 1912, με την ιταλική κατοχή στα Δωδεκάνησα. Ποιές ήταν όμως οι κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες διαμορφώθηκε η ιταλική αρχιτεκτονική στην πόλη της Κω;

Το 1912, ο πληθυσμός της Κω εμφανίζεται να είναι 16.570 κάτοικοι(14.550 χριστιανοί και 2.020 μουσουλμάνοι¹⁶⁸), ενώ τα επόμενα χρόνια παρουσιάζει αυξο-μειωτική τάση (δεν παραμένει σταθερά μεταβαλλόμενος και υπάρχει μια εναλλαγή αύξησης και μείωσης του), ενώ μετά το 1922 έχουμε την είσοδο 2.000 μικρασιατών προσφύγων. ¹⁶⁹ Ενώ το 1922 με την επίσημη ιταλική απογραφή τα στοιχεία έχουν ως εξής : 16.169 κάτοικοι (11.385 χριστιανοί, 4.662 μουσουλμάνοι, 66 Εβραίοι, και οι λοιποί ιταλικοί κρατικοί υπάλληλοι), στα στοιχεία αυτά δεν συμπεριλαμβάνονται οι μικρασιάτες πρόσφυγες.¹⁷⁰¹⁷¹ Η πόλη της Κω αριθμούσε 7.000 κατοίκους. ¹⁷²Τα προϊόντα των κατοίκων του νησιού το 1922 αναφέρεται να είναι, από την ιταλική στατιστική, σταφύλια, κριθάρι, σιτάρι, ελιές, φρούτα, λαχανικά, ενώ αναφέρεται και η εκτροφή ζώων (πρόβατα, κατσίκια, βόδια, άλογα). ¹⁷³ Όσον αφορά το εμπόριο την περίοδο της Ιταλικής Κατοχής, εισάγονταν : υφάσματα, τρόφιμα, αποικιακά, σιδηρικά, και οικοδομικά υλικά, από Ιταλία, Τουρκία, Ελλάδα

¹⁶⁷ ό.π. ,S.Martinoli – E.Perotti, *Architettura coloniale italiana nel Dodecaneso 1912-1943*, εκδόσεις Fondazione Giovanni Agnelli, Torino 1999, σ. 211

¹⁶⁸ Jeanne Z.Staphanopoli, *Les iles de l'Egee. Leurs privileges*, Αθήνα 1912, σ.147

¹⁶⁹ Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κωσ από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.(Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.σ.52-53

¹⁷⁰ Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κωσ από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.(Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.70

¹⁷¹ Μαρτυρία κατοίκου της εποχής, σχετικά με τις συνθήκες εγκατάστασης των Ελλήνων Μικρασιατών προσφύγων, μας πληροφορεί : “[...] Και ούτοι εις την Κω καταφύγοντες Μικρασιάται εστεγάσθησαν μια χαρά. Μερικοί καθώς μου αφηγήθηκαν, ηγόρασαν δυο σπίτια έναντι 20.000 δραχμών”, αναφέρεται στα χαμηλότοκα στεγαστικά δάνεια που πήραν όσοι από τους κατοίκους, γηγενείς και Μικρασιάτες διέθεταν τίτλους ιδιοκτησίας. Μαρτυρία Εμμανουήλ Τσαλίκολου, βλ.σημ.122, σ.78, Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κωσ από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.(Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007,

¹⁷² Ιουλίτσα Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

¹⁷³ Β.Χ. Χατζηβασιλείου, *Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία, μεσαιωνική, νεότερη*. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990,σ.459-460

κ.α. Ενώ εξάγονταν : καπνός, επιτραπέζια σταφύλια, φρούτα , λαχανικά σε Ιταλία , Τουρκία , Αίγυπτο και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα.¹⁷⁴

Οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής χαρακτηρίζονται από το αίσθημα κατοχής της εποχής και οξύνονται με τα μέτρα που λαμβάνει η ιταλική κυβέρνηση που σταδιακά γίνονται όλο και πιο σκληρά. Για να σκιαγραφήσουμε καλύτερα τις συνθήκες παρατίθενται τα λόγια ενός αυτόπτη μάρτυρα ,του κ. Νικολάου Αντ. Χατζηβασιλείου, που περιγράφουν αυτές τις συνθήκες με σκοπό μια στιγμιαία αλλά βαθιά επισκόπηση και μάλιστα από έναν μορφωμένο άνθρωπο και διανοούμενο της εποχής του : «[...] είναι περιττόν να ειπώ ότι οι Ιταλοί μας ήλθον εις την Δωδεκάνησον υπό το πρόσχημα του ελευθερωτού από τον Τουρκικόν ζυγόν με την διαβεβαίωση να μας παραδώσουν εις την Μητέρα Ελλάδα . Αλλά φρούδαι απέβησαν αι διαβεβαιώσεις αύται , διότι κατέστησαν αργότερον , και ιδία επί φασισμού το 1922, οι πλέον στυγνοί τύραννοι και άσπονδοι εχθροί της ορθοδόξου θρησκείας και της ελληνικής γλώσσης, αλλά και διώκται παντός πολίτου από απόψεως εθνικής συνειδήσεως, οικονομικής διαβιώσεως και μεταχειρίσεώς του ως κατωτέρου ανθρώπου , έναντι των ιταλών πολιτών, οίτινες κατέκλυσαν μεταγενεστέρους των Δωδεκανήσων».¹⁷⁵

Το 1924 εκδίδεται το διάταγμα “περί δασών” που κατοχύρωνε την άρση απαγόρευσης , για τους Έλληνες ιδιοκτήτες γης , για σπορά και καλλιέργεια σε επικλινή μέρη όπου υπήρχε έστω και ένας θάμνος ή κάποιο δενδρύλλιο , με αποτέλεσμα την αποξένωση των Ελλήνων καλλιεργητών από τις καλλιέργειες τους , αφού με την αγρανάπαυση που εφάρμοζαν ήταν αδύνατο να μην βλαστήσουν θάμνοι στις ιδιοκτησίες τους. Ακόμα περιορίστηκαν οι βοσκότοποι και αυξήθηκε η κατά κεφαλήν φορολογία στα ζώα, εκτός από τα ελάφια, με αποτέλεσμα η παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων να περιοριστεί.¹⁷⁶

Τις σκόπιμες αυτές ενέργειες που απέβλεπαν στην εκμετάλλευση των πόρων από τους Ιταλούς και την άμβλυνση της ταξικής οικονομικής διαφοράς διαδέχθηκαν και άλλες όπως η απαγόρευση εξαγωγής λαδιού και η υποχρεωτική πώλησή του στην ιταλική εταιρία Ρακίανι της Ρόδου, η δημιουργία φυτώριων από την εταιρία Ergolini-Lucaccini (που κατείχε μάλιστα το μονοπώλιο κάθε είδους φυτού) , η υποχρεωτική συγκέντρωση φρούτων για εξαγωγή και για κονσερβοποίησή τους από τη Societa Frutticoltura Rodi με αποκορύφωμα το 1926 , όταν η ιταλική κυβέρνηση σταματάει να εκδίδει άδειες ασκήσεως του εμπορικού επαγγέλματος.¹⁷⁷

Εικόνα 26. Η σκάλα του λιμανιού όπου η παραγωγή φορτωνόταν στα εμπορικά πλοία.¹⁷⁸

Εικόνα 27. Η εγκατάσταση των Ιταλών στρατιωτών , αποτελούσαν πλέον μέρος της νέας μορφής της κοινωνίας.¹⁷⁹

Η οικονομική εκμετάλλευση των πόρων του νησιού είναι αναμφισβήτητα ο σκοπός των Ιταλών. Τα “κοινοφελή” έργα που κατασκεύασαν από το 1922 (ύδρευσης, ηλεκτροδότησης) , δεν έγιναν υπό το αίσθημα “καλής θελήσεως” αλλά υπό την ανάγκη για καλύτερες συνθήκες μέσα στις οποίες θα αναπτυσσόταν η οικονομική εκμετάλλευση του νησιού. «Οι Ιταλοί κατά την μακράν περίοδο της κατοχής των Δωδεκανήσων δεν προέβησαν εις σοβαράν τεινά ενέργειαν , η οποία θα ηδύνατο να προαγάγει την υδατικήν οικονομίαν και την οικονομίαν του αγρότου , παρά μόνον εκεί όπου εξυηρητούντο τα ίδια αυτών συμφέροντα. Εφαρμόζοντες ούτοι μιαν πολιτικήν μακράς μεν πνοής , προφανώς όμως προς εξυηρήτησιν απωτέρων ιμπεριαλιστικών σκοπών , εμερίμνησαν δια την εγκατάστασιν ιταλών αποίκων εις πεδινάς εκτάσεις, δια την αξιοποίησην των οποίων κατασκεύασαν και τα αναγκαία εγγειοβελτιωτικά έργα. Τα έργα ταύτα [...] δεν δύναται να κριθούν παραμονών υπό το πρίσμα της πολιτικής, η οποία τα ενέπνευσε , και της εκμεταλλεύσεως , η οποία εγένετο εις την ιδιοκτησία των εντοπίων και την προσωπικήν αυτών εργασίαν δι’ αμφότεραν των οποίων κατεβάλετο ελάχιστον τίμημα[...] όπου έγιναν και υδραυλικά έργα, ταύτα περιεβλήθησαν με εξωραϊστικόν μανδύαν , δια να προσελκύσουν και τουριστικόν ενδιαφέρον και να προκαλέσουν την εντύπωση εκπολιτιστικής δήθεν δράσεως».¹⁸⁰ Το απόσπασμα αυτό επικαλείται και η κα. Παπαευτυχίου λέγοντας πως ο εξιταλισμός αποδεικνύεται από την χρήση των άρτιων εγκαταστάσεων για περιοχές που προορίζονταν για εγκατάσταση Ιταλών.¹⁸¹ Συμπληρωματικά θεωρώ πως κάθε έργο υποδομής αποσκοπούσε στην κάλυψη μιας αναγκαίας συνιστώσας για την δημιουργία των διαφόρων βιομηχανικών και βιοτεχνικών εγκαταστάσεων , που θα απέφεραν και στο ιταλικό κράτος.

Στον τομέα της βιομηχανίας , την περίοδο της ιταλοκρατίας παρατηρείται η καπνοβιομηχανία (Τ.ΕΜ.Ι Tabacchi Egei Manifattura Italiana) το 1926, Η Compagnia Agricola Industriale Rodi(που ίδρυσε παράρτημα-οινοποιείο στο νησί το 1931) που κατείχε το μονοπώλιο στη εκμετάλλευση επιτραπέζιων κρασιών , η Ηλεκτρική βιομηχανία (Societa Industrie Electriche Rodi) που με εργοστάσιο ηλεκτροδότησε την πόλη της Κω το 1926, η ίδρυση αλυκής στην περιοχή Τιγκάκι , το 1928, οι βιοτεχνικές μονάδες παραγωγής κεραμικών και έργων αγγειοπλαστικής (περιοχή Καρδάμαινα) , και το εργοστάσιο ποτοποιίας “Ο Βάκχος” των αφών Αδαμαντίδη (από το 1900 με παραγωγή ούζου , κονιάκ , ρετσίνας , κρασιού που γνώρισε αρκετές δυσκολίες

¹⁷⁴ Σεβαστή Λάσκαρη, *Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.* (Πρακτικά Ημερίδας) *Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ* , έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.84

¹⁷⁵ Κ. Θαλασσινού , *Η ζωή και το έργο του Νικολάου Αντ. Χατζηβασιλείου*, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ, τόμος ‘Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, σ.118

¹⁷⁶ ο.π. Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.* (Πρακτικά Ημερίδας) *Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ* , έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.83-84

¹⁷⁷ ο.π. Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.* (Πρακτικά Ημερίδας) *Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ* , έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.84

¹⁷⁸ Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.86

¹⁷⁹ Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.62

¹⁸⁰ Υπουργείο Ανοικοδομήσεως, Δωδεκάνησος, ο.π.σ.168-171

¹⁸¹ Ιουλίτσα Παπαευτυχίου, *ΈΡΓΑ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩ, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ*, τόμος ‘Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, σ.297

λόγω της αποκλειστικής εκμετάλλευσης των εξαγωγών από τους Ιταλούς).¹⁸² Παρατηρείται , λοιπόν , μια καθολική εκμετάλλευση των κεφαλαίων από την ιταλική κυβέρνηση.

Με την αντικατάσταση του Mario Lago από τον De Vecchi έρχονται τα σκληρότερα μέτρα για τον αφελληνισμό της Δωδεκανήσου. Στις 8 Δεκεμβρίου του 1936 δημοσίευσε Κυβερνητικό Διάταγμα για την ίδρυση γραφείων τοποθέτησης εργατών με το οποίο απαγορευόταν σε κάθε επιχείρηση η πρόσληψη οποιουδήποτε ατόμου που δεν είχε εγγραφεί στο άνωθεν γραφείο και δεν είχε εφοδιαστεί με το ειδικό δελτίο , οι δε εγγεγραμμένοι στο φασιστικό κόμμα , στις πολεμιστικές οργανώσεις και στο μετεργατικό κέντρο (Dopolavoro)είχαν προτεραιότητα πρόσληψης. Όλα αυτά στεγάζονταν στο Casa del Fascio και διέθετε ακόμα και εστιατόριο και λέσχη για την ψυχαγωγία των εργατών¹⁸³ (τα δύο τελευταία απέβλεπαν σε προπαγανδιστικές δυνατότητες).¹⁸⁴

Στο πεδίο της εκπαίδευσης γίνεται προσπάθεια εξιταλισμού , ανέκαθεν η παιδεία αποτελούσε μέσω δημιουργίας ταυτότητας, «[...]με την επέλευση του φασισμού στην Ιταλία , αρχίζουν οι πιέσεις. Το μάθημα της ιταλικής υποχρεωτικά αρχίζει να διδάσκεται στην αρχή τρεις ώρες τη βδομάδα και ο Χατζηβασιλείου ύστερα από παράκληση της Ελληνικής Κοινότητας, αναλαμβάνει τη διδασκαλία της.»¹⁸⁵ Ο Αλέκος Μαρκόγλου αναφέρει σχετικά : «Τα πρώτα σύννεφα εμφανίζονται στον εκπαιδευτικό δωδεκανησιακό ορίζοντα το 1926, όταν δημοσιεύτηκε ο νέος σχολικός κανονισμός. Είναι η χρονιά που ο Lago εισάγει την ιταλική γλώσσα ως υποχρεωτικό μάθημα στα σχολεία της μέσης και της στοιχειώδους εκπαίδευσης. Το μόνο ευτύχημα είναι πως η διδασκαλία [...], ανατίθεται σε Έλληνες ιταλομαθείς δασκάλους. Όμως η υποχώρηση αυτή των Ιταλών ήταν σκόπιμη και υστερόβουλη , για να δεχθούν οι Δωδεκανήσιοι, χωρίς αντιδράσεις, τα ιταλικά στα σχολεία τους. Το ίδιο έτος συμπύπτει και η μεγαλύτερη ακμή της παιδείας στη Δωδεκάνησο. Φαινόμενο που ξενίζει εκ πρώτης όψεως, εξηγείται όμως ως φυσική αντίδραση [...]στη χάλκευση νέων δεσμών στα εθνικά του εκπαιδευτήρια. Το 1926 ,λοιπόν, λειτουργούν 6 πλήρη και αναγνωρισμένα ελληνικά γυμνάσια, 5 ημιγυμνάσια, 1 ανώτερο παρθενγωγείο στη Ρόδο και ένας μεγάλος αριθμός δημοτικών και νηπιαγωγείων σε κάθε πόλη και χωριό της Δωδεκανήσου ίδια εκπαιδευτική πολιτική ασκείται μέχρι το 1932, όταν πλέον τα ελληνικά σχολεία, [...] περιέχονται σιγά-σιγά στα χέρια των κατακτητών. Με την έναρξη του σχολικού έτους 1932-1933 η εβδομαδιαία τρίωρη διδασκαλία των ιταλικών και λατινικών γίνεται τετράωρη, η γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ δασκάλου και μαθητών στα μαθήματα αυτά ορίζεται η ιταλική, εισάγεται η εκμάθηση της ιταλικής ιστορίας και γεωγραφίας, ενώ το αναλυτικό πρόγραμμα ευθυγραμμίζεται πλήρως με εκείνο των αντίστοιχων ιταλικών σχολείων. [...]επειδή δεν είχαν εμπιστοσύνη στους Έλληνες δασκάλους, για την διδασκαλία των ιταλικών και λατινικών , διόριζαν Ιταλούς ή Φραγκολεβαντίνους καθηγητές. Οι Ιταλοί γνωρίζοντας τον καταλυτικό ρόλο των δασκάλων [...], απαγόρευσαν από το 1929 το διορισμό διπλωματούχων των ελληνικών παιδαγωγικών ακαδημιών. [...] Από το 1929 απαγόρευσαν στις κοινότητες να διορίζουν καθηγητές που δεν είχαν αντίστοιχο δίπλωμα ιταλικού πανεπιστημίου.»¹⁸⁶ Αυτή η προσπάθεια έλεγχου των καθηγητών παρατίθεται από τον Νικόλαο Χατζηβασιλείου : «Η ιταλική κυβέρνηση έχουσα εν νω την πρόοδο της υπ' εμού διδασκαλίας της ιταλικής κατά τα προηγούμενα έτη εδέχθη να εγκρίνει τον διορισμό μου, υπό τον όρο όμως να συμπληρώσω τας σπουδές μου εν Ιταλία, διότι μετά τον σεισμόν οι Ιταλοί δεν επέτρεπαν πλέον εις άπαντας τους φοιτητάς Κώους να επανέλθουν εις Αθήνας και συνεχίσουν τας σπουδές των , εκτός εάν υπέγραφον δήλωσην ότι δε θα επανέρχοντο πλέον οριστικός εις Δωδεκάνησον[...] Κατά τη συνομιλίαν μου με τον Έλληνα πρόξενο (τον κ. Παππάν) δεν παρέλειψα να του αναφέρω και την ηθικήν μου κατάσταση εν εις την οποίαν μου

¹⁸² ο.π. Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους*. (Πρακτικά Ημερίδας) *Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ* , έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.85

¹⁸³ Β.Χ. Χατζηβασιλείου , *Ιστορία της νήσου Κω*. Αρχαία, μεσαιωνική , νεότερη. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990,σ.485-486

¹⁸⁴ Η είσοδος στο εστιατόριο και την λέσχη δεν ήταν δυνατή μόνο για τους εγγεγραμμένους στο κόμμα και αυτό διότι υπήρχε η ελπίδα της “στρατολόγησης” και των υπολοίπων θαμώνων στο κόμμα μέσα από το τέχνασμα του προπαγανδιστικού λόγου.

¹⁸⁵ Κ. Θαλασσινού , *Η ζωή και το έργο του Νικόλαου Αντ. Χατζηβασιλείου, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ*, τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, σ.118

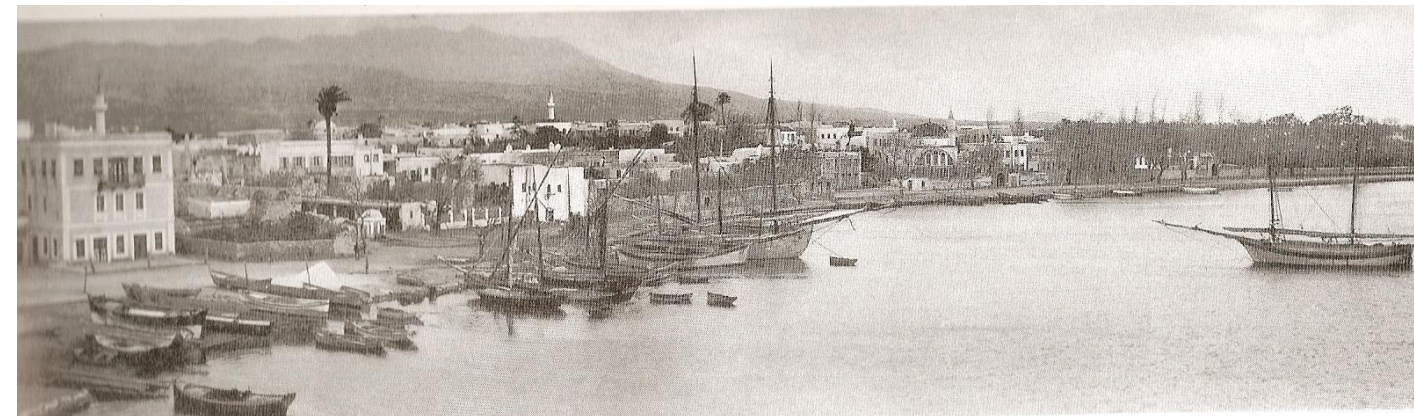
¹⁸⁶ Α.Μαρκόγλου, *Η ιστορία του Ιπποκρατείου Γυμνασίου Κω, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ*, τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, σ.126

απήντησεν : “Δυστυχώς δεν υπάρχει άλλος τρόπος, δια να παραμείνουν εις την Δωδεκάνησον τα ελληνικά στελέχη. Θα πρέπει να πας εις την Πίζαν , να πάρεις το δίπλωμά σου το οποίον θα αναγνωριστεί από την ελληνικήν κυβέρνησιν. Όταν δε επιστρέψεις πτυχιούχος εις Κων να προσπαθήσεις με κάθε τρόπον να αναλάβεις την διδασκαλίαν της ιταλικής, διότι αυτό μας συμφέρει».¹⁸⁷

Ακόμα οι προσπάθεια προσηλυτισμού των χριστιανών στον καθολικισμό ήταν γεγονός και από την ίδια την θέση που επιλέγει για την οικοδόμηση της καθολικής εκκλησίας που μαζί με το διοικητήριο και το σχολείο δημιουργούσαν ένα πολιτικό τρίγωνο προπαγανδιστικής συμπεριφοράς και φασιστικής επιβολής.¹⁸⁸ Όπως αναφέρει ξεκάθαρα και ο Ezio Godoli , αναφερόμενος στο παράδειγμα της Ρόδου: «Δεν θα πρέπει να αγνοηθεί σε ένα τέτοιου είδους σχέδιο ο ρόλος και η συνοχή της Καθολικής Εκκλησίας[...]»¹⁸⁹ και εν συνεχεία παραθέτει : «Πέρα από την προφανή συμβολική της αξία , η συνένωση σε ένα ενιαίο αρχιτεκτονικό συγκρότημα τριών κτισμάτων [...] όπως είναι ο καθολικός ναός η Αρχιεπισκοπή και το Κυβερνητικό μέγαρο στη Ρόδο, [...] διατύπωση ενός προγράμματος θεμελιωμένου σε μια στενή συνεργασία μεταξύ Κράτους και Εκκλησίας στην κοινή προσπάθεια ξεριζωμού και αποδιοργάνωσης της παραδοσιακής κουλτούρας και της θρησκείας των αυτοχθόνων πληθυσμών».¹⁹⁰

4.1.2. Οι αρχιτεκτονικές επεμβάσεις των Ιταλών κατά την περίοδο 1922-1943.

4.1.2.1. Η πόλη της Κω όπως παρουσιάζεται από το 1912 ως το 1922 και οι πρώτες αναγκαίες ιταλικές αρχιτεκτονικές επεμβάσεις μετά το 1922.¹⁹¹

Εικόνα 28, Το λιμάνι της χώρας της Κω, εν έτος 1912. (Από τη συλλογή του Κων/νου Κογιόπουλου)¹⁹²

¹⁸⁷ Κ. Θαλασσινού , *Η ζωή και το έργο του Νικόλαου Αντ. Χατζηβασιλείου, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ*, τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, σ.113

¹⁸⁸ Η τοποθεσία των παραπάνω κτισμάτων , πιο συγκεκριμένα, θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο.

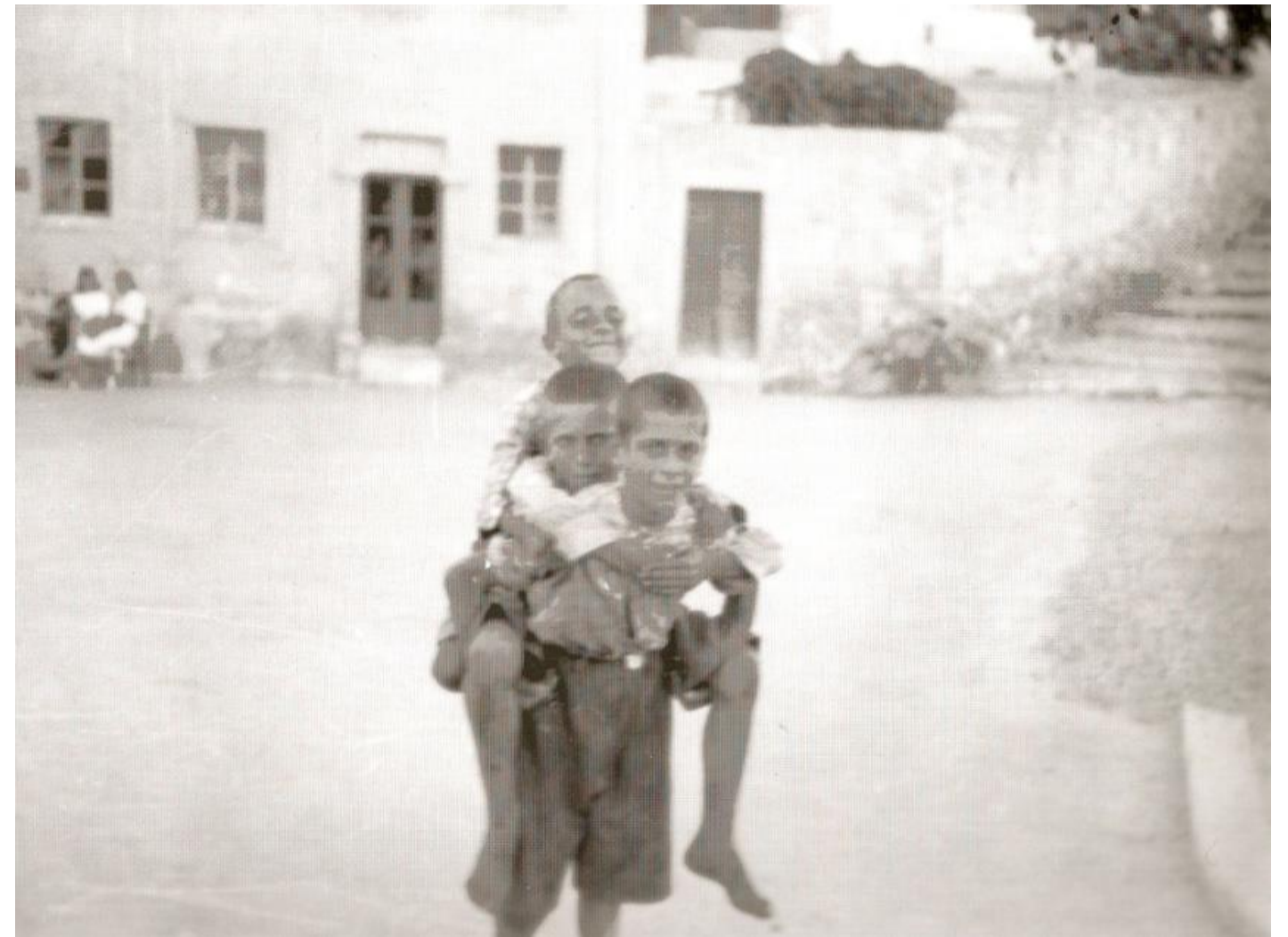
¹⁸⁹ Αναφέρεται στο σχέδιο εξιταλισμού. Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.381-382

¹⁹⁰ . Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.383

¹⁹¹ Άντληση ,διασταύρωση και εξακρίβωση των πληροφοριών που παρατίθενται έγινε και από τις εξής πηγές , πέραν των σημειωμένων: Κ. Τσαλαχούρης, *Η οικονομική πολιτική της Ιταλίας στα Δωδεκάνησα*, εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα 2000.

Z.N.Τσιρπανλής, *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα 1912-1943, Αλλοτρίωση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου- Προγραμματικής Σύμβασης ΥΠΠΟ-ΤΑΠΑ, Δήμου Ρόδου, Ρόδος 1998*. Γεωργιάδη Μ.Π. , *Μνήμες από την Ιταλική , Γερμανική και Αγγλική κατοχή της νήσου Κω, χρονική περίοδος 1912-1947* , έκδοση του Πνευματικού Κέντρου Δήμου ΚΩ, Αθήνα 1997, σ.σ. 19-35.

Η αρχιτεκτονική της πόλης της Κω πριν από τις ιταλικές επεμβάσεις χαρακτηριζόταν από παραδοσιακή αρχιτεκτονική (κτίσματα με ορθογωνική ογκοπλαστικότητα, διέθεταν δύο ή τρία δωμάτια- χώρος μαγειρέματος και χώρος ύπνου- απόληξη σε δώμα, και από δομικά υλικά που διέθετε ο τόπος. Από συζήτηση με γνώστη της παραδοσιακής τεχνοτροπίας, τον μάστορα κ. Γιώργο Περούλη, είμαστε σε θέση να αναφέρουμε τα κύρια οικοδομικά χαρακτηριστικά των παραδοσιακών κτισμάτων. Πρόκειται για, ως επί το πλείστον, διώροφα κτίσματα, πετρόκτιστα, η αρμολόγηση γινόταν με λάσπη και ως επίχρισμα χρησιμοποιούσαν ένα μείγμα από λάσπη, πορσελάνα και άσβεστο ασβέστη (ο άσβεστος ασβέστης έδινε τη δυνατότητα στο μείγμα-όταν αυτό στέγνωνε- να συστέλλεται ώστε να “δένουν” καλύτερα οι πέτρες μεταξύ τους). Για πρέκια και ποδιές γινόταν χρήση ξύλων σε τοπική διάλεκτο “πέταβρα” (= λεπτές σανίδες), με ξύλινο πέτωμα κατασκευαζόταν και το πάτωμα του ορόφου (παταριού), ενώ στο δώμα γινόταν χρήση κορφαδιών ανά 50 πόντους (κορφάδια= καδρόνια) τα οποία σκεπάζονταν με μια στρώση από ξερά φύκια (για στεγανοτικότητα και θερμομόνωση) και έπειτα με το μείγμα από τη λάσπη, την πορσελάνα και τον ασβέστη. Η κα. Ιουλία Παπαευτυχίου σε έρευνα της αναφέρει επίσης τις κατοικίες ως διώροφες σε μεγαλύτερο ποσοστό και την συντριπτική μειοψηφία ισόγεια και τριώροφα κτίσματα, λιθόκτιστα και τα δώματα κατασκευασμένα από ξύλινα δοκάρια με επίστρωση από φύκια και αργιλώδη εδάφη. Τα πατώματα των ορόφων ξύλινα και του ισογείου αλλά και των εξωτερικών χώρων¹⁹³ βοτσαλωτά ή πλακόστρωτα.¹⁹⁴ Από την Έφη Αναγνωστίδου αναφέρονται ως χαμηλά, σπίτια, λασπόκτιστα, από λιθοδομή, πολλές φορές χωρίς θεμελίωση, σε κάποια διακρίνονταν σκιάδια¹⁹⁵ αλλά και σαχνισί ή καφασωτό μακεδονίτικης τεχνοτροπίας.¹⁹⁶ Μπορούμε να παρατηρήσουμε και ευρωπαϊκές επιρροές (νεοκλασικά κτίσματα, αποτελούσαν όμως την συντριπτική μειοψηφία) και ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία του ισλαμικού στοιχείου – λόγω της οθωμανικής κατοχής- στους μιναρέδες που προεξέχουν αλλά και σε μορφολογικά στοιχεία. Στην πόλη της Κω διαφαίνονται και στοιχεία αρχιτεκτονικά από την ενετική κατοχή, στη χώρα διατηρούνται αρκετά στοιχεία από το μεσαιωνικό (ιπποτικό) κάστρο της Νεραντζιάς (που δεσπόζει στο λιμάνι) αλλά και τμήματα από το μεσαιωνικό τείχος που περιέκλειε ένα μέρος του οικισμού, αλλά και την επιρροή του στην αστική ανάπτυξη που ως απόρροια αυτής της σύνταξης ο οικισμός είναι ανεπτυγμένος γύρω από αυτό.

Εικόνα 29.Λήψη 1920, φαίνονται κάποια παραδοσιακά κτίσματα που βρίσκονταν μπροστά στο λιμάνι (Από τη συλλογή του Κων/νου Κογιόπουλου).¹⁹⁷

¹⁹² Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.47

¹⁹³ Οι αυλές παρουσιάζονταν πλακόστρωτες ή βοτσαλωτές, ομοίως και οι δρόμοι αλλά και τα στενά σοκάκια της Χώρας.

¹⁹⁴ Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

¹⁹⁵ Κατασκευές για σκίαση (από τον τοπικό ιδιωτισμό προκύπτει ο όρος “σκιάδια”). Πρόκειται για ξύλινα κεκλιμένα προστεγασμένα που στηρίζονταν με αντηρίδες στον τοίχο.

¹⁹⁶ Έφη Αναγνωστίδου, «Η πόλη πριν, η πόλη μετά...», παρουσίαση από ημερίδα με τίτλο «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 23^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνθήκες», (ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 70 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933), Κως 11 Μαΐου 2003, σ.3 και σ.7.

¹⁹⁷ *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.84

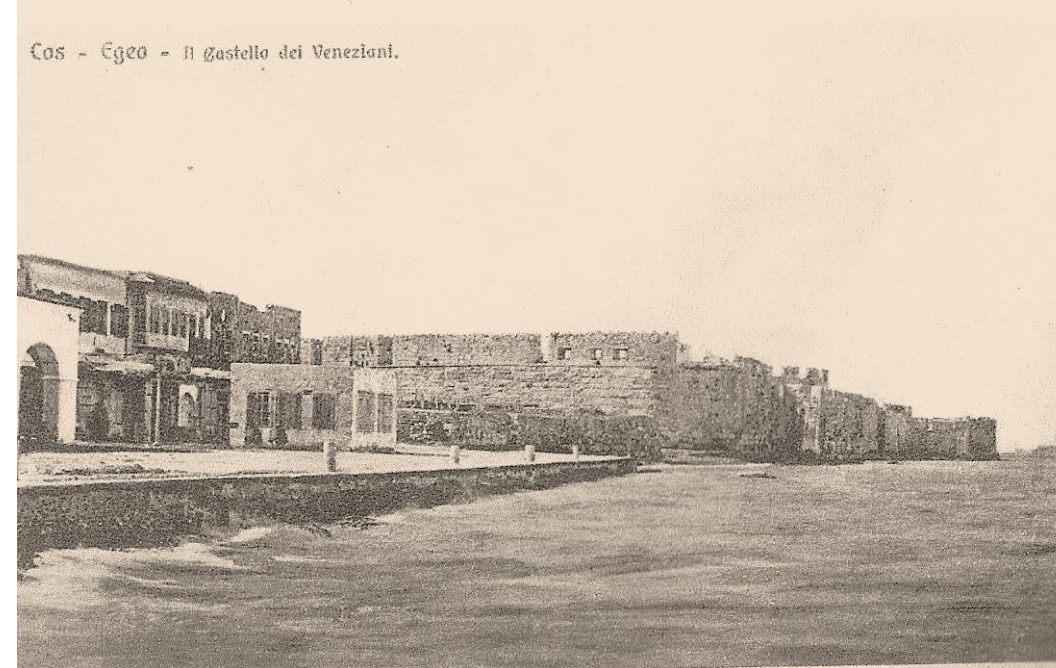

Εικόνα 30, Η παλιά Μητρόπολη που χτίστηκε το 1906, δείγμα νεοκλασικής επιρροής¹⁹⁸

Εικόνα 31. Το τζαμί Defterdar (Συλλογή Κων/νου Κογιόπουλου)¹⁹⁹, το ισλαμικό στοιχείο, κατάλοιπο της οθωμανικής κατάκτησης του νησιού.

¹⁹⁸ Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.16, προηγούμενη δημοσίευση Αλέκος Ι. Μαρκόγλου, ΚΩΑΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ 1900-1948, έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κω, 1992.

¹⁹⁹ Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.56

Κος - Έγερσ - Il castello dei Veneziani.

Εικόνα 32. Τμήμα της Χώρας το 1912. (Συλλογή Κων/νου Κογιόπουλου)²⁰⁰

Εικόνα 33, Από τη συλλογή του Αντώνη Μαΐλη. Το λιμάνι, με το κάστρο της Νεραντζιάς, επί της Ακτής Μιαούλη.

Με βάση το κάστρο της Νεραντζιάς ο αστικός ιστός ήταν ανεπτυγμένος ως εξής, νότια του ιπποτικού κάστρου ήταν η συνοικία της Χώρας, νοτιανατολικά της οποίας βρισκόταν η συνοικία της Άσπας και νότια, της Χώρας, η συνοικία του Σταυρού. Βορειοδυτικά της πόλης η μικρή συνοικία Πουζουκτά και κατά μήκος της ακτής ανατολικά της περιοχής Κούμπουρνο²⁰¹ απλωνόταν ο συνοικισμός Κρητικά(που στέγαζε Τουρκοκρητικούς από το 1897), όπως παρατηρεί η κα. Ιουλία Παπαευτυχίου.²⁰² Σχετικά με τον αστικό ιστό αναφέρεται από την

²⁰⁰ Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.82

²⁰¹ Σχετικά με την ονομασία της περιοχής Κούμπουρνο υπάρχουν αναφορές που στηρίζουν την προέλευση από τις λέξεις Kum Burnu < Kum=άμμος, Burnu=ακρωτήριο, ονομασία που έδωσαν οι τουρκοκρητικοί πρόσφυγες όταν εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Βλ. σημ 84, σ.69, Σεβαστή Λάζαρη, Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.(Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007.

²⁰²ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933,(συλλογικός τόμος), Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς, εκδόσεις Βόλος, Σειρά: Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω Σταθμός στην ενημέρωση, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και

κα. Έφη Αναγνωστίδου : «[...] η πόλη της Κω είχε τη μορφή μιας τυπικής μεσογειακής , νησιωτικής κοινότητας , που αναπτύχθηκε ακτινωτά , στην πορεία του χρόνου γύρω από το κάστρο της. Ο οικιστικός ιστός της εντοπίζεται στην περιτοιχισμένη, ιπποτική “Χώρα” και γύρω απ’ αυτήν είναι δομημένος συνεκτικά , κατά μήκος τριών οδικών αξόνων τυχαίας χάραξης. [...] κλασσικό μοντέλο αξονικής πολεοδομικής ανάπτυξης αστικού χώρου, με πρώτο περιφερειακό δακτύλιο τη σημερινή οδό Ιπποκράτους, η οποία συνέπιπτε με την περιμετρική τάφρο προστασίας του περιτειχισμένου μεσαιωνικού πυρήνα , εξού και η προσεισμηκή²⁰³ ονομασία της : Χαντάκα²⁰⁴. Ο δεύτερος περιφερειακός δακτύλιος είναι η οδός Γρηγορίου Έ , που συμπίπτει με τον “documanus” της Ρωμαϊκής περιόδου και αγκαλιάζει το σύνολο της κατοικημένης περιοχής». ²⁰⁵ Και εν συνεχεία παρατηρεί : «Τρεις οδικοί άξονες διέσχιζαν τη Χώρα , οι οποίοι συνδέαν το κέντρο (Πλατεία Πλατάνου²⁰⁶), με τις γειτονιές της πόλης μέσω των τριών πυλών εισόδου της μεσαιωνικής περιτειχίσης (πύλη του φόρου , πύλη στο ύψος της Μητρόπολης , πύλη στην προέκταση της οδού Μεσολογγίου).Κεντρικός δρόμος της Χώρας ήταν η προέκταση της οδού Μητροπόλεως , κάθετος στη Χαντάκα[...]Την πλατεία(Πλατάνου) πλαισίωναν το τζαμί της Λότζιας²⁰⁷ [...] δύο καφενεία, [...]μαγειρείο,[...]πρακτορείο ταξιδιών, τα Λουτρά [...]». ²⁰⁸ Αναφέρει ακόμα ως εμπορική οδό την σημερινή οδό Ναυκλήρου. ²⁰⁹

428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοιχώς (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²⁰³ Αναφέρεται στην περίοδο πριν από τον σεισμό του 1933 , που αποτέλεσε και την αφορμή για την ολική αναδόμηση της πόλης της Κω.

²⁰⁴ Ο όρος “Χαντάκα” πιθανότατα να προέρχεται από τοπικό ιδιωματοισμό του όρου “χαντάκι”, εκφράζοντας μια υπερμεγέθη αντιστοιχία του όρου.

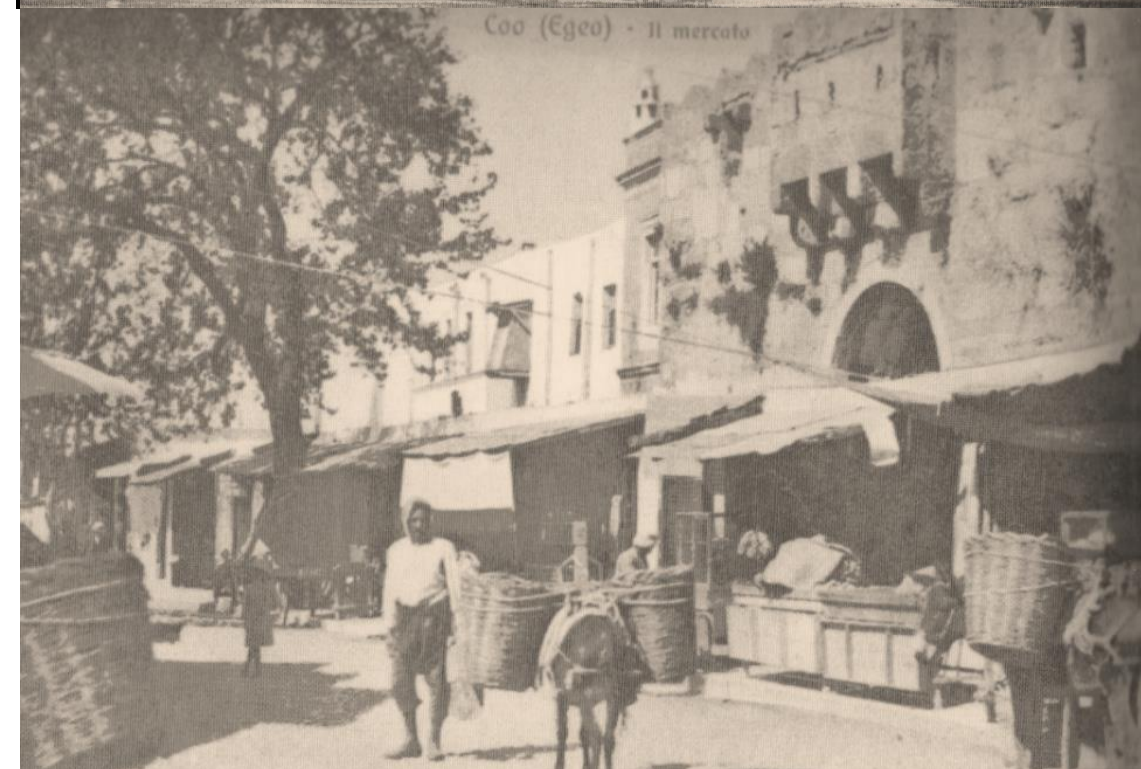
²⁰⁵ Έφη Αναγνωστίδου , «Η πόλη πριν ,η πόλη μετά...», παρουσίαση από ημερίδα με τίτλο «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 23^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές , κοινωνικές και οικιστικές συνθήκες», (ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 70 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933), Κως 11 Μαΐου 2003, σ.3 και σ.4.

²⁰⁶ Σχετικά με την πλατεία Πλατάνου σε γενικότερο επίπεδο αλλά και αναφορικά στην Κω έχει παρατεθεί : « Ένας τύπος ανοικτού χώρου που λειτουργεί ως πλατεία μπορεί να βρεθεί σε μερικές πόλεις και χωριά στην Ελλάδα , στα βουνά της ηπειρωτικής χώρας και στα νησιά , που κατοικήθηκαν μετά την οθωμανική κατάκτηση από χριστιανούς [...]Χάρη στα ειδικά προνόμια που παρείχε η μητέρα του σουλτάνου και επέτρεπαν περιορισμένη αυτονομία , η κοινωνική ζωή άνθησε και παρήγαγε πλατείες για τις κοινωνικές δραστηριότητες των κατοίκων , όπως αγορές , θρησκευτικές τελετές , τοπικά συμβούλια , αναψυχή... οι πλατείες αυτές έχουν φτάσει ως εμάς με το όνομα “Πλατεία του Πλατάνου” . Η προέλευσή τους ανάγεται στην παρουσία του νερού. Ο πλάτανος [...] φύεται δίπλα στο νερό· χάρη στην εντυπωσιακή του μακροζωία καθίσταται μόνιμο και σταθερό σημείο αναφοράς [...] κεντρικού τόπου για τη ζωή της κοινότητας. Σταδιακά κτίσματα και χρήσεις προστίθενται [...] χωρίς ωστόσο να καθορίζουν το σχήμα της πλατείας. Εξαιτίας του ανάγλυφου , συχνά διαμορφώνονται διαφορετικά επίπεδα και βαθμίδες που δημιουργούν ένα θεατρικό χώρο κάτω από τα πλατάνια όπως στην Κω [...]», ό.π. ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ -ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ , Τμήμα Αρχιτεκτόνων-Πολυτεχνική Σχολή & Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Αρχιτεκτονικής Τοπίου, επιμέλεια έκδοσης Μαρία Ανανάδου-Τζημοπούλου και Αλεξάνδρα Καραδήμου-Γερολύμπου, εκδόσεις Ζήτη , Θεσσαλονίκη 2009, σ.19

²⁰⁷ Αλλιώς τζαμί Γαζί Χασάν Πασά

²⁰⁸ Έφη Αναγνωστίδου , «Η πόλη πριν ,η πόλη μετά...», παρουσίαση από ημερίδα με τίτλο «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 23^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές , κοινωνικές και οικιστικές συνθήκες», (ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 70 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933), Κως 11 Μαΐου 2003, σ.3 και σ.4.

²⁰⁹ Έφη Αναγνωστίδου , «Η πόλη πριν ,η πόλη μετά...», παρουσίαση από ημερίδα με τίτλο «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 23^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές , κοινωνικές και οικιστικές συνθήκες», (ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 70 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933), Κως 11 Μαΐου 2003,σ.4.

Εικόνα 34. Επί της Ακτής Μιαούλη, μπροστά διακρίνουμε την περίφραξη του μουσουλμανικού νεκροταφείου, στο βάθος αριστερά το νεοκλασσικό κτίσμα Αναστασόπουλου και δεξιά την ανατολική πύλη του ιπποτικού τείχους του κάστρου. Μεταξύ του νεκροταφείου και του νεοκλασσικού κτίσματος- πύλης διέρχεται η Χαντάκα (αλλιώς οδός Ιπποκράτους) και καταλήγει στην Ακτή Μιαούλη. Στην πύλη κατέληγε η οδός Μεσολογγίου (κάθετη στην Χαντάκα) . ²¹⁰

Εικόνα 35. Η πύλη του Φόρου ²¹¹, μια από τις πύλες του ιπποτικού τείχους. Η οδός Βασιλέως Παύλου που περνάει μπροστά από αυτήν αποτελούσε εμπορική οδό. ²¹²

²¹⁰ Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.90

²¹¹ Από αυτήν διέρχεται η οδός Ναυκλήρου , που αποτελούσε εμπορική οδό, με κόμβο των εμπορικών δραστηριοτήτων την πλατεία με το τζαμί Defterdar που βρίσκεται μπροστά από αυτήν.

²¹² Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.34

Στην Χώρα στεγάζονταν 400 περίπου κατοικίες με συνεχές σύστημα δόμησης, όπως αναφέρει η Ιουλία Παπαευτυχίου, και με κεντρική πλατεία την Loggia ²¹³, στην οποία βρισκόταν ο πλάτανος του Ιπποκράτη ²¹⁴, το τζαμί του Γαζί Χασάν Πασά καθώς και κρήνη θρησκευτικού χαρακτήρα και μια ακόμη σε σημείο διαμετρικά αντίθετο που στηρίζεται πάνω σε μια αρχαία ανάγλυφη λάρνακα από λευκό μάρμαρο ^{215 216}. Η συνοικία της Άσπας (με περίπου 200 κατοικίες) συνόρευε με την Χώρα, τα όρια των δύο καθορίζονταν από την Χαντάκα. Στην πόλη της Κω ο μουσουλμανικός πληθυσμός κατοικούσε κυρίως στις συνοικίες Χαλουβαζιά και Πουζουκτά (η πρώτη συνοικία βορειοδυτικά της Άσπας και η δεύτερη στην νοτιοανατολική πλευρά του λιμανιού) ²¹⁷ Σε αυτές βρισκόταν και το τζαμί Defterdar , που βρισκόταν στη μικρή πλατεία γύρω από την οποία συντελούταν η εμπορική δραστηριότητα, με προεκτάσεις στους δρόμους της χώρας , την Άσπα και το λιμάνι. Στην Μουσουλμανική συνοικία περιλαμβάνεται και η γειτονιά καινούργια πόρτα που διέθετε δικό της μουσουλμανικό τέμενος (το τζαμί της Καινούργιας Πόρτας ή αλλιώς Geni-Caru).²¹⁸

Είναι χαρακτηριστικό πως δεν υπήρχαν εγκαταστάσεις ύδρευσης και αποχέτευσης και για το φωτισμό των σπιτιών χρησιμοποιούνταν λάμπες πετρελαίου. Για να προμηθευτούν τα σπίτια με νερό έκαναν χρήση πηγαδιών και πόσιμο νερό χορηγούνταν από τις δημόσιες κρήνες²¹⁹ (υπήρχαν και ιδιωτικές κρήνες αλλά ελάχιστες). Τρία συγκροτήματα δημόσιων λουτρών παρείχαν στους κατοίκους τη δυνατότητα της σωματικής τους υγιεινής.²²⁰

²¹³ ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933). Αλλιώς η πλατεία Loggia ονομάζεται και πλατεία Πλατάνου.

²¹⁴ Πλάτανος που φημολογείται ότι φύτεψε ο ίδιος ο Ιπποκράτης , πιθανότατα να συσχετίζεται αυτή η αντίληψη λόγω της κρήνης που βρίσκεται κάτω από αυτόν.

²¹⁵ Ιουλία Παπαευτυχίου, *ΈΡΓΑ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩ, ΤΑ ΚΩΑΚΑ*, ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ, τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. "Φιλητάς", Κως 2006, σ.σ.257-259

²¹⁶ Για αυτήν την κρήνη γράφει και ο Ζαρράφτης , Κώια , ό.π. σ.σ. 6-7 ,Κως 2002. Αλλά και για την κρήνη που κατασκευάστηκε από τους Οθωμανούς , που την αναφέρει ως "Μαυριατική κρήνη" ό.π., "Ο πλάτανος της Κω" ,Κώια, σημ.25, σ.7 , Κως 2002. Ο ορισμός του επιθέτου "μαυριατικός" αναφορικά με την Μαυριατική αρχιτεκτονική (Moorish architecture) παραθέτεται σ.18, Marianne Barrucand & Achim Bednorz, *Moorish Architecture in Andalusia*, εκδόσεις Taschen , Berlin 1992,(επανεκδοση το 2007).

²¹⁷ ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²¹⁸ Έφη Αναγνωστίδου , «*Η πόλη πριν ,η πόλη μετά...*», παρουσίαση από ημερίδα με τίτλο «*Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 23^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνθήκες*», (ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 70 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933), Κως 11 Μαΐου 2003, σ.4 και σ.5.

²¹⁹ Όσον αφορά τις δημόσιες κρήνες η κα. Παπαευτυχίου αναφέρει : «Οι δημόσιες κρήνες για την υδροδότηση των κατοίκων διέθεταν τουλάχιστον δύο αφιδώματα , συνήθως οξυκόρυφα , με εντοιχισμένες μαρμάρινες πλάκες οπου ήταν τοποθετημένοι οι κρουνοί τους. Οι όρθιες μαρμάρινες πλάκες ήταν διακοσμημένες με ανάγλυφα του φυτικά θέματα. Κατά κανόνα οι τούρκικες κρήνες φέρουν στο πάνω μέρος εντοιχισμένες μαρμάρινες πλάκες , στις οποίες αναγράφονται με ανάγλυφα στοιχεία αποσπάσματα από το κοράνι , το όνομα του δωρητή, η αφιέρωση και η χρονολογία κατασκευής τους». ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, *ΈΡΓΑ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩ, ΤΑ ΚΩΑΚΑ*, ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ, τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. "Φιλητάς", Κως 2006, σ.257

²²⁰ ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

Εικόνα 36. Ο πλάτανος του Ιπποκράτη και η μαρμάρινη κρήνη. ²²¹

Εικόνα 37. Ο πλάτανος του Ιπποκράτη και η μαρμάρινη κρήνη.²²²

Εικόνα 38 και 39 . Πλάγια Λήψη βορειοδυτικής πλευράς και Άνοψη ,αντίστοιχα, του Χαμάμ²²³ που βρισκόταν στα βορειοανατολικά της πλατείας του Πλατάνου. ²²⁴

Από το 1912 έως το 1923 η κυριότητα των νησιών του Αιγαίου , παρά την κατάκτηση τους από τους Ιταλούς δεν έχει εξασφαλιστεί πλήρως αφού δεν έχει διεθνώς αναγνωριστεί. Έτσι, ενώ τα ιταλικά στρατεύματα κάνουν αισθητή την παρουσία τους το ιταλικό κράτος δεν αποπειράται να προχωρήσει σε καθοριστικές επεμβάσεις. Τα στοιχειώδη έργα υποδομής που πραγματοποιούνται είναι και τα αναγκαία για την

²²¹ *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.83

²²² *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.106

²²³ Αναφέρονται 4 Χαμάμ στην πόλη της Κω , δυτικά του μουσουλμανικού τεμένους της Λότζιας, στην πλατεία Διαγόρα (κοντά στην περιοχή Χαλουβαζιά), το Χαμαμ Μαχίρ Παζζάνογλου- Βορείων Θερμών, και το Χαμάμ στο κτίριο της αποθήκης του αλατιού – ανατολικά της πλατείας Πλατάνου(που απεικονίζεται εικ.22,23). Ελένη Ι. Κανετάκη , *Οθωμανικά Λουτρά στον Ελλαδικό χώρο* ,Αθήνα 2004, σ.σ.238-245 ακόμη Στρατικοπούλου Αγγελική , *Οθωμανικό Λουτρό* , «*Αποθήκη Αλατιού*», *ΤΑ ΚΩΑΚΑ*, τόμος 'Η , Αθήνα , 2003 , σ.σ. 441-460 και Ιουλία Παπαευτυχίου, *ΈΡΓΑ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩ, ΤΑ ΚΩΑΚΑ*, ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ, τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. "Φιλητάς", Κως 2006, σ.278

²²⁴ Από προσωπικό αρχείο, λήψη 2011.

διευκόλυνση των στρατευμάτων που παραμένουν στην περιοχή.²²⁵ Οι πρώτες επεμβάσεις των Ιταλών κατακτητών στην Κω, σε ότι αφορά στην αρχιτεκτονική και τη ρυμοτομία , υπήρξαν οι αρχαιολογικές ανασκαφές. ²²⁶ Από το 1912 ξεκίνησαν αρχαιολογικές ανασκαφές με γνώμονα την εύρεση και την προστασία των μεσαιωνικών μνημείων. ²²⁷ Η ύπαρξή τους ήταν φανερή , άλλωστε , από το ιπποτικό μεσαιωνικό κάστρο και τα τμήματα που είχαν απομείνει από το τείχος, η ενετική τους προέλευση στάθηκε και η αφορμή για το ιταλικό κράτος , αφού σχετιζόταν με την ιταλική ιστορία. Πέρα από τις ανασκαφές υπήρξαν έργα αποκατάστασης του Κάστρου της Νεραντζιάς και κατασκευάστηκε μικρό μουσείο στο εσωτερικό του κάστρου για την διατήρηση αρχαιολογικών ευρημάτων.²²⁸ Στα στοιχειώδη έργα ανάγεται και η εξασφάλιση δικτύου ύδρευσης , όντας έργο επιτακτικής ανάγκης. Το 1916 αντιμετώπιστηκε με την κατασκευή υδραγωγείου στον Αμπάβρη (περιοχή περιφερειακά πόλης της Κω, δυτικά του λιμένος). ²²⁹ ²³⁰Κατασκευάστηκαν δημόσιες κρήνες ενώ όσες προϋπήρχαν συντηρήθηκαν (1912-1943). ²³¹

Το 1924 η συνθήκη της Λωζάνης κατοχύρωσε την κυριότητα των νησιών στους Ιταλούς και έτσι μπαίνει σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα ανοικοδόμησης των βασικότερων κτιρίων και εγκαταστάσεων. Αρχικά κατασκευάστηκε το στρατόπεδο για την εγκατάσταση του στρατού ,στο ανατολικό άκρο της πόλης το “Cazerma Regina “ (1924-1926).²³² Συνέχισαν με την ανοικοδόμηση δημόσιων κτιρίων ,ο Καθολικός Ναός Agnus Dei το 1927 και τα γυμνάσια Αρρένων και Θηλαίων (1926-1928),ακολουθεί το Δημαρχείο, το Διοικητήριο, η Λέσχη Αξιωματικών – Αύρα- Circolo Italia, το Δικαστικό Μέγαρο- Pallazo di Giustizia, και το Νοσοκομείο, όλα τα παραπάνω άρχισαν το 1926 και εκπονήθηκαν το 1928.²³³ Μέσα στο διάστημα 1923-1933

²²⁵Εφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.383

²²⁶ Ήδη από το 1900 υπήρχε μια συστηματική έρευνα από τον Herzog(1900-1905) ,όμως η έρευνα των Ιταλών αρχαιολόγων ήταν κατά πολύ διευρυμένη και πιο συστηματική. ό.π Χρυσάνθη Μανωλέρη, Μαρία Πανάγου, Ελένη Μαρσέλου , ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩ : Από τα ρωμαϊκά χρόνια μέχρι το τέλος της υποτοκρατίας, τόμος ΄Β ,έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου Επαρχείο Κω, 2001, σ.35.

²²⁷ Livadiotti M , .G.Rooco (επιμέλεια), *La presenza italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948 : La ricerca arceologica. La concervazione. Le scelte progettual*, εκδόσεις Del Prisma , Catania 1996,σ.77

²²⁸ ό.π. Έφη Αναγνωστίδου , «*Η πόλη πριν ,η πόλη μετά...*», παρουσίαση από ημερίδα με τίτλο «*Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 23^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές , κοινωνικές και οικιστικές συνθήκες*», (ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 70 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933), Κως 11 Μαΐου 2003, σ.5.

²²⁹ Το νερό συγκεντρωνόταν από την πηγή Βουρίνα και ,μάλιστα, τμήμα των εγκαταστάσεων δικτύου ύδρευσης των ιταλών χρησιμοποιείται ακόμα σε συνδυασμό με τις σύγχρονες εγκαταστάσεις. ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, *ΈΡΓΑ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩ, ΤΑ ΚΩΑΚΑ* , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ, τόμος ΄Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, σ.254

²³⁰ Αναφέρεται οτί τα έργα υποδομής για την εγκατάσταση του δικτύου ύδρευσης πραγματοποιήθηκαν με σχέδια του Alchia Armenante , ό.π. Συλλογικό έργο, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩ, τόμος ΄Γ : Από την Τουρκοκρατία μέχρι την Ενσωμάτωση , εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου , Επαρχείο Κω 2002, σ.164

²³¹ Διεξοδικά αναφέρεται σε αυτές η κα. Ι. Παπαευτυχίου που αναφέρει : «Οι ιταλικές κρήνες σε αντίθεση με τις τουρκικές δεν είχαν δεξαμενή και ήταν τοποθετημένες κατά κανόνα σε γωνίες οικοδομικών τετραγώνων [...] και σπανιότερα κατά μήκος των δρόμων. Υδρεύονταν από το δίκτυο και μόνο μια μπροστά στη Μητρόπολη υδρευόταν από γεώτρηση». βλ. σ.261, ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, *ΈΡΓΑ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩ, ΤΑ ΚΩΑΚΑ* , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ, τόμος ΄Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006.

²³²βλ.σημ.3.σ377, Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece.

²³³ Τα έργα Δημαρχείο, Διοικητήριο, Καθολικός Ναός, Λέσχη Αξιωματικών , το Δικαστικό Μέγαρο , το Νοσοκομείο και τα Γυμνάσια Αρρένων και Θηλαίων αναφέρεται πως ήταν έργα σχεδιασμένα από τον Di Fausto ό.π., Συλλογικό έργο, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩ, τόμος ΄Γ : Από την Τουρκοκρατία μέχρι την Ενσωμάτωση , εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου , Επαρχείο Κω 2002, σ.164 Παρ΄ όλα αυτά η πατρότητα των σχεδίων δεν μπορεί να καθοριστεί με εγκυρότητα. Νέες έρευνες έφεραν στο φως στοιχεία που αμφισβητούν τον Di Fausto ως αποκλειστικό σχεδιαστή των παραπάνω έργων. Συγκεκριμένα ο Ezio Godoli αναφέρει : «Η μελέτη των αρχειακών ντοκουμέντων σχετικά με τη δραστηριότητα του Di Fausto [...] ως συμβούλου του αρχιτέκτονα συνίστατο στις παρακάτω εργασίες : 1. Εκπόνηση προκαταρκτικών μελετών , των οποίων τα σχέδια στη φάση της οριστικής μελέτης συντασσόντουσαν από τους πολιτικούς μηχανικούς και τους υπομηχανικούς των τεχνικών γραφείων [...].2. Γνωμοδοτήσεις και αξιολογήσεις μελετών που εκπονήθηκαν από άλλους αρχιτέκτονες ή από υπαλλήλους των τεχνικών γραφείων των δημοσίων έργων , όπου επέφερε περαιτέρω τροποποιήσεις στις μελέτες , συνιστάμενες τις περισσότερες φορές σε αλλαγές της αισθητικής του

ανεγείρονται και το Γραφείο Μηχανικού²³⁴ , το κυβερνητικό κτίριο κατοικιών “casa Impiegati scapoli” (1928), και μονοκατοικίες για κυβερνητικούς υπαλλήλους(1928).²³⁵ Σχετικά με την ανέγερση κατοικιών , στο Νοτιανατολικό τμήμα της ακτής επιλέχθηκε να κτιστούν οι κατοικίες των Ιταλών Αξιωματικών και κυβερνητικών υπαλλήλων²³⁶ (στην περιοχή αυτή υπήρχαν ήδη και πολυτελείς κατοικίες εύπορων Κώων), τυπικό παράδειγμα η παραθεριστική κατοικία του Δημάρχου που ανεγέρθηκε δίπλα στο ξενοδοχείο Gelsomino (Νοτιοανατολικά αυτού) και στο δυτικά τμήμα ανοικοδομούνται εργατικές κατοικίες.(1927-1929)²³⁷ . Στον κατάλογο των κτισμάτων που αφορούν την παιδεία και την κοινωνία συγκαταλέγεται και η ανοικοδόμηση του νηπιαγωγείου “Asilo” το 1932.²³⁸

Σε επίπεδο έργων υποδομών , στον τομέα της οδικής διέλευσης παρατηρείται η διάνοιξη δύο βασικών περιφερειακών οδικών αξόνων²³⁹ με σκοπό την σύνδεση του κέντρου του αστικού ιστού με το στρατόπεδο

κτιρίου [...] και σπανίως στις κατόψεις. [...]Σχετικά με το πρώτο σημείο πρέπει να διευκρινίσουμε ότι τα σχέδια του Di Fausto συχνά ήταν σκίτσα όψεων ή προσχέδια γενικών αξονομετρικών προοπτικών, τα οποία στην πλειοψηφία τους τα επεξεργαζόντουσαν στη συνέχεια τα τεχνικά γραφεία. Σε ορισμένες περιπτώσεις διαπιστώθηκε ένας πιο επιμελημένος έλεγχος της ανάπτυξης και της εξέλιξης των μελών [...]ενώ σε άλλες περιπτώσεις φαίνεται ότι περιορίστηκε στο να προσφέρει τη βασική ιδέα[...] Σχετικά με το δεύτερο σημείο βρέθηκαν στοιχεία σχετικά με τιε περιπτώσεις οπού ο Di Fausto γνωμοδοτούσε όταν το έργο που είχε μελετηθεί από τα τεχνικά γραφεία βρισκόταν ήδη σε προχωρημένο στάδιο υλοποίησης (έλειπε μονάχα η επεξεργασία των όψεων)». Το αν πρέπει λοιπόν να χαρακτηριστεί ως ο δημιουργός (λόγω των αισθητικών του παρεμβάσεων) ή ο αρχιτέκτονας, που ως γνωστών σχετίζεται με μια πιο διεξοδική και κοπιαστική εργασία πάνω στα σχέδια, επαναπροσδιορίζεται και ίσως και στις δύο περιπτώσεις αυτό να είναι άδικο για το πλήθος των ανθρώπων που δούλεψαν πάνω σε αυτά τα σχέδια εξίσου και πιο κοπιαστικά και ουσιαστικά. Συνεχίζοντας ο Godoli παραθέτει και άλλα στοιχεία : «Η εν προκειμένω υπόθεση φωτίζεται ακόμα περισσότερο από τη διαμάχη με τον Lago που αρχίζει τον Ιούνιο του 1927 ,όταν ο Di Fausto ανακαλύπτει ότι αντικαταστάθηκε από τον Pietro Lombardi που ονομάστηκε “αρχιτέκτονας του Αιγαίου”[...] Σε επιστολή του στο Μουσολίνι(που τότε ήταν ad interim Υπουργός των Εξωτερικών) του μνημονίου που ο Di Fausto είχε συντάξει σε τρίτο πρόσωπο[...] ο αρχιτέκτονας δηλώνει : “Οτι εν γένει υλοποιήθηκε στην Ρόδο , από το σχέδιο πόλεως έως το σύνολο των δημοσίων κτιρίων και ότι συνολικά κατασκευάζεται στα νησιά της Κω και του Καστελόριζου , είναι έργο δημιουργικό και αυθεντικό του υπογράφοντος , έστω και αν το όνομά του συχνά ξεχάσθηκε” . Στο μνημόνιο η διεκδίκηση παρουσιάζει όμως σημαντικές διευκρινίσεις : “Ότι υπάρχει σήμερα ορατό από το έργο της Ιταλίας στη Ρόδο και στα νησιά (εκτός από τα έργα οδοποιίας και τα αγροτικά της ενδοχώρας)είναι αποκλειστικό έργο του Di Fausto και πράγματι μέχρι τώρα το όνομά του ποτέ δεν διαχωρίστηκε από αυτό του κυβερνήτη , σε άρθρα καθώς επίσης και σε πρακτικά του κοινοβουλίου”. Στο δινόμιο εντολέας-αρχιτέκτονας το μνημόνιο αναφέρεται σε ένα άλλο σημείο ,οπού ομιλεί για “θαυμαστή αρμονία από την οποία εκπορεύθηκε μια αποτελεσματική συνεργασία»» Η παράθεση στοιχείων συνεχίζεται. Αλλά αυτό στην παρούσα έρευνα έχει σημασία είναι η διαπίστωσηή του, πως σχετικά με την πατρότητα των σχεδίων του Ιπποκράτειου Νοσοκομείου(1926-1928), των Γυμνασίων Αρρένων και Θηλέων (1926-1928) της Κω η πατρότητα αποδίδεται εν μέρει και στον Buscaglione (ο οποίος εργαζόταν στο Αιγαίο για λογαριασμό της Α.Ν.Μ.Ι. ,δηλαδή του Εθνικού Συλλόγου των Ιταλών Ιεραποστόλων, και από τους οποίους εκπορεύονταν τα έργα των Νοσοκομείων , Σχολείων και Καθολικών Ναών). Για τη σχετική έρευνα του Ezio Godoli βλ. σ.σ. 385-388, Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece.

²³⁴ Έφη Αναγνωστίδου , «*Η πόλη πριν ,η πόλη μετά...*», παρουσίαση από ημερίδα με τίτλο «*Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 23^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές , κοινωνικές και οικιστικές συνθήκες*», (ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 70 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933), Κως 11 Μαΐου 2003, σ.8

²³⁵ βλ. σημ.13,σ.378, Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

²³⁶ ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139. , η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση* ,σε δύο συνέχειες , Έτος 8º Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²³⁷ Στα πλαίσια του προγράμματος Ι.Ν.Σ.Ι.Σ (Istituto Nazionale Case Impiegati Statali) βλ. σημ.3 , σ.378. Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

²³⁸ βλ. σημ.13,σ.378, Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

²³⁹ Πρόκειται για τις σημερινές οδούς Γρηγορίου Έ και Μ.Αλεξάνδρου.

Cazerna Regina. ²⁴⁰Η λεωφόρος των Φοινίκων είχε κατασκευαστεί αυτήν την περίοδο, ²⁴¹ στα πλαίσια προσπάθειας για ανάπλαση της παράκτιας ζώνης (η Ακτή Κουντουριώτη και η Ακτή Μιαούλη²⁴² θα αποτελούσαν άλλωστε και την πρώτη εικόνα για τους επισκέπτες-τουρίστες)

Για την οικονομική αξιοποίηση του νησιού αλλά και τις καλύτερες συνθήκες διαβίωσης το 1928 κατασκευάζεται το κτίριο της Ηλεκτρικής Εταιρίας, μετά το 1928 κατασκευάστηκε το κτιριακό συγκρότημα του οινοποιητικού συνεταιρισμού. Η αποθήκη καπνού της S.A.I.T.A.B. (ιταλική εταιρία καπνού) κατασκευάστηκε εκείνη την περίοδο (1924-1933). ²⁴³ Ανοικοδομείται επίσης και το ξενοδοχείο Gelsomino (που ολοκληρώθηκε το 1929)²⁴⁴ ²⁴⁵, αφού είχαν εξασφαλιστεί οι ανάγκες σε βασικά έργα υποδομής (ύδρευσης, ηλεκτροδότησης, επαρκούς οδικού δικτύου).²⁴⁶

Ήδη από το 1924 αρχίζει η χρήση Κτηματικών Βιβλίων και το 1929 θεσπίστηκε ο επίσημος Κτηματολογικός Κανονισμός (Ordinamento Fondiario)²⁴⁷ Το 1928 θεσπίστηκε το πρώτο ρυθμιστικό σχέδιο της Πόλης της Κω. ²⁴⁸ Το ρυθμιστικό αυτό σχέδιο περιλαμβάνει μια περιοχή επέκτασης εκτός των μεσαιωνικών τειχών γύρω

²⁴⁰Βλ.σημ.3, σ.378, Έφη Αναγνωστίδου, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

²⁴¹Λαμβάνοντας υπόψη την παρατήρηση της κ. Έφη Αναγνωστίδου σχετικά με τις αναπλάσεις του ρυθμιστικού σχεδίου του 1934, αναφέρει πως είχε ήδη σχηματιστεί η Λεωφόρος των Φοινίκων (via delle Palme).Άρα αποτελεί έργο της περιόδου 1912-1933. ,Έφη Αναγνωστίδου *ΙΧΝΙΛΑΤΩΝΤΑΣ ΣΤΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ – ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΙΤΑΛΟΚΡΑΤΙΑΣ 1912-1949, ΤΑ ΚΩΑΚΑ*, ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ, τόμος 'Θ', εκδόσεις Π.Ο.Κ. "Φιλητάς", Κως 2006, σ.254

²⁴² Η Ακτή Μιαούλη από τους Ιταλούς αναφέρεται ως Foro Italico.

²⁴³ Βλ.σημ.3, σ.378, Έφη Αναγνωστίδου, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

²⁴⁴ Το οποίο σύμφωνα με πηγή αποδίδεται στον Rodolfo Petracco, ό.π., Συλλογικό έργο, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩ, τόμος 'Γ': Από την Τουρκοκρατία μέχρι την Ενσωμάτωση, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2002, σ.164

²⁴⁵ Από πληροφόρηση του κ. Αχιλλέα Κουτσουράδη είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πως ήδη από το '30 η Κω είχε αξιοποιηθεί ως τουριστικός προορισμός από τους Ιταλούς. Συγκεκριμένα στην Ακτή Μιαούλη, η αποβάθρα χρησιμοποιούταν για την αποβίβαση και επιβίβαση επισκεπτών από και σε υδροπλάνο, (με ενδιάμεσο σταθμό πιθανότατα την Ρόδο), ενώ οι τουρίστες-επισκέπτες ήταν σκανδιναβοί (Σουηδοί).

²⁴⁶ Για την οικονομική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων πραγματοποιήθηκαν και άλλα έργα σε περιοχές εκτός της πόλης της Κω, όπως η ίδρυση αλυκής στην βορειοδυτική πλευρά του νησιού (περιοχή Τιγκάκι, 1928-1927), ό.π. Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κωσ από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.*(Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.85

²⁴⁷ Πηγές : Π.Θεοδωρόπουλος, *Το ισχύον εν Δωδεκανήσω Δίκαιον*, Αθήνα 1981, σ.σ.69-176 και σ.σ. 375-416 και Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²⁴⁸ Με βάση το Κ.Δ. 234/ 17-08-1928 Περί επέκτασης και εξυγίανσης της πόλης, εξαιρουμένων των παλιών συνοικιών της. ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933). Το ρυθμιστικό του '28 απέβλεπε σε επεμβάσεις αντίστοιχες των πολεοδομικών επεμβάσεων της Ρόδου. Δηλαδή η πολεοδομική οργάνωση γίνεται αναφορικά με τους υπάρχοντες οικισμούς [καθότι όπως υπογράφει ο ίδιος ο Κυβερνήτης Mario Lago- σε συνοδευτικό έγγραφο του Κυβερνητικού Διατάγματος του νέου σχεδίου πόλεως- αναφορικά με τα παλαιά τμήματα "αυτά απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή και αξιολόγηση"(τηλεγράφημα Ν.269/18-12-1928 Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω)]και άρα διατηρούνται οι υπάρχοντες οδικοί άξονες από τον πυρήνα της πόλης προς αυτούς, διατηρείται η υφιστάμενη κατάσταση εδάφους (διατηρείται η δομή της υφιστάμενης κατάστασης επί τουρκοκρατίας), και στην ανάπλαση της παραλιακής ζώνης (βόρεια και ανατολικά, σε εκτάσεις κυρίως αδόμητες και μάλιστα στην πλειοψηφία τους αποτελούσαν ιδιοκτησία της μουσουλμανικής κοινότητας- που όπως είναι λογικό από την περίοδο της τουρκοκρατίας- διέθεταν ένα μεγάλο ποσοστό εκτάσεων). Βλ. σ.374 και σημ.11 και 12, σ.378, Έφη Αναγνωστίδου, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ*,

από το λιμάνι του Μανδρακίου, προβλέπει μέτρα προστασίας για την περιτειχισμένη πόλη και τις παλιές τούρκικες συνοικίες και απαγορεύει την κατεδάφιση ή την τροποποίηση των υπαρχόντων κτιρίων. ²⁴⁹ Ακολουθεί το Κυβερνητικό Διάταγμα του 1931 ²⁵⁰, "περί αναγκαστικής απαλλοτρίωσης λόγω δημόσιας ωφελείας" με βάση τον οποίο όσες εκτάσεις παρέμεναν ακαλλιέργητες για τρία χρόνια κατάσχονταν από το ιταλικό δημόσιο και παραχωρούνταν για καλλιέργεια από Ιταλούς.²⁵¹ Αυτό φυσικά ήταν ένα αποτελεσματικό τέχνασμα για την δημιουργία των προϋποθέσεων εγκατάστασης ιταλικού πληθυσμού στην Πόλη της Κω. Τα μέτρα που λήφθηκαν το 1926 σχετικά με την εκπαίδευση ²⁵² ήταν και ο μοχλός για την επιτάχυνση των έργων των κτιρίων εκπαίδευσης, είναι όμως σημαντικό να αναφέρουμε την ανέγερση της Θυμανάκειου σχολής το 1925, με Δωρεά Κώου κατοίκου, καθώς και την ανέγερση του Ναού της Αγίας Παρασκευής λίγο πριν από το 1933, και αυτή με δωρεές Κώων κατοίκων(που φανερώνουν μια προσπάθεια αντίστασης των κατοίκων και μάλιστα με πολεμική όμοια στην πολιτιστική πολιτική των Ιταλών).Και τα δύο κτίσματα οικοδομήθηκαν στη συνοικία της Άσπας.

Εικόνα 40. Θυμανάκειος σχολή (Δωρεά Στυλιανού Θυμανάκη, λειτούργησε για πρώτη φορά το 1925) ²⁵³σ.163

ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece. Από την στάση του Mario Lago αντιλαμβανόμαστε πως ήθελε να προσεγγίσει με ευαισθησία την όποια ανοικοδόμηση και επέμβαση στο σύνολο του αστικού ιστού, αναφορικά με την ιστορία του τόπου, και δεν αποσκοπούσε στον ολοκληρωτικό αφανισμό των τοπικών στοιχείων – είτε αυτά είχαν παραδοσιακή ελληνική προέλευση, είτε είχαν ισλαμικό χαρακτήρα, παρά την υστερόβουλη κερδοσκοπική γενική προσέγγιση που δεν αμφισβητείται. Η ανάπλαση και επανάχρηση των εκτάσεων μουσουλμανικής ιδιοκτησίας θα μπορούσε να εξηγηθεί ως προσπάθεια για εκμετάλλευση γης του προηγούμενου κατακτητή ή αποφυγή, αρχικά, εκμετάλλευσης εκτεταμένου ποσοστού γης που άνηκε σε γηγενή ελληνικό πληθυσμό για διατήρηση ομαλών σχέσεων με αυτόν. Είναι κατά τη γνώμη μου και μια διπλωματική προσέγγιση της κοινωνικής κατάστασης.

²⁴⁹ ό.π. Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.60

²⁵⁰ Πρόκειται για το Κ.Δ. 11/12-011931.ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139.

²⁵¹ ό.π., Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κωσ από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.*(Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.84.

²⁵³ Αλέκος Ι. Μαρκόγλου, ΚΩΑΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ 1900-1948, έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κω, 1992,σ.163.

Εικόνα41. Ο ναός της Αγ. Παρασκευής , στην συνοικία της Άσπας.²⁵⁴

Εικόνα42. Η είσοδος στη συνοικία του Σταυρού , όπως έχει διατηρηθεί σήμερα.²⁵⁵

Είναι σημαντικό να αναλυθεί κάθε φορά η επιλογή τοποθεσίας ,αφού πρόκειται για απόρροια στρατηγικής σκέψης και όχι τυχαίας. Αλλά και η επιλογή των τοποθεσιών των εκπαιδευτικών κτιρίων, του Καθολικού Ναού και του Διοικητικού Μεγάρου , είναι σχετικές μεταξύ τους. Υπάρχει μια σχέση που τις ενώνει και αυτή είναι η κατοχική επιβολή, ο εξιταλισμός και ο έλεγχος.²⁵⁶ Μάλιστα η ανέγερση των εκπαιδευτικών κτιρίων και ο Καθολικός Ναός έγιναν υπό την αρμοδιότητα του Α.Ν.Μ.Ι. (Εθνικού Συλλόγου των Ιταλών Ιεραποστόλων).²⁵⁷

Σχετικά με τη θέση ανοικοδόμησης των κατοικιών των Ιταλών αξιωματικών είναι εύκολο , κανείς να αναγνωρίσει τους λόγους αυτής της επιλογής , πέραν της τοποθεσίας (πολύ κοντά στο κέντρο του αστικού ιστού αλλά και σε προνομιακή θέση λόγω της παραλιακής ζώνης) υπήρξε και η διατήρηση του γοήτρου, αν κανείς σκεφτεί ότι ήδη η περιοχή είχε χαρακτηριστεί από τις κατοικίες των υψηλών κοινωνικά κατοίκων.

Αναφορικά με τις εγκαταστάσεις βιομηχανίας και βιοτεχνίας συγκεντρώθηκαν στο βορειοδυτικό άκρο της πόλης, διαχωρίζοντας έτσι την περιοχή με κριτήριο χρήσεων

²⁵⁴ Από προσωπικό φωτογραφικό αρχείο, λήψη 2012.

²⁵⁵ Από προσωπικό φωτογραφικό αρχείο, λήψη 2012.

²⁵⁶ Σχετική και η παρατήρηση του Ezio Godoli ,αναφορικά με το συγκρότημα Καθεδρικού Ναού , Αρχιεπισκοπής και Κυβερνητικού Μεγάρου , που αναμοχλεύει τη σχέση Κράτους και Εκκλησίας στα πλαίσια της εξουσίας και του προσηλυτισμού. Μια εξουσία που επιβάλλεται και από τους δύο,(αφενός από το Κράτος με έμμεσο τρόπο και αφετέρου από την Καθολική Εκκλησία) και έναν προσηλυτισμό που εκδηλώνεται και πάλι από αμφότερους (αλλά αυτή τη φορά με την κυριολεκτική έννοια της λέξης από την Εκκλησία και με την μεταφορική της έκφραση από το Κράτος – σε μια προσπάθεια προσηλυτισμού στον ιταλικό πολιτισμό). βλ. παράγραφο 3^η, σ.383, Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ*, 2^η Η & ΜΗ, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.383

²⁵⁷ « αποτελούσε το εργαλείο εκείνης της διεύθυνσης της Καθολικής Εκκλησίας [...] οπότε ο φασισμός την εξουσιοδοτούσε ήδη από την περίοδο πριν από τον διαχωρισμό κράτους εκκλησίας (concordato) , να υλοποιεί και ακολουθώντας να διαχειρίζεται σημαντικούς κτιριακούς τομείς , τους έτσι λεγόμενους “κοινωνικούς” όπως εκείνους των Νοσοκομείων και των Σχολείων , εκτός φυσικά τους Εκκλησιαστικούς , οι οποίοι ήταν στρατηγικής σημασίας για μια δράση προσηλυτισμού[...] ».Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ*, 2^η Η & ΜΗ, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.386

Εικόνα 43. Το κάστρο της Νεραντζιάς εξωτερικά στο σημείο που υπάρχει η γέφυρα που περνάει πάνω από την περιμετρική τάφρος που αργότερα μετατράπηκε σε οδό που συνέδεε την Ακτή Κουντουριώτη με την Ακτή Μιαούλη.²⁵⁸

Εικόνα 44. Η Λεωφόρος των Φοινίκων όπως κατασκευάστηκε από τους Ιταλούς. Πήρε το όνομά της από τους φοίνικες που φυτεύτηκαν²⁵⁹ κατά μήκος της

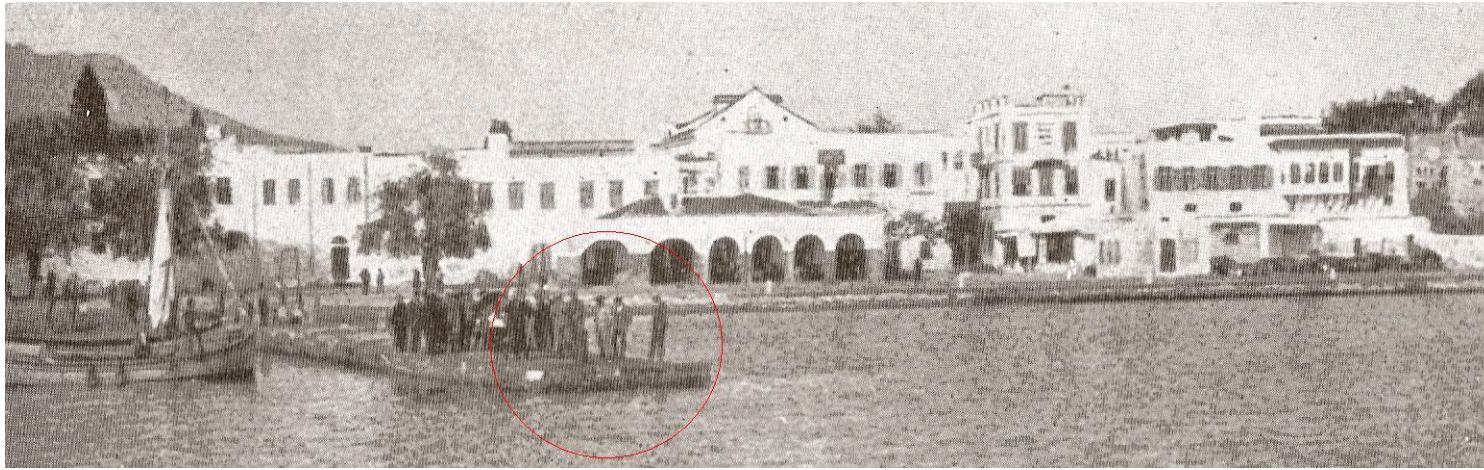
Εικόνα 45. Η γέφυρα που οδηγεί στην είσοδο του Ενετικού κάστρου.

Εικόνα 46. Η είσοδος στον λιμένα, επί της Ακτής Κουντουριώτη, 1930²⁶⁰

²⁵⁸ *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.26, προηγούμενη δημοσίευση Αλέκος Ι. Μαρκόγλου, ΚΩΑΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ 1900-1948, έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κω, 1992.

²⁵⁹ Από συζήτηση με τον κ. Αχιλλέα Κουτσοουράδη είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πως οι φοίνικες (και τα δύο είδη που υπάρχουν στο νησί – ουάσινγκτον ή κινέζικος, αιγυπτιακός), η μουριά, ο ιβίσκος και το γιασεμί , που όλα τους δεσπόζουν στην Πόλη της Κω, δεν αποτελούσαν μέρος της φυσικής χλωρίδας αλλά τα φύτεψαν πρώτη φορά οι Ιταλοί. Ειδικά όσον αφορά την χρήση του φοίνικα ,στις προσπάθειες αναπλάσεων, μοιάζει να αποτελεί στοιχείο δανεισμένο από τις ιταλικές αποικίες (Λιβύη, Νέο Δελχί)στην προσπάθεια δημιουργίας μιας “εξωτικής ατμόσφαιρας”.

²⁶⁰ Συλλογή Κων/νου Κογιόπουλου, *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.70.

Εικόνα 47.1 Η Ακτή Μιαούλη το 1920 ²⁶¹

Εικόνα 48 , Η Ακτή Μιαούλη το 1928, στα δεξιά διακρίνεται το Διοικητήριο και στα αριστερά ο Καθολικός Ναός ²⁶² , έχει επισημανθεί και στις 2 φωτογραφίες (47,48) η απόληξη της αποβάθρας για καλύτερη αντίληψη του χώρου.

ΔΕΞΙΑ ΕΠΑΝΩ:

Εικόνα 49. Ο Καθολικός Ναός Agnus Dei , το επιβλητικό καμπαναριό του που είχε ως σκοπό αυτήν την επίδραση στην ψυχολογία των ορθοδόξων και μουσουλμανικών πληθυσμών. ²⁶³ Εικόνα 50 Το Πρεσβυτήριο, βρίσκεται στη Νότια πλευρά του Καθολικού Ναού. ²⁶⁴

ΔΕΞΙΑ ΚΑΤΩ:

Εικόνα 50. Το διοικητήριο, όψη επί της Ακτής Μιαούλη. ²⁶⁵

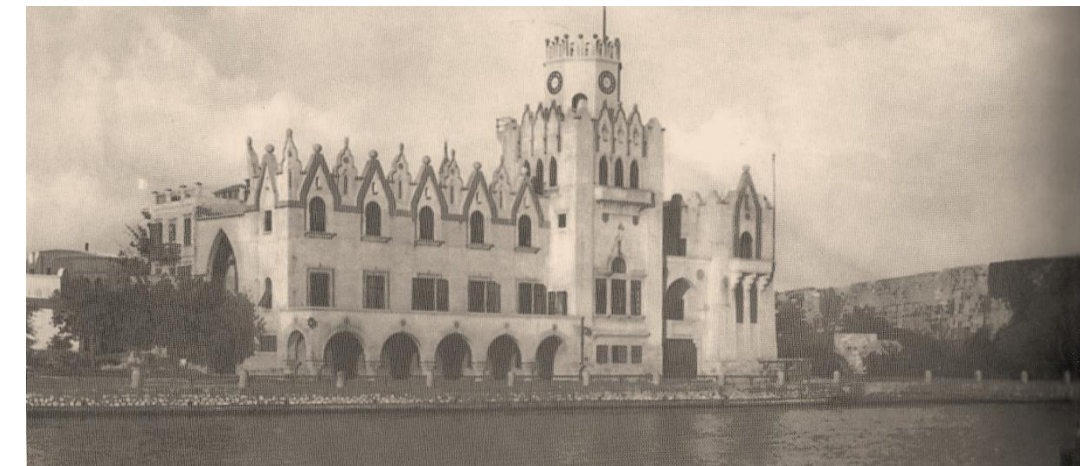
²⁶¹ Προέλευση φωτογραφίας: Touring Club Italiano , Le vie d' Italia, Fasc.Jennaio,1927. Πηγή : Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.48.

²⁶² Συλλογή Κων/νου Κογιόπουλου, Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.48.

²⁶³ (Συλλογή Κων/νου Κογιόπουλου, λήψη 1930). Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.65.

²⁶⁴ Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.10.

²⁶⁵ Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.32, προηγούμενη δημοσίευση στο : Αλέκος Ι. Μαρκόγλου , ΚΩΑΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ 1900-1948, έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κω,1992.

4.1.2.2. Ο σεισμός του 1933 , οι επιπτώσεις σε κοινωνικό και κτιριακό επίπεδο.

Στις 23 Απριλίου του 1933 η περιοχή της Κω επλήγη από σεισμό 6,6 της κλίμακας ρίχτερ. Ο σεισμός αυτός είχε συνέπειες σε κοινωνικό επίπεδο, όχι μόνο λόγω των ανθρωπίνων απωλειών αλλά και των διαρθρωτικών αλλαγών που επήλθαν στην πόλη της Κω, σε κτιριακό και πολεοδομικό επίπεδο. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί και η άμεση παρέμβαση του ιταλικού κράτους ,για την διάσωση και την στήριξη των πληγέντων, που για πρώτη φορά φαίνεται να συντελούν κάποιο κατ' ουσίαν ωφέλιμο (ανιδιοτελές) ,για την τοπική κοινωνία έργο.

Κηρύσσεται άμεσα στρατιωτικός νόμος από την ιταλική κυβέρνηση και ανασύρονται νεκροί και τραυματίες από τα συντρίμια. Οι άστεγοι συγκεντρώθηκαν σε σκηνές στο Στάδιο (βρισκόταν νότια της πόλης- σήμερα το πρώην γήπεδο του Ανταγόρα-), και έπειτα σε ξύλινες πρόχειρες κατασκευές.²⁶⁶ Σύμφωνα με πηγές καταγράφηκαν 178 νεκροί και 80 τραυματίες(εκ των οποίων 3 Ιταλοί). Τα περισσότερα κτίρια της πόλης

²⁶⁶ ό.π. Σεβαστή Λάζαρη, Η Κωσ από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.(Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ , έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.77.

κατέρρευσαν , ενώ τα υπόλοιπα υπέστησαν σοβαρές ζημιές. Μόνο τα νεόδμητα, τότε, ιταλικά κτίσματα υπέστησαν μικρής κλίμακας ζημιές.²⁶⁷ Το συνεχές σύστημα δόμησης διέυρυνε το φαινόμενο των ζημιών και το γεγονός πως πολλά κτίσματα δεν είχαν θεμελίωση κατέστη καθοριστικό για την αντοχή τους στις έντονες σεισμικές δονήσεις. Τα ιταλικά κτίσματα ,από την άλλη πλευρά, ήταν σχεδιασμένα ως αντισεισμικά και άρα ήταν εξασφαλισμένη η αντοχή τους.

Εικόνα51. Εικόνα της πόλης της Κω μετά από το σεισμό. Διακρίνονται τα συντρίμια των λιθόκτιστων κτιρίων. ²⁶⁸

²⁶⁷ Πηγές : εφημερίδες «Δωδεκανησιακή», αρ.φυλ.3/1-5-1933, εφημερίδες Ν.Υόρκης «Εθνικός Κήρυξ», αρ.φυλ.6574/26-4-1933, αρ.φυλ.6580/2-5-1933 και «Ατλαντίς» ,αρ.φυλ.1214/29-4-1933,αρ.φυλ.12617/2-5-1933 και αρ.φυλ.12631/16-5-1933. Ακόμα ό.π. Β.Χ. Χατζηβασιλείου , Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία, μεσαιωνική , νεότερη. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990,σ.528 και ό.π. Σεβαστή Λάζαρη, Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους.(Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ , έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007, σ.77

²⁶⁸ Προέλευση από Συλλογή Κουτσουράδη Αχιλλέα. Πηγή : Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1 912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.68.

Εικόνα 52. Τα κτίσματα επί της οδού Μιαούλη , αριστερά του διοικητηρίου, είναι εμφανές το μέγεθος των ζημιών που υπέστησαν από το σεισμό.²⁶⁹

Εικόνα 53. Διακρίνεται η πύλη του Φόρου στο κέντρο, τμήμα από το τζαμί Defterdar στα δεξιά και μπροστά από την πύλη του φόρου η πλατεία Καζούλη. Η ισοπεδωμένη Χώρα δεξιά και αριστερά της οδό Ναυκλήρου αποκαλύπτουν το ποσοστό των βλαβών που προκάλεσε ο σεισμός.²⁷⁰

²⁶⁹ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαϊκό φωτογραφικό υλικό από το αρχείο της Ιπποκρατείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Είχε εκθεθεί για τις ανάγκες ημερίδας (Εκδήλωση για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από το σεισμό του 1933, «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 21^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνέπειες», Διοργάνωση: Ιπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη-Ειδικό Ιστορικό Λαογραφικό Αρχείο Κω & Πνευματικός Όμιλος Κώων "ο Φιλητάς", 11/05/2003).

Εικόνα 54, Η νότια πλευρά της οδού Μιαούλη, μπορεί κανείς να διακρίνει τα πέταβρα και τα κορφόδια στα τμήματα των δωματίων που έχουν καταρρεύσει. ²⁷¹

Εικόνα 55. Φωτογραφική αποτύπωση του εσωτερικού του Ναού της Αγίας Παρασκευής (που την εποχή εκείνη ήταν σχετικά νεόδμητος ναός), ο κυλινδρικός θόλος κατέρρευσε ενώ παρουσιάζεται και πλήθος ρωγμών στις τοιχοποιίες. ²⁷²

²⁷⁰ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαιακό φωτογραφικό υλικό από το αρχείο της Ιπποκρατείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Είχε εκθεθεί για τις ανάγκες ημερίδας (Εκδήλωση για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από το σεισμό του 1933, «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 21^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνέπειες», Διοργάνωση: Ιπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη-Ειδικό Ιστορικό Λαογραφικό Αρχείο Κω & Πνευματικός Όμιλος Κώων "ο Φιλητάς", 11/05/2003).

²⁷¹ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαιακό φωτογραφικό υλικό από το αρχείο της Ιπποκρατείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Είχε εκθεθεί για τις ανάγκες ημερίδας (Εκδήλωση για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από το σεισμό του 1933, «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 21^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνέπειες», Διοργάνωση: Ιπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη-Ειδικό Ιστορικό Λαογραφικό Αρχείο Κω & Πνευματικός Όμιλος Κώων "ο Φιλητάς", 11/05/2003)

Εικόνα 56. Ο σεισμός αποκαλύπτει τα οικοδομικά υλικά που χρησιμοποιούνταν στα παραδοσιακά κτίσματα. ²⁷³

Εικόνα 57. Η μακεδονίτικη τεχνοτροπία του καφασωτού είναι ορατή σε παραδοσιακό κτίσμα επί της οδού Ναυκλήρου, μέσα από την φωτογραφική αποτύπωση των επιπτώσεων του σεισμού. Το κτίσμα δεν διατηρείται σήμερα. ²⁷⁴

Οι επιπτώσεις του σεισμού στον κτιριακό παράγοντα απαιτούσαν άμεσες επεμβάσεις, με αρχικές κινήσεις την αποκατάσταση των κτισμάτων που επιδέχονταν αυτής και δεν ήταν κατεστραμμένα ολοσχερώς. Ωστόσο, ο σεισμός του 1933 ήταν η αφορμή για την ολική παρέμβαση των Ιταλών στην πολεοδομική διάρθρωση της πόλης της Κω και τα κριτήρια αυτής δεν διακρίνονταν από ανιδιοτέλεια για τη δημιουργία καλύτερων συνθηκών διαβίωσης του γηγενή πληθυσμού αλλά για τουριστική αξιοποίηση, προς όφελος του ιταλικού κρατικού κεφαλαίου.

Εικόνα 58. Το τζαμί Defterdar υπέστη και αυτό όπως και όλα τα άλλα μουσουλμανικά και ελληνικά κτίσματα ζημιές από το σεισμό, στη φωτογραφία βλέπουμε την προσπάθεια επιδιόρθωσης των ζημιών του από τους Ιταλούς. ²⁷⁵

Εικόνα 59. Η τράπεζα Banco di Sicilia στεγαζόταν σε νεοκλασικό κτίσμα επί της Ακτής Κουντουριώτη (κτίσμα Κουκλουμπάκου), το οποίο υπέστη καίριες ζημιές από το σεισμό και δεν υφίσταται πλέον. ²⁷⁶

Η μελέτη του πολεοδομικού σχεδιασμού που είχε ήδη προγραμματιστεί από τους Ιταλούς με το ρυθμιστικό σχέδιο του '28, για την πόλη της Κω, και η προσπάθεια για υλοποίησή της με το Κυβερνητικό Διάταγμα του '31, περί απαλλοτριώσεων, βρίσκει τώρα τις ευνοϊκότερες συνθήκες για γίνει πράξη. Το σκηνικό της κατεστραμμένης πόλης αφήνει το περιθώριο για ολική παρέμβαση και έτσι η μορφή και η διάρθρωση της

²⁷² Πηγή φωτογραφίας: Αρχαιακό φωτογραφικό υλικό από το αρχείο της Ιπποκρατείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Είχε εκθεθεί για τις ανάγκες ημερίδας (Εκδήλωση για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από το σεισμό του 1933, «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 21^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνέπειες», Διοργάνωση: Ιπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη-Ειδικό Ιστορικό Λαογραφικό Αρχείο Κω & Πνευματικός Όμιλος Κώων "ο Φιλητάς", 11/05/2003).

²⁷³ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαιακό υλικό από την 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού).

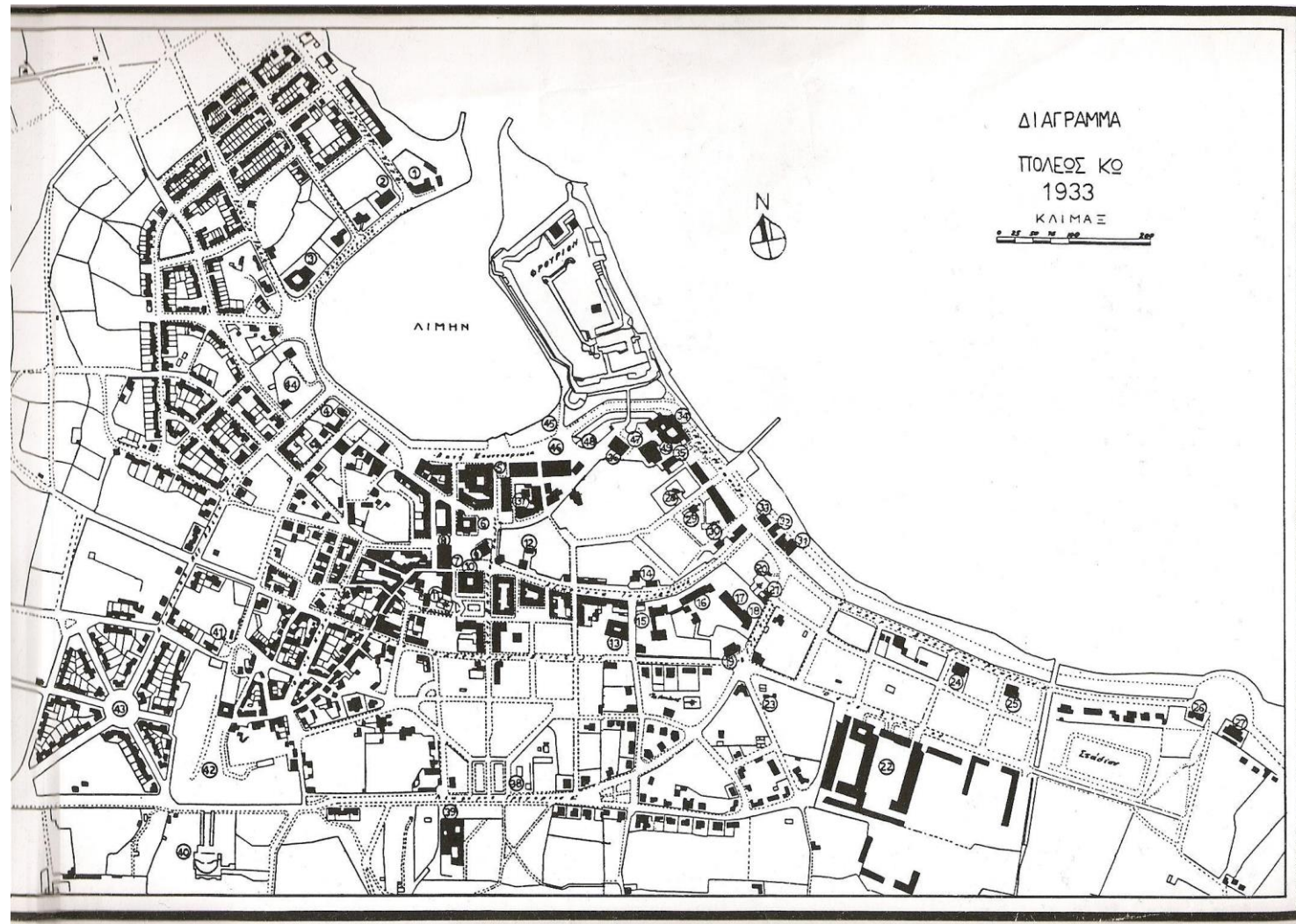
²⁷⁴ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαιακό υλικό από την 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού).

²⁷⁵ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαιακό φωτογραφικό υλικό από το αρχείο της Ιπποκρατείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Είχε εκθεθεί για τις ανάγκες ημερίδας (Εκδήλωση για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από το σεισμό του 1933, «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 21^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνέπειες», Διοργάνωση: Ιπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη-Ειδικό Ιστορικό Λαογραφικό Αρχείο Κω & Πνευματικός Όμιλος Κώων "ο Φιλητάς", 11/05/2003).

²⁷⁶ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαιακό φωτογραφικό υλικό από το αρχείο της Ιπποκρατείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Είχε εκθεθεί για τις ανάγκες ημερίδας (Εκδήλωση για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από το σεισμό του 1933, «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 21^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνέπειες», Διοργάνωση: Ιπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη-Ειδικό Ιστορικό Λαογραφικό Αρχείο Κω & Πνευματικός Όμιλος Κώων "ο Φιλητάς", 11/05/2003).

πόλης προτίθεται να αλλάξει ριζικά. Το ιταλικό κράτος δράττεται της ευκαιρίας και δύο μήνες μόλις μετά τον σεισμό εκδίδονται τα σχετικά Κυβερνητικά Διατάγματα (Κ.Δ. 129/21-6-33 και 168/20-7-33) που εξυπηρετούν την υλοποίηση του πολεοδομικού και οικοδομικού προγράμματος του 1933-1937.²⁷⁷

Την αφορμή που έδωσε ο σεισμός, για ολική επέμβαση στην μορφή της πόλης της Κω, μαρτυρία κατοίκου της εποχής την ερμηνεύει ως εξής: «Αι θεομηνία προκαλούν μόνον θύματα και καταστροφάς εις τους κατοίκους της Γης. Εν τούτοις η θεομηνία του έτους 1933 η οποία έπληξε την Κω, χάρις στους Ιταλούς κατακτητάς της, πετετράπη εις θεομηνίαν λίαν ευεργετική δι' αυτήν [...]».²⁷⁸

Εικόνα 60. Τοπογραφικό σχέδιο της πόλης της Κω, μετά το ρυθμιστικό του '34.²⁷⁹

²⁷⁷ ό.π., Έφη Αναγνωστίδου, *Ιχνηλατώντας στις μορφές της πόλης- Οι παρεμβάσεις στην περίοδο της Ιταλοκρατίας, ΤΑ ΚΩΑΚΑ, ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ*, τόμος 'Θ', εκδόσεις Π.Ο.Κ. "Φιλητάς", Κως 2006, σ.220.

²⁷⁸ Μαρτυρία του Εμμανουήλ Τσαλίκου, βλ. σημ. 122, σ.78 Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους*. (Πρακτικά Ημερίδας) *Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007.

²⁷⁹ Β.Χ. Χατζηβασιλείου, *Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία, μεσαιωνική, νεότερη*. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990, σ.535

4.1.2.3. Η καθολική παρέμβαση στην πόλη της Κω, η αναδιαμόρφωση της μέσω του αστικού σχεδιασμού.

Το ρυθμιστικό σχέδιο καθολικής παρέμβασης που ακολουθείται από το 1934 ήταν ιδιαίτερα πρωτοποριακό καθώς βασίστηκε στην ανάδειξη και την προστασία των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων, και για τον λόγο αυτόν η μελέτη απαιτούσε την συνεργασία πολλών διαφορετικών ειδικοτήτων (αρχαιολόγων, πολεοδόμων, αρχιτεκτόνων). Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η υποδομή του νέου σχεδίου όπου παρατηρούμε τη σχεδίαση και κατασκευή δικτύου ασφαλτοστρωμένων οδών, δικτύου ύδρευσης-αποχέτευσης, απορροής βρόχινων υδάτων, αναπλάσεις με σκοπό τη δημιουργία πάρκων, φύτευσης δρόμων και δημιουργία πεζοδρομίων σε όλο το οδικό δίκτυο.²⁸⁰ Η πόλη της Κω, όπως την οραματίζονταν οι Ιταλοί, προβλεπόταν από το νέο σχέδιο ως μια κηπούπολη με άνετους δρόμους και πολλούς ελεύθερους χώρους με ιδιαίτερη έμφαση και στους αρχαιολογικούς χώρους (ανάδειξη της μεγάλης έκτασής τους).²⁸¹ Η διάρθρωση της πόλης έγινε με ταξικό διαχωρισμό σε ζώνες. Στο νοτιοανατολικό τμήμα βρίσκονταν οι Ιταλικές κατοικίες²⁸² με τις διάφορες υπηρεσίες, ο εμπορικός πυρήνας της πόλης²⁸³ εκτεινόταν κατά μήκος των οδών Βασιλέως Παύλου (Via Larga) και Ιπποκράτους με μετατόπιση της, "κοινωνικά θεσπισμένης", κεντρικής πλατείας από την πλατεία του Πλατάνου στην σημερινή πλατεία Ελευθερίας²⁸⁴ (Piazza del Fascio), και στο νοτιοδυτικό και βορειοδυτικό τμήμα²⁸⁵ της πόλης κτίστηκαν οι λαϊκές²⁸⁶ και εργατικές κατοικίες όπου κατοικούσαν γηγενής πληθυσμός χαμηλού εισοδήματος και Μικρασιάτες πρόσφυγες (ως επί το πλείστον)²⁸⁷.

²⁸⁰ ό.π., σ.374, Έφη Αναγνωστίδου, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

²⁸¹ Αναφορικά με την πολεοδομική διάταξη της Ρόδου. Σχετικά με το ρυθμιστικό του '34 για την πόλη της Κω, βλ. Rocco G. Livadiotti M., *Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Κω (1934)*, *Μελέτη μιας αρχαιολογικής πόλης*. Χ.Κάτζια, *Μελέτη Σχεδίου Πόλεως Κω*. Ιουλία Παπαευτυχίου, *Πολεοδομικός Σχεδιασμός και εφαρμογές σε μια ιστορική πόλη*. ΝΕΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΕ ΠΑΛΙΕΣ Ρόδος 27-30 Σεπτεμβρίου 1933 (επιστημονικό συνέδριο), έκδοση του Ελληνικού Τμήματος ICOMOS-KB'ΕΠΚΑ-4^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων- ΤΕΕ Τμήμα Δωδεκανήσου, Αθήνα 1997, σ.σ. 51-62, σ.σ.63-69, σ.σ.71-90 αντίστοιχα.

²⁸² Κατοικίες villini, προορίζονταν για εποίκους Ιταλούς αξιωματούχους, στρατιωτικούς, διοικητικούς υπαλλήλους. Διέθεταν κήπο, πρασιές και οι χώροι των κατοικιών ήταν ιδιαίτερα άνετοι. ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά: Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντίστοιχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²⁸³ Σχετικά με την δεύτερη ζώνη διατηρήθηκε η παλιά τουρκική συνοικία των Χαλουβαζιών και οικοδομήθηκαν οι λεγόμενες palazzine (διώροφες κατοικίες με ισόγεια καταστήματα στις προσόψεις τους) σε συνεχές σύστημα δόμησης, αστική τάξη. βλ. Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά: Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντίστοιχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²⁸⁴ Η πλατεία στην οποία βρισκόταν και το τζαμί Defterdar.

²⁸⁵ Ανοικοδόμηση, σε αυτή τη ζώνη, των λεγόμενων case popolari, τα οικοδομικά τετράγωνα είχαν κατακερματιστεί και σχεδιάζονταν πολύ περιορισμένου χώρου κατοικίες. Οικοδομήθηκαν στο διάστημα 1935-39, 567 λαϊκές κατοικίες. ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά: Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντίστοιχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933). Ακόμα αναφέρεται πως οι εργατικές και λαϊκές κατοικίες είχαν κτιστεί με έξοδα του κράτους, σε μια προσπάθεια ανάδειξης των εαυτών τους σε "προστάτες" όπως εύστοχα παρατηρεί ο Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα: 1912-1943*, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.65

Σχετικά με την υλοποίηση του ρυθμιστικού του '34 το Κυβερνητικό Διάταγμα 168/20-7-33 εξασφάλιζε την ταχύτητα πραγματοποίησής του με το άρθρο του περί “εικοσαετούς φορολογικής απαλλαγής με την προϋπόθεση υλοποίησής του στο διάστημα μεταξύ 1933-1936”²⁸⁸, επέβαλε αυστηρούς όρους δόμησης και αντισεισμικούς κανονισμούς²⁸⁹ αλλά είχε και την πλήρη εποπτεία των επεμβάσεων ²⁹⁰.

Για την διεκπεραίωση των αρχαιολογικών ανασκαφών προβλέπονται ελεύθεροι χώροι από το νέο σχέδιο , σε ποσοστό 11%, τοποθετημένοι αναφορικά με το Ενετικό κάστρο με απώτερο σκοπό την σύνδεση των ρωμαϊκών ευρημάτων και του ιπποτικού κάστρου με την τότε ιταλική κατάκτηση , θέλοντας να θεωρηθεί το νησί αλλά και το σύνολο των Δωδεκανήσων ανέκαθεν ιταλική γη. Έτσι η περιτοιχισμένη πόλη –η περιοχή της Χώρας(Citta muratta)- μετατράπηκε σε αρχαιολογικό πάρκο (parco archeologico) και κάθε ανέγερση στον χώρο αυτό απαγορεύτηκε.²⁹¹

Έτσι αναφορικά με το αρχαιολογικό πάρκο και τα μνημεία σχεδιάζονται δύο οδικοί άξονες από την Ακτή Κουντουριώτη προς το μέσο της πόλης, η Via Larga ξεκινάει από το λιμάνι και οδηγεί στην Ρωμαϊκή οικία (Casa Romana)και στις Κεντρικές Θέρμες (μνημεία Ρωμαϊκής περιόδου) και η οδός Π.Τσαλδάρη που σχεδιάστηκε να ξεκινάει από το λιμάνι και να καταλήγει στο Ρωμαϊκό Ωδείο²⁹².²⁹³

Τα νεόδμητα κτίρια διατηρήθηκαν και αποκαταστάθηκαν οι ζημιές που προκάλεσε ο σεισμός στα θρησκευτικά αλλά και στα νεοκλασικά κτίσματα²⁹⁴. Ενώ υπήρχαν περιπτώσεις κτισμάτων που κρίθηκαν ακατάλληλα και κατεδαφίστηκαν για την εξυπηρέτηση του ρυθμιστικού σχεδίου. Είναι ,επίσης, γεγονός πως επιβλήθηκαν αναγκαστικές απαλλοτριώσεις με εξευτελιστικές αποζημιώσεις, η ανακατανομή των ιδιοκτησιών και η εργασία του τοπικού πληθυσμού στα έργα του νέου σχεδίου ήταν ιδιαίτερα χαμηλόμισθη.²⁹⁵

²⁸⁶ Αναφέρεται πως τα σχέδια και η χωροθέτηση διαφόρων τύπων κατοικίας ανατέθηκε στον Mario Paolini, ενώ το γενικό νέο σχέδιο της Κω στον Rodolfo Petracco. ό.π. Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.61.

²⁸⁷ ό.π. Αλέκος Ι. Μαρκόγλου , ΚΩΑΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ 1900-1948, έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κω,1992, σ.384.

²⁸⁸ Αποτελέσει κίνητρο δεδομένου της βαριάς φορολογίας που επιβλήθηκε στους κατοίκους της πόλης της Κω για την εξασφάλιση των οικονομικών αναγκών των έργων βλ.σ.546, Β.Χ. Χατζηβασιλείου , Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία, μεσαιωνική , νεότερη. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990.

²⁸⁹ Αναφορικά με τη χρήση οπλισμένου σκυροδέματος για την επισκευή των κτιρίων. βλ.σ.543, Β.Χ. Χατζηβασιλείου , Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία, μεσαιωνική , νεότερη. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990.

²⁹⁰ Συστάθηκε Επιτροπή Σεισμού με επίτροπο τον Podesta. βλ.σ.533, Β.Χ. Χατζηβασιλείου , Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία, μεσαιωνική , νεότερη. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990.

²⁹¹ ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση* ,σε δύο συνέχειες , Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²⁹² Η Π.Τσαλδάρη δεν επεκτάθηκε ως το Ρωμαϊκό Ωδείο γιατί στην πορεία προέκυψε η ανεύρεση και άλλων μνημείων.(σχετικά με αυτά τα μνημεία, βλ. σημ.18, σ.379,Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ* ,^{2nd} Η & ΜΗ, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece.

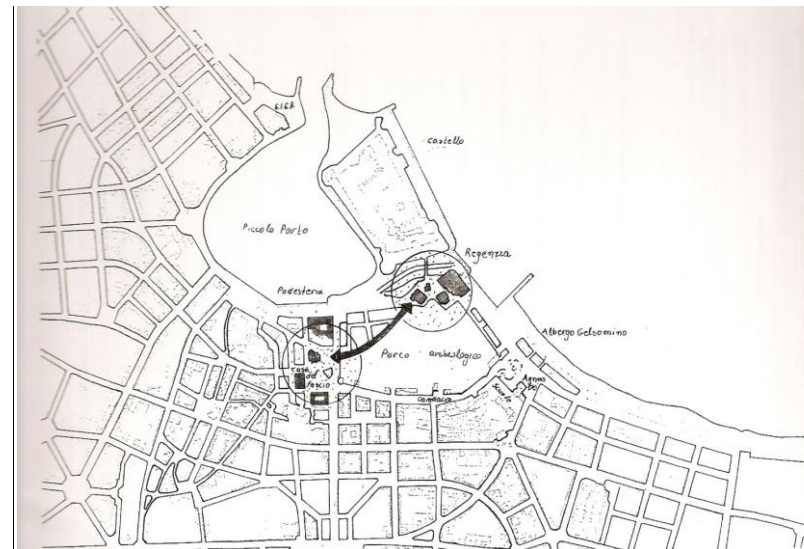
²⁹³ ό.π. Έφη Αναγνωστίδου, *Ιχνηλατώντας στις μορφές της πόλης- Οι παρεμβάσεις στην περίοδο της Ιταλοκρατίας, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ*, τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, σ.221.

²⁹⁴ Διπλωματική κίνηση για αποφυγή αντιδράσεων , ως προς τα θρησκευτικά κτίσματα, ενώ τα νεοκλασικά κτίσματα απλώς παρέπεμπαν σε επιρροές από τον ευρωπαϊκό χώρο.

²⁹⁵ ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση* ,σε δύο συνέχειες , Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στους χώρους πρασίνου, φίκοι δεσπόζουν στα πάρκα και σε κάθε οδό διαθέτει δεντροστοιχίες ενός είδους δέντρου. ²⁹⁶Τα εξωτικά φυτά που κατέκλυσαν την πόλη της Κω (ιβίσκοι, φοίνικες ινδικό φούλι κ.α.)ενισχύουν το εξωτικό στοιχείο που ήθελαν να τονίσουν οι Ιταλοί.²⁹⁷

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μετατόπιση του κέντρου , με κεντρική πλατεία πλέον την Piazza del Fascio, τον ρόλο που αντιπροσώπευε το Κυβερνητικό Μέγαρο καλείται τώρα να παίξει το Casa del Fascio με προφανή ιδεολογικό συνειρμό. Η νέα πλατεία περιβάλλεται από το Casa del Fascio(Bernabiti, 1934-35²⁹⁸) , τη Δημοτική Αγορά(Mercato Nuovo, Petracco,1934-35²⁹⁹) και το Μουσείο(Petracco, 1935³⁰⁰), ενώ με το τζαμί Defterdar κάνει αισθητή την παρουσία του και το ισλαμικό “εξωτικό” στοιχείο.³⁰¹ Η Νέα Πλατεία συνδέεται με την παλιά μέσω της οδού Ναυκλήρου που συνεχίζει να φέρει κάποια διατηρημένα προσεισμικά εμπορικά κτίσματα.

Εικόνα 61Αναφορικά με την μεταφορά του κέντρου πόλης.³⁰²

Ο προορισμός της πόλης της Κω για τουριστική εκμετάλλευση διαφαίνεται από την προσοχή που δόθηκε στο παραλιακό μέτωπο της πόλης. Στο Foro Italico δεσπόζουν τα ιταλικά κτίσματα του Κυβερνητικού Μεγάρου, του Ξενοδοχείου Gelsomino (που μάλιστα παρουσιάζουν και ιδιαίτερα έντονα εκλεκτικιστικά στοιχεία για λόγους εντυπωσιασμού και η λογική αυτή ενισχύεται από την αισθητική συνάφεια που παρουσιάζουν κάποια

428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²⁹⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Λεωφόρος των Φοινίκων (Via delle Palme).

²⁹⁷ ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση* ,σε δύο συνέχειες , Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

²⁹⁸ ό.π. Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.64.

²⁹⁹ ό.π. Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.64.

³⁰⁰ ό.π. Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.64.

³⁰¹ Φαίνεται ότι με την επιλογή της θέσης , πέραν την ίδιας της τοποθεσίας (κέντρο της πόλης- εξυπηρέτηση των οδικών δικτύων για τις συνοικίες και το λιμάνι), υπάρχει και πάλι στο μυαλό τους η διατήρηση ομαλών σχέσεων με τον γηγενή πληθυσμό αφού η πλατεία διαθέτει και πάλι μουσουλμανικό τέμενος και βρίσκεται πολύ κοντά σε χριστιανική εκκλησία (ναός Αγίας Παρασκευής).

³⁰² ό.π. Έφη Αναγνωστίδου, *Ιχνηλατώντας στις μορφές της πόλης- Οι παρεμβάσεις στην περίοδο της Ιταλοκρατίας, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ*, τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, σ.223.

μορφολογικά τους στοιχεία), η Λέσχη των Αξιωματικών, η κατοικία του Δημάρχου. Αριστερά του Κυβερνητικού Μεγάρου ανοικοδομούνται διώροφες κατοικίες, αστών οικογενειών- μετά από υπαγόρευση της θέσης από τους Ιταλούς αρμοδίους, αυτή η περίοπτη και προνομιακή θέση απέβλεπε στην καλύτερη δυνατή πρώτη εντύπωση της πόλης στους επισκέπτες. Στη Via delle Palme πέραν του εξωτερικού στοιχείου του τζαμιού της Λότζιας επιβλητικό είναι και το άλλο διοικητικό κτίσμα το Δημαρχείο, ενώ σε αυτή την περιοχή βρίσκεται και το κτίσμα του υποκαταστήματος της τράπεζας της Σικελίας (Banca di Sicilia, 1936). Ακόμα ανοικοδομείται και το κτίριο της φασιστικής νεολαίας σε θέση κλειδί αναφορικά με το συγκρότημα γυμνασίου αρρένων και θηλαίων (πίσω από αυτό επί της Via Larga), η θέση απέβλεπε στην άμεση επιρροή στους μαθητές. Σχετικά με τα νεόδμητα δημόσια κτίσματα, η ανέγερση έγινε στα πλαίσια στήριξης του έργου του Εθνικού Οργανισμού Balilla (OPERA NAZIONALE BALILLA- ONB), κατευθυνόταν από το φασιστικό κόμμα (στοιχείο πασιφανές) και είχε την εποπτεία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας.³⁰³

Εικόνα 62. Το Casa del Fascio, διακρίνεται το Μ(= Μουσολίνι). Εικόνα 2³⁰⁴

Εικόνα 63. Απεικόνιση τμήματος Piazza del Fascio, η διατήρηση του ισλαμικού-μουσουλμανικού στοιχείου με το τζαμί Defterdar.³⁰⁵

³⁰³ ό.π. Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά: Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

³⁰⁴ Συλλογή Κων/νου Κογιόπουλου. *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.98.

³⁰⁵ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαικό φωτογραφικό υλικό από το αρχείο της Ιπποκρατείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Είχε εκτεθεί για τις ανάγκες ημερίδας (Εκδήλωση για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από το σεισμό του 1933, «*Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 21^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνέπειες*», Διοργάνωση: Ιπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη-Ειδικό Ιστορικό Λαογραφικό Αρχείο Κω & Πνευματικός Όμιλος Κών «ο Φιλητάς», 11/05/2003).

Εικόνα 64.3 Διακρίνεται το Μουσείο.³⁰⁶

Εικόνα 65. Φωτογραφική αποτύπωση των εργασιών στα πλαίσια του ρυθμιστικού σχεδίου του '34. Απεικονίζεται ο ναός της Αγίας Παρασκευής, του οποίου οι ζημιές από τον σεισμό έχουν αποκατασταθεί.³⁰⁷

ΔΕΞΙΑ ΕΠΑΝΩ :

Εικόνα 66. Κτίσμα τύπου palazzine, στην περιοχή της αγοράς.³⁰⁸

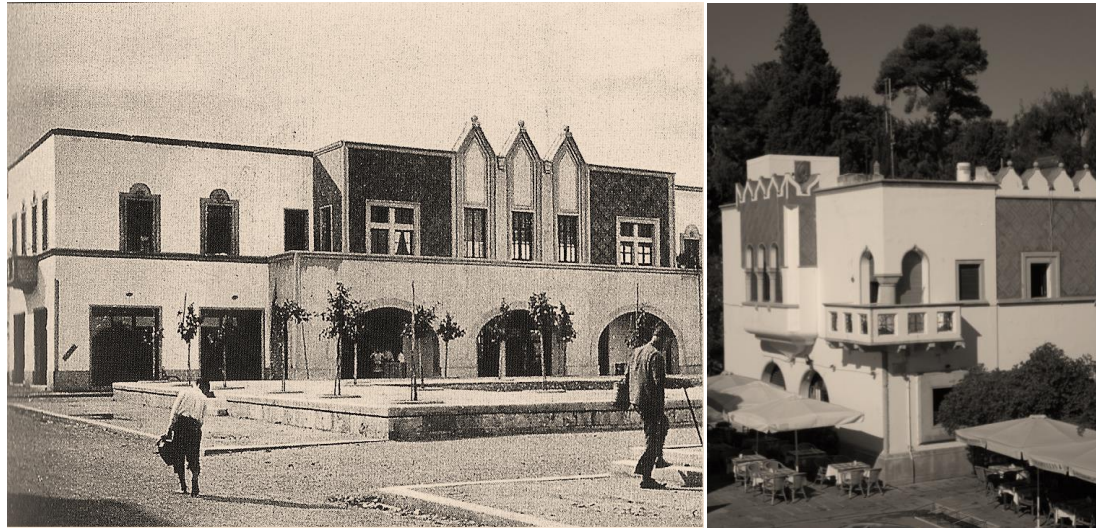
Εικόνα 67. Τμήμα κατοικίας τύπου palazzine, στο Foro Italico (Ακτή Μιαούλη). Το συγκεκριμένο κτίσμα αναλύεται διεξοδικά στο §5³⁰⁹

³⁰⁶ Προσωπικό αρχείο, λήψη 2009.

³⁰⁷ Πηγή φωτογραφίας: Αρχαικό φωτογραφικό υλικό από το αρχείο της Ιπποκρατείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης. Είχε εκτεθεί για τις ανάγκες ημερίδας (Εκδήλωση για τη συμπλήρωση 70 χρόνων από το σεισμό του 1933, «*Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 21^{ης} Απριλίου 1933, Οικονομικές, κοινωνικές και οικιστικές συνέπειες*», Διοργάνωση: Ιπποκράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη-Ειδικό Ιστορικό Λαογραφικό Αρχείο Κω & Πνευματικός Όμιλος Κών «ο Φιλητάς», 11/05/2003).

³⁰⁸ Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα: 1912-1943*, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.63.

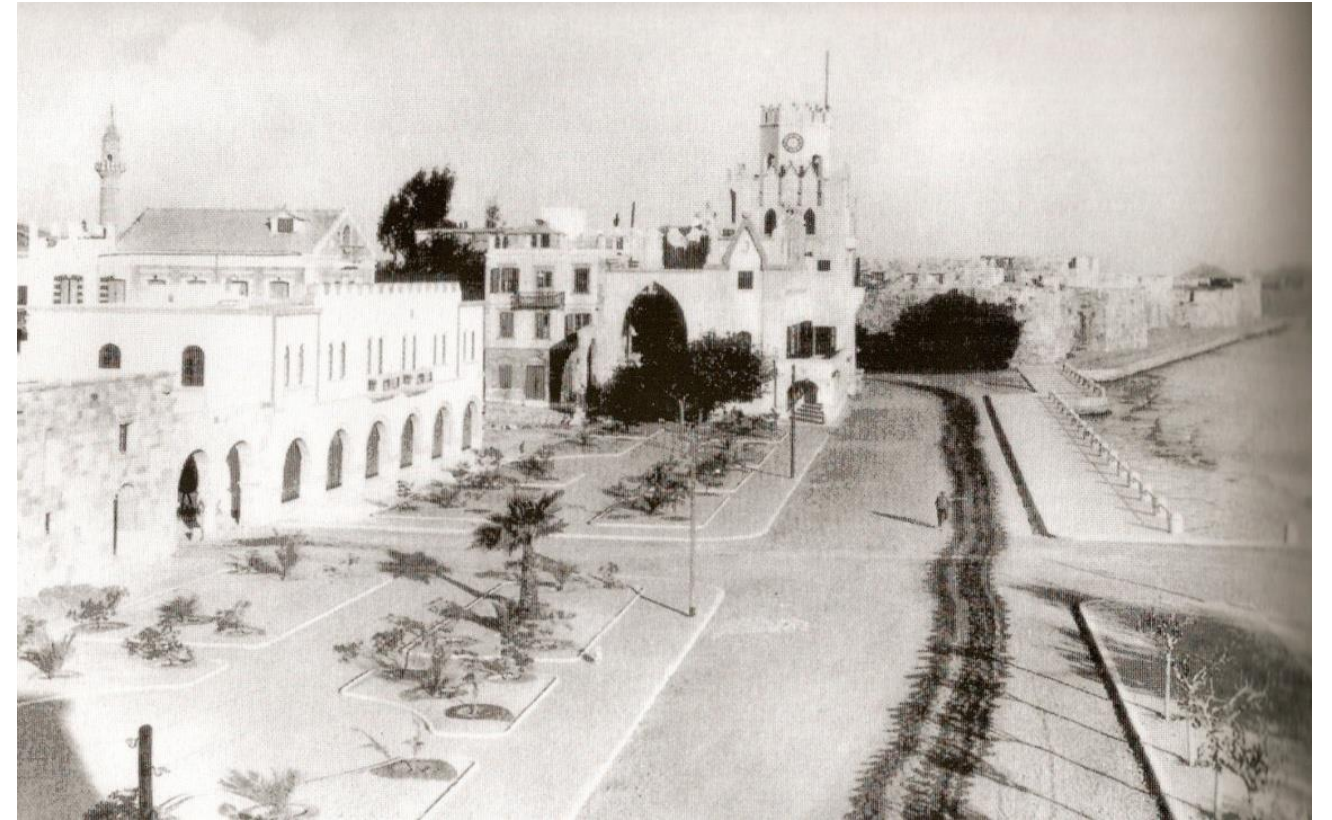
³⁰⁹ Προσωπικό αρχείο, λήψη 2009.

Εικόνα 68. Η φωτογραφία αποτυπώθηκε επί της οδού Ιπποκράτους, Απεικονίζεται στα αριστερά η Δημοτική Αγορά και δεξιά τμήμα του Casa del Fascio.³¹⁰ Εικόνα 69. Η Δημοτική Αγορά και στο βάθος κατοικία τύπου palazzine.³¹¹

³¹⁰ Η φωτογραφία χρονολογείται το 1955. *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.36.

³¹¹ Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943*, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.64.

Εικόνα 4 Η Foro Italico (Ακτή Μιαούλη), στο βάθος δεσπόζει το Κυβερνητικό Μέγαρο, και αριστερά τμήμα της ιπποτικής κατοικίας Sans, μεταξύ αυτών μια κατοικία αστής οικογένειας τυπικό παράδειγμα κατοικίας τύπου palazzine.³¹²

Εικόνα 70. Παραδείγματα Λαϊκών κατοικιών.³¹³

³¹² *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.40.

³¹³ Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943*, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.σ.170-171.

ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΤΩ :

Εικόνα 73. Ο ιταλικός οικισμός στο Λινοπότι. ³¹⁷

ΔΕΞΙΑ ΕΠΑΝΩ:

Εικόνα 71. Έπαυλη Menascè. Δεν διασώζεται έως σήμερα. ³¹⁴Εικόνα 5. Έπαυλη Θυμανάκη (μετέπειτα Βασιλειάδη), ³¹⁵διαφαίνονται επιρροές από νεοκλασικισμό αλλά και μαυριατικά στοιχεία (ισλαμικά μορφολογικά στοιχεία). Αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κατοικίας τύπου villini. Δεν διασώζεται έως σήμερα. ³¹⁶

Ήδη με το Κ.Δ. του '31 , περί απαλλοτριώσεων, δεσμεύτηκαν μεγάλες εκτάσεις εύφορης γης. Δημιουργούνται , λοιπόν , οι ιταλικού συνοικισμοί σε Λάμπη(Torre in Lambi) ³¹⁸ και Λινοπότι (1938)(Anguilara ή Fiorenza ή Primavera ή Vittorio Egeo)(βλ. φωτ.73). ³¹⁹Τα έργα υποδομής του συνοικισμού της Λάμπης ήταν αρτιότερα από την υπόλοιπη περιοχή της Πόλης της Κω(αποτελούσαν πρότυπα γεωργικών εγκαταστάσεων), κάτι διόλου τυχαίο αφού μέσα στο κατοχικό κλίμα εκμετάλλευσης κανένα έργο όσο ευεργετικό και αν ήταν για τον γενικό πληθυσμό δεν αποτελούσε κατ' ουσία κοινωφελές έργο. Δηλαδή τα δημόσια έργα που είχαν ωφελμιστικά αποτελέσματα είχαν πραγματοποιηθεί με αφορμή τις καλύτερες συνθήκες διαμονής των Ιταλών και των τουριστών-επισκεπτών καθώς και για την κάλυψη των αναγκών για την άρτια λειτουργία των εγκαταστάσεων των εμπορικών παραγόντων. Για τις απαλλοτριώσεις αυτές διαμαρτυρήθηκε η Ελληνική Κυβέρνηση.

³¹⁷ (Συλλογή Κων/νου Κογιόπουλου, λήψη 1939). *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.80.

³¹⁸ Η περιοχή Λάμπη βρίσκεται δυτικά της Πόλης της Κω, σε παράκτια περιοχή . Τα έργα ξεκίνησαν το 1936 και ο προϋπολογισμός περιλάμβανε την κατασκευή αγροικιών, τη διαμόρφωση αγροτικής οδού πλάτους 4.00μ. και την κατασκευή καναλιών και ρείθρων. Βλ.σημ.20 ,σ.379., Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ* ,2nd Η & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece. Για περαιτέρω πληροφορίες σχετικά: ό.π. ,S.Martinoli – E.Perotti, *Architettura coloniale italiana nel Dodecaneso 1912-1943*, εκδόσεις Fondazione Giovanni Agnelli , Torino 1999, σ.σ. 219-220. Ζ.Ν.Τσιρπανλής, *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα1912-1943, Αλλοτρίωση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου- Προγραμματικής Σύμβασης ΥΠΠΟ-ΤΑΠΑ, Δήμου Ρόδου, Ρόδος 1998*, σ.σ.211-212. Livadiotti M , .G.Rooco (επιμέλεια), *La presenza italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948 : La ricerca archeologica. La concervazione. Le scelte progettual*, εκδόσεις Del Prisma , Catania 1996,σ.349.

³¹⁹ του Λινοπότι κοντά στη σημερινή περιοχή Πυλί , στα ενδότερα του νησιού, νοτιότερα της πόλης, και αποτελούσε πεδινή περιοχή, κατασκευάστηκαν εγγειοβελτιωτικά και υδραυλικά έργα, κεντρικός οικιστικός πυρήνας, και τυπικές κατοικίες για αγρότες επικούς. Βλ.σημ.20,σ.379, Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ* ,2nd Η & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece Για περαιτέρω πληροφορίες σχετικά: ό.π. ,S.Martinoli – E.Perotti, *Architettura coloniale italiana nel Dodecaneso 1912-1943*, εκδόσεις Fondazione Giovanni Agnelli , Torino 1999, σ.σ. 219-220. Ζ.Ν.Τσιρπανλής, *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα1912-1943, Αλλοτρίωση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου- Προγραμματικής Σύμβασης ΥΠΠΟ-ΤΑΠΑ, Δήμου Ρόδου, Ρόδος 1998*, σ.σ.211-212. Livadiotti M , .G.Rooco (επιμέλεια), *La presenza italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948 : La ricerca archeologica. La concervazione. Le scelte progettual*, εκδόσεις Del Prisma , Catania 1996,σ.349.

³¹⁴

³¹⁵ *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.50

³¹⁶ *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006*, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.50

4.2. Γενική κτιριολογική κατάταξη των κτισμάτων της ιταλικής παρέμβασης.

Αναγκαία προϋπόθεση ,για την κατανόηση της αλληλεξάρτησης των κοινωνικών συνθηκών με την αρχιτεκτονική επέμβαση της περιόδου, αποτελεί η ανάλυση των επιμέρους κτιριακών τύπων και η κατάταξή τους σε ομάδες των ιδίων χαρακτηριστικών. Γίνεται , έτσι , μια προσπάθεια κατάταξης του πλήθους των κτιρίων σε επιμέρους “τύπους” , με κριτήρια κάθε φορά την λειτουργία την οποία εξυπηρετούν ,το εύρος των χρηστών (δημόσια- ιδιωτικά), την οικονομική επιφάνεια των χρηστών (όταν αυτά ανάγονται σε ιδιωτικής χρήσης κτίσματα), την τοποθεσία στην οποία χωροθετούνται αλλά και την περίοδο κατά την οποία ανοικοδομούνται. Λαμβάνουμε έτσι υπόψη μας τις παραμέτρους της κοινωνίας , της οικονομίας , του πολιτικού σκοπού , της σχέσης του έκαστου επί του συνόλου αλλά και την παράμετρο του χρόνου και μελετάμε τα κτίσματα με βάση την τελική μορφή που απέκτησε η πόλη ,όπως καθορίστηκε με το ρυθμιστικό σχέδιο του ‘34. Οι παραπάνω παράγοντες δεν επιδρούν μόνο στο έργο, (έτσι ώστε να κατευθύνουν την μορφή του κτιρίου). Αρκετές είναι οι περιπτώσεις που οι ίδιοι οι παράγοντες επιδρούν ο ένας στον άλλον (με σχέσεις αμφίδρομες) και έτσι το “προϊόν” που εξάγεται αποτελεί έναν ενιαίο και σύνθετο παράγοντα. Με τον τρόπο αυτόν οι αρχικοί παράγοντες που οδηγούν στην σύνθεση του “παράγοντα- προϊόντος” επιδρούν έμμεσα , ενώ ο παράγοντας-προϊόν ,επιδρώντας άμεσα, είναι ο πιο εύκολα αντιληπτός` και σε μια ανακριβή και πρόχειρη ανάλυση μοιάζει να είναι και ο μόνος. Για να γίνει αυτή η σχέση κατανοητή, ας αναλύσουμε ένα παράδειγμα που συναντάμε στην περίπτωση που εξετάζουμε. Ο παράγοντας της πολιτικής εξουσίας παρουσιάζει μια αμφίδρομη σχέση με την οικονομική ανάπτυξη, προσπαθώντας να εξασφαλίσει την τουριστική εκμετάλλευση της πόλης της Κω. Συγκεντρωτικά ,μέσα από πολιτικές τακτικές, διεκδικεί τους οικονομικούς πόρους. Παρόλα αυτά για την διατήρηση αυτής της κατάστασης δημιουργεί μια κοινωνική πολιτική που κατατάσσει τις κοινωνικές ομάδες με βάση την οικονομική τους επιφάνεια. Αυτή η κοινωνική πολιτική , αποτελεί – τελικά– την βασική ιδέα κατά την οποία διαμορφώνεται η πόλη της Κω από το ιταλικό κράτος. Για να δημιουργηθεί όμως αυτός ο καθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης του αποτελέσματος έχουν συμβάλει οι δύο πρώτοι. Έτσι η κατηγοριοποίηση των τύπων των κτισμάτων θα γίνει μεν με κεντρικό άξονα τα κοινωνικά κριτήρια ³³⁴αλλά θα ληφθούν υπόψη και οι υπόλοιποι παράγοντες.

4.2.1. Γενικά χαρακτηριστικά κατηγοριών ³³²

4.2.1.1. Λαϊκές κατοικίες – Casa di popolare

Πρόκειται για τις κατοικίες που στεγάζουν το κατώτερο κοινωνικό στρώμα του γηγενή πληθυσμού αλλά και τους πρόσφυγες ,που εγκαταστάθηκαν στην πόλη της Κω το 1922. Γενικά γνωρίσματα όλων είναι η απλοϊκή τυπολογία, η συμμετρική και τυποποιημένη διαμόρφωση των όψεων (κυρίως της πρόσοψης),το συνεχές σύστημα δόμησης , η κατακόρυφη ανάπτυξη σε ένα επίπεδο (διέθεταν δηλαδή ισόγειο) και η οριοθέτηση της κάθε κατοικίας με τη χρήση χαμηλής και λυτής περίφραξης (τυποποιημένης μορφολογικά) που την απομονώνει από τον κοινόχρηστο χώρο διέλευσης(συνοικιακό δρόμο) και από τις παρακείμενες ιδιοκτησίες. Την περίοδο 1935-1939 οικοδομήθηκαν 567

Η κατακόρυφη ανάπτυξη

³³⁴ Η παρατήρησή μας ,σχετικά με την ανοικοδόμηση κτιριακών τύπων, με βάση μια κοινωνικοοικονομική πολιτική διασταυρώνεται και από την άποψη της κα. Παπαευτυχίου που χαρακτηριστικά αναφέρει: «χωροθέτηση πολεοδομικών οικιστικών ζωνών ,με βάση ταξικά κριτήρια» *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση* ,σε δύο συνέχειες , Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοιχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933). Ακόμα το ίδιο συμπέρασμα ενστερνίζεται και η κα. Αναγνωστίδου αναφέροντας σχετικά με την αναδιοργάνωση μετά τον σεισμό : «οι κάτοικοι..μετακινήθηκαν ...ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα». Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ* ,^{2nd} *H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.372

κατοικίες τέτοιου τύπου³³⁵κάτι που αφενός μαρτυρά το ποσοστό που κατέχουν επί του συνόλου (το μεγαλύτερο ποσοστό από όλους τους τύπους κτισμάτων) αλλά υποδηλώνει και την απλοποιημένη τους μορφή και την μικρή τους κλίμακα (λιγότερος απαιτούμενος χρόνος κατασκευής). Υπάρχουν αναφορές πως οι εργατικές και λαϊκές κατοικίες είχαν κτιστεί με έξοδα του κράτους , προσπαθώντας να καρπωθούν τον τίτλο των ευεργετών.³³⁶³³⁷ Από την έρευνα μας προκύπτει ότι τα κτίρια του συγκεκριμένου τύπου έχουν υποστεί τις περισσότερες επεμβάσεις και αλλοιώσεις. Στα πλαίσια της έρευνάς μας καταγράψαμε 155 κτίσματα τέτοιου τύπου, στα όρια της πόλης της Κω, εκ των οποίων τα 111 έχουν υποστεί επεμβάσεις που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα τους. Αυτό εξηγείται εύκολα αν κανείς αναλογιστεί τις μειωμένες λειτουργικές ανάγκες που σχεδιάστηκαν να καλύπτουν.

Απλοϊκά κτίσματα , μείγμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και ορθολογισμού ,προσαρμοσμένα σε νέες (για την εποχή) οικοδομικές τεχνικές .

Στην πιο απλοϊκή τους μορφή διακρίνονται από συνεχές σύστημα δόμησης `που εν μέρει εξυπηρετούσε στην μέγιστη εξοικονόμηση χώρου αλλά πρόσδιδε και έναν χαρακτήρα που παρέπεμπε στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Αυτή η αρχιτεκτονική προσέγγιση αποτελεί έργο του Mario Paolini. ³³⁸Ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε αυτήν την υποκατηγορία παρουσιάζει η γενικότερη παραπομπή των κτισμάτων σε παραδοσιακά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Παρατηρείται μια αναγωγή της κάτοψης και της όψης στην πλέον απλουστευμένη μορφή. Έλλειψη διακόσμου, χαμηλή ανάπτυξη καθύψος (τυποποιημένη), μικρά ανοίγματα που αντιστοιχούν σε ένα ανά χώρο και οργάνωση σε τέσσερεις ανισομερείς χώρους (χώρος εστίασης, χώρος καθιστικού, χώρος ύπνου και ένας μικρός χώρος τουαλέτας³³⁹). Ο “συνωστισμός” αυτών των απλοϊκών κατοικιών, στα οικοδομικά τετράγωνα που κάλυπταν, δεν άφηνε περιθώριο για την ύπαρξη κήπων(σε κάποιες περιπτώσεις ωστόσο δημιουργείται ένας μικρός ακάλυπτος χώρος μπροστά). Στην πιο απλοϊκή τους μορφή διακρίνονται από συνεχές σύστημα δόμησης `που εξυπηρετούσε στην μέγιστη εξοικονόμηση χώρου, ενίσχυε το στοιχείο της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και απέβλεπε σε αντισεισμική δόμηση ³⁴⁰.

Συναντώνται στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης και συγκεκριμένα στις συνοικίες Κρητικά³⁴¹ και “Κουμ-πουρνού”. Πρόκειται για τις πιο απομακρυσμένες συνοικίες, που βρίσκονται στα όρια του αστικού ιστού και στα βορειοδυτικά του πυρήνα της πόλης. Αποτελούνταν κυρίως από πρόσφυγες και πολύ χαμηλής οικονομικής κατάστασης γηγενή

Η κατακόρυφη ανάπτυξη

Η κατακόρυφη ανάπτυξη

³³⁵ Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση* ,σε δύο συνέχειες , Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντισοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

³³⁶ Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.65

³³⁷ Σχετικά με το πρόγραμμα οργανωμένης δόμησης λαϊκών κατοικιών, γίνεται λόγος και από την κα. Αναγνωστίδου. Που συμπληρώνει πως οι κάτοικοι εξασφάλιζαν έναντι χαμηλού ενοικίου ανάλογο με το μέγεθος των τετραγωνικών μέτρων. Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ* ,^{2nd} *H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.372

³³⁸ Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ*,^{2nd} *H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.384

³³⁹ Στις 15 Απριλίου 1925 , εκδίδεται Οικοδομικός Κανονισμός της πόλης της Ρόδου (Regolamento edilizio della città di Rodi) ο οποίος εκδόθηκε με διάταγμα του Mario Lago και ο ίδιος φρόντισε να εξασφαλιστεί η τήρησή του σε Ρόδο και Κω. Το Άρθρο 29 αναφέρει την υποχρεωτική ύπαρξη χώρου τουαλέτας (ενός ή περισσότερων ανάλογα με τις λειτουργικές ανάγκες) , καλά αεριζόμενων, με αγωγή προς τον κεντρικό υπόνομο ή βόθρο, ικανών διαστάσεων, έξω από την κατοικία, φτιαγμένο με τσιμέντο και ερμητικά κλεισμένο, σε απόσταση τουλάχιστον δέκα μέτρων από τα φρεάτια ή τις δεξαμενές με το πόσιμο νερό. Ζ.Ν.Τσιρπανλής, *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα1912-1943, Αλλοτρίωση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου- Προγραμματικής Σύμβασης ΥΠΠΟ-ΤΑΠΑ, Δήμου Ρόδου, Ρόδος 1998*, σ.σ.229

³⁴⁰ Οι Ιταλοί μηχανική είχαν πιο εμπειριστατωμένες γνώσεις αναφορικά με την στατική λειτουργία των κτισμάτων παρόλα αυτά μετά τον καταστροφικό σεισμό του ’33 δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην αντισεισμική δόμηση και προϋπάρχοντα κτίρια ενισχύονται σημαντικά.

³⁴¹ Συνοικία στα βορειοδυτικά όρια της πόλης που προϋπήρχε από τις αρχές του 1900 , όταν εγκαταστάθηκαν στην περιοχή τουρκοκρητικοί πρόσφυγες. Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΩΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ*

πληθυσμό.³⁴²³⁴³ Μάλιστα οι συνοικίες Κρητικά και Κουμ-πουρνού ,οριοθετούν το τέλος της πόλης και την αρχή της περιοχής όπου κατασκευάστηκαν τα βιομηχανικά κτίσματα. Αυτή η προσεκτική γειτνίαση της ζώνης των εργατικών και λαϊκών κατοικιών με την βιομηχανική-βιοτεχνική ζώνη στα περίχωρα της πόλης αποδεικνύει τον δυσμενή τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιζαν οι κατακτητές την κατώτατη αστική τάξη μέσα από το πρίσμα της κοινωνικής τους πολιτικής.

Από την άλλη πλευρά οι συνοικίες της Αγ. Άννας και τα Πουζουκτά³⁴⁴ -τοποθετημένες βορειοδυτικά- αποτελούν μια ενδιάμεση Ζώνη Απομόνωσης των προηγούμενων συνοικιών με το ευρύτερο κέντρο του αστικού ιστού. Παρατηρείται μια προσπάθεια εξομοίωσης του ύφους των λαϊκών κατοικιών με των αστικών κατοικιών ,που είναι ιδιαίτερα εμφανείς στις λαϊκές κατοικίες αυτής της Ζώνης. Τα γενικά χαρακτηριστικά των κατοικιών παραμένουν ίδια αλλά υπάρχει μια υποτυπώδης χρήση διακοσμητικών στοιχείων ,από την τοπική αρχιτεκτονική , στη διαμόρφωση των όψεων. Παρόλα αυτά οι όψεις διαμορφώνονται πιο επιμελημένες. Κάποια δε· εμφανίζουν μικρές μορφολογικές διαφορές από τα προηγούμενα αλλά η περιοχή στην οποία βρίσκονται είναι σαφώς διαφοροποιημένη και κατά τι ευνοϊκότερη από τις περιοχές που αναφέραμε αρχικά. Η κατανομή των κτισμάτων είναι τέτοια που και πάλι δεν αφήνει περιθώρια για ύπαρξη επαρκούς ιδιωτικού χώρου πρασίνου αν και παρατηρείται μια μικρή αποσυμφόρηση. Παρά ταύτα εντοπίζονται σποραδικά χώροι αίθριων , στο κέντρο κάποιων οικοδομικών τετραγώνων. Έτσι διαμορφώνονται ελεύθεροι χώροι που είναι μεν κοινόχρηστοι αλλά με μια πιο περιορισμένη έννοια του όρου. Χαρακτηριστικό δε είναι πως η είσοδος σε αυτούς τους χώρους πραγματοποιείται από ένα σημείο του οικοδομικού τετραγώνου που στεγάζεται με μια καμάρα. Πιθανότατα για να σηματοδοτεί την ύπαρξη του ελεύθερου χώρου και χώρου συναναστροφής.³⁴⁵

Στο ανατολικό τμήμα της πόλης διαμορφώνονται οι συνοικίες των Θερμών³⁴⁶³⁴⁷ και τα Χαλουβαζιά³⁴⁸³⁴⁹ που παρουσιάζεται η συνύπαρξη λαϊκών κατοικιών με μικρό αριθμό αστικών κατοικιών. Είναι εμφανείς η προσπάθεια αναβάθμισης των περιοχών που βρίσκονται όλο και πιο κοντά στον αστικό πυρήνα.

ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.373

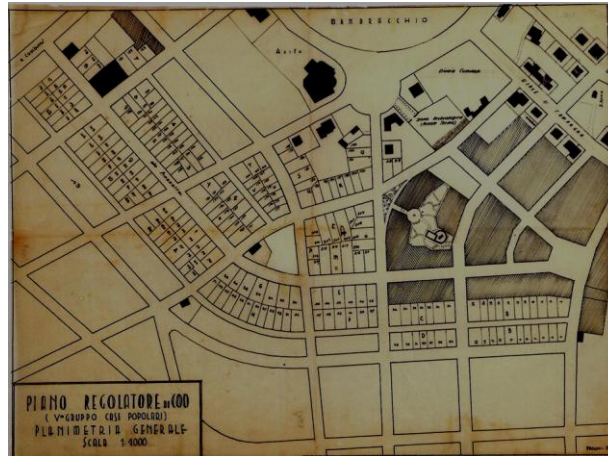
³⁴² Η συνοικία Κρητικά στέγαζε κυρίως Τουρκοκρητικούς πρόσφυγες, ενώ η συνοικία Κουμ-πουρνού στέγαζε γηγενή πληθυσμό. Ιουλία Παπαευτυχίου , *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*,(συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά : Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση* ,σε δύο συνέχειες , Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933).

³⁴³ Πληροφορίες που προφορικά διασταυρώσαμε και από συζήτηση με τον Αρχιτέκτονα Μηχανικό κ. Γ.Σιδερή: Γ.Σιδεράς,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP),*Βελτιωτικές Επεμβάσεις στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κω,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece,σ.σ.84-93.*

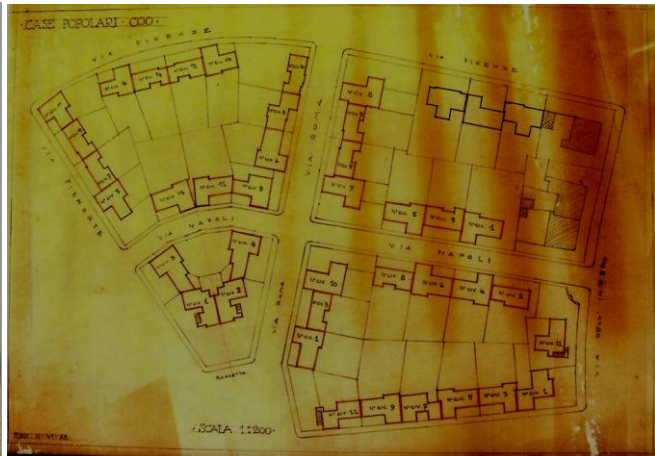
³⁴⁴ Αναφέρεται και ως συνοικία Βυρσοδεψιών αλλά και ως συνοικία του Ναυτικού. Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.372 και σ.373* αντίστοιχα. Παρόλα αυτά ο χαρακτηρισμός συνοικία του Ναυτικού φαίνεται να αναφέρεται σε μια ομάδα κτισμάτων που ανήκει στην περιοχή Κουμ-πουρνού. Έτσι η έννοια συνοικίας Κουμ-πουρνού χρίζει εξέτασης. Πιθανότατα να αποτελούσε μια μικρή ομάδα κτιρίων στην συνοικία αυτή ή να πρόκειται για αυτοτελή συνοικία που οριοθετείται μεταξύ των δύο ευρύτερων περιοχών Κουμ-πουρνού και Πουζουκτά. Η παραπάνω πληροφορία εξάγεται από ένα σχέδιο κατοικιών της εποχής ,με τον τίτλο «συνοικία του Ναυτικού στην (περιοχή) Κουμ-πουρνού» : “QUARTIERE DEL MARINAIO A CUMBURNU”. Ε.Ι.ΛΑ. ΔΗΜΟΥ ΚΩ.

³⁴⁵ Τα εσωτερικά αίθρια αποτελούν εν γένει χαρακτηριστικό της μεσογειακής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Είναι λοιπόν, κάτι οικείο και για τους δύο λαούς. Συμπληρωματικά αποτελούν στοιχείο και της Μαυριατικής αρχιτεκτονικής (που έχει ισλαμικές καταβολές) , προσδίδοντας έτσι έναν απόλυτα προσαρμοσμένο εξωτισμό μέσω της σήμανσης με τις Καμάρες. Παρατηρείται δε να προϋπάρχει σαν στοιχείο και στην είσοδο του αίθριου χώρου της συνοικίας του σταυρού. Παρόλα αυτά η ύπαρξη αυτών των στοιχείων στην τόσο επιδέξια παραμελημένη λαϊκή τάξη μοιάζει με ειρωνεία παρά με προσπάθεια για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Είναι σαν να παρουσιάζουν περήφανα την παροχή ελεύθερων χώρων ως μια ευεργεσία την στιγμή που αποτελούν βασική λειτουργική ανάγκη. Έτσι ενισχύεται για ακόμα μια φορά η αντίληψη της Πολιτικής της «Σκηνογραφίας» που ενστερνίζεται το Κράτος προσπαθώντας να δημιουργήσει εικόνες που θα μοιάζουν ταυτόχρονα οικίες αλλά και εξωτικές. Προσκολλά στοιχεία που μοιάζουν να σέβονται την τοπική προϋπάρχουσα παράδοση· ενώ την ίδια στιγμή εξυπηρετούν την σκοπό της γενικής πολιτικής.

³⁴⁶ Πιθανότατα η ονομασία να προέρχεται από τις Ρωμαϊκές Θέρμες που ήρθαν στο φως στην αρχαιολογική περιοχή που βρίσκεται στα όρια της.

Εικόνα 73. Σχέδιο ρυμοτομικό χωροθέτησης της συνοικίας Πουζουκτά.³⁵⁰Εικόνα 74 Σχέδιο ρυμοτομικό της συνοικίας της Αγ. Άννας.³⁵¹

Εικόνα 75. Σχέδιο χωροθέτησης της συνοικίας Χαλουβαζιά αλλά και ρυμοτομικό που παρουσιάζονται ζώνες με βάση τις χρήσεις.³⁵²

4.2.1.2. Αστικές Κατοικίες

Κλιμακωτά ανεβαίνουμε κοινωνική τάξη. Οι συγκεκριμένες κατοικίες στέγαζαν άτομα μέτριας οικονομικής κατάστασης όμως ακόμα δεν μπορούμε να αναφερθούμε σε άτομα υψηλών οικονομικών απολαβών αλλά σε μικροαστούς από το γηγενή πληθυσμό. Αποτελούν τις κατοικίες της μεσαίας τάξης. Θα μπορούσε κανείς να ενσωματώσει αυτήν την κατηγορία στις casa di ropolari , αυτό όμως θα έκανε δυσκολότερη την κτιριολογική ανάλυση.

Λειτουργικός τυπολογικός σχεδιασμός με μορφολογική προσέγγιση στο ύφος του συνόλου.

³⁴⁷ Λόγω της απαλλοτρίωσης της συνοικίας Καινούργιας Πόρτας (βρισκόταν πάνω στην δυτική αρχαιολογική περιοχή), η συνοικία των Θερμών δημιουργήθηκε στα ανατολικά της σαν επέκταση της Νέας Πόλης.

³⁴⁸ Θυμίζουμε πως πρόκειται για μια συνοικία που προϋπήρχε με αμιγή μουσουλμανικό πληθυσμό. Σε αυτήν διατηρούνται αρκετά κτίσματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που επιβίωσαν από το σεισμού του '33. (Όπως εξηγούμε σε προηγούμενο κεφάλαιο).

³⁴⁹ Αναφέρεται και σαν συνοικία των Τεχνιτών και συνοικία του Βιοτέχνη. Έφη Αναγνωστίδου ,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.372.* Ωστόσο -από πηγή ιταλικού σχεδίου της εποχής- η ονομασία Χαλουβαζιά αναφέρεται σε Ζώνη με την έννοια της ευρύτερης περιοχής και η συνοικία των casa di ropolare ,που αντιστοιχεί σε αυτήν, ως η συνοικία του Βιοτέχνη-Τεχνίτη. Πηγή : Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω.

³⁵⁰ Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτελέσε πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

³⁵¹ Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτελέσε πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

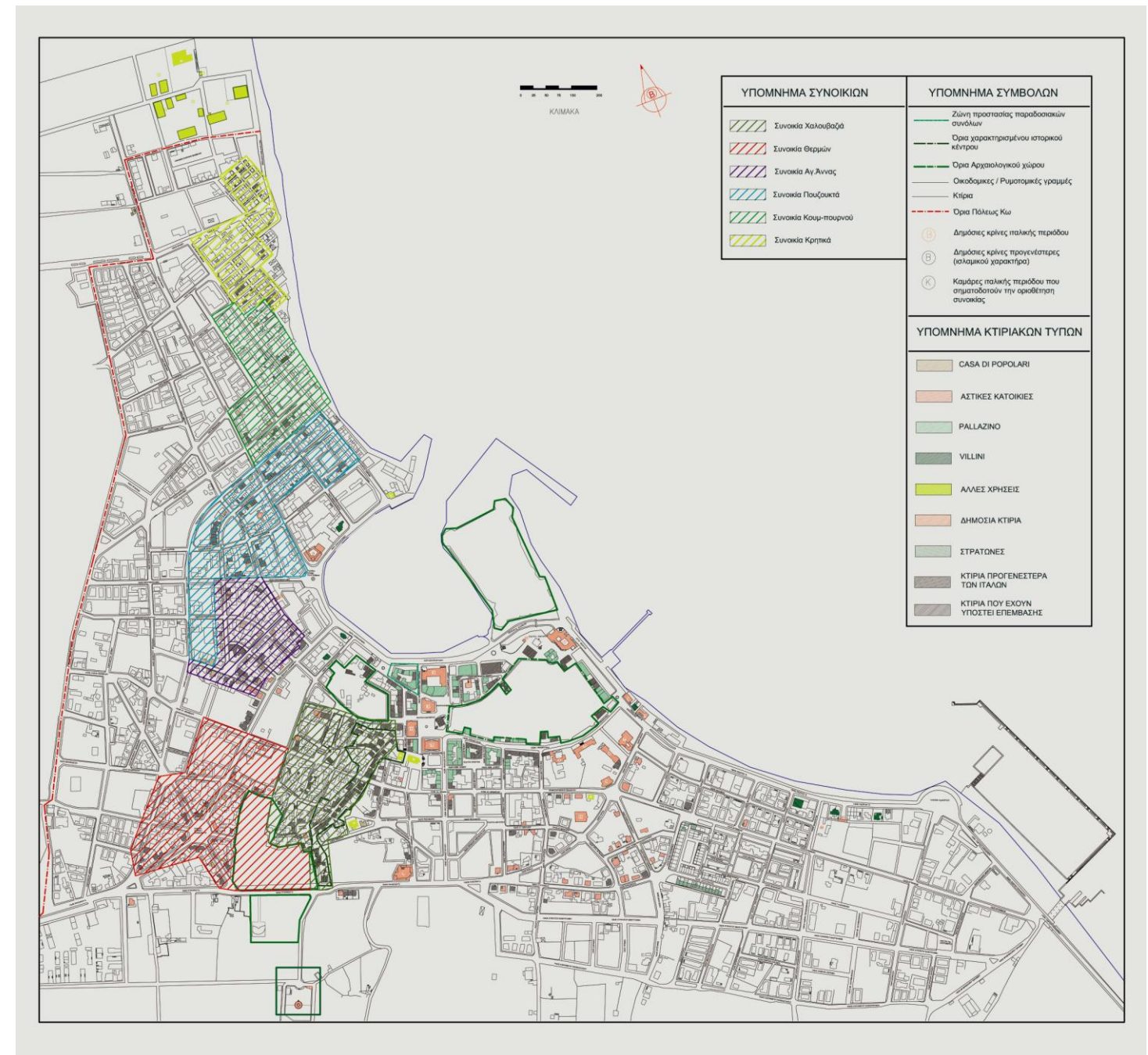
³⁵² Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτελέσε πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

Είναι εμφανής η διαφορά, αφού τα κτίσματα αυτά εξασφαλίζουν καλύτερη κάλυψη βασικών αναγκών. Οι κυρίως χώροι είναι πιο άνετοι (όσον αφορά στα τετραγωνικά μέτρα, σχεδόν 20% μεγαλύτεροι από αυτών της προηγούμενης κατηγορίας), διαθέτουν μεγαλύτερα και περισσότερα ανοίγματα και μικρούς κήπους ή ακάλυπτους εξωτερικούς χώρους. Ακόμα, δεν παρουσιάζουν τόσο τυποποιημένο τυπολογικό σχεδιασμό παρόλο που διαθέτουν τους βασικούς χώρους, στην πλειοψηφία τους. Ένα μικρό ποσοστό αναπτύσσεται κατακόρυφα σε δύο επίπεδα. Παρουσιάζουν συμμετρική ανάπτυξη της μορφολογίας σε κάθε όψη (όπως και οι υπόλοιπες λαϊκές κατοικίες) αλλά με πιο επιμελημένη διακόσμηση των όψεων με στοιχεία όχι από την τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική αλλά από ένα κράμα βενετσιάνικων και αραβουργικών στοιχείων.

Σημαντική παρατήρηση αποτελεί το εύρος ανοικοδόμησης τους. Εκτείνονται από την Λεωφόρο Μ.Αλεξάνδρου μέχρι και το νοτιοανατολικό όριο της πόλης. Τοποθετούνται ακτινωτά γύρω από το κέντρο και προς τα ανατολικά.³⁵³

Ανοικοδομούνται, δηλαδή, ήδη από τα όρια των συνοικιών που αναφέραμε ως Ζώνης Απομόνωσης και εντάσσονται σιγά-σιγά στο αστικό σκηνικό τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της Ιταλικής Ρασιοναλιστικής Αρχιτεκτονικής του Φασισμού.³⁵⁴

Καταλαμβάνουν τον μεγαλύτερο, ποσοτικά, χώρο από όλων των άλλων κτιριακών τύπων αν και αριθμητικά είναι λιγότερες από τις εργατικές κατοικίες.

Εικόνα 76. Πρόκειται για την σημερινή διάταξη της πόλης (δεν έχει υποστεί σημαντικές διαφοροποιήσεις). Έχει γίνει σήμανση των ιταλικών κτισμάτων που υφίστανται και όσων διατηρούνται στην πρωταρχική μορφή. Γίνεται επίσης κατάταξη αυτών ανά κτιριακούς τύπους και εδώ φαίνονται και οι συνοικίες όπως οριοθετούνταν.³⁵⁵

Οι επεμβάσεις που εμφανίζονται να έγιναν σε αυτές αφορούν στο ποσοστό του 67% του συνόλου (ως σύνολο παίρνουμε τον αριθμό που υφίστανται). Ωστόσο ποιοτικά οι επεμβάσεις είναι πολύ πιο ήπιες από αυτές που παρατηρούνται στα casa di popolari: κάτι που οφείλεται αφενός στην λειτουργικότητά τους και αφετέρου στην θέση τους στον αστικό ιστό (παρατεταγμένες γύρω από το κέντρο), που ως και σήμερα συνθέτουν κύριες οδικές αρτηρίες της πόλης.

Η εμφάνιση αυτών των κατοικιών στις βασικές περιφερειακές αρτηρίες της πόλης (στις σημερινές Μ.Αλεξάνδρου, Γρηγορίου Έ-τις επονομαζόμενες τότε Via dell' Impero, Vialle di Circonvallazione³⁵⁶ αντίστοιχα), αποδεικνύει την

³⁵³ Στο τμήμα της πόλης μεταξύ της Ακτής Κουντουριώτη, των οδών Ιπποκράτους, Ελ.Βενιζέλου, και των κάθετων σε αυτές Λόρδου Βύρωνος και Π.Τσαλδάρη, που αποτελεί ουσιαστικά το κέντρο της πόλης, αποτελείται από κατοικίες τύπου palazzine. Αυτοί οι τύποι κτιρίων αναλύονται στα επόμενα κεφάλαια.

³⁵⁴ Αρχίζει να ξετυλίγεται η μορφολογική προσέγγιση της Αρχιτεκτονικής του Φασισμού. Επιλεκτικά τοποθετημένα, διακοσμητικά στοιχεία, ενετικών και αραβουργικών καταβολών σε συνδυασμό με την αρχή της λειτουργικότητας και της λιτότητας του Μοντερνισμού και της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

³⁵⁵ Για την σύνταξη του γενικού ρυμοτομικού κάναμε χρήση των Πινακίδων Πολεοδομικής Μελέτης- Αναθεωρημένης, του 1987, μετά από αίτησή μας στην Υπηρεσία Πολεοδομίας Δήμου Κω. Ακόμα αντήσαμε πληροφορίες και από το σχέδιο Επέκτασης Πόλεως Δήμου Κω (του γεωγραφικού συστήματος πληροφοριών) με αίτηση μας στην ίδια Υπηρεσία. Η σήμανση και κατάταξη έγινε μετά από προσωπική έρευνα.

κεντρική γενική ιδέα με την οποία διαμόρφωσαν την αρχιτεκτονική εικόνα του αστικού ιστού. Κατοικίες αυτού του τύπου έδειναν την ευρύτερη εικόνα έτσι ώστε να δένουν αρμονικά με την αρχιτεκτονική του κέντρου του αστικού ιστού (ο οποίος διαμορφωνόταν από κτίρια με αρκετά πιο εκλεπτισμένες όψεις).

4.2.1.3. Κτίρια τύπου Palazzine

Στον συγκεκριμένο κτιριακό τύπο, αναφερόμαστε σε άτομα υψηλής κοινωνικής και οικονομικής επιφάνειας. Πρόκειται για κτίρια που ξεπερνούν την ιδιωτική χρήση , αφού στεγάζουν πάντα κατοικίες και καταστήματα.

Το κτίριοPalazzina 11

Τυπολογία και μορφολογία που υπακούει στην αντίθεση εσωστρέφειας-εξωστρέφειας, αποδίδοντας ταυτόχρονα τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της αρχιτεκτονικής του ρασιοναλισμού.

Τα κτίσματα αυτά παρουσιάζουν ιδιαίτερα μεγάλη πολυμορφία όσων αφορά στην τυπολογική και μορφολογική τους ανάπτυξη. Οι διαφορετικές λειτουργίες εξυπηρετούνται με την απομόνωση της κάθε χρήσης ανά επίπεδο. Έτσι οι ,εύκολα προσβάσιμοι, χώροι του ισογείου φιλοξενούν τα καταστήματα· ενώ οι όροφοι αποτελούν κατοικίες. Η μορφολογία υποτάσσεται στις λειτουργικές ανάγκες και προσαρμόζεται ανά επίπεδο. Έτσι το ισόγειο διαμορφώνεται με πιο εξωστρεφή τρόπο ενώ οι όροφοι παρουσιάζουν την αναγκαία εσωστρέφεια. Ως κτίσματα, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του εκλεκτικισμού σε συνδυασμό με την ρασιοναλιστική αρχιτεκτονική του φασισμού. Έτσι , διαθέτουν έντονο διάκοσμο που αναπτύσσεται σε οριζόντιες ζώνες (καθιστώντας σαφές πως στεγάζεται διαφορετική λειτουργία ανά επίπεδο).

Το κτίριοPalazzina 11

Τοποθετούνται στο κέντρο του αστικού ιστού και ουσιαστικά εδραιώνουν το ύφος της «νέας αρχιτεκτονικής». Αποτελούν τα κτίσματα που παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην καθημερινότητα των κατοίκων. Οι εμπορικές συναλλαγές και οι καθημερινές συναναστροφές που επιτρέπουν ,τα τοποθετούν στην «ορχήστρα του θεάτρου» που σκηνογραφεί το Κράτος μέσω της πολιτισμικής πολιτικής. Ο μεγάλος τους όγκος , η ανάπτυξη καθύψος , η μαζική τοποθέτηση τους κυκλικά στα οικοδομικά τετράγωνα(συνεχής δόμηση) και οι εκλεπτυσμένες περίτεχνες όψεις τους επιδρούν με μια τάση διατήρησης του ιμπρεσιονισμού στους μόνιμους κατοίκους αλλά και τους επισκέπτες. Η συνεχής οπτική επαφή του γηγενή πληθυσμού δε, με αυτά κρατάει ζωντανό το αίσθημα της υπεροχής που θέλει να αποπνέει το Φασιστικό Κράτος και προσπαθεί να μετατρέψει το κατοχικό αίσθημα σε μια ευχάριστη οπτικά συνήθεια. Περικυκλώνουν την κεντρική πλατεία Piazza dell Fascio , επεκτείνονται νότια -κατά μήκος της Ακτής Κουντουριώτη- της Λεωφόρου των Φοινίκων (Via delle Palme) , της Λεωφόρου Ιπποκράτους (Vialle del Fossatt), και απλώνονται δυτικά ως την Ελ. Βενιζέλου· οπού αρχίζουμε να συναντάμε τις αστικές κατοικίες.

Το κτίριοPalazzina 11

Βασικό γνώρισμα ,αυτών των κτιριακών τύπων, είναι η περιμετρική κατασκευή τους στα οικοδομικά τετράγωνα και η δημιουργία-με τον τρόπο αυτόν- αίθριου στο εσωτερικό των οικοδομικών τετραγώνων· που εξυπηρετεί στην ιδιωτική χρήση του, από τους ιδιοκτήτες των κατοικιών. Στοιχείο λειτουργικό που παραπέμπει όμως και στην αντίληψη πως υπήρχε μια γενικότερη τάση για διατήρηση μεσογειακού χαρακτήρα στην αρχιτεκτονική.

Εντοπίσαμε 104 κτίσματα Palazzine , εκ των οποίων τα 63 διατηρούν τον αρχικό τους χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, τα κτίσματα τέτοιου τύπου έχουν υποστεί εκτεταμένες επεμβάσεις σε ποσοστό της τάξεως του 39%. Μικρό, αν αναλογιστούμε πως στο ισόγειο στεγάζουν την λειτουργία καταστημάτων· η οποία κατά καιρούς απαιτεί την προσαρμογή των χώρων. Βέβαια καταλυτικό ρόλο παίζει σε αυτό και η τοποθεσία στην οποία βρίσκονται που δεν εξυπηρετεί για επεμβάσεις μεγάλου μεγέθους.

4.2.1.4. Κτίρια τύπου Villini

Το κτίριοVillino 1

Αποτελούν την τελευταία κατηγορία κατοικιών. Αναφερόμαστε ,πλέον, σε κατοικίες που στέγαζαν έποικους ιταλούς αξιωματούχους και διοικητικούς υπαλλήλους. Είναι το ανώτατο κοινωνικό στρώμα , η μερίδα του λέοντος μοιράζεται σε αυτό και φυσικά , παρόλο που δεν μιλάμε για αποικιακή αρχιτεκτονική, είναι λογικό το Ιταλικό Κράτος να μεριμνά, ιδιαίτερα, για τους αντιπροσώπους της στις διάφορες κτήσεις της. Πρόκειται για μια προβολή κύρους και μια επιβολή υπεροχής.

Το κτίριοVillino 1

Ανάπτυξη τυπολογίας με τη λογική «των μέγιστων χώρων» και διαμόρφωση μορφολογίας με ιδιάζον εκλεπτυσμό και πολυμορφία.

Το κτίριοVillino 1

Αριθμητικά ,πρόκειται για την κατηγορία στην οποία αντιστοιχούν τα λιγότερα κτίσματα. Παρόλα αυτά ,είναι κτίσματα στα οποία δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή. Κατοικίες που αναπτύσσονται πάντα σε δύο ή και περισσότερα επίπεδα, είναι ιδιαίτερα άνετες και λειτουργικές , και είχαν όλες τις ανέσεις- που δύναται την εποχή εκείνη να διαθέτουν. Ανοικοδομούνταν κυρίως κατά μήκος της Via delle Palme (Ακτής Κουντουριώτη) και της Foro Italico (Ακτή Μιαούλη). Λόγω της στέγασης των πλέον προνομιούχων ατόμων της κοινωνίας, τοποθετούνταν πάντα σε περίοπτες θέσεις. Διέθεταν κήπο και ήταν εξοπλισμένες με σύστημα αποχέτευσης και ύδρευσης.

Το κτίριοVillino 1

Η τυπολογία παρατηρείται αρκετά πιο σύνθετη από των άλλων κατηγοριών. Είναι απόλυτα λογικό, αφού για αυτές προσέφεραν αρκετό χώρο των οικοδομικών τετραγώνων. Η αναλογία εμβαδού κάλυψης και εμβαδού περιφραγμένου χώρου ,(του εμβαδού του ποσοστού του Ο.Τ. ,δηλαδή, που τους αναλογούσε), είναι 1 προς 3. ³⁵⁷Είναι , λοιπόν, εύκολο να αντιληφθεί κανείς το μέγεθος του χώρου που δινόταν , για την κατασκευή αυτών των κατοικιών. Η μορφολογία παρουσιάζεται εξίσου σύνθετη· διατηρείται ,όμως, και εδώ ο κανόνας της συμμετρικής διαμόρφωσης ανά όψη. Κάθε όψη εξελίσσεται διαφορετικά. Η διάπλαση των όψεων προσεγγίζεται με επιμέλεια και διακρίνονται αρκετά στοιχεία ενετικών- βενετσιάνικων καταβολών προσαρμοσμένα στον μοντερνισμό. Δεν λείπει -φυσικά- και η αίσθηση εξωτισμού, μέσω της χρήσης αραβουργικών στοιχείων. Έτσι οι έποικοι απολαμβάνουν το μεσογειακό κλίμα (οπτική επαφή με την ακτή) σε συνδυασμό με την εξωτική αίσθηση των κτισμάτων.³⁵⁸

Το κτίριοVillino 1

Έχουν καταγραφεί μόλις 8 κτίσματα του αντίστοιχου τύπου, κάτι που αποδεικνύει την εξαρχής ολιγάριθμη ανοικοδόμησή τους. Δεν έχουν υποστεί επεμβάσεις που να αλλοιώνουν ουσιαστικά το ύφος τους και έτσι θα αναλυθούν όλα. Η άνετοι χώροι και η λειτουργικότητα, που σχεδιάστηκαν να παρέχουν ,είναι οι λόγοι που δεν έχουν υποστεί ,αυτά τα κτίσματα, ιδιαίτερες επεμβάσεις.

Το κτίριοVillino 1

4.2.1.5. Δημόσια Κτίρια

Το κτίριοVillino 1

Τα δημόσια κτίρια είναι ,αν μη τι άλλο, τα κτίσματα που αντιπροσωπεύουν ,αυτό καθαυτό, το Ιταλικό Φασιστικό Κράτος. Σε αυτά δόθηκε η μεγαλύτερη σημασία. Κτίσματα δεσποτικά και χρηστικού χαρακτήρα άρρηκτα συνδεδεμένου με την πολιτική κατάσταση. Βλέπουμε ,μέσα από αυτά , ξεκάθαρα την προσπάθεια επιβολής και εξιταλισμού του κοινωνικού συνόλου. Μέσα στη γενική «σκηνογραφία» , αυτά τα κτίσματα, επιδρούν στους κατοίκους όπως και τα πυροτεχνήματα. Είναι μια προσπάθεια εντυπωσιασμού του γηγενή πληθυσμού αλλά και των επισκεπτών. Τοποθετούνται σε καίρια σημεία, στο Λιμένα, κατά μήκος των ακτών, στο κέντρο της πόλης. Ανεγείρονται πάντα σε ομάδες έτσι ώστε οι χρήσεις να συνδυάζονται μεταξύ τους για την επίτευξη ενός κοινωνικού στόχου. Μια τακτική εξαιρετικά ευφυής αλλά και χαρακτηριστική της κοινωνικής και πολιτισμικής πολιτικής που ακολουθεί το φασιστικό κράτος.

Το κτίριοVillino 1

^[1] Πρόκύπτει από την καταγραφή που κάναμε, μέσα από την έρευνά μας, των ιταλικών κτισμάτων που υπάρχουν ως σήμερα στον αστικό ιστό

^[2] Υπάρχει μια ,σχετική, ομοιότητα των παραγόντων σύνθεσης της Ανδαλουσιανής Αρχιτεκτονικής (Μαυριατικής) με αυτήν που προκύπτει στις κτήσεις της Ιταλίας στα Ελληνικά νησιά. Υπάρχει και ο μεσογειακός παράγοντας και ο εξωτισμός των αραβουργικών στοιχείων. Αυτό που τελικά τις διαφοροποιεί, είναι η προσέγγιση των ιταλικών κτήσεων μέσα από τη λογική του μοντερνισμού

^[3] Η αντιστοιχία των ιταλικών ονομασιών των οδών με τις σημερινές έγινε μέσα από σύγκριση ρυμοτομικών σχεδίων της τότε εποχής με σημερινά διαμορφωμένα

Τυπολογική και μορφολογική ανάπτυξη με σκοπό να αποτελούν ορόσημα , να επιβάλλουν την δύναμη και την υπεροχή του Ιταλικού κράτους, στην κτήση τους: την πόλη της Κω.

Τα δημόσια κτίρια θα μελετηθούν σε δύο χρόνους. Αυτό οφείλεται στις δύο διαφορετικές αρχιτεκτονικές προσεγγίσεις που έγιναν από τους Γενικούς Διοικητές Mario Lago και De Vecchi (όπως έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενο κεφάλαιο). Ο μεν Mario Lago εμφανίζεται να έχει μια πιο ήπια τάση επιβολής και μια πιο εκλεκτικιστική αισθητικά αντίληψη. Τα κτίσματα που ανεγείρονται υπό την εξουσία του χαρακτηρίζονται από μια πολυπολιτισμική ταυτότητα που δημιουργεί όψεις με μεγάλο ενδιαφέρον ,και αν και εντυπωσιάζουν και επιβάλλονται μέσω του όγκου και της μορφολογίας, η αίσθηση που αφήνουν είναι αυτή ενός επιβλητικού «ευρωπαϊζοντος» εξωτισμού³⁵⁹. Ο δε De Vecchi παρουσιάζει μια στυγνή τάση επιβολής και μια έπαρση υπεροχής ,μέσα από τα κτίσματά που ανεγείρονται την περίοδο της διοίκησής του . Κτίσματα βαριά , με μεγαλύτερη αυστηρότητα και στιβαρότητα. Υπερισχύει το απολυταρχικό αίσθημα της ιδεολογίας του φασισμού και η αρχιτεκτονική αποκτά έναν τελείως συμβολικό χαρακτήρα.

Και στις δύο περιόδους τα δημόσια κτίρια χαρακτηρίζονται από μια μνημειακή αρχιτεκτονική.³⁶⁰ Την πρώτη περίοδο η ανάπτυξη της μορφολογίας εμφανίζεται αρκετά πιο σύνθετη. Εντοπίζεται μια εκλεκτικιστική προσέγγιση (από επιρροές προγενέστερων εποχών που καθρεφτίζει στοιχεία δανεισμένα από την αρχιτεκτονική της Βενετίας)³⁶¹ σε συνδυασμό με χαρακτηριστικά ανατολίτικα και αραβουργικά³⁶² που προσδίδουν το εξωτικό στοιχείο. Ωστόσο , η τολμηρή αυτή προσέγγιση εμπεριέχει και στοιχεία από την μεσογειακή αρχιτεκτονική (κυρίως σε ότι αφορά την τυπολογική ανάπτυξη³⁶³ που ,όμως ,έχει αντίκτυπο και στις όψεις) αλλά όλα αυτά πλήρως προσαρμοσμένα στις βασικές αρχές του μοντερνισμού. Στη δεύτερη περίοδο ο μοντερνισμός εμφανίζεται άρρηκτα συνδεδεμένος με το φασιστικό στυλ. Υπάρχουν αναφορές σε επιρροές των υπολοίπων αλλά με μια υποτονική εμφάνιση.³⁶⁴

Η τυπολογία στον συγκεκριμένο κτιριακό τύπο εμφανίζεται συντριπτικά πιο σύνθετη από ότι στων υπολοίπων. Σε αρκετές περιπτώσεις έχουμε τον σχεδιασμό γύρω από αίθριους χώρους , άρα για ακόμη μια φορά κάνει την εμφάνισή του το μεσογειακό στοιχείο. Τα κτίσματα αντιμετωπίζονται ως κοινόχρηστοι χώροι, με περισσότερες από μια εισόδους την περίοδο του Mario Lago (υπό γωνία, παραπλεύρως τοποθετημένες κ.λπ.) δημιουργώντας πολλούς διαδρόμους διέλευσης. Αντίθετα την περίοδο του De Vecchi οι εισοδοι τοποθετούνται πιο αυστηρά και οι διαδρομές κίνησης είναι

^[1] «Ευρωπαϊζον εξωτισμός» : Με τον όρο αυτόν προσπαθούμε να προσεγγίσουμε την αισθητική που διακατέχει κάποια κτίσματα της συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής . Τέτοια κτίσματα , χαρακτηρίζονται από ορθογωνικές όψεις, χρήση συμμετρίας στην τοποθέτηση των ανοιγμάτων , οξυκόρυφες απολήξεις και μεγαλύτερη ανάπτυξη καθύψος (που τους προσδίδει μια αίσθηση κομψότητας), στοιχεία δανεισμένα από ευρωπαϊκές επιρροές (μπαρόκ –που αποτελεί εξέλιξη του γοθτικού στυλ-) που φυσικά γνώριζαν οι Ιταλοί (διαμορφώνουν την αρχιτεκτονική στη Βενετία). Ναι μεν συνδυάζουν στοιχεία ενετικά αλλά και αραβουργικά, που τους δίνουν την αίσθηση του εξωτισμού. Παρόλα αυτά υποβόσκει ο ευρωπαϊκός χαρακτήρας. Αυτό είναι και το στοιχείο κλειδί για να εντοπίσει κανείς την διαφορετική μορφολογική και τυπολογική προσέγγιση των δυο Γενικών Διοικητών. Ο Mario Lago επιλέγει αυτήν την προσέγγιση – όσων αφορά στις ευρωπαϊκές επιρροές – ενώ ο De Vecchi, ως ευρωπαϊκών καταβολών στοιχείο, χρησιμοποιεί μια κλασικίζουσα τάση που υπόκειται στο παλλαντιανό σύστημα. Αυτό εξηγείται με βάση την ιδεολογία του Κράτους. Για τους υπέρμαχους του Φασισμού η κλασικίζουσα τάση εκθειάστηκε από τον ίδιο τον Μουσολίνι και είχε αρκετούς οπαδούς (όπως αναλυτικά εξηγούμε στο §2.)

^[2] Με τον όρο «μνημειακή αρχιτεκτονική» αναφερόμαστε σε κτίσματα αξιοσημείωτου όγκου που σκοπό έχουν την καθιέρωση τους στο χώρο δημιουργώντας το αίσθημα της επιβλητικότητας αλλά και με τη διατήρησή τους σε βάθος χρόνου. Πρόκειται για την «αρχιτεκτονική του λίθου» που χαρακτηρίζει τον ρόλο της αρχιτεκτονικής μέσα από την πολιτισμική πολιτική του Κράτους. Καθιερώνοντας ιδεολογικές απόψεις μέσω την «σκηνογραφίας» που αποτελούταν από την συνολική ανοικοδόμηση και διαμόρφωση του αστικού ιστού.

^[3] Ο εκλεκτικισμός που συντίθεται από το συνδυασμό μπαρόκ και αναγεννησιακών στοιχείων και εμφανίζεται στη Βόρεια Ιταλία με μεγαλύτερη απήχηση στη Βενετία. Έτσι όταν αναφερόμαστε σε βενετσιάνικα στοιχεία εννοούμε τα παραπάνω.

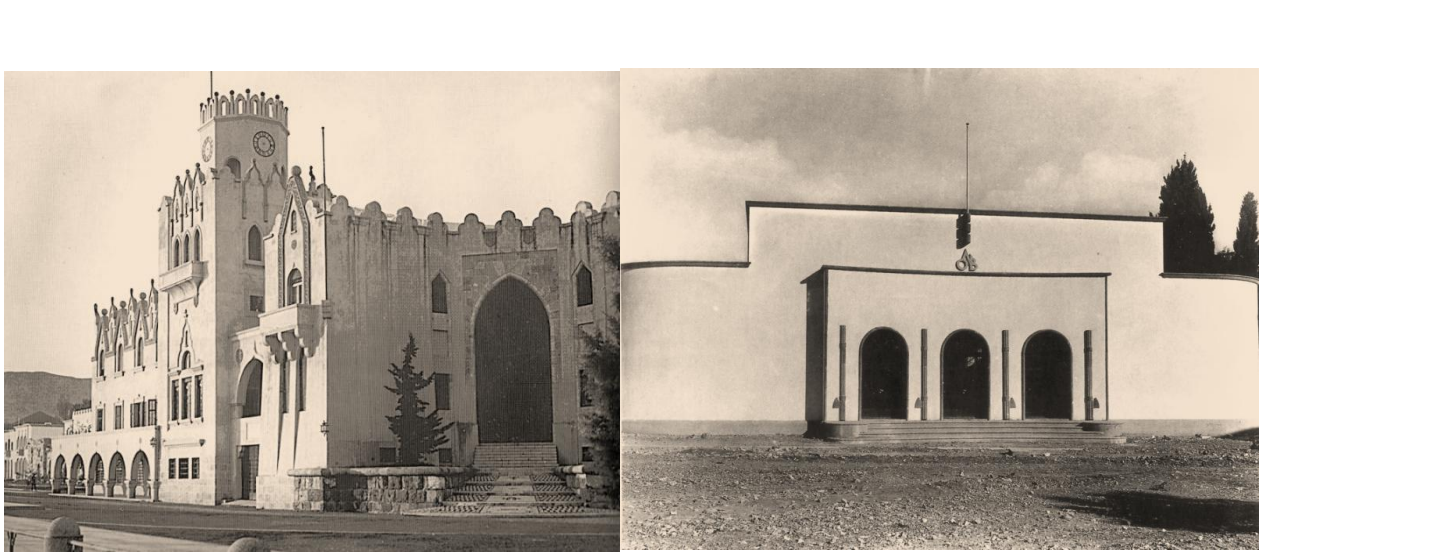
^[4] Πρόκειται για τις κυματοειδή απολήξεις των όψεων, τις αψίδες, τους τρούλους, τα παραπέτα και πλήθος διακοσμητικών μοτίβο.

^[5] Χρήση στοών με κισοστοιχίες και διαμόρφωση εσωτερικών αίθριων.

^[6] Τα παραπάνω διασταυρώνονται από το κείμενο του Ζ.Τσιρπανλή: Ζ.Ν.Τσιρπανλής, Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα1912-1943, Αλλητρίωση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου- Προγραμματικής Σύμβασης ΥΠΠΟ-ΤΑΠΑ, Δήμου Ρόδου, Ρόδος 1998, σ.σ.221-223

καθορισμένες. Τα κτίρια αναπτύσσονται σε δύο ή περισσότερα επίπεδα , τόσο για να καλύπτουν τις αυξημένες λειτουργικές ανάγκες (χώροι με μεγάλη κάλυψη) , όσο και για να υπερέχουν των παρακείμενων ιδιωτικών κτισμάτων. Η διαμόρφωση των όψεων γίνεται και εδώ με βάση κάποιον άξονα συμμετρίας αλλά ο οποίος δεν διέρχεται απαραίτητα από το μέσο του συνολικού μήκους. Υπάρχει, δηλαδή ,μια πιο σύνθετη προσέγγιση και στην μορφολογική ανάπτυξη.

Τα δημόσια κτίρια έχουν διατηρηθεί ως προς τον αριθμό τους αλλά και ως προς το ύφος τους. Έχουν καταγραφεί 21 δημόσια κτίρια , άξια παρατήρησης και ανάλυσης .Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που έχουν υποστεί ,μια μικρής κλίμακας , αλλοίωση αλλά αυτό θα αναλυθεί διεξοδικά σε επόμενο κεφάλαιο(βλ. §4.3.4).

Εικόνα 77.³⁶⁵ Το Διοικητήριο, τοποθετημένο στο σημείο συνάντησης της Foro Italico και Via delle Palme. Υπό τη διοίκηση του Mario Lago. **Εικόνα 78**³⁶⁶ Το Casa de Balilla (Το σπίτι της Νεολαίας του Φασισμού). Υπό την Διοίκηση του De Vecchi.

4.2.1.5. Κτίρια με άλλες χρήσεις.

Η κατηγορία αυτή αφορά σε κτίσματα τα οποία ανεγέρθηκαν την εποχή που εξετάζουμε, δεν αποτελούν δημόσια κτίρια αλλά δεν στεγάζουν κατοικίες. Έτσι έπρεπε να εξεταστούν υπό άλλες συνθήκες. Σε αυτά η ανάλυση δεν γίνεται πάντα βάση του κοινωνικού κριτηρίου αλλά κυρίως η λειτουργία που εξυπηρετούν. Πρόκειται για τα κτίσματα που ανήκουν σε ιταλικές εταιρίες (τα βιομηχανικά και βιοτεχνικά κτίρια που βρίσκονται στα όρια του αστικού ιστού -βόρεια, το κτίριο της Ηλεκτρικής Εταιρίας S.I.E.R επί της Ακτής Κουντουριώτη),κτίριο που χρησιμοποιούταν ως ξενώνας επί της Ελ.Βενιζέλου, ο οίκος ανοχής που στεγαζόταν νοτιοανατολικά της συνοικίας Χαλουβαζιά και κτίσματα τα οποία κατασκευάστηκαν στη συνοικία της Άσπας- με δαπάνη οικογενειών του γηγενή πληθυσμού -στο πλαίσιο αντίστασης στον εξιταλισμό (Θυμανάκιος Σχολή, Ναός Αγ. Παρασκευής).

Γίνεται επί μέρους ανάλυση στο §4.3.6

Γενικό Συμπέρασμα

Παρατηρούμε πως οι διάφοροι κτιριακοί τύποι έχουν μεταξύ τους κάποια κοινά χαρακτηριστικά όσον αφορά στην τυπολογική ανάπτυξη. Με αυτόν τον τρόπο λειτουργούν ως ένα σύνολο διαφορετικών στοιχείων που ενώνονται όμως από την ίδια κεντρική ιδέα. Βασικά ενοποιητικά χαρακτηριστικά είναι η διαμόρφωση γύρω από αίθριους χώρους, όπου

^[1] Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006, εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006, επιμέλεια Κωνσταντίνος Κογιόπουλος, σ.28, προηγούμενη δημοσίευση Αλέκος Ι. Μαρκόγλου, ΚΩΑΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ 1900-1948, έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κω, 1992.

^[2] Πηγή φωτογραφίας : Αρχειακό υλικό από την 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού).

«Μια εξουσία που δημιουργεί τα χρονικά σημεία αναφοράς της καθορίζει τα σύνορα της κυριαρχίας της, γράφει την ιστορία του έθνους...», όπως εύστοχα παρατηρεί ο κ.Π.Πάγκαλος.³⁷⁷

Απαντώντας στο ερώτημα που θέσαμε, η ιταλική κτήση της πόλης της Κω είχε πρωτίστως χαρακτήρα πολιτικό. Μέσα από τις πεποιθήσεις της ιδεολογίας του φασισμού, η πολιτισμική υπεροχή διακρίνεται ολοκάθαρα. Αφορά, λοιπόν, σε μια τάση που ακολουθεί την πολιτική γραμμή του Κράτους. Οι Ιταλοί θέλησαν να καθιερωθούν ως οι ιστορικά δικαιούχοι. Προσπάθησαν να επιβάλλουν την πολιτισμική τους σφραγίδα και ο λόγος που διατήρησαν τα στοιχεία εξωτισμού και τοπικής παράδοσης ήταν καθαρά σκηνογραφικός. Απέβλεπε σε μια κίνηση αφενός διπλωματική³⁷⁸ και αφετέρου οικονομικών συμφερόντων.³⁷⁹

4.2.2. Σχέσεις δράσης-αντίδρασης των παραπάνω μέσα στον αστικό ιστό.

Η πολιτισμική πολιτική, που εντοπίσαμε να αποτελεί τελικά τον βασικό άξονα πάνω στον οποίο κινούνταν οι ενέργειες των Ιταλών, εκφράστηκε με πολλούς τρόπους μέσα από την διαμόρφωση του αστικού ιστού. Η ταξική κατηγοριοποίηση των κτισμάτων και της ίδιας της πόλης καθώς και η ένταξη σε αυτήν των αρχαιολογικών χώρων αποτέλεσε το βασικό και απαιτούμενο υπόβαθρο. Θα λέγαμε πως αποτέλεσαν το φόντο της εικόνας που ήθελαν να «κατασκευάσουν» οι Ιταλοί στην καθημερινότητα των κατοίκων και που μέσω της συνεχούς επαφής περνά σαν συνήθεια στο υποσυνείδητο. Αυτό όμως που τελικά ενδιέφερε τους Ιταλούς δεν ήταν να μετατρέψουν τον γηγενή πληθυσμό σε ένα σύνολο που σταδιακά δεν αντιδρά και δέχεται παθητικά την αλλαγή. Αποσκοπούσαν στον εξιταλισμό τους. Κάτι που θα αποτελούσε μονιμότερη λύση.

Η Νέα Πλατεία: «πρόκληση» κοινωνικής ισορροπίας.

Με την κατασκευή του Casa del Fascio, του Μουσείου και της Δημοτικής Αγοράς το 1935 η κεντρική πλατεία μεταφέρεται από την Πλατεία Πλατάνου στην πλατεία Piazza del Fascio. Η αρχική πλατεία διέθετε τρία βασικά χαρακτηριστικά. Το επιβλητικό Διοικητήριο (που αντιπροσώπευε το Κράτος), το Τζαμί της Λότζιας (που διατηρούσε τις ισορροπίες με διπλωματικό τρόπο³⁸⁰), τον «πλάτανο του Ιπποκράτη» (που αποτελούσε αναφορά στην ιστορία του ελληνικού πληθυσμού) και το σύνολο των κτισμάτων που στέγαζαν εμπορικές συναλλαγές. Όλα αυτά επαναπροσδιορίζονται στην Νέα Πλατεία αλλά με την ίδια ακριβώς τακτική. Το Casa del Fascio (που αντιπροσωπεύει το Κράτος μέσω της πολιτικής ιδεολογίας), το Τζαμί Defterdar (που υποδηλώνει τον σεβασμό και την ανωτερότητα του Κράτους αλλά διατηρεί και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του σκηνικού), το Μουσείο (που λειτουργεί ως ιστορική παραπομπή, με έμφαση στο ρωμαϊκό παρελθόν), και το κτίσμα της Δημοτικής Αγοράς (που επιτρέπει εμπορικές συναλλαγές σε πιο οργανωμένο χώρο). Φυσικά, εξυπηρετείται και η γενική κίνηση του πληθυσμού στο εμπορικό κέντρο

³⁷⁷ Και συνεχίζοντας παραθέτει: «...Κάθε εθνική ιδεολογία προσφεύγει συχνά στο παρελθόν, ώστε να καταδείξει ότι διέθετε παλαιότερη αυθυπαρξία. Ακόμα και όταν αυτό δεν είναι εφικτό, η πραγματικότητα αλλοιώνεται και αντικαθίσταται από μια ψευδαίσθηση της πραγματικότητας. Η παράδοση επινοείται, η συνέχεια καθιερώνεται...». Π.Πάγκαλος, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Ιδεολογία και Ημερομηνία Λήξης, 2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.251

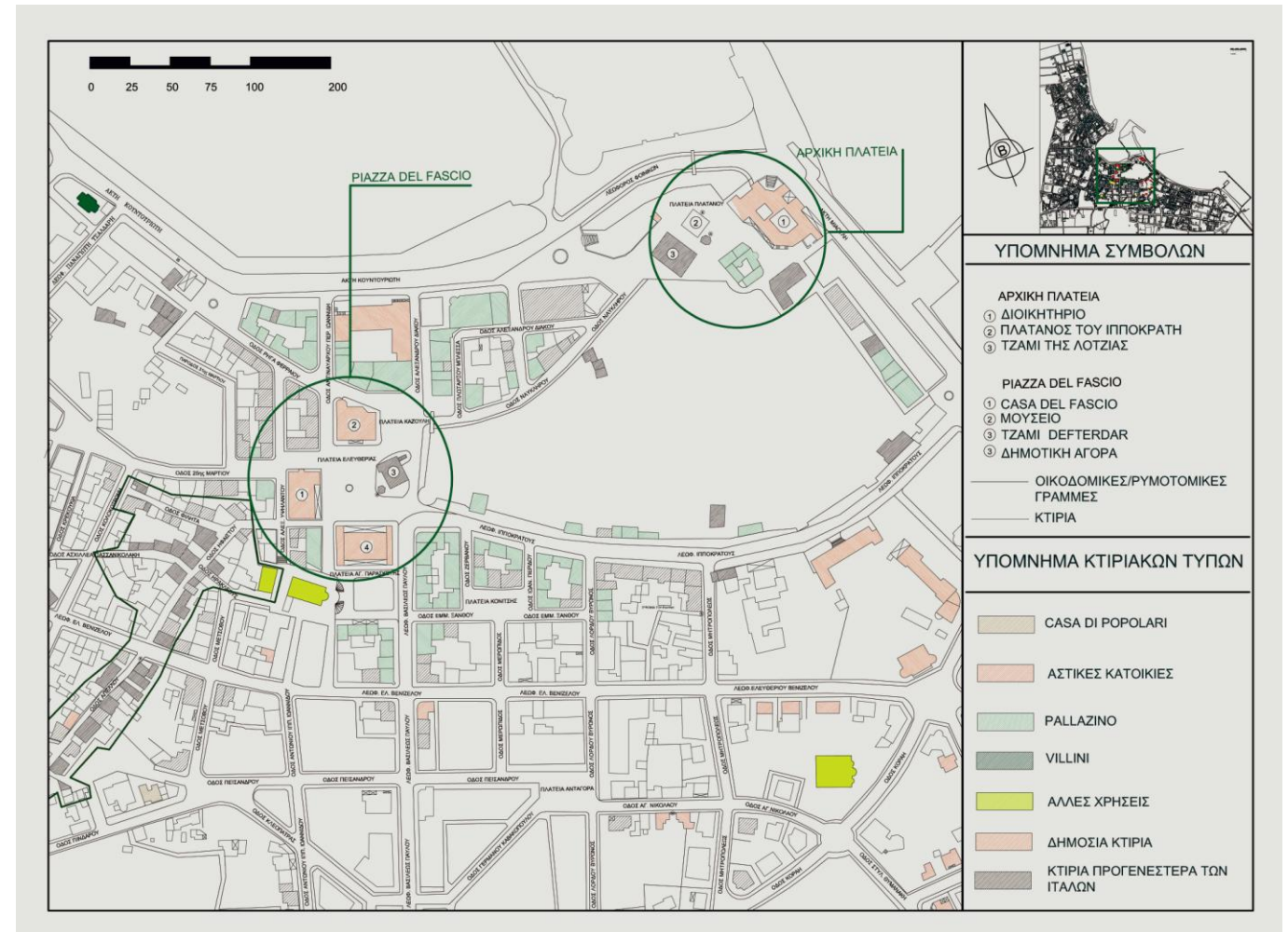
³⁷⁸ Η «τέχνη» της προπαγάνδας είναι πως οι πεποιθήσεις που καθιερώνει, γίνονται δεκτές από ένα κοινωνικό σύνολο με πρόσχημα εκ διαμέτρου αντίθετο από την αφορμή που δημιουργεί την πεποίθηση. Με άλλα λόγια, η προπαγάνδα είναι ο διπλωματικός τρόπος μέσω του οποίου μια κατάσταση γίνεται αποδεκτή από ένα σύνολο αλλά χωρίς να είναι ξεκάθαρα, για αυτό, τα πραγματικά συμφέροντα που εξυπηρετεί. Έτσι η διατήρηση προϋπαρχόντων αρχιτεκτονικών στοιχείων δίνουν στη νέα εικόνα της πόλης ένα πιο οικείο χαρακτήρα και την αίσθηση πως υπάρχει μια διάθεση σεβασμού προς αυτούς από τον κατακτητή. Πρόκειται για μια ψευδαίσθηση.

³⁷⁹ Η ιδέα για τουριστική ανάπτυξη της πόλης της Κω, που απέβλεπε σε οικονομική εκμετάλλευση, εξυπηρετείται από την διατήρηση των στοιχείων της τοπικής παράδοσης και του εξωτισμού. Προσδίδει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα, που αποτελεί απλά κράμα διαφόρων πολιτισμών, και αυτή η μοναδικότητα αποτελεί -φυσικά- μεγαλύτερο πόλο έλξης.

³⁸⁰ Η διατήρηση θρησκευτικών κτισμάτων του γηγενή πληθυσμού προέβαλλε έναν σεβασμό προς τους κατεκτημένους πληθυσμούς, η διατήρηση δε τέτοιων κτισμάτων του προηγούμενου κατακτητή προέβαλλε μια ανωτερότητα. Ταυτόχρονα το ανατολικό στοιχείο που ήθελαν συμπλήρωνε το τοπίο.

, αφού τώρα οι εμπορικοί οδοί βρίσκονται ακτινωτά γύρω από την πλατεία. Ήταν όμως αναγκαίο και στρατηγικής σημασίας τα μηνύματα να παραμείνουν τα ίδια και μάλιστα πιο ηχηρά.

Έτσι, το Κράτος πια αντιπροσωπεύεται από την ίδια του την απολυταρχική ιδεολογία και το «έργο» γίνεται πιο διαδραστικό αφού το Casa del Fascio στεγάζει το γραφείο τοποθέτησης εργατών, το μετεργατικό κέντρο (Dopolavoro), εστιατόριο και λέσχη για την ψυχαγωγία των εργατών³⁸¹. Ακόμα, το Μουσείο αντιπροσωπεύει μια τολμηρή κίνηση επαναπροσδιορισμού σε μια κοινή ιστορική ταυτότητα. Η δημιουργία Δημοτικής Αγοράς αλλά και όλων των άλλων κτισμάτων που στέγαζαν εμπορικές δραστηριότητες (palazzine) δημιουργεί μια αίσθηση αναβάθμισης των κτιριακών υποδομών.

Εικόνα 10. Απόσπασμα από το γενικό ρυμοτομικό, όπου φαίνεται τρόπος ανάπτυξης της Νέας Πλατείας.

Η προσπάθεια εξιταλισμού των νέων

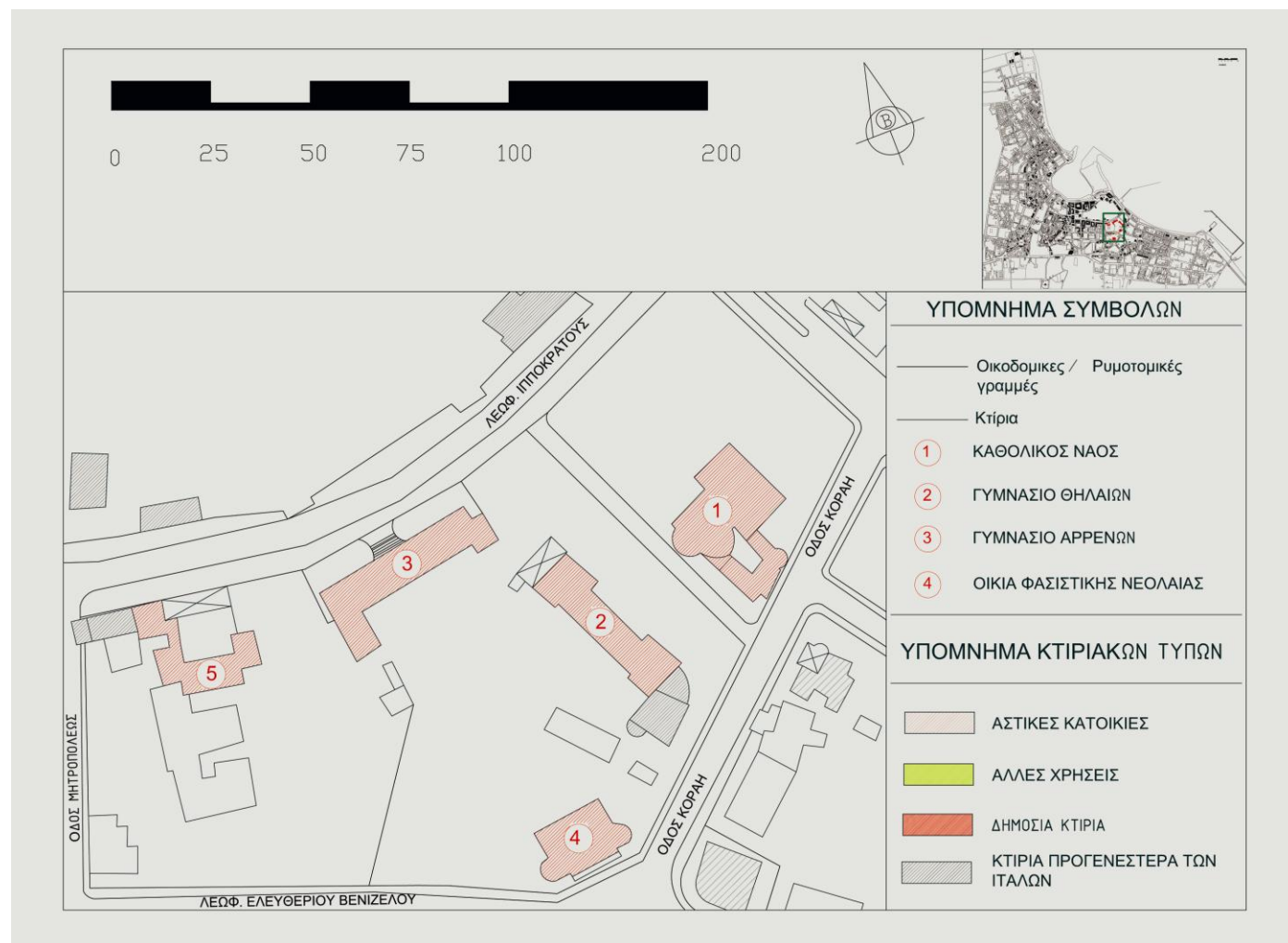
Το μέλλον μιας κοινωνίας είναι οι νέοι. Έτσι αποτέλεσε επιτακτική ανάγκη αλλά και αυτοτελής προσπάθεια ο εξιταλισμός της νέας γενιάς. Έχουμε αναφερθεί στο προπαγανδιστικό τρίπτυχο Διοικητικού Μεγάρου, Εκκλησίας, Σχολείου³⁸² αλλά καθοριστικής σημασίας αποτελεί η ιδεολογική συσχέτιση του συνδυασμού, στο ίδιο οικοδομικό τετράγωνο, των κτισμάτων Σχολείου-Καθολικού Ναού-«Οικίας Φασιστικής Νεολαίας». Ας εξετάσουμε τα χρονικά πλαίσια ανοικοδόμησης των παραπάνω κτιρίων.

³⁸¹ Όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Β.Χ. Χατζηβασιλείου, *Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία, μεσαιωνική, νεότερη. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990, σ.485-486*

³⁸² Βλ. σ.28

Το Διοικητήριο και το Γυμνάσιο Αρρένων και Θηλαίων είχαν ανεγερθεί ως το '28 και ο Καθολικός Ναός Agnus Dei ως το '27.³⁸³ Η τοποθέτησή τους σε αρκετά κοντινή απόσταση αποτέλεσε την πρώτη φάση προπαγανδιστικής κίνησης, υπό τη διοίκηση του Mario Lago. Μια εξαιρετικά ήπια προσπάθεια επιβολής.

Επί διοίκηση De Vecchi, ανοικοδομείται η «Οικία της Φασιστικής Νεολαίας». Χρονικά μεταγενέστερα, αλλά σε καθοριστικό σημείο, επί της (σημερινής) Ελ. Βενιζέλου πίσω από το σχολικό συγκρότημα. Έχουμε μια αντιστοιχία με το παράδειγμα της μεταφοράς της πλατείας όσων αφορά στην «σφοδρότητα» της προπαγανδιστικής προσπάθειας. Το Κράτος αντιπροσωπεύεται και πάλι από την ίδια την πολιτική ιδεολογία ενώ η τάση για προσηλυτισμό στην πίστη του Καθολικού Δόγματος παραμένει.

Εικόνα 81. Απόσπασμα από το γενικό ρυμοτομικό οπύ παρουσιάζεται η διαμόρφωση των παραπάνω κτισμάτων στο ίδιο Ο.Τ.

Διατήρηση συνόλων προϋπάρχουσας αρχιτεκτονικής: στρατηγική κίνηση που απέβλεπε στην αποδοχής της νέας πραγματικότητας

Τα κτίσματα θρησκευτικού χαρακτήρα διατηρήθηκαν. Το τελευταίο, άλλωστε, που ήθελαν ήταν να έρθουν αντιμέτωποι με τις συνέπειες μιας αντίθετης ενέργειας. Έτσι, διατηρούνται τα ισλαμικά θρησκευτικά κτίσματα και μαζί με αυτά οι οθωμανικές κρίνες, αλλά και οι ορθόδοξοι ναοί(εξάλλου η καθολική και η ορθόδοξη εκκλησία μοιράζονται το ίδιο βασικό δόγμα). Η διατήρηση αυτών των στοιχείων, όπως χρειάστηκε να παρατηρήσουμε πολλές φορές, προσφέρει έναν αέρα ανατολής και μεσογείου που προσδίδει μια μοναδικότητα. Από κοινωνικής σκοπιάς όμως πρόκειται για μια

³⁸³ Μάλιστα, όπως προαναφέραμε, η ανέγερση των εκπαιδευτικών κτιρίων και ο Καθολικός Ναός έγιναν υπό την αρμοδιότητα του Α.Ν.Μ.Ι. (Εθνικού Συλλόγου των Ιταλών Ιεραποστόλων). Ezio Godoli, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ, 2nd Η & ΜΗ, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.386

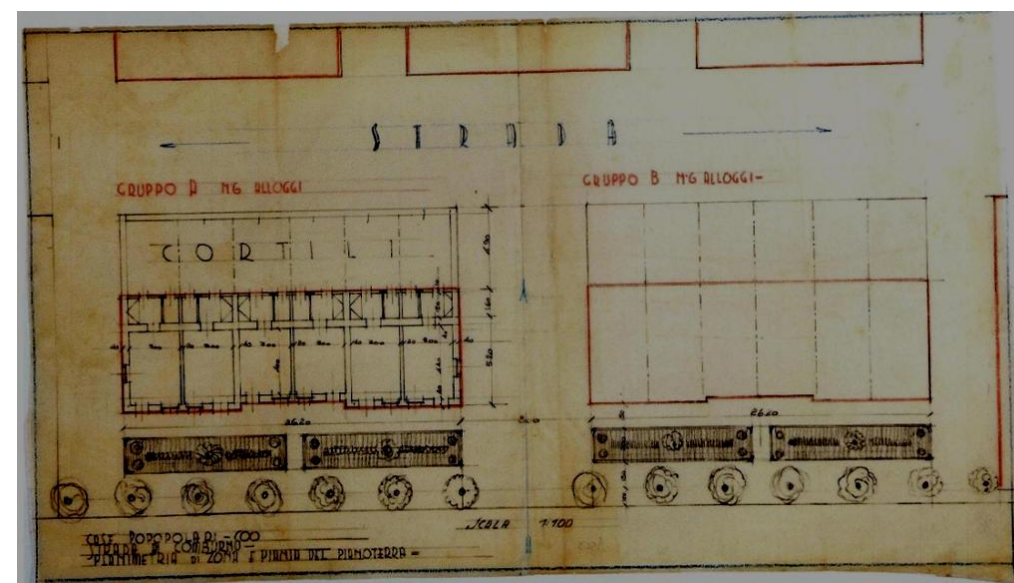
διπλωματική κίνηση. Όχι μόνο για να μην υπάρχουν έντονες αντιδράσεις αλλά και για να δώσουν στους εαυτούς τους ένα χαρακτήρα αρεστό. Έτσι οι πιο έντονες κινήσεις εξιταλισμού θα γίνονταν ευκολότερα, κάποια στιγμή, αποδεκτές. Το ίδιο ισχύει και για τα οικιστικά σύνολα που διατηρήθηκαν. Πρόκειται για κτίσματα νεοκλασικού τύπου(μικρό ποσοστό), αλλά και κτίσματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που διατηρήθηκαν σε καλή κατάσταση μετά τον σεισμό και δεν στάθηκαν εμπόδιο στην υλοποίηση του ρυθμιστικού σχεδίου του '34. Αυτά βρίσκονται κυρίως στη συνοικία Χαλουβαζιά, στη συνοικία Κρητικά, και ελάχιστα στη Χώρα.

4.3. Ανάλυση τυπολογική και μορφολογική των επιμέρους κτιριολογικών τύπων

«Σε βαθμό που τα κτίρια μας μιλάνε, το κάνουν επίσης και μέσω αναφορών [...] Μοιάζουμε ανίκανοι να κοιτάξουμε κάποιο κτίριο [...] χωρίς να το συνδέσουμε με τις ιστορικές ή προσωπικές καταστάσεις της οπτικής μας. Ως απόδειξη της ιδιοτροπίας με την οποία τα αρχιτεκτονικά στυλ πέφτουν θύματα αρνητικών συνειρμών δεν χρειάζεται παρά να σημειώσουμε ότι στις περισσότερες περιπτώσεις σχεδόν το μόνο που χρειάζεται για να ανακτήσουν τη γοητεία τους είναι η πάροδος του χρόνου. Η απόσταση κατά μερικές γενιές μας επιτρέπει να παρατηρήσουμε τα κτίρια χωρίς τις προκαταλήψεις που περιπλέκουν σχεδόν την κάθε περίοδο.»³⁸⁴

ΑΛΑΙΝ ΝΤΕ ΜΠΟΤΤΟΝ

4.3.1. Λαϊκές κατοικίες

Εικόνα 82. Κάτοψη Εργατικών κατοικιών στη συνοικία Κουμ-πουρνού.³⁸⁵

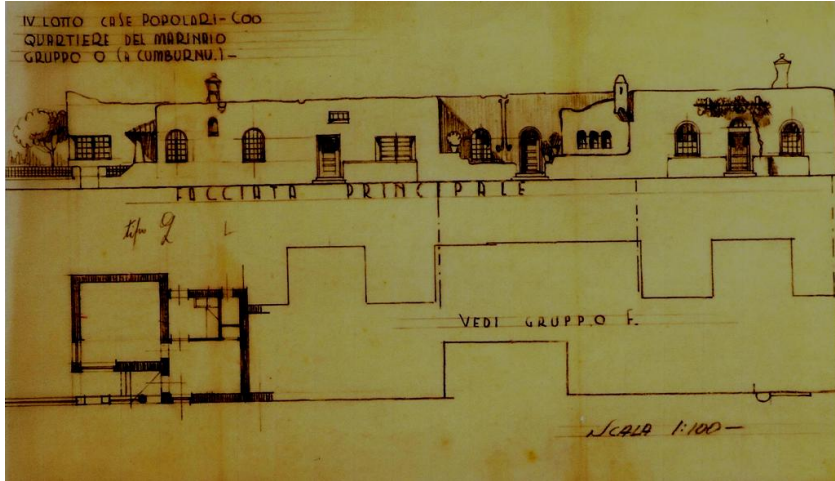
Το συγκεκριμένο σχέδιο αφορά την διάταξη του ισογείου. (Πρόκειται για κάτοψη του ισογείου της Ζώνης Κουμ-πουρνού³⁸⁶). Παρατηρούμε την πιο απλουστευμένη τυπολογική ανάπτυξη με έναν κυρίως χώρο και δύο βοηθητικούς. Η είσοδος βρίσκεται στην πρόσοψη(η οποία δεν τοποθετείται μπροστά στο δρόμο αλλά παράλληλα) και από εκεί οδηγούμαστε στον κυρίως χώρο διαστάσεων: (4.40x3.00)μ. που επικοινωνεί με τον ένα βοηθητικό(που στεγάζει τη λειτουργία της κουζίνας, διαστάσεων μόλις: (1.50x2.00)μ. Φαίνεται πως ο κύριος χώρος στεγάζει την λειτουργία του καθιστικού και του υπνοδωματίου (όσο είναι δυνατόν). Ο δεύτερος βοηθητικός χώρος αποτελεί το w.c. που έχει είσοδο

³⁸⁴ Αλαιν Ντε Μποττόν, Η Αρχιτεκτονική της Ευτυχίας, εκδόσεις Πατάκη, 2007, σ.115-118.

³⁸⁵ Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτελέσει πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

³⁸⁶ Φαίνεται πως οι κατοικίες που βρίσκονταν επί της παραλιακής οδού (σημερινής οδού Αβέρωφ) παρουσίαζαν τυποποιημένη διάταξη και οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως αφορούν εργατικές κατοικίες.

ανεξάρτητη , στη μεριά του δρόμου. Ο κυρίως χώρος διαθέτει δύο ανοίγματα, στις κατοικίες που βρίσκονται στα δύο άκρα , και ένα άνοιγμα στις μεσαίες κατοικίες. Τα ανοίγματα περιορίζονται κατά πλειοψηφία στις δυο πλευρές που είναι παράλληλες στο δρόμο και τοποθετούνται στην ίδια ευθεία για να εξασφαλίζουν καλύτερο φωτισμό –αερισμό. Διάταξη ορθογωνική και τυποποιημένη.

Εικόνα 2. Κάτοψη και πρόσοψη κατοικίας από τη συνοικία Πουζουκτά (συνοικία Ναυτικού).³⁸⁷

Το παραπάνω κτίσμα παρουσιάζεται με τίτλο: «IV ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΜΕΡΙΔΑ ΛΑΙΚΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ- ΚΩΣ

ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ 0 (ΣΤΗΝ ΚΟΥΜ-ΠΟΥΡΝΟΥ)»

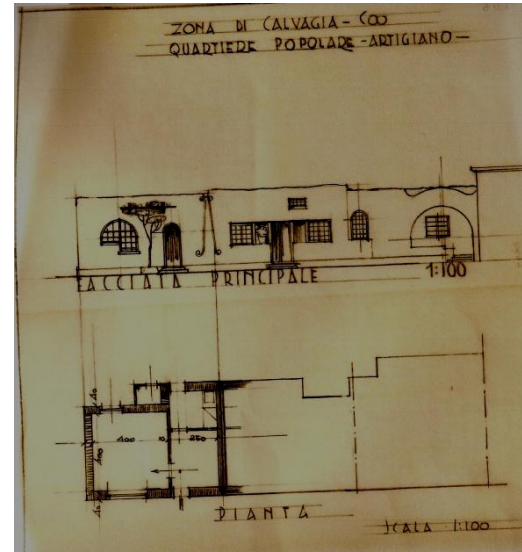
Πρόκειται για την πιο ενδιαφέρουσα ,τυπολογικά, κατοικία του συγκροτήματος. Η είσοδος δεν τοποθετείται στην πρόσοψη(όπως στις παρακείμενες κατοικίες) αλλά στην ελεύθερη πλευρά. Δίνοντας αυτόν τον προσανατολισμό στην είσοδο, τονίζεται αφενός το γεγονός πως τοποθετείται σε ακραίο σημείο του συγκροτήματος(διαθέτει μόνο ένα «τυφλό» τοίχο) και αφετέρου δίνει μια αίσθηση εσωστρέφειας (πρόκειται άλλωστε για το προνομιούχο τμήμα- διαθέτει μικρό ελεύθερο χώρο.) Ωστόσο, η σήμανση της εισόδου επιτυγχάνεται με το στοιχείο του στεγάστρου. Διαθέτει τρεις κυρίως χώρους και δύο βοηθητικούς. Η είσοδος στους δύο κυρίους χώρους (κουζίνα, υπνοδωμάτιο) επιτυγχάνεται μέσω του τρίτου (προθάλαμος- καθιστικό). Ο μικρότερος βοηθητικός χώρος χρησιμεύει σαν αποθήκη και έχει είσοδο από τον χώρο καθιστικού ενώ ο δεύτερος και μεγαλύτερος αποτελεί το w.c. και δεν επικοινωνεί με τους άλλους. Η είσοδος στο w.c. γίνεται εξωτερικά από την πίσω πλευρά. Αυτό πιθανός να εξυπηρετεί τόσο στην απομόνωσή του όσο και στην καλύτερη αξιοποίηση του χώρου. Άλλωστε η καμινάδα που διακρίνεται στην όψη αποτελεί τον εξαερισμό του w.c. Η τοποθέτηση των ανοιγμάτων του καθιστικού και του υπνοδωματίου στην ίδια ευθεία αποσκοπεί στον καλύτερο αερισμό. Στον χώρο της κουζίνας παρατηρείται η τοποθέτηση δύο ανοιγμάτων-παραθύρων σε αντίθεση με τους άλλους κυρίως χώρους προφανώς για την αυξημένη ανάγκη του χώρου για αερισμό. Η πλησιέστερη κάθετη τοποθέτησή τους ενισχύει το στοιχείο της γωνίας αλλά μπορεί να αποσκοπεί και στον καλύτερο δυνατό φωτισμό(δεν γνωρίζουμε με σιγουριά τον προσανατολισμό³⁸⁸).

Σαν κοινό γνώρισμα όλων παρατηρείται η συνεχής δόμηση , η ορθογωνική διάταξη των χώρων και ο περιορισμός των χώρων στους πλέον απαραίτητους(στεγάζονται οι πλέον απαραίτητες χρήσεις αλλά και σε οριακά επίπεδα όσων αφορά στο μέγεθός τους).

³⁸⁷ Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτέλεσε πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

³⁸⁸ Δεν έχουμε γνώση του προσανατολισμού αλλά η τοποθέτηση της εισόδου, της κατοικίας που βρίσκεται στην άλλη άκρη του συγκροτήματος, στην πρόσοψη- χωρίς αντίστοιχη ,με του παραδείγματός μας, εκμετάλλευση του χώρου– θα μπορούσε να σηματοδοτεί τον προσανατολισμό στο Βορρά.

Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα λαϊκών κατοικιών με στοιχεία που παραπέμπουν έντονα στην παραδοσιακή τοπική αρχιτεκτονική (η πλαστικότητα στα τελειώματα των όψεων και των αεραγωγών, η απόληξη σε δώμα και η χρήση του στοιχείου της «χολέντρας»). Παρατηρείται μια έντονη σχηματική ακανόνιστη εναλλαγή στα ανοίγματα που δημιουργεί ένα παιχνίδι ευθείας-καμπύλης , ενισχύοντας την πλαστικότητα των απολήξεων. Αυτή η έλλειψη συμμετρικότητας θέλει να δώσει την αίσθηση της απλοϊκότητας (έρχεται σε αντίθεση με το αυστηρό ύφος των υπολοίπων τύπων για να τα θέσει ως υποδεέστερα κοινωνικά). Ωστόσο η χρήση όμοιων ανοιγμάτων αλλά και η χρήση ίδιων υψομέτρων για αυτά και την απόληξή του δώματος αποτελεί ενοποιητικό παράγοντα.

Εικόνα 84 «ΖΩΝΗ ΧΑΛΟΥΒΑΖΙΑ- ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΛΑΙΚΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ – ΤΟΥ ΒΙΟΤΕΧΝΗ». Παρατηρείται όμοιος τρόπος ανάπτυξης της τυπολογίας και της μορφολογίας με αυτήν της συνοικίας του Ναυτικού.³⁸⁹

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

Τα κτίσματα που παραθέτουμε παρουσιάζουν πλήρη ταύτηση με την αρχική μορφή. Υφίστανται 155 ως σήμερα, τα διακρίναμε από κάποια βασικά χαρακτηριστικά³⁹⁰. Η συντηρητική πλειοψηφία τους όμως, έχει υποστεί επεμβάσεις που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα τους. Τέτοιες επεμβάσεις αφορούν σε προσθήκες καθύψος και επιμηκύνσεις , αναδιαμόρφωση ανοιγμάτων, ενοποίηση κτισμάτων που βρίσκονται σε συνεχές σύστημα δόμησης και πλήρη αναδιαμόρφωση των όψεων. Έτσι παραθέτουμε 44 κτίσματα που δεν παρουσιάζουν καμιά επέμβαση ή παρουσιάζουν επεμβάσεις που αφορούν μόνο στην αντικατάσταση κουφωμάτων αλλά διατήρηση των αναλογιών τους.

Κτίρια αστικού τύπου που έχουν διατηρηθεί.

Η απρουσίαση θα γίνει αναφορικά με τις συνοικίες στις οποίες τοποθετούνται.

³⁸⁹ Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτέλεσε πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

³⁹⁰ Υλικά και τρόπος κατασκευής, τρόπος ανάπτυξης ανοιγμάτων και αναλογίες αυτών, απόληξη σε δώμα και ύπαρξη διακοσμητικής ζώνης που τα διατρέχει οριζοντίως, χαρακτηριστικού τύπου περίφραξη -όπου υπάρχει- και γενική διαμόρφωση τυπολογίας(ανάπτυξη σε σχήμα Γ ή ορθογωνική).

Συνοικία Κρητικά

Εικόνα 85.³⁹¹ Στην περιοχή αυτή έχουν διασωθεί μόνο αυτά τα παραδείγματα. Πλήρως απλουστευμένη τυπολογία και μορφολογία. Ίδια αναλογία ανοιγμάτων. Συμμετρική διαμόρφωση ανοιγμάτων.

Συνοικία Κουμ-πουρνού

Εικόνα 86.³⁹² Τα μοναδικά που διατηρούνται στην αρχική τους μορφή (σε αυτή τη συνοικία), πρόκειται για τρεις εργατικές κατοικίες, παρουσιάζουν την τυπολογία που αναλύσαμε παραπάνω με τη χαρακτηριστική μικρή κάλυψη. Τα ανοίγματα είναι ορθογωνικά και το μοναδικό διακοσμητικό στοιχείο είναι η ζώνη που διασχίζει την απόληξη της πρόσοψης, κυκλικής διατομής. (Δεν κατέστη δυνατή η καλύτερη λήψη.)

Συνοικία Πουζουκτά

Εικόνα 3, 88,4 και 90.³⁹³ Διατηρούνται σε άριστη κατάσταση (όσον αφορά την έλλειψη επεμβάσεων και άρα τη διατήρηση της αυθεντικής μορφής). Διακρίνουμε την ορθογωνική ανάπτυξη των ανοιγμάτων με ημικυκλικές απολήξεις. Δεν διαθέτουν διάκοσμο (ο τρόπος ανάπτυξης των ανοιγμάτων είναι το μόνο στοιχείο που διαμορφώνει τις όψεις.) Τα μικρά ανοίγματα αντιστοιχούν σε χώρους w.c., η μορφολογία αναπτύσσεται με βάση την εξυπηρέτηση της τυπολογίας. Ο χαρακτήρας του μοντερνισμού συνδυάζεται, εδώ, με παραδοσιακά στοιχεία (πλαστικότητα χαμηλής περιφραξης, καμπύλες απολήξεις ανοιγμάτων).

Εικόνα 91 και 92.³⁹⁴ Όμοια ανάπτυξη μορφολογίας, η κάτοψη αναπτύσσεται σε σχήμα Γ και σημαντικό στοιχείο είναι η καμάρα που σχηματίζεται αριστερά της κατοικίας αυτής (και μιας ακόμα που δεν διατηρείται στην πρωταρχική της μορφή) που σηματοδοτεί την διαμόρφωση κοινόχρηστου χώρου στο εσωτερικό του οικοδομικού τετραγώνου.

³⁹¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

³⁹² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

³⁹³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

³⁹⁴ Τοποθετούνται επί της Αλικαρνασσού, μεταξύ των οδών Μπουμπουλίνας και Ψαρών. Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 93³⁹⁵. Διαμόρφωση κάτοψης σε σχήμα Γ. Τοποθετείται στην γωνία του οικοδομικού τετραγώνου και η περίφραξη παρουσιάζει μια κάμψη για αποφυγή της δημιουργίας γωνιάς³⁹⁶

Εικόνα 94³⁹⁷. Κατοικίες που εμφανίζουν ιδιαίτερα μικρή κάλυψη και περιορισμένο πρόσωπο στο δρόμο. Τα ανοίγματα είναι ορθογωνικά με ημικυκλική απόληξη (στο 1^ο παράδειγμα). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το διακοσμητικό στοιχείο που αποκόβεται (στο 2^ο) και υποδηλώνει την συνεχή δόμηση με κτίσμα που δεν υφίσταται σήμερα. Στο 3^ο κτίσμα έχουμε τη διαμόρφωση του στηθαίου με τη δημιουργία διαβαθμίσεων και την ύπαρξη οριζόντιου στοιχείο κατά μήκος των ανοιγμάτων που προεξέχει και λειτουργεί ως στοιχειώδες στέγαστρο. Οι πρώτες δύο κατοικίες παρουσιάζουν πιο έντονα την παραπομπή στο παραδοσιακό ύφος³⁹⁸.

Εικόνα 95³⁹⁹, 96 και 97. Πλήρη έλλειψη διακόσμησης και ορθογωνικά ανοίγματα.

³⁹⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

³⁹⁶ Αποτελεί συχνό φαινόμενο να δημιουργούνται κοίλες επιφάνειες που βρίσκονται σε αυτή τη θέση έτσι ώστε να δίνεται η αίσθηση της κίνησης αλλά και για καλύτερη αισθητική απόδοση.

³⁹⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

³⁹⁸ Στο 1^ο κτίσμα έχουμε την παραπομπή στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική μέσω της πλαστικότητας της απόληξης και των στηριγμάτων των στεγαστρων και στο 2^ο την διακόσμηση του στηθαίου με μια σειρά κεραμιδιών και την πλαστικότητα της περίφραξης.

³⁹⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 98 και 99.⁴⁰⁰ Οι παραπάνω κατοικίες κατασκευάζονται σε δόμησης. Η πρόσοψη της 1^{ης} διαμορφώνεται με την συμμετρική τοποθέτηση των ανοιγμάτων, τη δημιουργία υποτυπωδών στεγαστρων και την χαρακτηριστική οριζόντια διακοσμητική ζώνη κατά μήκος της απόληξης της όψης. Η 2^η παρουσιάζει στοιχεία που παραπέμπουν στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική και αντιμετωπίζεται με μια πιο απλοϊκή προσέγγιση.⁴⁰¹

Συνοικία Αγ. Άννας

Εικόνα 100 και 101.⁴⁰² Η κατοικία βρίσκεται επί της Αλικαρνασσού (μεταξύ των οδών Βερροιοπούλου και Κύπρου) και παρουσιάζει συνεχές σύστημα δόμησης με κατοικία που έχει υποστεί επεμβάσεις. Η κάτοψη διαμορφώνεται σε σχήμα Γ, με τον χώρο w.c. να προεξέχει στην πρόσοψη. Το άνοιγμα αυτού του χώρου είναι μικρότερο και, χαρακτηριστικά, ο χώρος διαθέτει και εξαιρεισμό ο οποίος διακρίνεται. Τα ανοίγματα διαθέτουν, όλα, ημικυκλικές απολήξεις.

⁴⁰⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁰¹ Οι κατοικίες βρίσκονται στα όρια των συνοικιών Πουζουκτά και Αγ. Άννας. Στη συνοικία της Αγ. Άννας παρατηρείται γενικά μια ανάμειξη καθαρά λαϊκών κατοικιών και κατοικιών που πλησιάζουν στις αστικές. Το παραπάνω παράδειγμα το αποδεικνύει. Παρόλα αυτά δεν δύναται να τοποθετήσουμε τις κατοικίες που αποποιούνται τα έντονα λαϊκά χαρακτηριστικά στις αστικές λόγω της περιοχής στην οποία βρίσκονται αλλά και άλλων κτιριολογικών χαρακτηριστικών. Παρουσιάζουν, δηλαδή, μεγαλύτερα ανοίγματα και κατά τι μεγαλύτερη κάλυψη αλλά όχι όσο οι αστικές και διάκοσμο πιο απλοϊκό. Η τοποθεσία τους παίζει σημαντικό ρόλο, δεν βρίσκονται σε προνομιακές περιοχές.

⁴⁰² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 5 και 103⁴⁰³ Πρόκειται για το ίδιο κτίσμα. Η δημιουργία καμάρων που σηματοδοτούν τον ιδιωτικό υπαίθριο χώρο αλλά και το διακοσμητικό στοιχείο της «χολέντρας»⁴⁰⁴ που διαμορφώνεται στην όψη αποτελούν παραπομπές στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Τα ανοίγματα διαμορφώνονται ορθογωνικά με ημικυκλικές απολήξεις εκτός από αυτό που τοποθετείται κάθετα στα υπόλοιπα. Υπάρχει έτσι μια αντιστοιχία των πρώτων με τις καμάρες και του ορθογωνίου σχήματος άνοιγμα με τον ορθογώνιο χώρο του «αίθριου».

Εικόνα 104 και 105.⁴⁰⁵ Βλέπουμε ξανά την παραπομπή σε στοιχεία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Διαμόρφωση στοιχείων στήριξης πέργκολας στο 1^ο και πλαστικότητα στις απολήξεις του στηθαιού στο 2^ο. Υπάρχει συμμετρική ανάπτυξη των ορθογώνιων ανοιγμάτων του 1^{ου} και πιο τυχαία και ανεπιτήδευτη ανάπτυξη του 2^{ου} (με συνδυασμό γραμμικών και καμπύλων απολήξεων).

⁴⁰³ Πηγή 1^{ης} φωτογραφίας: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012. Πηγή 2^{ης} φωτογραφίας: Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.170.

⁴⁰⁴ Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως δεν παρουσιάζει χρηστική σημασία αφού δεν είναι διαμορφωμένο το «σχίσμα» στο στηθαιό που οδηγεί τα νερά στο χώρο ανάμεσα στα κατακόρυφα στοιχεία. Άρα είτε διαμορφώθηκε έτσι αργότερα είτε αφορά σε ένα καθαρά διακοσμητικής χρήσης στοιχείο.

⁴⁰⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 6 και 1077.⁴⁰⁶ Οι παραπάνω κατοικίες παρουσιάζουν συνεχές σύστημα δόμησης και κάτοψη σχήματος Γ .Διαμορφώνονται συμμετρικά. Τα ανοίγματα περικλείονται από κορνίζες που σχηματίζονται με τον χαρακτηριστικό τρόπο. Παραπομπή στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική ,αποτελούν τα κατακόρυφα στοιχεία που κατασκευάστηκαν για να στηρίζουν ξύλινες πέργκολες.

Εικόνα 108 και 109.⁴⁰⁷⁴⁰⁸ Παρατηρούνται και εδώ τα ορθογωνικά ανοίγματα και η διαμόρφωση περίφραξης. Στην 2^η κατοικία έχουμε ένα στοιχειώδες διάκοσμο που αποτελείται από ημικυκλικές εσοχές στο πάνω μέρος των ανοιγμάτων και ζώνη ημικυκλικής απόληξης και κυκλικής διατομής που σηματοδοτεί την είσοδο.

Εικόνα 110, 111 και 112.⁴⁰⁹ Η 2^η και 3^η κατοικία διαμορφώνονται στην κάτοψη σε σχήμα Γ. Η μορφολογία της 2^{ης} κατοικίας διαθέτει κατακόρυφα στοιχεία που κατασκευάστηκαν για να στηρίζουν πέργκολα και παρουσιάζει έλλειψη διακόσμου(προσέγγιση παραδοσιακής αρχιτεκτονικής). Οι άλλες δύο κατοικίες δεν έχουν έντονα παραδοσιακά χαρακτηριστικά. Διαθέτουν οριζόντια διακοσμητική ζώνη στο στηθαιό , ορθογωνικά ανοίγματα (με ημικυκλικές απολήξεις και ορθογώνια ζώνη- κυκλικής διατομής- που περιβάλλει την είσοδο στο 1^ο).

Εικόνα 113,114 και 8.⁴¹⁰ Κοινό χαρακτηριστικό ο τρόπος διαμόρφωσης της περίφραξης , τα ορθογωνικά ανοίγματα και οι διακοσμητικές οριζόντιες ζώνες στην απόληξη του κτιρίου. Παρατηρείται η δημιουργία στοιχειώδους στεγάστρου στ 1^ο και το 3^ο

⁴⁰⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁰⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁰⁸ Δεν κατέστη δυνατή καλύτερη λήψη.

⁴⁰⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴¹⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

κτίσμα , κατά μήκος των ανοιγμάτων. Οι κατοικίες αυτές βρίσκονται στα όρια με την συνοικία της Αγ. Άννας και για αυτό διακρίνουμε μια προσέγγιση στο μοντερνισμό που δεν παραπέμπει τόσο σε παραδοσιακά χαρακτηριστικά.

Εικόνα 9 και 117.⁴¹¹ Τα κτίσματα παρουσιάζουν ορθογωνικά ανοίγματα και κάτοψη σχήματος Γ. Τα τοιχεία της περίφραξης είναι πιο απλοϊκά διαμορφωμένα και παρατηρείται η χαρακτηριστική οριζόντια ζώνη που διατρέχει το δώμα.⁴¹²

Συνοικία Χαλουβαζιά

Εικόνα 118⁴¹³. Παρουσιάζει μακρόστενη ορθογώνια κάτοψη και μορφολογία που παραπέμπει στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική(στοιχείο υδροροής, πλαστικότητα απολήξεων). Καμπύλα στοιχεία εναλλάσσονται με ορθογωνικά.

Εικόνα 119.⁴¹⁴ Η κατοικία αυτή παρουσιάζει πιο επιμελή διάκοσμο αλλά μικρή κάλυψη και έτσι κατατάσσεται στις λαϊκές κατοικίες. Ορθογωνικά ανοίγματα που περιγράφονται από κορνίζες με τοξωτά στοιχεία στην απόληξη και ανοίγματα με

⁴¹¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴¹² Δεν κατέστη δυνατή καλύτερη λήψη.

⁴¹³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴¹⁴ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

ημικυκλική διαμόρφωση στο πρέκι τοποθετούνται στην πρόσοψη και την πλάγια όψη αντίστοιχα. Το μικρότερο άνοιγμα εξυπηρετεί τον χώρο του w.c. Η πέργκολα που στεγάζει την μικρή αυλή στο πλάι δίνει την αίσθηση της παραπομπής στην νησιωτική παραδοσιακή αρχιτεκτονική.

Συνοικία των Θερμών

Εικόνα 120.⁴¹⁵ Διαθέτουν και οι δύο κατοικίες την χαρακτηριστική διακοσμητική ζώνη που διατρέχει το στηθαίο. Οι διαστάσεις των ανοιγμάτων όπως και ο αριθμός τους ταυτίζονται. Η 1^η παρουσιάζει ορθογώνια ανοίγματα με ημικυκλική εσοχή στο πρέκι(διακόσμηση) ενώ η 2^η διαθέτει ακριβώς τα ίδια ορθογωνικά ανοίγματα με την διαμόρφωση φεγγιτών πάνω από αυτά στην ίδια αναλογία με τις διακοσμητικές εσοχές της 1^{ης}. Υπάρχει μι γενικότερη τυποποίηση ανοιγμάτων και διακοσμητικών στοιχείων.

⁴¹⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

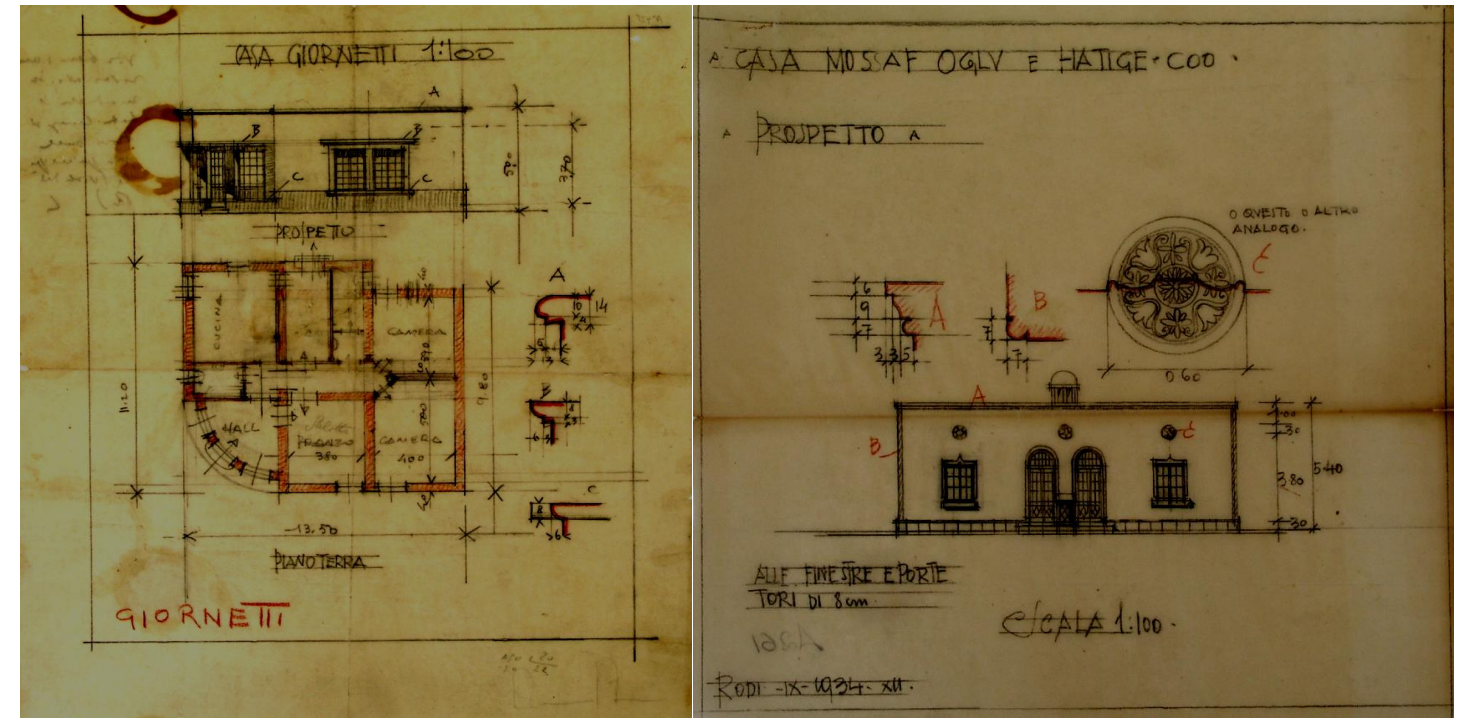

Εικόνα 121 ως,126.⁴¹⁶ Τυποποιημένη διάταξη κάτοψης σε σχήμα Γ και διαμόρφωση ορθογώνιων ανοιγμάτων στις όψεις. Ακόμα διαθέτουν όλες την χαρακτηριστικής μορφολογίας χαμηλή περίφραξη.

4.3.2. Αστικές κατοικίες

Παράδειγμα:

⁴¹⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 127. Παράδειγμα Αστική Κατοικίας. Αρχιτεκτονικά σχέδια κάτοψης και πλάγιας όψης.⁴¹⁷
Εικόνα 128. Παράδειγμα Αστική Κατοικίας. Αρχιτεκτονικό σχέδιο πρόσοψης.⁴¹⁸

Στο σχέδιο της εικόνας 32 παρουσιάζεται παράδειγμα αστικής κατοικίας. Αναλύοντας την διάταξη της κάτοψης, βλέπουμε το στοιχείο της πλάγιας τοποθέτησης της εισόδου. Ένα τόξο ενώνει τις δυο κάθετες πλευρές και η είσοδος τοποθετείται στο μέσο του. Η επιλογή της καμπύλης δημιουργεί ένα πιο φιλόξενο κλίμα και δίνει έμφαση στο στοιχείο της εισόδου. Η τοποθέτηση, μάλιστα, της καμπύλης τοιχοποιίας ελαφρά πιο μέσα από την προέκταση των κάθετων τοίχων ενισχύει το ενδιαφέρον, την αίσθηση του βάθους και παρουσιάζει μια «ήπια πρόσκληση» στο εσωτερικό. Παράλληλα ενισχύεται το ενδιαφέρον και μέσα από την εναλλαγή ευθείας- καμπύλης - ευθείας. Με την είσοδο δυο κάθετοι (στους προηγούμενους) τοίχοι, λειτουργούν ως «οδηγοί» και κατευθύνουν τον χρήστη στον κοινόχρηστο χώρο του διαδρόμου (που τοποθετείται στο κέντρο και αναπτύσσεται κατά μήκος των χώρων) και με άλλη πόρτα στον χώρο της τραπεζαρίας. Ο διάδρομος επικοινωνεί με όλους τους χώρους (τρεις κυρίως χώρους και τρεις βοηθητικούς), οι οποίοι αναπτύσσονται ακτινωτά γύρω από αυτόν. Ο πρώτος χώρος που συναντάμε, στα αριστερά μας, αποτελεί το w.c. ενώ ακριβώς απέναντι μας βρίσκεται η κουζίνα (cucina). Κατά μήκος του διαδρόμου συναντάμε και άλλη είσοδο, στα δεξιά μας, για τον χώρο της τραπεζαρίας (pranzo) και, στα αριστερά μας, τους βοηθητικούς χώρους που στεγάζουν την αποθήκη και το λουτρό. Στο τέλος του διαδρόμου βρίσκονται τα δύο υπνοδωμάτια. Η είσοδοί τους είναι διαμορφωμένες υπό κλίση συμμετρικά. Αυτό εξυπηρετεί και την εξοικονόμηση χώρου (διαφορετικά θα έπρεπε ο διάδρομος να είναι μεγαλύτερος) αλλά και υποδηλώνει και την εσωστρέφεια των χώρων (αποτελούν τους πλέον ιδιωτικούς). Έτσι παρατηρούμε πως οι πιο κοινόχρηστοι χώροι τοποθετούνται, ορθώς, πιο κοντά στην είσοδο.⁴¹⁹ Τα ανοίγματα ακολουθούν και εδώ την λογική των προηγούμενων τύπων. Βρίσκονται σε περασιά για να επιτυγχάνεται

⁴¹⁷ Πηγή: Ειδικό Λαογραφικό Αρχείο Δήμου Κω. Αποτελέσει πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

⁴¹⁸ Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτελέσει πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

⁴¹⁹ Η τοποθέτηση του w.c. τόσο κοντά στην είσοδο εξυπηρετεί στην εύκολη χρήση του από τους επισκέπτες αλλά και στον σαφή περιορισμό του ενός (που βρίσκεται κοντά στα υπνοδωμάτια) σε λιγότερους χρήστες. Έτσι το λουτρό είναι προσβάσιμο από τα μέλη της οικογένειας μόνο, κατά μια έννοια. Ακόμα, η είσοδος στον πλέον κοινόχρηστο χώρο γίνεται απευθείας από τον προθάλαμο. Η τοποθέτηση της εισόδου στο πλάι δημιουργεί έτσι την δυνατότητα της κατεύθυνσης της κίνησης σε δυο διαδρομές (μία απευθείας στους κοινόχρηστους και μία στους πιο ιδιωτικούς χώρους).

καλύτερος φωτισμός και αερισμός (συμπεριλαμβανομένου και του φυσικού δροσισμού⁴²⁰) Πέρα από το στοιχείο της καμπύλης , οι χώροι εμφανίζονται ορθογωνικοί.

Είναι ακόμα εμφανής η διαφορά του μεγέθους των χώρων αυτής της κατηγορίας με τις λαϊκές κατοικίες του προηγούμενου τύπου. Οι διαστάσεις αντιστοιχούν στις εξής: τραπεζαρία(4.00x4.00)μ., κουζίνα(4.00x3.80), υπνοδωμάτιο (5.00x4.00)μ. ,υπνοδωμάτιο(3.90x4.00)μ. ,λουτρό(1.50x4.00)μ. ,αποθήκη(2.20x4.00)μ.,w.c.(1.50x2.00)μ. Το καθαρό ύψος καθορίζεται στο 3.70μ.

Η μορφολογία χαρακτηρίζεται ,επίσης, από ορθογωνική διάταξη. Δεν παρουσιάζονται στοιχεία από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική αλλά εντοπίζεται ένα ύφος πιο αυστηρό και με ευρωπαϊκές επιρροές (κλασικίζουσα αυστηρότητα και συμμετρία). Η διαμόρφωση των στηθαίων γίνεται με οριζόντιες διακοσμητικές ταινίες ,με διαφορετικές διατομές. Στοιχείο που παραπέμπει σε ενετικό , βενετσιάνικο ύφος. Ταινίες ,σε οριζόντια ανάπτυξη, παρατηρούνται και στα πρέκια και τις ποδιές των παραθύρων.⁴²¹

Στο κτίσμα που αναπαρίσταται από το σχέδιο της εικόνας 33, η μορφολογική ανάπτυξη εμφανίζεται ακόμα πιο εκλεπτυσμένη. Το ορθογωνικό κτίσμα στεγάζει δύο κατοικίες με συμμετρική ανάπτυξη. Η πρόσοψη είναι πλαισιωμένη με ταινίες διαφορετικών διατομών στο στηθαίο , οριζόντιας ανάπτυξης ενώ οι ακμές των τοίχων διακοσμούνται με οριζόντιες ταινίες σπειροειδούς ανάπτυξης. Οι θύρες παρουσιάζονται με τοξωτή (ημικυκλική) απόληξη, πλαισιωμένες από ταινίες ημικυκλικής διατομής. Τα παράθυρα εμφανίζονται ορθογωνικά , πλαισιωμένα και αυτά από ζώνες με μια τριγωνική απόληξη στο σημείο της διαμέσου του πρεκιού. Όλα τα παραπάνω είναι στοιχεία ενετικών καταβολών⁴²² που συναντώνται και στο βενετσιάνικο ύφος. Ένας μικρός κίονας με λιτό ορθογώνιο κιονόκρανο τοποθετείται στον κατακόρυφο άξονα συμμετρίας και τέλος, τα τρία κυκλικά διακοσμητικά στοιχεία με μοτίβο ανθέων συμπληρώνουν την διακόσμηση και παραπέμπουν σε βενετσιάνικη αισθητική. Ωστόσο η χρήση μοτίβων ανθέων έχει βυζαντινή καταβολή. Η γενική συμμετρική διάταξη αποτελεί στοιχείο κλασικών επιρροών.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

Η καταγραφή μας αφορά σε 130 κτίσματα αστικών κατοικιών που υφίστανται έως σήμερα. Η παρουσίαση όλων ,όμως, δεν θα μπορούσε να εξασφαλίσει μια ορθή τεκμηρίωση των βασικών χαρακτηριστικών τους αφού στην συντριπτική πλειοψηφία τους έχουν υποστεί επεμβάσεις που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα τους. Παρουσιάζονται ,έτσι, 43 από αυτά. Οι επεμβάσεις αφορούν βασικά σε επεκτάσεις καθύψος ή κατά μήκος, αναδιαμόρφωση ανοιγμάτων και προσθήκη νέων κουφωμάτων διαφορετικών διαστάσεων. Υπάρχουν περιπτώσεις που καταστέφεται ολοσχερώς το ρασιοναλιστικό ύφος ή διατηρείται με μεγάλη επιμέλεια αλλά δημιουργείται μια υπερμεγέθους κατασκευή οπου δεν είναι ευδιάκριτο το μέγεθος της επέμβασης⁴²³.

Κτίρια αστικού τύπου που έχουν διατηρηθεί.

Η παρουσίαση γίνεται ανά κατηγορίες , λόγω του εύρους τοποθεσιών τους.

Κατηγορία Δ. [Παρουσιάζονται οι αστικές κατοικίες που βρίσκονται σε συνοικίες *porolare* και αποτελούν απλά μια εξαίρεση στην κοινωνική διαμόρφωση των αστικών ζωνών.]

⁴²⁰ Όπως θα παρατηρήσουμε και στα κτίρια παραδείγματα στο §5.1. τα κτίρια της αντίστοιχης αρχιτεκτονικής κινούνται στην λογική ενός πρώιμου βιοκλιματικού σχεδιασμού.

⁴²¹ Αυτό το στοιχείο παρατηρείται και σε κτίσματα της Ιπποτικής περιόδου. Παρίς Παπαθεοδώρου ,*Οικοδομικά Υλικά και Τεχνικές στη Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου*, έκδοση Δήμου Ροδίων, Δ/σης Προστασίας Μεσαιωνικής Πόλης ,Ρόδος 2003, σ.46.

⁴²² Ύφος που ανακαλείτε από τον ύστερο Μεσαίωνα. Παρίς Παπαθεοδώρου ,*Οικοδομικά Υλικά και Τεχνικές στη Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου*, έκδοση Δήμου Ροδίων, Δ/σης Προστασίας Μεσαιωνικής Πόλης ,Ρόδος 2003, σ.60 και σ.62.

⁴²³ Στην περίπτωση της αλλοίωσης της τυπολογίας και διατήρησης της μορφολογίας (αναπαραγωγή της αρχικής στα νέα τμήματα) έχουμε ένα αποτέλεσμα που μοιάζει να είναι αυθεντικό αλλά αν αναλύσουμε την ουσία αποτελεί μια ρουστίκ επέμβαση.

Εικόνα 129. Επί των οδών Αμερικής και Αλικαρνασσού. (Περιοχή Πουζουκτά). Κατατάσσεται στις αστικές κατοικίες γιατί διαθέτει κήπο αναλογικά μεγάλο και πιο σύνθετη τυπολογία και μορφολογία. Παρουσιάζεται το στοιχείο της σήμανσης της εισόδου με τη χρήση στεγάστρου. Τα ανοίγματα διατηρούνται μικρά και χαρακτηρίζεται από στοιχεία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (στοιχείο υδρορροών⁴²⁴ – πλαστικότητα στις απολήξεις του δώματος, παραδοσιακά στοιχεία στήριξης πέργκολας).⁴²⁵

Εικόνα 10. Τοποθετούνται επί της Πίνδου , στην συνοικία Αγ. Άννας στο ύψος της Μ.Αλεξάνδρου. Βρίσκονται στα όρια της συνοικίας και παρουσιάζουν ομοιότητες με τις αστικές κατοικίες (διαθέτουν μεγαλύτερη κάλυψη). Έχουν συνεχές σύστημα δόμησης και όμοια μορφολογική ανάπτυξη. Συμμετρικά τοποθετημένα ανοίγματα με ημικυκλικές απολήξεις και εσοχές που ,σαν ζώνες, που τα διασχίζουν. Παρουσιάζουν και την χαρακτηριστική οριζόντια ζώνη στο στηθαίο.

Εικόνα 11 και 132. ⁴²⁶ Ο αυξημένος διάκοσμος αλλά και η χρήση μεγαλύτερων αναλογικά ανοιγμάτων από ότι στα *casa di porolare* κατατάσσει τις κατοικίες αυτές στις αστικές. Βρίσκονται στην συνοικία Χαλουβαζιά⁴²⁷ , που αποτελεί και την πλησιέστερη στο

⁴²⁴ Η ονομασία αυτών των υδρορροών στα Δωδεκάνησα είναι «χολέντρες», πρόκειται για κατακόρυφα αυλάκια με επίστρωση από κουρασάνι και διαμορφώνονται με μορφή διακοσμητικών σπειρών. Δεν αποτελεί στοιχείο της Ελληνικής Νησιωτικής Αρχιτεκτονικής, συνηθίζεται από την περίοδο οθωμανικής κατοχής. Παρίς Παπαθεοδώρου ,*Οικοδομικά Υλικά και Τεχνικές στη Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου*, έκδοση Δήμου Ροδίων, Δ/σης Προστασίας Μεσαιωνικής Πόλης ,Ρόδος 2003, σ.92

⁴²⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴²⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

κέντρο της πόλης. Στα ανοίγματα διαμορφώνονται περιμετρικές κορνίζες με εκλεκτικιστικές απολήξεις, ζώνη περιμετρικά του στηθαιού αλλά και διάκοσμος αυτού τοποθετημένος συμμετρικά(στην 1^η περίπτωση ημικυκλικός σχεδιασμός, στη 2^η τρίλοβα).

Εικόνα 133 και 134⁴²⁸ Πρόκειται για διώροφες κατοικίες που βρίσκονται στην συνοικία των Θερμών σε προνομιούχα συγκριτικά θέση(περιμετρικά της πλατείας Κων/νου Παλαιολόγου). Αποτελούν κατοικίες των πιο εύπορων αστών της μεσαιας τάξης. Η τυπολογία τους είναι πιο σύνθετη των υπολοίπων (πέραν του γεγονότων πως διαμορφώνεται σε δύο επίπεδα). Η μορφολογία τους δεν αφορά σε πλούσιο διάκοσμο αλλά περιορίζεται στις ημικυκλικής απόληξης ζώνες που περικλείουν τα ανοίγματα και τις οριζόντιες ζώνες που κοσμούν το στηθαίο του δώματος. Διαθέτουν κήπο που οριοθετείται από –την χαρακτηριστικού τύπου-περίφραξη.

Κατηγορία Γ. [Παρουσιάζονται οι κατοικίες που κατατάσσονται στις αστικές και παρουσιάζουν απλουστευμένη τυπολογική και μορφολογική ανάπτυξη]

⁴²⁷ Είναι γεγονός πως η ύπαρξη αστικών κατοικιών σε αυτήν την συνοικία δεν αποτελεί έκπληξη. Βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου και δεν περιέχει κατά αποκλειστικότητα κτίρια casa di porolare αλλά και προϋπάρχοντα και αρκετές ακόμα αστικές κατοικίες(που δυστυχώς αλλοιώθηκαν).

⁴²⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 135 ως 139.⁴²⁹ Πρόκειται για αστικές κατοικίες που τοποθετούνται στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου. Δεν διαθέτουν ιδιαίτερο διάκοσμο και υπόκεινται με μεγαλύτερη καθαρότητα στο ύφος του μοντερνισμού. Διαθέτουν κήπο και περιμετρική περίφραξη στο αντίστοιχο ύψος, οριζόντια διακοσμητική ζώνη περιμετρικά του στηθαιού και παρουσιάζουν συμμετρική ανάπτυξη των ανοιγμάτων. Τα ανοίγματα είναι ορθογωνικά και σε κάποιες περιπτώσεις έχουν ημικυκλική απόληξη ή περικλείονται από ημικυκλικής απόληξης εσοχή(διακοσμητική). Κατατάσσονται στις αστικές κατοικίες λόγω του μεγέθους αλλά κυρίως της τοποθεσίας τους.

Εικόνα 12, 141 και 13.⁴³⁰ Αστικές κατοικίες τοποθετημένες στο κέντρο⁴³¹ με συνεχές σύστημα δόμησης και όμοιο τρόπο ανάπτυξης της μορφολογίας.

Εικόνα 143,144 και 145.⁴³² Η 1^η και 2^η κατοικία βρίσκονται στην οδό Αγ. Νικολάου και διαθέτουν κήπο στο πίσω μέρος. Παρατηρείται και εδώ το στοιχείο της σήμανσης κοινόχρηστου χώρου με το στοιχείο της καμάρας. Συμμετρική ανάπτυξη μορφολογίας, κορνίζες ημικυκλικής και ορθογωνικής απόληξης(στην κύρια είσοδο και το άνοιγμα δίπλα στην καμάρα ημικυκλική διαμόρφωση ενώ στο δεύτερο άνοιγμα ορθογωνική απόληξη^{433, 434}).⁴³³ Στην 3^η κατοικία παρατηρείται η ύπαρξη κήπου,

⁴²⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴³⁰ Οι εικόνες 41 και 42 αποτυπώνουν την ίδια κατοικία (πρόσοψη και πλάγια όψη αντίστοιχα) Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴³¹ Επί της Ελ.Βενιζέλου μεταξύ των οδών Μητροπόλεως και Κοραή.

⁴³² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴³³ Η ημικυκλική απόληξη στο άνοιγμα παρά της καμάρας αποσκοπεί στην εναρμόνιση τους, ενώ η ορθογωνική διαμόρφωση του άλλου ταιριάζει μορφολογικά με την ορθογωνική διαμόρφωση του γενικού όγκου του κτίσματος. Με αυτόν τον τρόπο «σημαίνεται ιδεολογικά» η κοινή χρήση του εξωτερικού χώρου στον οποίο εισέρχεται κανείς από την καμαρόσκεπο άνοιγμα του τοίχου και η ιδιωτική χρήση των κατοικιών(αντίθεση εσωστρέφειας-εξωστρέφειας/ ιδιωτικού-κοινόχρηστου χώρου).

η συμμετρική διάταξη των ανοιγμάτων -που είναι ορθογωνικά με ημικυκλική απόληξη -και η χαρακτηριστική οριζόντια ζώνη στο στηθαίο.

Κατηγορία Β.[Περιέχονται τα παραδείγματα αστικών κατοικιών με πιο σύνθετη τυπολογία και πιο πλούσιο διάκοσμο.]

Εικόνα 146 ως 148.⁴³⁵ Οι κατοικίες αυτές τοποθετούνται επί της Γρηγορίου Ε' (Viale di Circonvallazione) μεταξύ των οδών Μητροπόλεως και Θυμανάκη. Στο 1^ο κτίσμα, παρατηρείται συμμετρική διαμόρφωση των ανοιγμάτων, ημικυκλικές εσοχές στο επάνω μέρος τους (με την εσοχή της θύρας να αναπτύσσεται πάνω από το μέγιστο ύψος του γενικού όγκου) και την χαρακτηριστική οριζόντια ζώνη κυκλικής διατομής να διατρέχει το στηθαίο του δώματος. Αυστηρό ύψος με κλασικίζουσες παραπομπές αλλά προσαρμοσμένες στον χαρακτήρα του μοντερνισμού. Στο 2^ο κτίσμα (δεξιά) υπάρχει έντονο το βενετσιάνικο και ανατολίτικο στοιχείο –ταυτόχρονα- μέσω των αντιστοιχών ημικυκλικών εσοχών αλλά με τριγωνική απόληξη· καθώς και των κυκλικών διακοσμητικών μοτίβο ανθέων που βρίσκονται συμμετρικά πάνω από τα ανοίγματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής. Στο 3^ο κτίσμα έχουμε παρόμοια τυπολογική και μορφολογική ανάπτυξη με το 2^ο κτίσμα, με ορθογωνικά ανοίγματα και ημικυκλικό διακοσμητικό στοιχείο πάνω από την είσοδο. Δίνεται έμφαση στις διακοσμητικές οριζόντιες ζώνες στην απόληξη του κτιρίου⁴³⁶.

Εικόνα 149 ως 159.⁴³⁷ Οι εικόνες 46 και 47 αντιστοιχούν στο ίδιο κτίσμα. Η 1^η κατοικία βρίσκεται στην γωνιά του οικοδομικού τετραγώνου και δημιουργείται μια καμπύλη στην κάτοψη στο σημείο τομής των δυο κάθετων πλευρών.⁴³⁸ Το καμπυλωτό τμήμα τονίζεται με τις οριζόντιες ζώνες κυκλικής διατομής που το «αγκαλιάζουν» ενώ σε αντίθεση με αυτό τα ανοίγματα αναπτύσσονται ορθογωνικά. Τα δύο κτίσματα βρίσκονται στη συμβολή των οδών Στυλ. Θυμανάκη και Γρηγορίου Ε με συνεχές σύστημα δόμησης. Στο 2^ο Κτίσμα παρατηρείται το στοιχείο της καμπύλης στην ημικυκλική απόληξη της ζώνης που περιβάλλει

⁴³⁴ Παρόλο που τα κτίσματα έχουν υποστεί προσθήκη καθύψος, δεν έχει αλλοιωθεί ο χαρακτήρας τους. Η διαμόρφωση του ορόφου γίνεται πιο μέσα από την κάθετη περασιά της πρόσοψης των κτιρίων και αυτή η «υποχώρηση» των προσθηκών δημιουργεί την αίσθηση πως αφορά όροφο άλλου κτίσματος. Για αυτό αλλά και λόγω του μοναδικού -σε αυτή την περιοχή- στοιχείου της καμάρας το παρουσιάζουμε κατ' εξαίρεση.

⁴³⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴³⁶ Δεν κατέστη δυνατή η καλύτερη λήψη λόγω της διαμόρφωσης των φυτών.

⁴³⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴³⁸ Χαρακτηριστικό των κτισμάτων που βρίσκονται σε γωνιακά τμήματα των οικοδομικών τετραγώνων για λόγους αισθητικής ή λειτουργικότητας.

την είσοδο (το μέγεθος -της κυκλικής διατομής- της οποίας προσδίδει μια ιδιαίτερη αυστηρότητα). Υπάρχει και στις δύο κήπος με ορθογωνική χαμηλή περίφραξη και οριζόντιες διακοσμητικές ζώνες στο στηθαίο.

Εικόνα 14 και 15.⁴³⁹ Τοποθετούνται επί της οδού Κουρουκλή (η μια απέναντι από την άλλη). Η 1^η παρουσιάζει αυστηρό μορφολογικό ύψος μέσω την διακοσμητικών ζωνών -διαφόρων διατομών-που περιγράφουν τα ορθογωνικά ανοίγματα και της συμμετρικής τοποθέτησής τους. Η 2^η παρουσιάζει πιο απλοϊκή διακόσμηση, με ορθογωνικά με ανοίγματα συμμετρικά τοποθετημένα αλλά τη διακόσμηση τους με στοιχεία ημικυκλικής απόληξης που τους προσδίδουν ένα πιο ανάλαφρο ύψος.⁴⁴⁰ Αντιστοιχεί σε δύο αστικές κατοικίες που υπόκεινται σε συνεχές σύστημα δόμησης και διαθέτουν κοινή είσοδο από την περίφραξη. Παρουσιάζουν ανοίγματα με ημικυκλικές απόληξης, οριζόντιες ζώνες ημικυκλικής διατομής που διέρχονται από την ίδια ευθεία και τοποθετούνται πάνω από το πρέκι των ανοιγμάτων λειτουργώντας συνδυαστικά με την διαμόρφωση της ζώνης του στηθαίου και εξισορροπώντας την εικόνα τόξων και γραμμικών στοιχείων.⁴⁴¹

Εικόνα 153 ως 155⁴⁴² Οι παραπάνω αστικές κατοικίες παρουσιάζουν την σήμανση της εισόδου με εσοχή, προεξοχή και στέγαση αντίστοιχα.

Εικόνα 156 ως 158.⁴⁴³ Οι τρεις αυτές αστικές κατοικίες παρουσιάζουν συνεχές σύστημα δόμησης και η μορφολογία των εκατέρωθεν είναι συμμετρική ως προς το μέσο της ενδιάμεσης. Έχουν ορθογωνικά ανοίγματα με τριγωνική απόληξη που

⁴³⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁴⁰ Μπορούμε να θεωρήσουμε (συνδυαστικά και με άλλα παραδείγματα που παρατίθενται) ότι για τον σχεδιασμό της μορφολογίας ενός κτίσματος λάμβαναν υπόψη τους και την σχέση που θα είχε με τα παρακείμενα.

⁴⁴¹ Η συγκεκριμένες κατοικίες βρίσκονται επί της οδού 25^{ης} Μαρτίου, σε συνεχές σύστημα δόμησης με άλλες δύο που έχουν όμως υποστεί επεμβάσεις.

⁴⁴² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁴³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

επαναλαμβάνεται και στο στηθαίο. Βρίσκονται επί της Ελ.Βενιζέλου στο ύψος μεταξύ των οδών Μ.Αλεξάνδρου και Π.Τσαλδάρη.⁴⁴⁴

Εικόνα 16.⁴⁴⁵ Κατοικία που αναπτύσσεται με το χαρακτηριστικό της υπό γωνία τοποθέτηση της πρόσοψης, δημιουργώντας μια καμπύλη όψη. Οι κατοικίες αυτές βρίσκονται πάντα σε γωνιές οικοδομικών τετραγώνων και η πρόσοψη τοποθετείται επί της συμβολής των οδών.

Εικόνα 160 ως 162.⁴⁴⁶ Βλέπουμε ξανά την χαρακτηριστική χρήση της καμπύλης στην τυπολογία, σε κτίσματα που βρίσκονται σε γωνιές οικοδομικών τετραγώνων. Πιο σύνθετη τυπολογία που δημιουργεί και πιο σύνθετη μορφολογία (όσον αφορά στη διαμόρφωση των όγκων).⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ Στην κατοικία που βρίσκεται στο μέσο, η είσοδος έχει διευρυνθεί αλλά στο σύνολό τους, ως συγκρότημα, παρουσιάζουν ενδιαφέρον και για αυτό τα παραθέτουμε.

⁴⁴⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁴⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁴⁷ Το 1^ο κτίσμα βρίσκεται στη συμβολή των οδών Θεσσαλού και Αρτεμισίας και το δεύτερο στην συμβολή των οδών Π.Τσαλδάρη και Γαλλίας. Κατέστη αδύνατη η οποιαδήποτε καλύτερη λήψη λόγω της ανάπτυξης των φυτών. (Η κατοικία δεν χρησιμοποιείται και έτσι δεν γίνεται καμία συντήρηση).

Εικόνα 163 ως 165.⁴⁴⁸ Φωτογραφία 60: Δύο κατοικίες επί της Γρηγορίου Ε (μεταξύ Λόρδου Βύρωνος και Μητροπόλεως). Συνεχές σύστημα δόμησης, σύνθετη τυπολογία και η μορφολογία χαρακτηρίζεται από ορθογωνική ανάπτυξη ανοιγμάτων, οριζόντια διακοσμητική ζώνη στηθαίου και στοιχεία ρομβοειδούς σχήματος που τοποθετούνται κάθετα μεταξύ των ανοιγμάτων. Απουσία οποιαδήποτε καμπύλης. Φωτογραφία 61: Η αστική κατοικία τοποθετείται στα όρια της πόλης (κοντά στη συνοικία των Θερμών), παρουσιάζει μεγάλη κάλυψη και διαθέτει κήπο. Χαρακτηρίζεται γενικά από ορθογώνιους όγκους και αντίστοιχης μορφολογίας ανοίγματα με έλλειψη διακόσμου. Ο γενικός γραμμικός συνθετικός τρόπος εξομαλύνεται με το τοξωτό επίπεδο στέγαστρο που σηματοδοτεί την είσοδο.

Εικόνα 166,167.⁴⁴⁹ Τοποθετούνται επί της Γρηγορίου Ε (μεταξύ των οδών Μητροπόλεως και Λόρδου Βύρωνος). Η 1^η διαθέτει πλούσιο διάκοσμο, επικρατούν τα ορθογωνικά σχήματα στα ανοίγματα και οι καμπύλες στο διάκοσμο και δίδεται ένα αυστηρό ύψος (πιο ξεκάθαρη λήψη, δεν κατέστη δυνατή). Η 2^η παρουσιάζει πιο λυτό διάκοσμο. Πρόκειται για την πρόσοψη κατοικίας επί των οδών Γρηγορίου Ε και Λόρδου Βύρωνος. Χαρακτηρίζεται από ορθογωνικά ανοίγματα και αντίστοιχου τύπου κορνίζες που τα περικλείουν. Παρουσιάζει τυπολογική ανάπτυξη σε σχήμα Γ, συμμετρική διαμόρφωση των ανοιγμάτων στις όψεις και την χαρακτηριστική διαμόρφωση του στηθαίου με -κυκλικής διατομής- οριζόντιες ζώνες.

Εικόνα 168,169.⁴⁵⁰ Η παραπάνω κατοικία βρίσκεται στην οδό Μ.Αλεξάνδρου (Via dell' Impero)⁴⁵¹, μεταξύ Κύπρου και Πίνδου. Παρουσιάζει επιμελημένη τυπολογία και μορφολογία. Παρατηρείται η χρήση καμπύλης στην κάτοψη αλλά και στην όψη (ημικυκλικές απολήξεις ανοιγμάτων), η είσοδος τονίζεται από το στοιχείο της εσοχής και δίνει ένα ύψος πιο επίσημο και αυστηρό. Ο διάκοσμος αποτελείται από ζώνες που διασχίζουν τα ανοίγματα και το στηθαίο και για να εξομαλυνθεί η σχέση γραμμής-καμπύλης, ο όγκος του καμπύλου τμήματος «υποχωρεί» τονίζοντας έτσι τις γωνίες του στηθαίου των ορθογώνιων όγκων. διάταξη ανοιγμάτων

⁴⁴⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁴⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁵⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁵¹ Η Via dell' Impero οριοθετεί το ευρύτερο κέντρο με τις συνοικίες που διαθέτουν το μεγαλύτερο μέρος των casa di popolo και η χρήση αστικών κατοικιών σε αυτήν αποτελεί τη σήμανση της αρχής του πιο «εκλεπτυσμένου» τμήματος της πόλης. Ακόμα αποτελεί βασική αρτηρία εισόδου και εξόδου από αυτήν. Συνδέει το απόκεντρο με την Ακτή Κουντουριώτη.

Κατηγορία Α. [Παρουσιάζονται οι κατοικίες που κατατάσσονται στις αστικές και παρουσιάζουν την πιο σύνθετη τυπολογική και μορφολογική ανάπτυξη ενώ βρίσκονται και στις πιο περίοπτες θέσεις από τις υπόλοιπες αστικές κατοικίες.]

Εικόνα 170,171.⁴⁵² Τα κτίσματα τοποθετούνται επί της οδού Μ. Αλεξάνδρου. Αναπτύσσονται σε δύο επίπεδα. Η 1^η παρουσιάζει μικρότερη ανάπτυξη στον όροφο, παρουσιάζει στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (πέργκολα ορόφου) που συναντώνται γενικά στην μεσογειακή αρχιτεκτονική και πιο απλοϊκά διάκοσμο. Οι γενικοί όγκοι είναι ορθογώνιοι και αντισταθμίζουν τις καμπύλες αναφορές (απολήξεις ανοιγμάτων). Το 2^ο κτίσμα αποτελεί παράδειγμα εκλεκτικιστικής μορφολογικής διαμόρφωσης (πάντα σε συνάρτηση με τον χαρακτήρα του μοντερνισμού), το ρομβοειδές μοτίβο αποτελεί παραπομπή στο βενετσιάνικο ύφος και υπάρχει συνεχής εναλλαγή γραμμικών και καμπύλων στοιχείων. Δημιουργείται ένας χαρακτήρας αυστηρός και κομψός. Υπάρχει το στοιχείο της συμμετρίας που αποτελεί αναφορά στον κλασικισμό. Ο χαρακτήρας του μοντερνισμού διατηρείται.

Εικόνα 172⁴⁵³ και **173.**⁴⁵⁴ Πρόκειται για κατοικία που βρίσκεται στη συμβολή των οδών Β. Παύλου (Via Larga) και Ελ. Βενιζέλου (στο κέντρο του αστικού ιστού), έχει υποστεί επέμβαση στο άνοιγμα του ισογείου (τα δυο μικρά ανοίγματα μετατράπηκαν σε ένα μεγαλύτερο) αλλά λόγω μεγέθους και διατήρησης των υπολοίπων στοιχείων το παρουσιάζουμε. Αναπτύσσεται με το χαρακτηριστικό της δημιουργίας καμπύλης όψης. Αποτελεί μια επιβλητική κατοικία που ανάγεται με καθαρότητα στον μοντερνισμό και διαθέτει μικρά στοιχεία στην μορφολογία που επιβεβαιώνουν τον ρασιοναλιστικό του ύφος. Αυτά είναι η χρήση στρογγυλού φεγγίτη στην πάνω από το άνοιγμα της εισόδου (παραπομπή σε παραδοσιακή αρχιτεκτονική) αλλά και οι οριζόντιες ζώνες –κυκλικής διατομής– στο κοίλο τμήμα και την απόληξη της στέγης. Τα ορθογωνικά ανοίγματα εξομαλύνουν τον κυλινδρικό όγκο που δεσπόζει στο σημείο τομής των δύο κάθετων όψεων (από όπου διέρχεται και ο άξονας συμμετρίας). Μέσω των καθαρών σχημάτων και του λυτού διακόσμου έχει έναν ιδιαίτερα αυστηρό χαρακτήρα. Η θέση που τοποθετείται καθιστά αναγκαίο ο σχεδιασμός του να αντιπροσωπεύει το γενικό αίσθημα επιβολής και εντυπωσιασμού.

⁴⁵² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁵³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁵⁴ Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.168

4.3.3. Palazzine

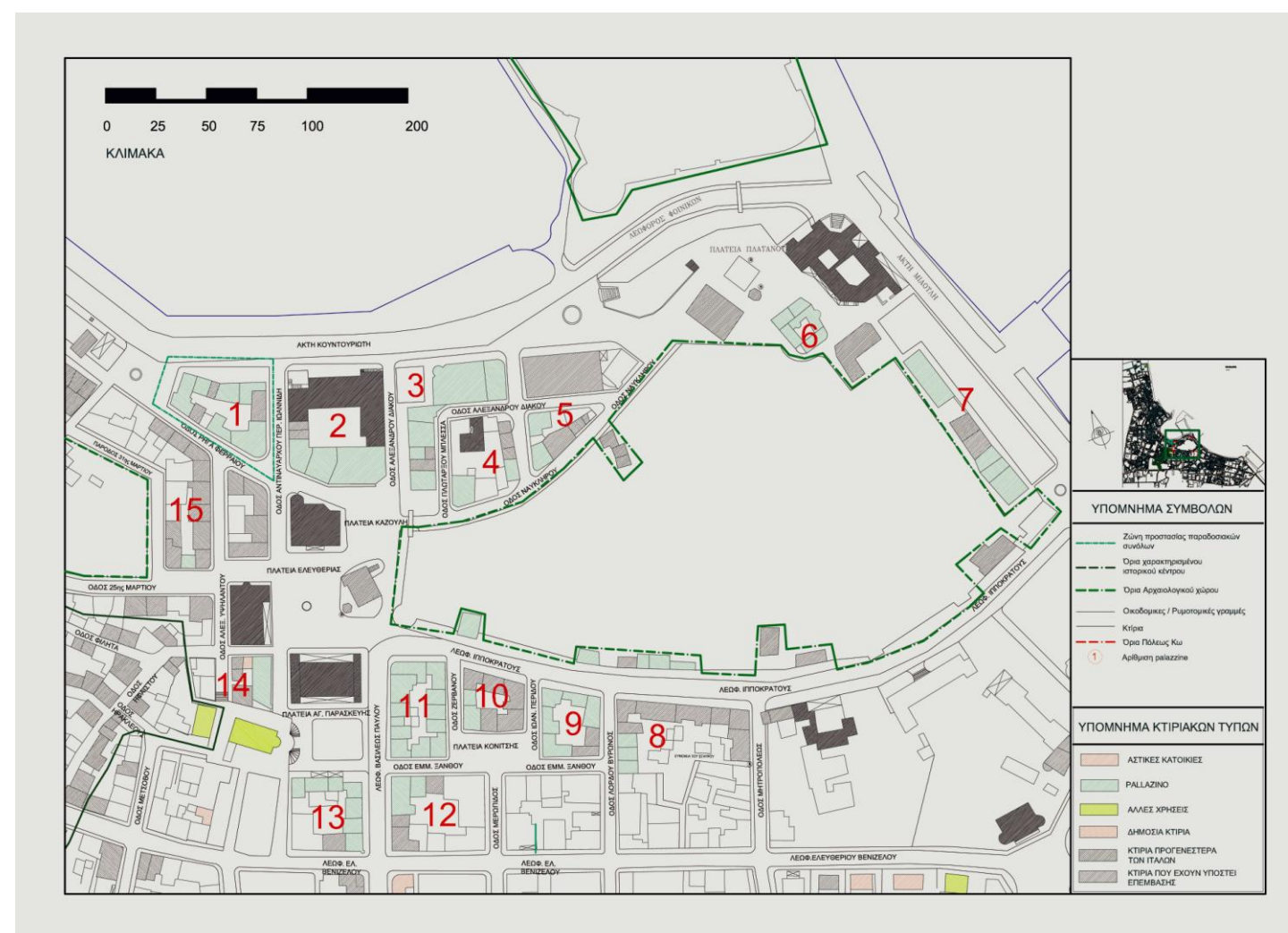
Τα κτίσματα που αναλύονται διεξοδικά στο §5.1. κατατάσσονται στον τύπο palazzine και η περαιτέρω ανάπτυξη θα αποτελούσε πλεονασμό.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

Έχουν καταγραφεί 104 κτίρια τέτοιου τύπου και παραθέτονται τα 74. Οι γενικές επεμβάσεις που παρατηρούνται αφορούν σε προσθήκη επιπλέον ορόφου, αναδιαμόρφωση ανοιγμάτων ισογείου, προσθήκη πρόχειρων στεγάστρων και επιμήκυνση εξωστών ορόφων. Παρουσιάζουμε κτίρια που έχουν διατηρηθεί αναλλοίωτα ή έχουν υποστεί μικρές αλλαγές αναλογικά με το μέγεθος και σε γενικό βαθμό η μορφολογία δεν παραμορφώθηκε.

Κτίρια τύπου palazzine που έχουν διατηρηθεί.

Για την παρουσία τους , έγινε μια ομαδοποίηση ανά οικοδομικά τετράγωνα. Το κάθε κτίσμα αναφέρεται σαν τμήμα του αντίστοιχου οικοδομικού τετραγώνου που παρουσιάζεται και η φορά με την οποία καθορίζεται η αρίθμηση των τμημάτων είναι δεξιόστροφη. Η αρίθμηση των οικοδομικών τετραγώνων έχει γίνει από εμάς και δηλώνεται στο σχέδιο που ακολουθεί.

Εικόνα 17. Απόσπασμα από το γενικό ρυμοτομικό που εμφανίζεται η διάταξη των palazzine. Η κατάταξη γίνεται μέσω της παραπάνω σήμανσης.

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 1.

Εικόνα 175. Τμήμα 1.⁴⁵⁵ Παρατηρήσεις: Βρίσκεται σε περίοπτη θέση (το μεγαλύτερο τμήμα του είναι ορατό από την Ακτή Κουντουριώτη) και για αυτό αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα διαμόρφωσης μορφολογίας. Συνδυάζει σε υπέρμετρο βαθμό στοιχεία γοθτικού, ενετικού, βενετσιάνικου ύφους (όλα έχουν τις ρίζες τους σε χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του ύστερου Μεσαίωνα⁴⁵⁶), αλλά και αραβουργικά.⁴⁵⁷

Εικόνα 18. Τμήμα 2, 3, 4, 5.⁴⁵⁸ Παρατηρήσεις: στο τμήμα 3 παρατηρείται η τοποθέτηση της εισόδου υπό γωνία και έτσι όλη η πρόσοψη στρέφεται και μάλιστα καμπυλώνεται για να ενισχύεται το ενδιαφέρον αλλά και για εξοικονόμηση χώρου.

⁴⁵⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁵⁶ Παρίς Παπαθεοδώρου, *Οικοδομικά Υλικά και Τεχνικές στη Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου*, έκδοση Δήμου Ροδίων, Δ/σης Προστασίας Μεσαιωνικής Πόλης, Ρόδος 2003, σ.46

⁴⁵⁷ Είναι δύσκολο να κατατάξουμε με απόλυτο τρόπο τα διάφορα μορφολογικά στοιχεία στους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς από όπου απορρέουν. Δηλαδή, τα οξυκόρυφα παράθυρα παρατηρούνται στην αρχιτεκτονική του ύστερου Μεσαίωνα της Κεντρικής Ευρώπης η οποία δάνεισε στοιχεία στο γοθτικό ρυθμό αλλά εμφανίζονται και στον ανατολικό χώρο από όπου επηρέασαν την αρχιτεκτονική των μουσουλμανικών κτισμάτων που βρίσκονταν ήδη στην περιοχή της Κω. Καταλήγουμε, έτσι, σε μια θεωρεία κατά την οποία τα διάφορα στοιχεία που διαμόρφωναν την μορφολογία αντιμετωπίζονταν ως σύνολο και όχι μεμονωμένα. Στην περίπτωση των οξυκόρυφων ανοιγμάτων, ανάλογα με τα στοιχεία που συνδυάζονται και τον τρόπο που τοποθετούνται, άλλοτε αποσκοπούν να δίνουν μια ευρωπαϊκή χροιά, άλλοτε να παραπέμπουν στο βενετσιάνικο ύφος, άλλοτε να τονίζουν την ιπποτική εποχή (κομμάτι της ιταλικής ιστορίας που εμπεριέχεται στην σκηνογραφία) και άλλοτε να αποπνέουν έναν αέρα ανατολής. Σκοπός τους ήταν η δημιουργία μιας πολυπολιτισμικής εντύπωσης που απορρέει υποσυνείδητα από το σύνολο και όχι από το έκαστο στοιχείο. Αυτός ο τρόπος αντιμετώπισης της μορφολογίας, σε γενικό επίπεδο, ίσως να είναι και ο λόγος που τόσα παράταιρα στοιχεία λειτουργούν πολλές φορές εναρμονισμένα.

⁴⁵⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 2.

Εικόνα 19. Τμήματα 1,2 και 3.⁴⁵⁹ Παρατηρήσεις: Επανάληψη της πολυγωνικής ανάπτυξης της τυπολογίας για δημιουργία επιπλέον όψης υπό κλίση στα τμήματα που βρίσκονται σε γωνιές οικοδομικών τετραγώνων. Η πλάγια όψη στο τμήμα 1 τονίζεται από την δημιουργία εσοχής ενώ στο τμήμα 3 η πλάγια όψη τονίζεται από την δημιουργία προεξοχής (εξώστης). Ο διάκοσμος είναι αρκετά περιορισμένος (κλασικίζουσα συμμετρική ανάπτυξη των ανοιγμάτων σε ζώνες, ορθογωνικά ανοίγματα σε ορόφους που εξισορροπούν με τις καμάρες της στοάς στο ισόγειο και τον κυλινδρικό εξώστη).⁴⁶⁰

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 3.

Εικόνα 20. Τμήμα 1, 2, 3, 4 επί της Αλεξάνδρου Διακού.⁴⁶¹ Παρατηρήσεις: Βλέπουμε πως τα κτίσματα πιο κοντά στο παραλιακό μέτωπο παρουσιάζουν ένα πιο ανάλαφρο ύφος ενώ τα ενδότερα έχουν πιο επιβλητικό, βαρύ και απολυταρχικό χαρακτήρα.

Εικόνα 179. Τμήμα 4,2 επί της οδού Μπλέσσα (οπίσθια όψη).⁴⁶²

⁴⁵⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁶⁰ Οι στοές αντιπροσωπεύουν το μεσογειακό στοιχείο. Η διαμόρφωση του εξώστη με τον ημισφαιρικό «τρούλο» παραπέμπει στο εξωτικό στοιχείο.

⁴⁶¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 180. Τμήμα 5(πίσω όψη) και 6.⁴⁶³

Οικοδομικό τετράγωνο No 4.

Εικόνα181. Τμήμα 1, 2 και 3.⁴⁶⁴ Παρατηρήσεις: Στο τμήμα 1 έχουμε το στοιχείο ανάπτυξης υπό γωνία. Στο τμήμα 2 και 3, τα στέγαστρα αποτελούν προσθήκη.

Οικοδομικό τετράγωνο No 5.

Εικόνα 21. Τμήμα 1 και 2.⁴⁶⁵ Παρατηρήσεις: Οι ακμές αποφεύγονται και το τμήμα 1 παρουσιάζει κάμψη, στο σημείο τομής των δύο πλευρών, ενώ το τμήμα 2 αναπτύσσεται υπό γωνία (στρέψη όλης της κάτοψης).

⁴⁶² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.
⁴⁶³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.
⁴⁶⁴ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Οικοδομικό τετράγωνο No 6.

Εικόνα182. Τμήμα 1, 2 και 3.⁴⁶⁶ Παρατηρήσεις: Η χρήση τρούλου παραπέμπει στο εξωτικό στοιχείο όπως και η στοά με τις καμάρες, παρόλο που το στοιχείο της στοάς αποτελεί και στοιχείο της μεσογειακής αρχιτεκτονικής.

Εικόνα183. Τμήμα 4.⁴⁶⁷ Παρατηρήσεις: Ο ξύλινος εξώστης δίνει ένα ανατολίτικο ύφος. Γενικά, η χρήση κυρίαρχων αραβουργικών χαρακτηριστικών, σε αυτό το συγκρότημα, οφείλεται στην τόνωση του ισλαμικού-εξωτικού στοιχείου που κυριαρχεί στην περιοχή.⁴⁶⁸

Οικοδομικό τετράγωνο No7.⁴⁶⁹

Εικόνα184. Τμήμα 1,2,3 και 4.⁴⁷⁰ Παρατηρήσεις: Βρίσκονται επί της Foro Italico και παρουσιάζουν, όπως όλα τα palazzine που βρίσκονται σε παραλιακό μέτωπο, έντονα βενετσιάνικο, ενετικό και αραβουργικό μορφολογικό χαρακτήρα.

⁴⁶⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.
⁴⁶⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.
⁴⁶⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.
⁴⁶⁸ Το συγκρότημα βρίσκεται στην πλατεία Πλατάνου, που αποτελούσε το παλιό επίκεντρο της πόλης. Ενισχύεται έτσι το οθωμανικό στοιχείο σε αυτήν ενώ γύρω από την Piazza del Fascio υπερισχύει ένα ύφος ποιο εκλεκτικιστικό και ευρωπαϊκό. Πρόκειται για ένα έξυπνο στρατηγικό τέχνασμα. Προσπαθούν να διαφοροποιηθούν από τον προηγούμενο κατακτητή στο μυαλό των κατοίκων με έναν υποσυνείδητο τρόπο.
⁴⁶⁹ Πρόκειται για το οικοδομικό τετράγωνο που εξετάζουμε στο §5.
⁴⁷⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 8.

Εικόνα 185. Τμήμα 1, 2 και 3 αντίστοιχα.⁴⁷¹ Παρατηρήσεις: Διαμορφώνονται σε συνεχές σύστημα δόμησης. Τα τμήματα 1 και 3 διαμορφώνονται με βάση τον κάθετο άξονα συμμετρίας που διέρχεται από το μέσο του τμήματος 2.

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 9.

Εικόνα 186. Τμήμα 1,2 και 3.⁴⁷² Παρατηρήσεις: Η ανάπτυξη της μορφολογίας μέσα από το ίδιο αρχιτεκτονικό κράμα στοιχείων, συμμετρική διαμόρφωση σε ζώνες, διαφοροποίηση ανοιγμάτων ανά επίπεδο και επιβλητικό ύψος. Μεταξύ των τμημάτων 1 και 2 παρατηρείται η χρήση μικρού κίονα στη διαμόρφωση τοξωτών ανοιγμάτων που βρίσκονται σε εσοχή και περικλείονται από μια μεγαλύτερη τοξωτή ζώνη. Στοιχείο που ενισχύει το ενδιαφέρον σε αυτές τις αυστηρές όψεις.

Εικόνα 22. Τμήμα 4,5 και 1(επί της Λεωφόρου Ιπποκράτους).⁴⁷³ Παρατηρήσεις: Συμμετρική διαμόρφωση ανοιγμάτων σε ζώνες. Διαφοροποίηση ισογείου και ορόφου τονίζοντας τη διαφορετική χρήση. Παρουσιάζουν κοινά μορφολογικά στοιχεία αλλά το τμήμα 4 έχει πιο εκλεκτικιστικό ύψος και πιο πλούσιο διάκοσμο.

⁴⁷¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁷² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁷³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 10.

Εικόνα 23. Τμήμα 1,2.⁴⁷⁴ Παρατηρήσεις: Επαναλαμβάνεται η συμμετρική ανάπτυξη σε οριζόντιο ή κατακόρυφο επίπεδο.

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 11.

Εικόνα 189. Τμήμα 1,2.⁴⁷⁵ (Για το τμήμα 1: 1^η φωτογραφική αποτύπωση επί της Ιπποκράτους, 2^η επί της Ζερβάνου).⁴⁷⁶ Παρατηρήσεις: Το τμήμα 1 η πρόσοψη παρουσιάζεται με καμπύλη στην κάτοψη. Η μορφολογία παρουσιάζεται διαφοροποιημένη ανά επίπεδο για να τονίσει και να εξυπηρετήσει την εκάστοτε λειτουργία.

Εικόνα 190. Τμήμα 3,4,5 και 6⁴⁷⁷(επί της Ιπποκράτους). Παρατηρήσεις: Εμφανίζουν όμοια μορφολογική ανάπτυξη ανοιγμάτων και διακόσμου. Το τμήμα 5 αναπτύσσεται σε μεγαλύτερο ύψος και κοσμείται με διακοσμητικό μοτίβο αραβουργικών καταβολών.

⁴⁷⁴ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁷⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁷⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁷⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 191. Τμήμα 6,7,8.⁴⁷⁸ Παρατηρήσεις: Επιβλητικό ύψος, χρήση άξονα συμμετρίας για την διαμόρφωση των όψεων, μεγαλύτερη εσωστρέφεια στους ορόφους (κατοικίες). Το τμήμα 4, που βρίσκεται στην γωνία του οικοδομικού τετραγώνου παρουσιάζει πιο επιμελημένο και βαρύ διάκοσμο που σε συνδυασμό με το ύψος του (διαθέτει έναν παραπάνω όροφο), του δίνει ακόμα πιο επιβλητικό χαρακτήρα.

Εικόνα 192. Τμήμα 9,10,11 και 12.⁴⁷⁹ Παρατηρήσεις: Στο ισόγειο έχουμε την ίδια συμμετρική διάταξη ανοιγμάτων με ημικυκλικές απολήξεις (τμ. 9,10,11) και στον όροφο υπάρχει εναλλαγή των αυστηρών ορθογώνιων σχημάτων με καμπύλες. Το τμήμα 12 που τοποθετείται στην γωνία του οικοδομικού τετραγώνου παρουσιάζει πιο επιμελημένο διάκοσμο.⁴⁸⁰

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 12.

Εικόνα 193. Τμήμα 1 (1^η φωτ. αποτύπωση), τμήμα 2(2^η φωτ.: επί της Ξάνθου, 3^η και 4^η φωτ.: επί της Βασιλέως Παύλου).⁴⁸¹ Παρατηρήσεις: Ισχύουν τα συνήθεις στοιχεία της συμμετρικής ανάπτυξης σε ζώνες με βάση τις λειτουργίες και ο συνδυασμός των ίδιων ρυθμών. Υπάρχει μια σχετική λιτότητα στον διάκοσμο που δημιουργεί μια αυστηρότητα.

⁴⁷⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁷⁹ Οι διακοσμητικές κόγχες που είναι τοποθετημένες συμμετρικά στα ανοίγματα εξυπηρετούν και ως στέγαστρα. Με αυτόν τον τρόπο η μορφολογία υποτάσσεται στη λειτουργικότητα, βασικό χαρακτηριστικό του μοντερνισμού.

⁴⁸⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁸¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 13.

Εικόνα 194. Τμήμα 1,⁴⁸² 2,3, και 4.⁴⁸³ Παρατηρήσεις: Το τμήμα 1 βρίσκεται στη γωνία του οικοδομικού τετραγώνου έτσι παρουσιάζει το σύνθημα γνώρισμα της δημιουργίας καμπύλης στη γωνία του κτίσματος που είναι εκτεθειμένη. Αυτό δημιουργείται με την κατασκευή κυλινδρικού εξώστη που ενισχύει το εξωτερικό στοιχείο με τη μορφολογία του. Στα τμήματα 3 και 4 έχει γίνει προσθήκη δεύτερου ορόφου αλλά η μορφολογία δεν έχει υποστεί περαιτέρω αλλοιώσεις και έτσι το παραθέτουμε κατ' εξαίρεση.

Εικόνα 195. Τμήμα 5 και 6.⁴⁸⁴ Παρατηρήσεις: Στο τμήμα 5 ο διάκοσμος εμφανίζεται αρκετά πλούσιος. Υπάρχει η ανάπτυξη με συμμετρικότητα, στοιχείο κλασικίζον αλλά και η διαμόρφωση τμήματος με οξυκόρυφες απολήξεις (γοτθικό στοιχείο, εκλεκτικιστικό ύψος). Οι τοξωτές καμάρες εξισορροπούν τις έντονες ακμές του ορόφου και η στοά που δημιουργούν δίνει το μεσογειακό στοιχείο.⁴⁸⁵ Το διακοσμητικό μοτίβο αποτελεί στοιχείο εξωτισμού.

⁴⁸² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁸³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁸⁴ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁸⁵ Η χρήση στοών αποβλέπει και στην λειτουργία της κίνησης αφού παρατηρείται σε κτίσματα που βρίσκονται κυρίως γύρω από πλατείες ή κατά μήκος βασικών αξόνων (επί της Αλεξάνδρου Διάκου, της Πλατείας Καζούλη, της Πλατείας Αγ. Παρασκευής-εδώ-).

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 14.

Εικόνα 196. Τμήμα 1.⁴⁸⁶ Παρατηρήσεις: Η μορφολογία διαμορφώνεται σε δυο ζώνες. Ο όροφος παρουσιάζεται πιο εσωστρεφής(κατοικία) και πιο αυστηρός (ορθογωνικά ανοίγματα) ενώ στο ισόγειο τα μεγάλα ανοίγματα με τις τοξωτές απολήξεις (δίνουν μια αίσθηση πρόσκλησης) εξυπηρετούν τη λειτουργικότητα του καταστήματος. Υπάρχει μια μικρή καμπυλότητα της ακμής ,της εκτεθειμένης γωνίας.⁴⁸⁷

Οικοδομικό τετράγωνο Νο 15.

Εικόνα197.Τμήμα 1. Παρατηρήσεις: Αυστηρή και λιτή ,ορθογωνικά διαμορφωμένη, μορφολογία. Ο διάκοσμος του στηθαίου του εξώστη αποτελεί αραβουργικό στοιχείο.

Κτίσματα που βρίσκονται επί της Ιπποκράτους (Vialle del Fossatt) στα όρια με τον αρχαιολογικό χώρο.

Εικόνα 24. Τμήμα 1,2,3 και 4.⁴⁸⁸ Παρατηρήσεις: Σε όλα τα κτίσματα ,παρατηρείται η διαφορετική ανάπτυξη των ανοιγμάτων- του ορόφου και του ισογείου- λόγω των διαφορετικών λειτουργιών που στεγάζουν. Υπάρχει το στοιχείο της συμμετρίας και οι αναφορές σε αραβουργικά και ενετικά μορφολογικά στοιχεία.

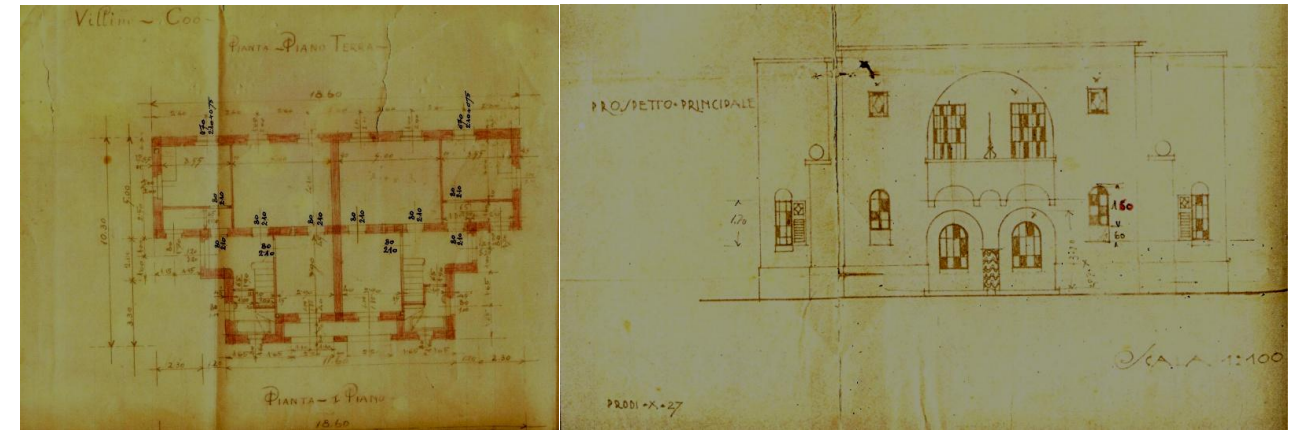
⁴⁸⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁸⁷ Αυτό το στοιχείο δίνει και την εντύπωση της συνέχειας της «γενικότερης διαδρομής κίνησης» στην πόλη.

⁴⁸⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

4.3.4.Villini

Παράδειγμα : 1.

Εικόνα 199και 200. Παράδειγμα τύπου villini. Κατοικίες Κυβερνητικών Υπαλλήλων επί της Βασιλέως Γεωργίου. Αρχιτεκτονικά σχέδια κάτοψης ισογείου και πρόσοψης.⁴⁸⁹

Τα σχέδια αναπαριστούν ένα συγκρότημα δύο κατοικιών κυβερνητικών υπαλλήλων στην προέκταση της Foro Italico. Τα σχέδια έχουν ταυτοποιηθεί με το υπάρχον ,ακόμα, κτίσμα. Αναλύοντας το σχέδιο της κάτοψης παρατηρούμε συμμετρική ανάπτυξη των δυο κατοικιών. Η είσοδος στο έναστο τμήμα πραγματοποιείται από την πλάγια όψη και δεν είναι εμφανής από την πρόσοψη. Αυτό το στοιχείο δείχνει την προσπάθεια μιας πιο εσωστρεφούς ανάπτυξης. Με την είσοδο στην κατοικία βρισκόμαστε σε έναν προθάλαμο γύρω από τον οποίο σε σχήμα Γ διαμορφώνονται οι κυρίως χώροι του ισογείου. Πρόκειται για τους κοινόχρηστους χώρους της Κατοικίας. Η κουζίνας βρίσκεται απέναντι από την είσοδο , η τραπεζαρία τοποθετείται ακριβώς δίπλα στα αριστερά (μεταξύ τους επικοινωνούν) και στην ίδια πλευρά βρίσκεται και η είσοδος για τον προθάλαμο του ξενώνα και του βοηθητικού χώρου του λουτρού του. Στα δεξιά βρίσκονται η σκάλα σε σχήμα Π ,με σφηνοειδή σκαλοπάτια, (που εξυπηρετεί στην κατακόρυφη διαδρομή κίνησης) και το κοινόχρηστο λουτρό⁴⁹⁰. Την κάτοψη του Α ορόφου δεν κατέστη δυνατό να την έχουμε στη διάθεσή μας αλλά είναι εμφανής ο τρόπος διαμόρφωσης των επιπέδων σε χρηστικές ζώνες. Στο ισόγειο βρίσκονται οι κοινόχρηστοι χώροι και στον Α όροφο οι πιο ιδιωτικοί (υπνοδωμάτια , λουτρό , αποθηκευτικός χώρος) έτσι περιορίζεται η πρόσβαση σε αυτούς(και πραγματοποιείται μόνο από την κάθετη διαδρομή κίνησης⁴⁹¹).

Η διάταξη της μορφολογίας της πρόσοψης φέρει έντονο το στοιχείο της καμπύλης ,σε αντίθεση με την τυπολογία που διαμορφώνεται αποκλειστικά από ορθογώνια σχήματα. Το στοιχείο της καμπύλης τοποθετείται ,δυναμικά, στο κέντρο και παρουσιάζει μια συμπληρωματική επανάληψη στον κατακόρυφο άξονα. Οι γενικοί όγκοι είναι ορθογωνικοί, αυστηροί και δίνουν την αίσθηση της στιβαρότητας. Αντίθετα, η τοξωτή απόληξη των ημι-υπαίθριων χώρων που διαμορφώνονται στο ισόγειο και στον Α όροφο , σε περασιά, δίνουν μια ένταση κίνησης προς τα πάνω αποδυναμώνοντας το γενικό βάρος. Ο τρόπος που τα σχήματα εναλλάσσονται σε ένα παιχνίδι συμπλήρωσης του ενός με του άλλου δίνει έναν ακόμα πιο ανάλαφρο και ενδιαφέρον χαρακτήρα στο κτίσμα και αποδυναμώνει την μονοτονία και την αυστηρότητα των βασικών όγκων. Οι κυρίως όγκοι διαμορφώνονται σε ένα ύψος , ιδιαίτερα άχαρο που αντισταθμίζεται από τα στοιχεία που βρίσκονται εκατέρωθεν του βασικού όγκου - σε χαμηλότερο ύψος- και στέφονται

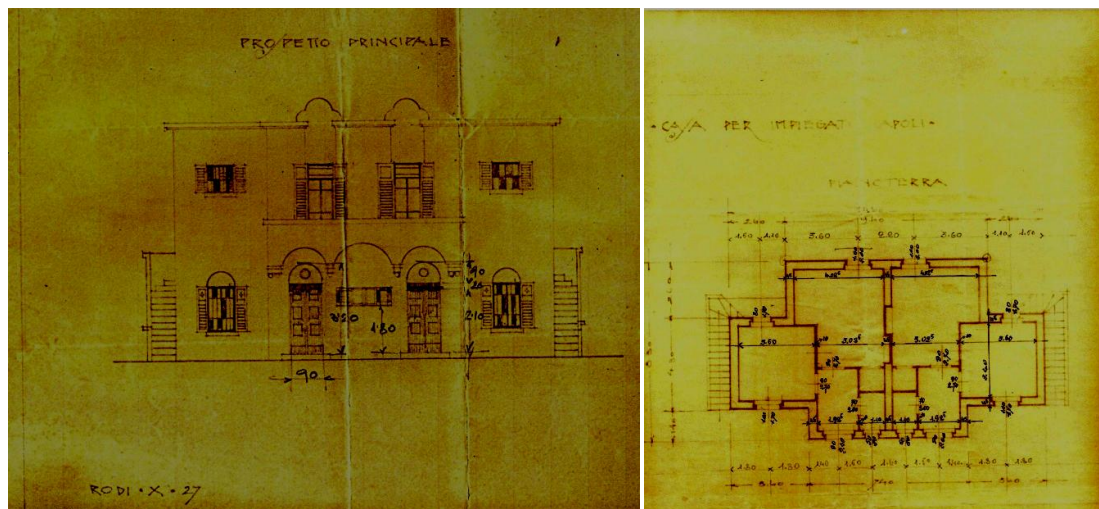
⁴⁸⁹ Πηγή: Ε.Ι.Α. Δήμου Κω. Αποτέλεσε πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

⁴⁹⁰ Η τοποθέτηση του λουτρού κάτω από τη σκάλα παρατηρείται και σε κατοικίες που εξετάζουμε στο §5.1.Η προσπάθεια των Ιταλών αρχιτεκτόνων για εξοικονόμηση χώρου σε συνάρτηση με την εξασφάλιση της λειτουργικότητας είναι αρχές που διέπουν τον μοντερνισμό.

⁴⁹¹ Η οριζόντια διαδρομή κίνησης εξυπηρετεί στους κοινόχρηστους χώρους ,άρα χρήση από την οικογένεια και τους επισκέπτες, ενώ η κάθετη διαδρομή κίνησης εξυπηρετεί στους πιο προσωπικούς χώρους , άρα χρήση και πρόσβαση μόνο από τους βασικούς χρήστες.

από σφαίρα.⁴⁹² Οι απολήξεις των παραθύρων του ισογείου είναι τοξωτές ενώ του ορόφου ορθογωνικές ώστε να τονίζεται το στοιχείο της αντίθεσης· βάση του οποίου αναπτύσσεται η τυπολογία.⁴⁹³ Η τοποθέτηση αυτών σε διάφορα εξυπηρετεί το παιχνίδι των σχημάτων που διέπει την όψη αλλά και την λειτουργικότητα.⁴⁹⁴ Ο κίονας που στηρίζει τις καμάρες που σχηματίζονται στο ισόγειο διαθέτει μοτίβο αραβουργικών καταβολών και δίνει μια εξωτική πινελιά. Σε γενικές γραμμές παρατηρείται λοιπόν η παραπομπή σε ενετικά μορφολογικά στοιχεία που διέπονται από τον κλασικίζοντα χαρακτήρα της συμμετρικής διάταξης. Διαμορφώνεται έτσι ένας επιβλητικός χαρακτήρας με εκλεκτικές αναφορές.

Παράδειγμα : 2.

Εικόνα 201. Πρόκειται για κατοικίες κυβερνητικών υπαλλήλων στο Μανδράκι, επί της Ακτής Κουντουριώτη. Η μορφολογική ανάπτυξη διέπεται από τα ίδια χαρακτηριστικά. Τα τρίλοβα ,δε, στην απόληξη του στηθαίου συναντώνται και σε άλλες τέτοιες κατοικίες και σε κτίρια δημόσιου χαρακτήρα.⁴⁹⁵ Τα σχέδια αντιστοιχούν στο κτίριο 6, από αυτά που διατηρούνται. **Εικόνα 25.**⁴⁹⁶ Η τυπολογική ανάπτυξη πραγματοποιείται επίσης σε ορθογώνιους χώρους, άνετους , με την τοποθέτηση των ανοιγμάτων να αποσκοπεί σε καλύτερες συνθήκες φωτισμού, αερισμού και φυσικού δροσισμού. Το συγκρότημα αυτό διαθέτει τέσσερις κατοικίες , δύο ανά επίπεδο συμμετρικά διαμορφωμένες.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

Παρουσιάζονται όλα τα κτίρια τύπου villini που εντοπίστηκαν και αναφέρεται κατάσταση διατήρησης στο καθένα.

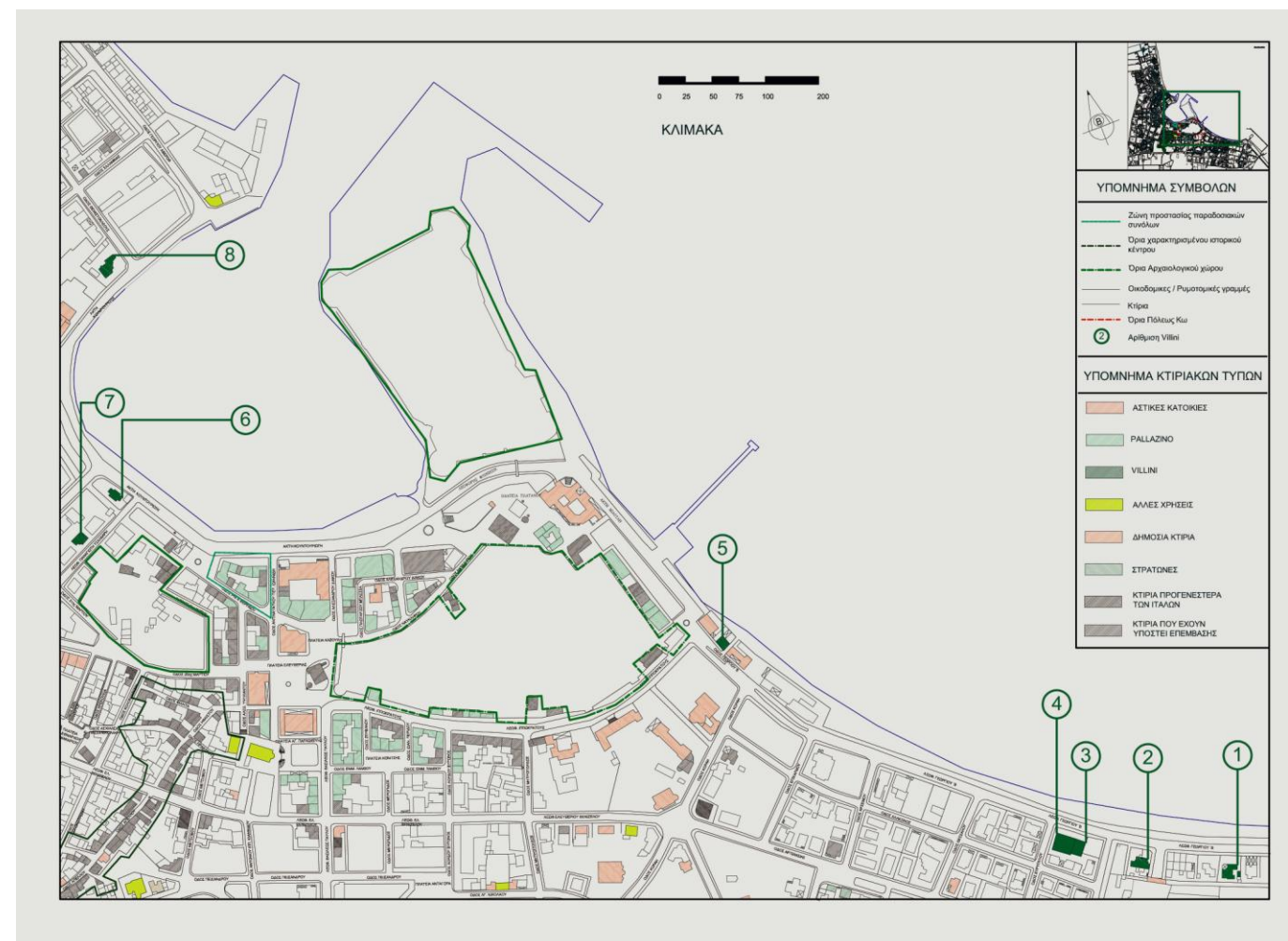
⁴⁹² Η στέψη στοιχείων με σφαιρικά σχήματα παρατηρείται σε πολλά κτίσματα palazzine, villini αλλά και δημόσια παραπέμποντας σε γοθτικές αναφορές.

⁴⁹³ Τα ορθογωνικά , αυστηρά ανοίγματα του υποδηλώνουν την ιδιωτική και πιο εσωστρεφή ανάπτυξη του ορόφου, σε σχέση με του ισογείου που το στοιχείο της καμπύλης δεν λειτουργεί τόσο απόλυτα και δίνει μια διάθεση πιο φιλόξενη.

⁴⁹⁴ Τα ανοίγματα που τοποθετούνται ψηλότερα αντιστοιχούν σε χώρους λουτρών και w.c. άρα βλέπουμε την ανάπτυξη της όψης σε συνάρτηση με την εξυπηρέτηση των λειτουργιών , χαρακτηριστικό γνώρισμα του μοντερνισμού.

⁴⁹⁵ Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτέλεσε πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

⁴⁹⁶ Πηγή: Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω. Αποτέλεσε πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

Εικόνα 202. Πρόκειται για απόσπασμα από το γενικό ρυμοτομικό , σπού έχει γίνει σήμανση και αρίθμηση όλων των κατοικιών τύπου villini που έχουμε καταγράψει.

Κτίρια τύπου villini που έχουν διατηρηθεί.

No.3/No.4

Εικόνα 203.⁴⁹⁷ Το κτίσμα τοποθετείται επί της Βασιλέως Γεωργίου. Στεγάζει δύο κατοικίες κυβερνητικών υπαλλήλων που διαμορφώνονται συμμετρικά. Παρατηρείται ο διαχωρισμός του ακάλυπτου χώρου και

η είσοδος στο καθένα απομονώνεται ήδη από την είσοδο στον κήπο μέσω της περίφραξης. Η συμμετρική ανάπτυξη τονίζεται με την μορφολογία μέσω του διακόσμου (οξυκόρυφη διακοσμητική ζώνη που διαμορφώνεται γύρω από τα ανοίγματα του εξώστη στον όροφο και η ακμή του διέρχεται

⁴⁹⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

από τον κάθετο άξονα συμμετρίας.) Τα ανοίγματα είναι ορθογωνικά ενώ στις εισόδους υπάρχουν φεγγίτες ημικυκλικής απόληξης για να αποφευχθεί η μονοτονία των ορθογωνικών και πολυγωνικών σχημάτων που διαμορφώνουν την όψη. Η συμμετρική τοποθέτηση σε συνδυασμό με τον μεγάλο και συνεχόμενο όγκο αποβλέπουν στην αίσθηση υπεροχής και επιβολής. Παρουσιάζεται έτσι ένα αυστηρό και απολυταρχικό ύφος που σκοπό είχε την παρουσίαση κύρους και ισχύος.

Εικόνα 204.⁴⁹⁸ Υπάρχει μια κάθετη διακοσμητική λεπτομέρεια (εσοχή) που αναπτύσσεται κάτω από τον εξώστη, δίπλα στη είσοδο, με κυματοειδή τελείωμα στο πάνω μέρος και αντιπροσωπεύει το αραβουργικό στοιχείο. Είναι διακριτικό όσον αφορά στο μέγεθός του αλλά τοποθετείται κοντά στην είσοδο. Με τον τρόπο αυτόν είναι εμφανές αλλά δεν κυριαρχεί. Η συμμετρικότητα, που γενικά χαρακτηρίζει την όψη και απορρέει από τον κλασικισμό, προδίδει την τάση επιβολής του ρασιοναλισμού με προσεκτική επιλογή των στοιχείων που υπερτονίζονται κάθε φορά για την πρόκληση του αντίστοιχου αισθήματος.

No 2.

Εικόνα 205.⁴⁹⁹ Πρόκειται για το παράδειγμα που αναλύουμε στα σχέδια παραπάνω (βλ. Εικόνα 138 και 139).

Εικόνα 26,27 και 28.⁵⁰⁰ Κάποια ανοίγματα έχουν αναδιαμορφωθεί και τα κουφώματα έχουν αντικατασταθεί με νέα σε καθολικό βαθμό. Στις γωνίες παρατηρούνται σχηματισμοί εκλεκτικιστικού χαρακτήρα προσαρμοσμένα στην περίφραξη.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁴⁹⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁰⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁰¹ Η περίφραξη του ιδιωτικού ακάλυπτου χώρου εμφανίζεται σε όλους τους τύπους κατοικιών (στις λαϊκές με μικρότερη συχνότητα) με εξαίρεση τα palazzine που δεν διαθέτουν λόγω ανάπτυξής τους στον όροφο. Υπάρχει ωστόσο μια μορφολογική ομοιότητα στον τρόπο ανάπτυξης στις λαϊκές και αστικές κατοικίες. Πολύ πιο σύνθετη -μορφολογικά- παρουσιάζεται στα villini: όπου το κτιστό τοίχιο εμφανίζεται σημειακά και με πιο κομψά χαρακτηριστικά και η πλήρωση του μεγαλύτερου μέρους γίνεται με μεταλλικά κικλιδώματα. Πηγή φωτογραφίας: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

No 7.

Εικόνα 206 και 29.⁵⁰² Η συγκεκριμένη κατοικία villini βρίσκεται επί της οδού Τσαλδάρη (Via delle Terme) μεταξύ της ακτής Κουντουριώτη και της 25^{ης} Μαρτίου. Στεγάζει δύο κατοικίες που αναπτύσσονται οριζόντια (μια ανά επίπεδο). Έτσι η σκάλα τοποθετείται εξωτερικά και οι εισοδοί βρίσκονται στο πλάι και σημαίνονται από την δημιουργία στεγαστρου τοξωτού σχήματος. Τα ανοίγματα είναι ορθογωνικά και μεγάλων διαστάσεων (αναφορικά με τα ανοίγματα άλλων τύπων κατοικιών). Στο ισόγειο κάτω από τη σκάλα υπάρχει ένα κυκλικό άνοιγμα (ιδιαίτερα μικρό) που αντιστοιχεί σε χώρο w.c. Σχηματίζονται ορθογωνικές κορνίζες που διατρέχουν τα ανοίγματα και η χαρακτηριστική οριζόντια ζώνη κυκλικής διατομής περιμετρικά του στήθαιου. Διατηρείται σε μεγάλο βαθμό η αυθεντική του μορφή και στο πλατύσκαλο των

σκαλοπατιών που οδηγούν στην είσοδο του κήπου αναγράφεται η ημερομηνία κατασκευής «1936». Υπάρχει υψομετρική διαφορά του δρόμου και της στάθμης του εδάφους της κτηματικής μερίδας με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται ακόμα πιο επιβλητικό και να διαθέτει και πιο προνομιακή θέση παρόλο που δεν βρίσκεται ακριβώς μπροστά στην ακτή.

No 6.

Εικόνα 30.⁵⁰³ Αντιστοιχεί στο 2^ο παράδειγμα σχεδίων που παραθέτουμε παραπάνω. Διακρίνουμε τη συμμετρική διαμόρφωση της πρόσοψης και την γενική ορθογωνική διάπλαση των όγκων. Το δεύτερο χαρακτηριστικό εξισορροπείται από την συμπληρωματική ανάπτυξη των ημικυκλικών ανοιγμάτων του ισόγειου και του κάτω μέρους του εξώστη αλλά και από τα

⁵⁰² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁰³ Πηγή φωτογραφίας: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

τρίλοβα που κοσμούν το στηθαίο (όλα τα καμπύλα στοιχεία τοποθετούνται στον όγκο που προεξέχει, συμμετρικά). Η περίφραξη αποτελείται από κτιστά κομψά ραβδοειδή στοιχεία και η πλήρωση γίνεται με κιγκλιδώματα. Το ύψος της περίφραξης είναι ψηλότερο από το σύνθητες λόγω της τοποθεσίας του.

Εικόνα 209.⁵⁰⁴ Παρουσιάζεται η Νότια όψη που διαμορφώνεται η σκάλα ανάβασης στον όροφο. Παρατηρούμε την διαμόρφωση ορθογωνικών όγκων και την προσπάθεια εξομάλυνσης τους μέσω του τρίλοβου του στηθαίου. **Εικόνα 210.**⁵⁰⁵ Η Δυτική όψη (πίσω όψη) διαμορφώνεται με τον ίδιο συμμετρικό τρόπο με την πρόσοψη αλλά απουσιάζουν οι καμπύλες στους όγκους. Εμφανίζονται σημειακά στα ημισφαιρικά στοιχεία διακόσμησης και στην κυματοειδούς μορφολογία αντιστήριξη του εξώστη. **Εικόνα 211.**⁵⁰⁶ Λεπτομέρεια από την μορφολογία της αντιστήριξης του εξώστη (της πρόσοψης) την διαμόρφωση της εισόδου.

No 1.

⁵⁰⁴ Πηγή φωτογραφίας: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁰⁵ Πηγή φωτογραφίας: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁰⁶ Πηγή φωτογραφίας: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 31 και 32.^{507 508} Το παραπάνω κτίσμα βρίσκεται επί της Βασιλέως Γεωργίου και στεγάζει μόνο μια κατοικία. Χαρακτηρίζεται από την τοποθέτηση της εισόδου υπό γωνία δημιουργώντας μια πολυγωνική εσοχή στην κάτοψη του ισόγειου και των ορόφου(που ταυτίζονται). Αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα και είναι η πλέον απομακρυσμένη και προνομιά όλων. Η είσοδος –πέρα από τον ίδιο τον τρόπο που διαμορφώνονται οι όγκοι- σημαίνεται και από την δημιουργία τοξωτού εξώστη που τοποθετείται στον Ά όροφο (στην εσοχή των τοίχων και λειτουργεί και ως στέγαστρο) αλλά και από την ανύψωση της στάθμης (ο χώρος ανυψώνεται μπροστά από την είσοδο σε ομοιόμορφο σχήμα με τον εξώστη). Ο Β όροφος παρουσιάζει μικρότερη δόμηση και δημιουργείται έτσι ένας περίοπτος ελεύθερος χώρος που εξυπηρετεί ως βεράντα.⁵⁰⁹ Τα πολυγωνικά και ορθογωνικά σχήματα κυριαρχούν και μόνο κάποια κυκλικά ανοίγματα στον Β όροφο προσθέτουν το στοιχείο της καμπύλης. Παρατηρείται η ανάπτυξη κάθετων στοιχείων (στις ακμές του κτιρίου) ως το ύψος του τελικού δώματος, που αντιστοιχούν στον κάθετο φέροντα οργανισμό, ενώ τα οριζόντια στοιχεία που έρχονται κάθετα σε αυτά αποτελούν την προέκταση των δοκαριών που τους αντιστοιχούν. Αυτό εξηγείται είτε ως προδιάθεση οριζόντιας επέκτασης, της δόμησης, του Β ορόφου είτε ως διατήρηση των στοιχείων να να παίξουν κάποιο ρόλο στην ανάπτυξη της μορφολογίας. Στην περίπτωση της δεύτερης εκδοχής θα μπορούσαν να επιδράσουν δίνοντας ακόμα πιο επιβλητικό ύψος αλλά και ως παραπομπή στο μεσογειακό στοιχείο⁵¹⁰. Παρόλα αυτά είναι γεγονός πως δίνουν μια αίσθηση «προστασίας» του αδόμητου χώρου του Β ορόφου, μοιάζουν να εξασφαλίζουν την ιδιωτικότητα του (διαμορφώνοντας μεγάλα κενά που δεν εμποδίζουν την θέα των χρηστών. Τα ανοίγματα διαμορφώνονται ορθογώνια, στην πλειοψηφία τους, σε διάφορα μεγέθη για να καλύπτουν τις ανάγκες του εκάστοτε χώρου και τα ελάχιστα κυκλικά αντιστοιχούν σε χώρους λουτρού και w.c.Ο χαρακτήρας του μοντερνισμού αποδίδεται άριστα (η όποια μορφολογία εξυπηρετεί την λειτουργία) και τα μόνα διακοσμητικά στοιχεία είναι οι εσοχές που περιγράφουν τα ανοίγματα και η περιμετρική ζώνη –ορθογώνιας διατομής που διατρέχει το στηθαίο του τελικού δώματος.⁵¹¹

No 8.

Εικόνα 214.⁵¹² Τοποθετείται επί της Ακτής Κουντουριώτη (στη Βόρεια πλευρά του λιμένα) και στεγάζει δύο κατοικίες, διαμορφωμένες ανά επίπεδο. Η είσοδος στην 1^η, που τοποθετείται στο ισόγειο, γίνεται από το μέσω του κυρτού όγκου που περιβάλλεται από τους εκατέρωθεν κοίλους. Η είσοδος στην κατοικία του ορόφου βρίσκεται στο πίσω μέρος και η κάθετη διαδρομή κίνησης επιτυγχάνεται από μια τοξωτή κλίμακα με σπειροειδή πατήματα. Οι βαριοί και επιβλητικοί όγκοι που αναπτύσσονται «κυματιστά» στην πρόσοψη, αποπνέουν μια υπεροχή που ενισχύεται από το διακοσμητικό στοιχείο

⁵⁰⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁰⁸ Δεν κατέστη δυνατή η καλύτερη λήψη λόγω της ανάπτυξης των φυτών του κήπου.

⁵⁰⁹ Έχει γίνει προσθήκη στον Β όροφο συμπληρωματικού σχήματος με της πολυγωνικής εσοχής.

⁵¹⁰ Αποδίδουν ένα χαρακτηριστικό της λαϊκής αρχιτεκτονικής μέσα από μια νέα εκδοχή-τυπολογικά αλλά και ως προς τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής.

⁵¹² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

(τριγωνικών απολήξεων) που στέφει το στηθαίο. Τα ορθογώνια ανοίγματα διατηρούν την αυστηρότητα και μόνο αυτά που αντιστοιχούν στον εξώστη της κυρτής επιφάνειας έχουν ημικυκλική απόληξη. Παρατηρείται η χρήση αεραγωγών για τον αερισμό των χώρων χρήσης λουρτού και w.c. που διαμορφώνονται στην απόληξή τους με μια πλαστικότητα (στοιχείο παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.) Η μορφολογία έχει υποστεί μικρές επεμβάσεις που αφορούν στην αντικατάσταση κάποιων κουφωμάτων του ισογείου.

Εικόνα 215.⁵¹³ Διαφαίνεται η «κίνηση» που επιτυγχάνεται από τον τρόπο που διαμορφώνεται το περίγραμμα των όγκων (εναλλαγή ευθειών και καμπύλων) αλλά και η αυστηρή και «απολυταρχική» διαμόρφωση των υπολοίπων όψεων που αντιτίθεται στην πιο ανάλαφρη πρόσοψη.

No 5.

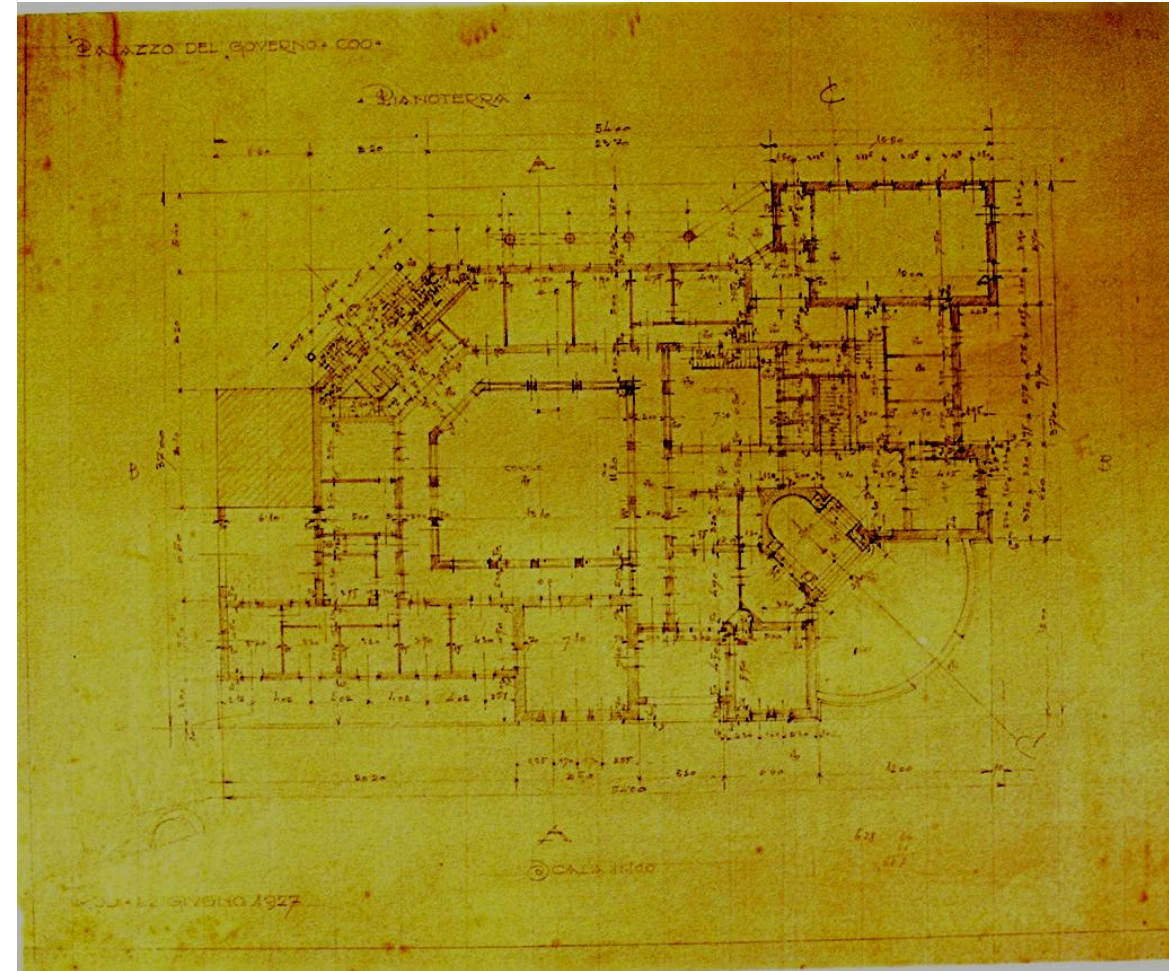
⁵¹³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 216.⁵¹⁴ Πρόκειται για την εξωτερική κατοικία του δημάρχου που βρίσκεται στην Foro Italico (Ακτή Μιαούλη) στα όρια της γραμμής αιγιαλού (ιδιαίτερα προνομαχική θέση). Διαμορφώνεται σε δύο επίπεδα, με μικρότερη δόμηση στον όροφο (που συνεπάγεται την διαμόρφωση δυο μακρόστενων προσβάσιμων χώρων –κάθετων μεταξύ τους- που λειτουργούν ως βεράντες). Οι γενικοί όγκοι είναι ορθογώνιοι και η αίσθηση στιβαρότητας, που προσδίδουν, εξισορροπείται από τα μεγάλα ημικυκλικής απόληξης ανοίγματα, των όψεων αλλά και της στοάς. Ο άξονας συμμετρίας, βάση του οποίου διαμορφώνονται τα ανοίγματα της πρόσοψης, μετατοπίζεται προς τα δεξιά.

Εικόνα 217 και 33.⁵¹⁵ Οι κατόψεις διαμορφώνονται σε σχήμα Γ, δημιουργώντας έναν «προστατευμένο» κήπο στο πίσω μέρος (προς τη θάλασσα) κατά μήκος του οποίου τοποθετείται η στοά. Αυτή η εσωστρεφής ανάπτυξη της τυπολογίας και της δημιουργίας καμαρόσκεπων ανοιγμάτων στη στοά προσδίδει μεσογειακό χαρακτήρα που εναρμονίζεται πλήρως με τον περιβάλλοντα χώρο. Το εξωτερικό στοιχείο δίνεται στην πρόσοψη από την απόληξη της διακοσμητικής ζώνης που περιγράφει το ορθογώνιο άνοιγμα αλλά και από την χρήση ανάλογων φυτών στη διαμόρφωση του κήπου (φοίνικες συμμετρικά με το άνοιγμα της περιφράξης). Η εκλεκτικιστική προσέγγιση της πρόσοψης συμπληρώνεται από τα τρίλοβα που στέφουν το στηθαίο.

4.3.5. Δημόσια κτίρια

Παράδειγμα: 1

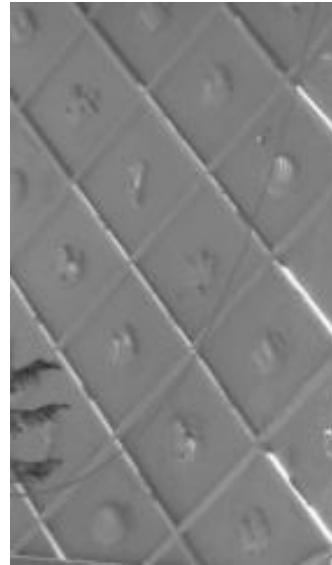
Εικόνα 219.⁵¹⁶ Βλέπουμε την κάτοψη του ισογείου του Διοικητικού Μεγάρου (περιόδου Mario Lago). Κάτω δεξιά διακρίνουμε την είσοδο που διαμορφώνεται πλάγια. Στο σημείο αυτό σχεδιάζεται περίφραξη τοξωτή που αγκαλιάζει την τεθλασμένη όψη. Δεύτερη καμπύλη δημιουργείται συμπληρωματικά, στο εσωτερικό του προθάλαμου, δίνοντας μια αίσθηση κυλινδρικού όγκου. Ο προθάλαμος οδηγεί στους δυο κάθετους ορθογώνιους χώρους (με δύο απομονωμένους που σχεδιάζονται τετράγωνοι). Στον δεξιά χώρο τοποθετείται η κλίμακα που εξυπηρετεί στην κάθετη διαδρομή κίνησης. Οι χώροι αυτοί επικοινωνούν με τον διάδρομο που πλασιώνει το αίθριο. Εκ διαμέτρου αντίθετα τοποθετείται άλλη μια είσοδος σε τεθλασμένη όψη. Και οι δύο

⁵¹⁴ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵¹⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵¹⁶ Πηγή: Ε.Ι.Α.Α. Δήμου Κω. Αποτελέσει πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Τα άνωθεν σχέδια μας χορηγήθηκαν μετά από αίτηση το 2012.

Νηπιαγωγείο Asilo: Αρ.18

Εικόνα 222 και 223.⁵¹⁸ Ανεγέρθηκε το διάστημα διακυβέρνησης του Mario Lago.⁵¹⁹ Ορθογώνιοι όγκοι κατασκευάζονται περιμετρικά ενός αίθριου. Η είσοδος τοποθετείται υπό γωνία και σημαίνεται από την διαμόρφωση μιας καμπύλης στοάς με χαμηλή κιονοστοιχία⁵²⁰ η οποία αγκαλιάζει ένα ψηλότερο κυλινδρικό όγκο(που έχει χρήση προθάλαμου). Στην απόληξη του όγκου αυτού έχουμε την δημιουργία ενός τοξωτού στοιχείου που διαμορφώνεται με πλαστικότητα και στηρίζει την καμπάνα(εξυπηρετεί τις ανάγκες του σχολείου).⁵²⁰ Τα ανοίγματα είναι ορθογωνικά, συμμετρικά τοποθετημένα. Η εναλλαγή των καμπύλων και των ορθογώνιων όγκων εμφανίζεται και στην πλάγια όψη επί του λιμένος σε μια προσπάθεια αναίρεσης της αυστηρότητας και της μονότονης σχεδίασης. Το κτίσμα αναπτύσσεται σε ένα επίπεδο.

Εικόνα 224.⁵²¹ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θεματολογία του μοτίβου που διακοσμεί την κάθετες επιφάνειες που περικλείουν την είσοδο, στην πρόσοψη. Αναπαριστούν θέματα φυτών και παιδικών παιχνιδιών (μπάλα, τρομπέτα και αλογάκι).

Νηπιαγωγείο: Αρ.19

Εικόνα 34.⁵²² Παρουσιάζεται αρκετά μικρότερο και λιγότερο επιμελημένο, υποθέτουμε πως εξυπηρετούσε τις υποβαθμισμένες συνοικίες (βρίσκεται επί της οδού Αμερικής-συνοικία Πουζουκτά). Δεν έχουμε στοιχεία για την χρονολογία κατασκευής του αλλά υποθέτουμε πως συμπίπτει με την περίοδο ανέγερσης των λαϊκών κατοικιών. Είχε ως αρχική χρήση κοινού λουτρού⁵²³

⁵¹⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵¹⁹ Έτος κατασκευής 1935. Όπως αναφέρεται και στο §4.1.2.1.,σ.27.

⁵²⁰ Από τον προθάλαμο γινόταν η χρήση της καμπάνας (κρούση) εξυπηρετώντας καθημερινά στις ανάγκες του σχολείου (σήμανση αρχή και τέλους των ωρών διδασκαλίας-παιχνιδιού).

⁵²¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵²² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2013.

⁵²³ Αναφορικά με την πληροφορία για την αρχική του χρήση, στηριχτήκαμε σε προφορικές μαρτυρίες που φροντίσαμε όμως να διασταυρώσουμε.

Κατοικία φύλακα Ανθόκηπου: Αρ.20

Εικόνα 225 και 226 και 227.⁵²⁴ Μέσα από την γενικότερη ιδέα διαμόρφωσης του αστικού ιστού ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που δόθηκε με το Ρυθμιστικό Σχέδιο του '34, ήταν αυτό της κηπούπολης. Διαμορφώθηκαν κάποιοι τέτοιοι χώροι (π.χ. ο χώρος που συνορεύει με τον Καθολικό Ναό), ένας από αυτούς ήταν και η γωνία του οικοδομικού τετραγώνου που περιβάλλεται από την Ακτή Κουντουριώτη, την οδό Μ.Αλεξάνδρου και την οδό Ηροδότου. Κατασκευάστηκε έτσι και μια λαϊκή κατοικία που

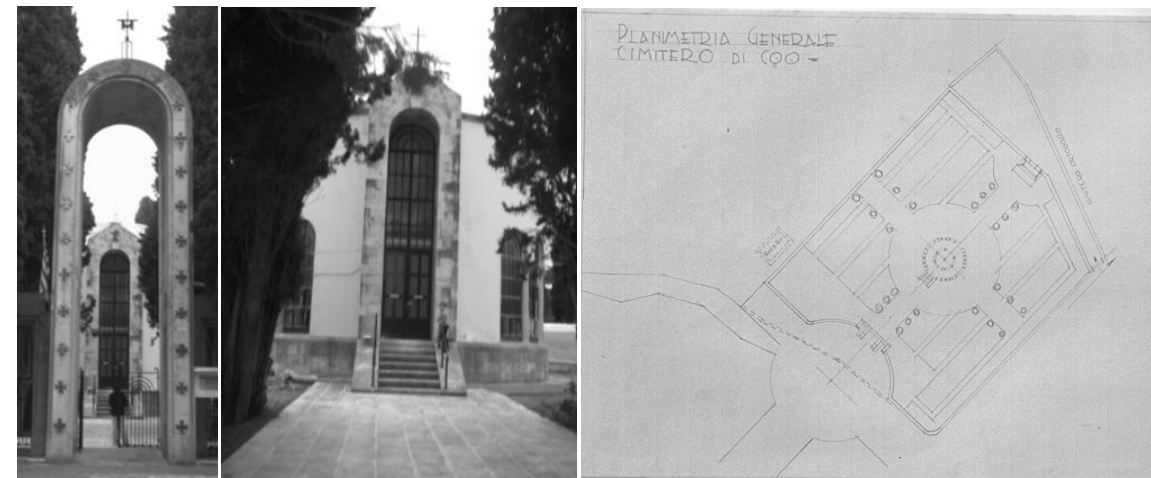

στέγαζε τον φύλακα του διαμορφωμένου χώρου. Λόγω χρήσης την παραθέτουμε εδώ. Βλέπουμε μια κατοικία με κάτοψη σχήματος Γ, και προσαρμοσμένη στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική(πλαστικότητα απόληξης δώματος και αεραγωγού, ταινία που διατρέχει την απόληξη της πρόσοψης με τριγωνικές εσοχές στο κάτω μέρος). Υπάρχουν ωστόσο και κάποια αραβουργικά στοιχεία που προσδίδουν τον ανάλογο εξωτισμό(εσοχή περιμετρικά του παραθύρου με τριγωνική απόληξη, διαμορφωμένη από την ένωση δύο τόξων).

Εικόνα 35.⁵²⁵ Παρατίθεται και μέρος της περίφραξης, που μορφολογικά χαρακτηρίζει μια πλαστικότητα(παραπομπή στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική) πιθανότατα λόγω της τοποθεσίας της (κοντά στην συνοικία Πουζουκτά).Η διαμόρφωση έχει αλλάξει αλλά παραμένει χώρος πρασίνου.

Τμήμα 2

Ναός Καθολικού Κοιμητηρίου: Αρ.16

Εικόνα 229, 230⁵²⁶ και 231.⁵²⁷ Τοποθετείται στην πρώτη περίοδο. Βλέπουμε πως η κάτοψη είναι κυκλικού σχήματος. Υπάρχει μια συμμετρική ανάπτυξη (προοπτική) της εισόδου της περίφραξης και της εισόδου του Καθολικού Ναού. Στην είσοδο της περίφραξης τοποθετείται στοιχείο ιδιαίτερου ύψους (και ημικυκλικής απόληξης) τονίζοντας την αυστηρότητα και την σημασία

⁵²⁴ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2013.

⁵²⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵²⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵²⁷ Πηγή: Ε.Ι.Α.Α. Δήμου Κω. Αποτελέσει πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Το άνωθεν σχέδιο μας χορηγήθηκε μετά από αίτηση το 2012.

του χώρου. Το ίδιο συμβαίνει και στην διαμόρφωση της εισόδου του Ναού, με στοιχείο ίδιων αναλογιών και μορφολογίας να προεξέχει τονίζοντας την. Η χρήση της καμπύλης μεταφέρεται και στη μορφολογία με τις απολήξεις των ανοιγμάτων. Η τριγωνική απόληξη του όγκου που προεξέχει αποτελεί ένα έντονα γραμμικό στοιχείο που διέρχεται από τον άξονα συμμετρίας και εξισορροπεί την μορφολογική διάταξη.⁵²⁸

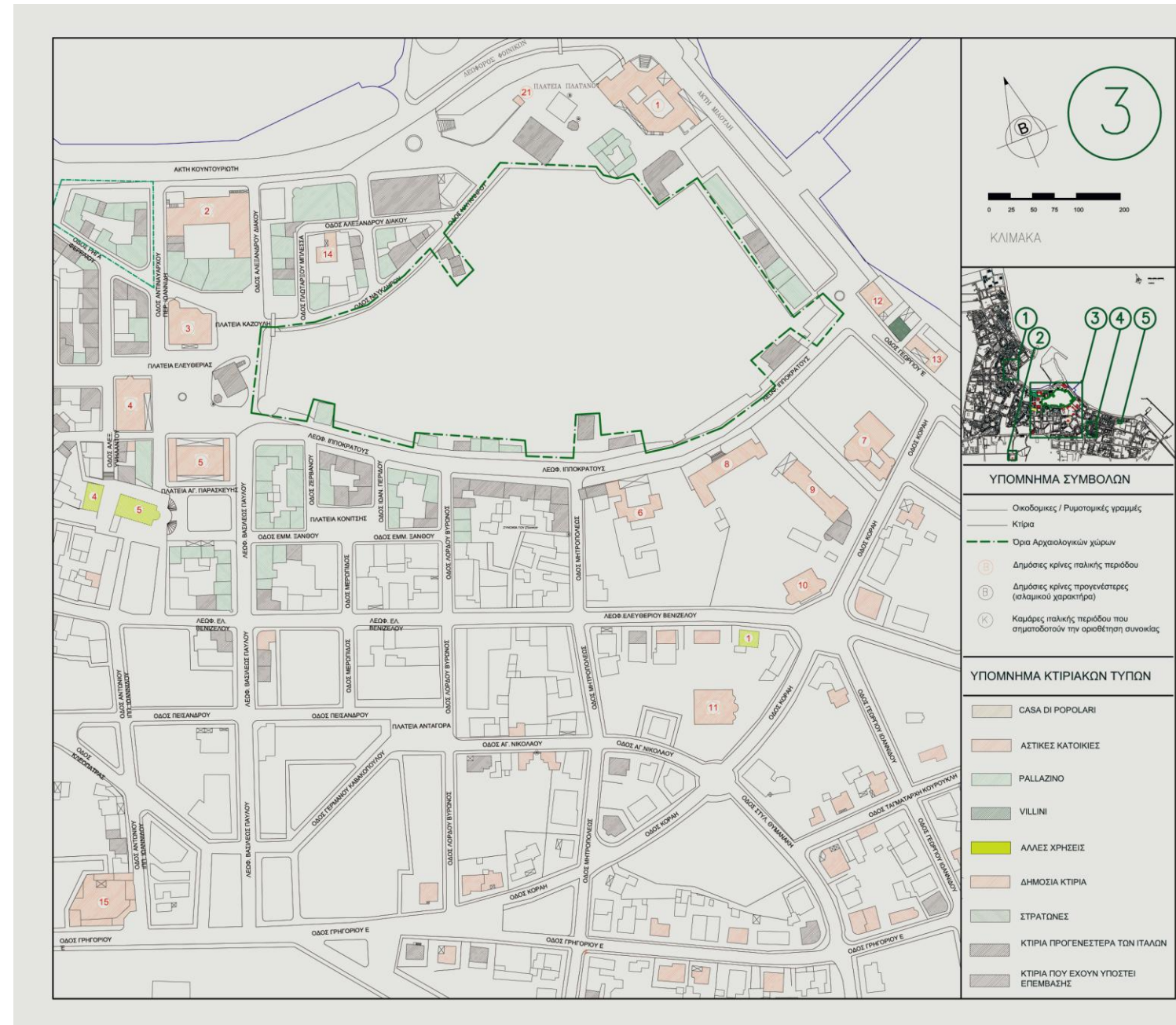
Κατοικία φύλακα Καθολικού Κοιμητηρίου: Αρ.17

Εικόνα 232, 36 και 234.⁵²⁹ Αποτελείται από δύο ορθογωνικούς όγκους με δύο εισόδους στον καθένα. Ο ένας αναπτύσσεται μακρόστενα και ο άλλος πιο τετραγωνισμένα, δημιουργώντας ενιαία κάτοψη σχήματος Γ. Δημιουργείται ένας στεγασμένος χώρος κατά μήκος του πρώτου όγκου και οι εισοδοί τοποθετούνται με τον ίδιο τρόπο (μια πλάγια και μια κεντρικά). Όλα τα ανοίγματα είναι ορθογωνικά εκτός της κύριας εισόδου του τετραγωνισμένου χώρου και του ανοίγματος που βρίσκεται σε περασιά με αυτήν. Η στέγαση πέρα από τον χρηστικό ρόλο παραπέμπει στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική ενώ η οξυκόρυφη εσοχή στην οποία τοποθετείται η κύρια είσοδος έχει ενετικό χαρακτήρα. Η πίσω όψη του κτίσματος είναι σε περασιά με την περίφραξη.

Εικόνα 235.⁵³⁰ Πρόκειται για την οξυκόρυφη εσοχή. Βλέπουμε και ένα ακόμα διακοσμητικό στοιχείο, τον κιονίσκο που τοποθετείται μεταξύ των παραθύρων(παραπομπή σε βενετσιάνικο ύφος).

Τμήμα 3

Εικόνα 236. Απόσπασμα από το γενικό ρυμοτομικό με αρίθμηση των Δημοσίων Κτιρίων ,στο Τμήμα 3.

⁵²⁸ Όπως αναγράφει αφιέρωμα που τοποθετείται στο χώρο: «εις μνήμην των 103 Ιταλών Αξιωματικών θυμάτων της Ναζιστικής θηριωδίας», τοποθετήθηκε το 2003. Το παραθέτουμε για να τονίσουμε πως ουσιαστικά και οι δύο πλευρές ήταν υπόδουλες στο φασιστικό καθεστώς.

⁵²⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2013.

⁵³⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Διοικητήριο: Αρ.1

Εικόνα 237, 238, 239.⁵³¹ Τοποθετείται στην πρώτη περίοδο (επί διακυβέρνησης Mario Lago).⁵³² Πρόκειται για την πιο σύνθετη τυπολογική και μορφολογική ανάπτυξη. Βρίσκεται στην πιο περίοπτη θέση και διαθέτει εξαιρετικά εκλεκτικιστικό ύφος. Χαρακτηρίζεται από ορθογωνικούς όγκους που στην σύνθεσή τους δημιουργούν εσοχές και προεξοχές (μέσω των διαστάσεων και του ύψους τους). Η διαμόρφωση της όψης που δημιουργεί ο κάθε όγκος είναι διαφορετική (πάντα με βάση κάποιο άξονα συμμετρίας). Παρουσιάζεται πλήθος ανοιγμάτων διαφόρων μεγεθών και σχημάτων που αποτελούν παραπομπές σε όλα τα αρχιτεκτονικά στυλ που συνθέτουν το «νέο» αρχιτεκτονικό κράμα. Τα κυματοειδή και τρίλοβα διακοσμητικά στοιχεία των στηθαιών κορυφώνουν τον εκλεκτικιστικό χαρακτήρα. Έχουμε όλα τα συνήθη χαρακτηριστικά (στοά με κιονοστοιχία, δημιουργία εσωτερικού αίθριου, τοποθέτηση εισόδου υπό κλίση και τονισμός μέσω της ανύψωσης της στάθμης

του ισογείου, διάταξη όμοιων παραθύρων σε ζώνες, πλήθος διαφορετικών διακοσμητικών ζωνών να περιβάλλουν τα ανοίγματα, επένδυση τμημάτων με αμυγδαλόπετρα ή πωρόλιθο). Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την δημιουργία θόλου με νευρώσεις (καταβολή βυζαντινή⁵³³ και χρήση επί ύστερο Μεσαίωνα⁵³⁴ και γοτθικό στυλ) αλλά και του θόλου (που στην παρούσα χρήση αντιπροσωπεύει το εξωτερικό στοιχείο) στον προθάλαμο την εισόδου που τοποθετείται υπό γωνία. Το τριγωνικής απόληξης στοιχείο που δημιουργείται πάνω από το άνοιγμα του εξώστη και το περιβάλλει (με το αραβουργικό διακοσμητικό μοτίβο) παρουσιάζεται με τον ίδιο τρόπο στο Ξενοδοχείο Gelsomino. Τέλος το αίθριο και η στοά παραπέμπουν στην μεσογειακή αρχιτεκτονική.

⁵³¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵³² Ανεγέρθηκε το 1927-1928, με σχέδια που αποδίδονται στον Di Fausto. Υπέστη κάποιες τροποποιήσεις το 1929 ενώ το 1935 αφαιρέθηκε ο κωνικός τρούλος (βρισκόταν στο ψηλότερο σημείο). Το ρολόι τοποθετήθηκε πολύ αργότερα, το 1942. Ζ.Ν.Τσιρπανλής, *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα 1912-1943, Αλλοτρίωση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου- Προγραμματικής Σύμβασης ΥΠΠΟ-ΤΑΠΑ, Δήμου Ρόδου, Ρόδος 1998, σ.σ.221-223*

⁵³³ Παρίς Παπαθεοδώρου, *Οικοδομικά Υλικά και Τεχνικές στη Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου*, έκδοση Δήμου Ροδίων, Δ/σης Προστασίας Μεσαιωνικής Πόλης, Ρόδος 2003, σ.42

⁵³⁴ Παρίς Παπαθεοδώρου, *Οικοδομικά Υλικά και Τεχνικές στη Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου*, έκδοση Δήμου Ροδίων, Δ/σης Προστασίας Μεσαιωνικής Πόλης, Ρόδος 2003, σ.46

Εικόνα 240 και 241.⁵³⁵ Πρόκειται για την όψη επί της πλατείας Πλατάνου που αντιστοιχεί στην είσοδο στο Δικαστικό Μέγαρο. Αρκετά πιο αυστηρό, έχουμε και πάλι την εμφάνιση στοάς με κιονοστοιχία, την συμμετρική διαμόρφωση και την τοποθέτηση των ανοιγμάτων σε ζώνες. Ορθογωνικοί όγκοι με το οριζόντιο στοιχείο υπό κλίση να μιμείται την κλίση του εδάφους και να τονίζει την είσοδο που τοποθετείται στην εσοχή των τοίχων. Στο τμήμα που φέρει την στοά, οι καμπύλες κυριαρχούν σε αντίθεση με τον άλλο όγκο, που έχει έναν ιδιαίτερα κλασικίζον χαρακτήρα (πιο αυστηρό).

Δημαρχείο: Αρ.2

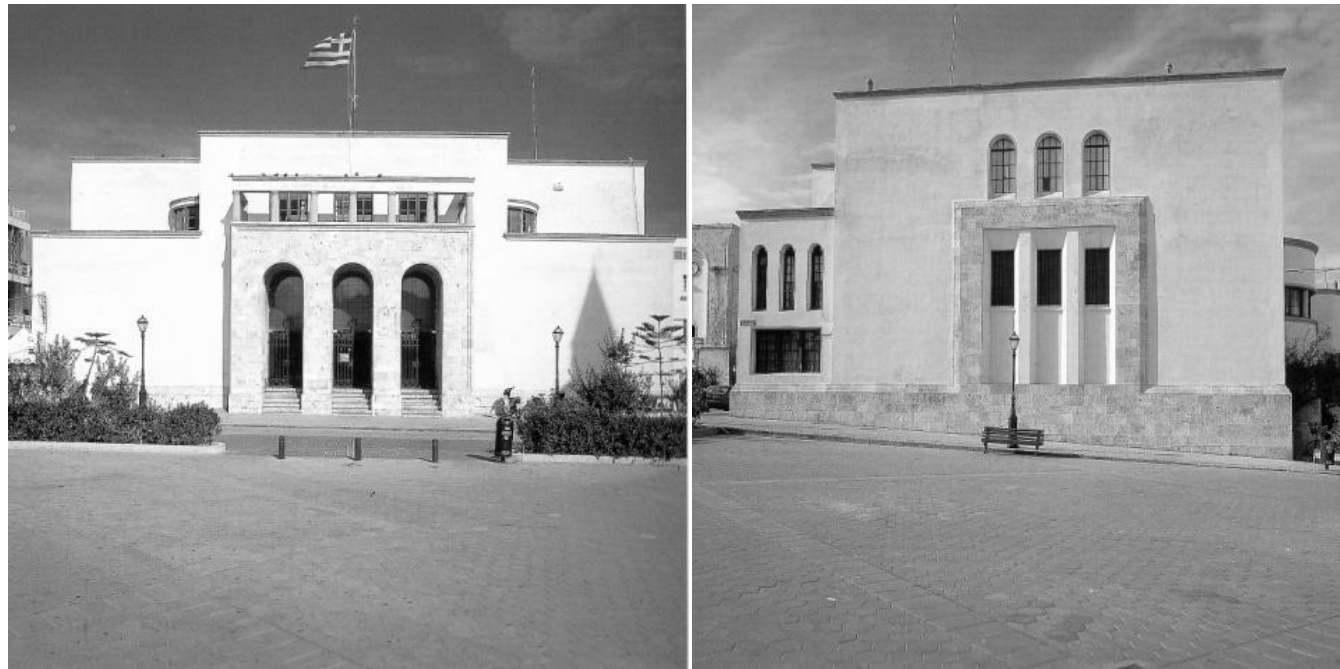

Εικόνα 242, 243 και 244.⁵³⁶ Είναι κτίσμα της πρώτης περιόδου και στέγαζε το δημαρχείο αλλά και την Banco di Sicilia. Τυπολογικά εμφανίζεται σύνθετο κτίσμα, αποτελείται από ορθογωνικούς όγκους και διαμορφώνεται σε τρία επίπεδα (διαφορετικής κάλυψης). Διαθέτει εσωτερικό αίθριο που περιβάλλεται από στοά με κιονοστοιχία (μεσογειακή αρχιτεκτονική). Η μορφολογία του φέρει αρκετά εκλεκτικιστικά στοιχεία (διαμόρφωση ανοιγμάτων, κυματοειδή απόληξη στηθαίου) ενώ ο ορθογωνικός όγκος που τοποθετείται στην γωνία λόγω του ύψους του μεταθέτει το κέντρο βάρους.

⁵³⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵³⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Μουσείο: Αρ.3

Εικόνα 245.⁵³⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα της περιόδου διακυβέρνησης De Vecchi.⁵³⁸ Κυριαρχούν οι ορθογωνικοί όγκοι και η συμμετρική ανάπτυξη των στοιχείων, που συνθέτουν τις όψεις, παραπέμποντας στο ν' απολυταρχικό χαρακτήρα της φασιστικής ιδεολογίας. Η τοποθεσία του (Νέα Πλατεία- Piazza del Fascio) αλλά και η χρήση του, αποτελούν τους παράγοντες που έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα. Το μνημειακό κτίσμα στεγάζει «ένα κομμάτι της Ιστορίας» και προβάλλει με υπεροψία και υπεροχή την παρουσία του κατακτητή. Στην πρόσοψη, (που προσανατολίζεται στην πλατεία), τα ανοίγματα τοποθετούνται στο μέσο του συνολικού μήκους και συμμετρικά. Παρατηρείται η «υποχώρηση» του όγκου, εκατέρωθεν του τμήματος που φέρει τα ανοίγματα, σε περασιά με τον, επίσης, ορθογωνικό όγκο που προεξέχει⁵³⁹ και δίνει έμφαση στο σημείο εισόδου. Η υπερήφανη στάση εκ μέρους του κατακτητή (που απορρέει από το γεγονός έκθεσης λειψάνων ρωμαϊκής τέχνης) συμπληρώνεται από την δημιουργία τριών ανοιγμάτων εισόδου μεγάλου ύψους. Το προεξέχον τμήμα λειτουργεί και ως βεράντα που σε συνδυασμό με τις άλλες δύο (που αναπτύσσονται συμμετρικά εκατέρωθεν μέσω της μικρότερης δόμησης στον όροφο) εξασφαλίζεται η πανοραμική θέα της πλατείας.⁵⁴⁰ Οι χώροι που οδηγούν στις βεράντες είναι ημικυκλικοί δίνοντας την αίσθηση, από πριν, της περιόπτης θέας που εξασφαλίζει η πρόσβαση σε αυτές. Η είσοδος τονίζεται και από την επένδυση με αμυγδαλόπετρα του προεξέχον όγκου. Τα ανοίγματα του ορόφου είναι ορθογώνια ενώ οι εισοδοί στο ισόγειο έχουν ημικυκλική απόληξη. Το μεσογειακό στοιχείο κάνει την εμφάνισή του μέσω των βεραντών (τυπολογικά) αλλά και των στοιχείων που περιγράφουν την κεντρική (μορφολογικά).

Εικόνα 246⁵⁴¹ Η νότια όψη παρουσιάζει δύο άξονες συμμετρίας (βάση ογκοπλαστικότητας κτιρίου). Στον ψηλότερα διαμορφωμένο έχουμε μια μορφολογική αντιστοιχία με την πρόσοψη.⁵⁴² Στον χαμηλότερο όγκο έχουμε την ανάπτυξη των ανοιγμάτων με παρόμοιο μορφολογικό τρόπο αλλά αντίστροφη αναλογία.⁵⁴³

Η πίσω όψη (προς τη θάλασσα, διαμορφώνεται από την προεξοχή χαμηλότερων καμπύλων όγκων και ανοιγμάτων ορθογώνων με οριζόντια ανάπτυξη.)⁵⁴⁴

⁵³⁷ Λόγω εργασιών αποκατάστασης δεν κατέστη δυνατή η επαρκής φωτογραφική λήψη. Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.156

⁵³⁸ 1936, Rodolfo Petracco.

⁵³⁹ Λειτουργεί και ως στέγαστρο για τα σκαλιά που οδηγούν στην διαμορφωμένη στάθμη του ισογείου αλλά και ως βεράντα στον όροφο αποδεικνύοντας την υποταγή της μορφολογίας στο λειτουργικό σχεδιασμό της κάτοψης. Βασικό χαρακτηριστικό του ρασιοναλισμού.

⁵⁴⁰ Τάση εκθειασμού της γενικής σκηνογραφίας της.

⁵⁴¹ Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943, εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ, Αθήνα 2002, σ.157

⁵⁴² Δημιουργείται οριζόντια επένδυση που σηματοδοτεί την στάθμη του ισογείου (συνεχίζει περιμετρικά του κτιρίου) και κατακόρυφα εγγράφει τα τρία ορθογωνικά ανοίγματα του ισογείου. Τα ανοίγματα του ορόφου τοποθετούνται σε περασιά με αυτά και έχουν ημικυκλική απόληξη.

⁵⁴³ Το αραβουργικό στοιχείο εμφανίζεται εδώ μέσω της τρίλοβης απόληξης των φεγγιτών.

Οικία του φασισμού (Casa del Fascio): Αρ.4

Εικόνα 247 και 248.⁵⁴⁵ Τοποθετείται στην δεύτερη περίοδο.⁵⁴⁶ Βρίσκεται στην Piazza del Fascio και κυριαρχεί το φασιστικό στυλ. Αναλύεται στο παράδειγμα 2.

Δημοτική Αγορά : Αρ.5

Εικόνα 249⁵⁴⁷ και 250.⁵⁴⁸ Το κτίσμα ανεγέρθηκε μεταξύ 1933-1935 και άρα ανάγεται οριακά στην πρώτη περίοδο. Τοποθετείται στην Piazza del Fascio. Διαθέτει μια απλοϊκή ορθογώνια κάτοψη που περιβάλλεται από αίθριο με κιονοστοιχίες (στοιχείο μεσογειακής αρχιτεκτονικής αλλά εξυπηρετεί και την χρήση- διαδρομή κίνησης). Η πρόσοψη και η πίσω όψη αναπτύσσονται με τον ίδιο τρόπο. Σε αντίθεση με την απλή και γραμμική κάτοψη, στην απόληξη του στηθαίου του δώματος δημιουργούνται ημικυκλικά τόξα ενώ στο μέσο ένα τμήμα ανυψώνεται για να ενισχύσει την αίσθηση της συμμετρικής διάταξης και να μειώσει την αναλογία μήκους/ύψους. Ακόμα, το τοξωτό άνοιγμα της στοάς που βρίσκεται στο μέσο είναι διευρυμένο αναφορικά με τα υπόλοιπα τμήματα της στοάς που είναι στις πλάγιες όψεις καλύπτονται με τρίριχτη στέγη (παραδοσιακή αρχιτεκτονική). Τα ανοίγματα είναι ορθογωνικά με ημικυκλική απόληξη. Αυτές οι «δαντελένιες» όψεις, που διακρίνεται έντονη η παρουσία των επαναλαμβανόμενων καμπύλων, εξισορροπούνται κάπως από την μεγάλη οριζόντια ανάπτυξη. Από την άλλη το χαμηλό ύψος του κάνει ακόμα πιο αισθητή την παρουσία των καμπύλων

⁵⁴⁴ Βελτιωτική μελέτη στο αντίστοιχο κτίσμα έχει γίνει από τον αρχιτέκτονα μηχανικό κ.Σιδερά η οποίος αναλύει διεξοδικά την τυπολογική και μορφολογική ανάπτυξη τεκμηριωμένη με τα αυθεντικά ιταλικά σχέδια του Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω.: Γ.Σιδεράς, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), Βελτιωτικές Επεμβάσεις στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κω, 2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.σ.84-93.

⁵⁴⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁴⁶ 1933, Bernabiti.

⁵⁴⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2009.

⁵⁴⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

διάκενων. Το κτίσμα έρχεται σε πλήρη αντίθεση , όσον αφορά το ανάλαφρο αίσθημα που δημιουργεί, με τα κτίσματα του Μουσείου και του Casa del Fascio.

Εικόνα 251.⁵⁴⁹ Πλάγια όψη. Εικόνα 252.⁵⁵⁰ Η δημιουργία ιδιαίτερα χαμηλών κίωνων στις κιονοστοιχίες οφείλεται πιθανότατα στο ότι γενικά οι κίονες αποτελούν ευπαθή φέροντα στοιχεία. Εξάλλου το συγκεκριμένο κτίσμα ανεγέρθηκε την περίοδο ακριβώς μετά τον μεγάλο σεισμό του '33.

Νοσοκομείο: Αρ.6

Εικόνα 253 ως 256.⁵⁵¹ Οι επεμβάσεις που έχει υποστεί το κτίσμα δεν καθιστούν δυνατή μια γενικότερη εικόνα. Το χαρακτηριστικό που πρέπει να αναφέρουμε ,είναι η περίφραξη που αναπτύσσεται όσο το ύψος του ισόγειου και διαμορφώνεται με ορθογωνικά κενά (ημικυκλικών απολήξεων) με πλήρωση από κιγκλιδώματα. Δημιουργείται έτσι η αίσθηση αίθριου στην πρόσοψη(επί της Ιπποκράτους). Μπροστά από την πρόσοψη διαμορφώνεται στοά που την θέση των κιονοστοιχιών αντικαθιστούν πεσσοί. Τα ανοίγματα (έχουν το χαρακτηριστικό σχήμα) των ορθογωνίων με ημικυκλική απόληξη, ορθογωνίων ή ημικυκλικών. Οι γενικοί όγκοι είναι επίσης ορθογωνικοί.

Καθολικός Ναός- Κατοικία Καθολικού Επισκόπου: Αρ.7

Εικόνα 257, 258 και 259 Κατατάσσεται στην πρώτη περίοδο. Το καμπαναριό διαμορφωνόταν αρκετά ψηλότερο με τριγωνική απόληξη αλλά μετά από την καταστροφή του (βομβαρδισμός του μετά το '45) κατασκευάστηκε διαφοροποιημένο. Διαμορφώνεται με μεγάλη επιμέλεια. Παρατηρείται η συνεχής εναλλαγή καμπύλων και γραμμικών στοιχείων (ο χώρος του ναού είναι σταυροειδής). Το ίδιο συμβαίνει και στις απολήξεις καθώς και στα ανοίγματα. Στην πρόσοψη, η είσοδος στον χώρο του Ναού(Α όροφος) τοποθετείται κεντρικά , η ανάβαση γίνεται από δύο γραμμικές σκάλες(συμμετρικές) που διαμορφώνονται παράλληλα στην όψη(προσδίδεται ένα επιβλητικό αίσθημα).

⁵⁴⁹ 1925.,Di Fausto, C.Buscaglione, R.Petracco.Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁵⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁵¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 260-262.⁵⁵² Ο χώρος που στεγάζει την κατοικία του επισκόπου διαμορφώνεται αριστερά της κύριας εισόδου, γύρω από ένα αίθριο. Το μεσογειακό στοιχείο ενισχύεται και μέσω της στοάς με κιονοστοιχία δύο επιπέδων (παράλληλα στην πρόσοψη). Η είσοδος τοποθετείται πλάγια , στον κυλινδρικό όγκο που διαμορφώνεται στην τομή των ορθογωνικών όγκων.

Γυμνάσιο Αρρένων: Αρ.8

Εικόνα 263 και 264.⁵⁵³ Κατατάσσεται στην πρώτη περίοδο⁵⁵⁴ και εμφανίζει μια εκλεκτικιστική προσέγγιση του ρασιοναλισμού. Διαμορφώνεται από ένα ενιαίο ορθογωνικό όγκο (έχει υποστεί προσθήκες κατ' επέκταση για τις ανάγκες του σχολείου). Αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα και τα ανοίγματα τοποθετούνται σε δύο οριζόντιες ζώνες συμμετρικά(ορθογώνια –παρουσιάζουν ημικυκλική απόληξη αυτά που αντιστοιχούν στον όροφο). Η είσοδος σημαίνεται από την προεξοχή χαμηλού ορθογωνικού όγκου (που λειτουργεί ως βεράντα στον όροφο)και από την ανύψωση της στάθμης του ισόγειου και από τα τρία οξυκόρυφα διακοσμητικά στοιχεία που στέφουν το σθηαίο του τελικού δώματος (παραπομπή σε γοθτικό στυλ).Έχουμε τρεις θύρες εισόδου σε σειρά που περιβάλλονται διακοσμητικές ζώνες τριγωνικής απόληξης(αραβουργικό στοιχείο). Η διακόσμηση –πέρα από τα στοιχεία που αναφέραμε- περιορίζεται στην κατακόρυφη εσοχή που περιβάλλει τα ανοίγματα.

Εικόνα 37⁵⁵⁵. Η πίσω όψη διαμορφώνεται με τον ίδιο τρόπο , με μια μεμονωμένη τριγωνική απόληξη που διέρχεται από τον άξονα συμμετρίας και μια θύρα ημικυκλικής απόληξης που οδηγεί στον προαύλιο χώρο.⁵⁵⁶ Τα ανοίγματα είναι ορθογώνια.

⁵⁵²

⁵⁵³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2009.

⁵⁵⁴ 1926-1928, Di Fausto, C.Buscaglione, R.Petracco.

⁵⁵⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁵⁶ Το μεσογειακό στοιχείο παρουσιάζεται κάπως πιο γενικευμένο μέσω του αίθριου που σχηματίζεται μεταξύ των κτισμάτων των γυμνασίων, του νοσοκομείου και του Casa Balilla.

Γυμνάσιο Θηλαίων: Αρ.9

Εικόνα 266-269.⁵⁵⁷ Ανάγεται στην πρώτη περίοδο και η ογκοπλαστική του ανάπτυξη ήταν καθαρά ορθογωνική. Ο τμήμα που διαμορφώνεται με καμπύλες καθώς και η στοά με τις κιονοστοιχίες είναι μεταγενέστερες προσθήκες. Παρατηρείται μορφολογική ανάπτυξη ίδιας λογικής με του γυμνασίου αρρένων. Αυτό το στοιχείο οφείλεται στο ότι αποτελούσαν ένα ενιαίο συγκρότημα. Διαθέτει τρία επίπεδα (ισόγειο και Α όροφος έχουν ίδια κάλυψη ενώ ο Β όροφος μικρότερη) ενώ διαθέτει και υπόγειο βοηθητικής χρήσης. Εκατέρωθεν της κύριας όψης, οι όγκοι προεξέχουν (η κάτωψη διαμορφώνεται σε σχήμα Π) και η σήμανση της ενισχύεται με τη δημιουργία στεγάστρου, την ανύψωση της στάθμης του ισογείου και η

οξυκόρυφη διακοσμητική ζώνη που τοποθετείται στην επιφάνεια του ορόφου. Τα ανοίγματα τοποθετούνται με τον ίδιο τρόπο αλλά παρουσιάζουν μεγαλύτερη πολυμορφία. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, έχει η διαμόρφωση των τρίλοβων διακοσμητικών απολήξεων του στηθαίου του Α

ορόφου. Στο γυμνάσιο αρρένων το αντίστοιχο στοιχείο παρουσιάζεται με οξυγονικές απολήξεις.⁵⁵⁸ Το κτίσμα τοποθετείται έτσι ώστε ο προαύλιος χώρος να επικοινωνεί με τον Καθολικό Ναό. Καθόλου τυχαίο αφού την επίβλεψη είχαν οι Ουρσουλίνες (καθολικές μοναχές).⁵⁵⁹

Κατοικία Φασιστικής Νεολαίας (Casa Balilla): Αρ.10

Εικόνα 38.⁵⁶⁰ Παρουσιάζει μεγάλη μορφολογική ομοιότητα με το κτίσμα του μουσείου. Θα έλεγε κανείς πως χρησιμοποιείται ακριβώς η ίδια λογική στην πρόσοψη αλλά αρκετά πιο απλουστευμένη εδώ και προσαρμοσμένη σε μια πιο ανάλαφρη διάθεση.⁵⁶¹ Υπάρχει ο κεντρικός ορθογωνικός όγκος και εκατέρωθεν του δημιουργούνται χαμηλότεροι με καμπύλη διαμόρφωση. Υπάρχει ένας μικρός όγκος σε περασιά με αυτούς που προεξέχει τονίζοντας την είσοδο και έχει μια ελαφρώς τοξωτή ανάπτυξη (στην κάτωψη του). Έχουμε και εδώ τρεις εισόδους και την ανύψωση της στάθμης του ισογείου. Ο διάκοσμος περιορίζεται μόνο στο (κυκλικής διατομής) γείσο της στέγης και της προεξοχής και στις -ανάλογου σχεδιασμού- ζώνες που διατρέχουν τις εισόδους. Η διατήρηση τριών εισόδων δίνει μια αίσθηση φιλοξενίας και το μέγεθός τους (όχι πολύ ψηλές-όχι χαμηλές) δηλώνει μια ήπια στάση, συμπληρωματικά και το κτίσμα συμβάλει στην προσπάθεια εξιταλισμού.

Ναός Αγ. Νικολάου: Αρ.11

⁵⁵⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁵⁸ Η μορφολογία αντικατοπτρίζει την χρήση. Καμπύλα στοιχεία στο γυμνάσιο θηλαίων και πιο αφύσ στοιχεία (τριγωνικά) στο γυμνάσιο αρρένων.

⁵⁵⁹ βλ. σ.28.

⁵⁶⁰ 1935. Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁶¹ Έτσι ώστε να είναι πιο προσφιλές στους νέους, να τονίζει τον απολυταρχικό χαρακτήρα αλλά να μην χαρακτηρίζεται από πομπώδες υπερψοφία και αποθαρρύνει ή εναντιώνει τους νέους.

Εικόνα 271 και 39.⁵⁶² Η αρχιτεκτονική προσέγγιση και εδώ χαρακτηρίζεται από το ύφος του ρασιοναλισμού. Η διαμόρφωση της εισόδου είναι όμοια με την είσοδο του μουσείου. Πέρα από τον τρούλο οι όγκοι είναι ορθογωνικοί. Το καμπαναριό αναπτύσσεται στο ύψος του τρούλου και με αποτελεί ένα κομψό στοιχείο που εξισορροπεί την αίσθηση του βάρους των υπολοίπων. Περιμετρικά δημιουργείται στοά με πεσσούς που στηρίζουν τα ανοίγματα ημικυκλικής απόληξης. Υπάρχει γενικά μια προσέγγιση σε καθαρά γεωμετρικά σχήματα και μια μορφολογική λιτότητα που προσαρμόζει την λογική των χριστιανικών εκκλησιών (βυζαντινή αρχιτεκτονική) στον χαρακτήρα του ρασιοναλισμού.

Ξενοδοχείο Gelsomino⁵⁶³ : Αρ.10

Εικόνα 40 και 41.⁵⁶⁴ Τοποθετείται επί της Foro Italico στα όρια της γραμμής αιγιαλού. Αντιστοιχεί στην πρώτη περίοδο επεμβάσεων (ανεγέρθηκε το 1928). Ιδιαίτερα εκλεκτικιστική προσέγγιση. Ο ενιαίος ορθογωνικός όγκος (τριών επιπέδων) αλλά και το -αναλογικά- μεγάλο μέγεθος των διακοσμητικών απολήξεων του στηθαίου και των ανοιγμάτων του ισόγειο, προσδίδουν το μνημειακό ύφος. Το ξενοδοχείο έπρεπε να εντυπωσιάζει ακριβώς όπως και τα υπόλοιπα δημόσια κτίρια. Το εξωτερικό στοιχείο αντιπροσωπεύεται από τα ανοίγματα του ισογείου και ο εκλεκτικιστικός χαρακτήρας από την συμμετρική διαμόρφωση των ανοιγμάτων και τις οξυκόρυφες διακοσμητικές απολήξεις. Με αντίστοιχο ύφος αναπτύσσετε και ο εξώστης. Στην πίσω όψη που βλέπει στο παραλιακό μέτωπο υπάρχει το στοιχείο της πέργκολας (μεσογειακός χαρακτήρας) που στηρίζεται από κάθετους κίονες από πωρόλιθο. Ομοίως, από πωρόλιθο, διαμορφώνονται και οι διακοσμητικές ζώνες που περιγράφουν τα ανοίγματα του ισογείου. Οι όψεις διαμορφώνονται, ανά δύο, όμοιες. Εικόνα 42.⁵⁶⁵ Παρουσιάζεται η ανάγλυφη διακοσμητική ζώνη από πωρόλιθο που εγγράφεται στην τριγωνική απόληξη (τοποθετημένη ακριβώς πάνω από το πρέκι) και αποτελεί αραβουργικό στοιχείο.

Λέσχη Αξιωματικών (Circolo Italia): Αρ.13

⁵⁶² Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁶³ Μτφ: Ξενοδοχείο Γιασεμί. Το γιασεμί δεν αποτελούσε ενδημικό φυτό, το μετέφεραν στην Κω οι Ιταλοί, για αυτό και έδωσαν το αντίστοιχο όνομα στο ξενοδοχείο.

⁵⁶⁴ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁶⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Εικόνα 43 και 44. Τοποθετείται επί της Foro Italico , επί του παραλιακού μετώπου. Κατατάσσεται στην πρώτη περίοδο (1928). Η ανάπτυξη της κάτοψης είναι σχήματος Γ, ενώ δημιουργείται και μια στοά που περικλείεται (στις δύο πλευρές) από τη δόμηση , σχήματος Π. Στη στοά η κιονοστοιχία αντικαθίσταται από πεσσούς. Το κτίσμα διαθέτει μόνο ισόγειο. Στην πρόσοψη ο άξονας συμμετρίας μετατοπίζεται προς τα αριστερά. Δημιουργείται ένας ημιπαίθριος χώρος που διαμορφώνεται με την ίδια αναλογία , πεσσών και τοξωτών ανοιγμάτων , με το αίθριο. Η δημιουργία της εσοχής τονίζει τις εισόδους (και πάλι τρεις) που είναι συμμετρικά τοποθετημένες (αντιστοιχεί μια ανά καμάρια). Οι εισοδοί φέρουν ημικυκλικούς φεγγίτες και τα υπόλοιπα ανοίγματα διαμορφώνονται ορθογωνικά. Το στοιχείο της καμπύλης εμφανίζεται και μέσω των τρίλοβων που ακολουθούν την διάταξη της πρόσοψης. Αποτελεί έτσι ένα δείγμα ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής με παραπομπές στο εκλεκτικιστικό ύφος και μορφολογικά συνάδει με την παραθεριστική κατοικία του δημάρχου που ανοικοδομείται ακριβώς δίπλα (στα αριστερά).

Εβραϊκή Συναγωγή: Αρ.14

Εικόνα 45,⁵⁶⁶ 46 και 47.⁵⁶⁷ Τοποθετείται χρονικά στην πρώτη περίοδο (1934) και βρίσκεται στο κέντρο της πόλης (στην συνοικία της Χώρας). Υπήρχε πληθυσμός εβραϊκής καταγωγής και φυσικά η στάση που κρατούσαν οι Ιταλοί απέναντί τους ήταν η ίδια που διατηρούσε και απέναντι στους Οθωμανούς και τους ορθοδόξους. Έτσι εξηγείται η τοποθεσία αλλά και η ύπαρξη. Έχουμε και εδώ την ορθογωνική ογκοπλαστική ανάπτυξη (ο χώρος λατρείας είναι σχεδόν τετράγωνος στην κάτοψη του) με εκλεκτικιστικές παραπομπές. Η είσοδος τοποθετείται συμμετρικά του κυβόσημου όγκου και σημαίνεται από την διακοσμητική προεξοχή (πωρόλιθοι) και τον ημισφαιρικό θόλο (αραβουργικό στοιχείο). Το εξωτερικό στοιχείο σημαίνεται και από το μοτίβο που δημιουργείται από τις ημικυκλικές διατομής ζώνες. Τέλος η τριγωνική απόληξη του σθηταίου ενισχύει την αυστηρότητα και τη σημασία της χρήσης. Το σύμβολο του εβραϊσμού τοποθετείται κάτω από την τριγωνική απόληξη προδίδοντας τη χρήση (ο διάκοσμος εξυπηρετεί την λειτουργία- χαρακτήρα ρασιοναλισμού). Η όψη επί της Αλεξάνδρου Διάκου (είσοδος βοηθητικού χώρου) δημιουργείται πιο λιτά με εκλεκτικιστικές ωστόσο αναφορές και πάλι (κιονίσκοι που παρεμβάλλονται μεταξύ των ανοιγμάτων του ορόφου, ημικυκλικές απολήξεις ανοιγμάτων, κορνίζα που διατρέχει τα ορθογώνια ανοίγματα του ισόγειου).

⁵⁶⁶ Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.154

⁵⁶⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Ζωοφυλάκιο(Το Χάνι): Αρ.15

Εικόνα 281, 48 και 283⁵⁶⁸ Τοποθετείται στην πρώτη περίοδο. Ενδιαφέρον προκαλεί η είσοδος της περίφραξης (ιδιαίτερα ψηλή για πλήρη απομόνωση). Το οξυκόρυφο σχήμα που περιγράφεται από διακοσμητικές ζώνες –κυκλικής διατομής-(που καταλήγουν σε χαμηλούς κίονες ενσωματωμένους στην τοιχοποιία) σε συνδυασμό με το κυματοειδές στοιχείο που προεξέχει στην απόληξη αντιπροσωπεύουν ένα μείγμα εκλεκτικισμού και αραβουργικού χαρακτήρα. Τα κτίσματα στο εσωτερικό διαμορφώνονται μορφολογικά και τυπολογικά σε αντιστοιχία με τις αστικές κατοικίες. Ωστόσο υπάρχουν αναφορές στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική (κατακόρυφα στοιχεί που κατασκευάστηκαν για να στηρίζουν ξύλινη πέργκολα).⁵⁶⁹

⁵⁶⁸ Διατηρείται σε άριστη κατάσταση και πλέον στεγάσει το Εκθεσιακό Κέντρο Νεότερης Ιστορίας και Ιταλικής Αρχιτεκτονικής.

⁵⁶⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

Χώρος φύλακα αρχαιολογικής περιοχής Ιπποτικού Κάστρου: Αρ.21

Εικόνα 49.⁵⁷⁰ Πρόκειται για την κατοικία του φύλακα του αρχαιολογικού χώρου του Κάστρου⁵⁷¹ (τοποθετείται δίπλα στην γέφυρα που συνδέει το κάστρο με την πλατεία Πλατάνου). Παρουσιάζει χαρακτηριστικά της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (πλαστικότητα απολήξεων στηθαίου) και αποτελεί παράδειγμα ιδιαίτερα απλοϊκής τυπολογίας και μορφολογίας. Έχει υποστεί αναδιαμόρφωση των ανοιγμάτων της πρόσοψης και δεν δύναται να την μελετήσουμε. Ωστόσο παρουσιάζει ομοιότητες με την κατοικία του φύλακα του ανθόκηπου (προσεγγίζονται και οι δύο απλοϊκά ως παραδείγματα λαϊκών κατοικιών).

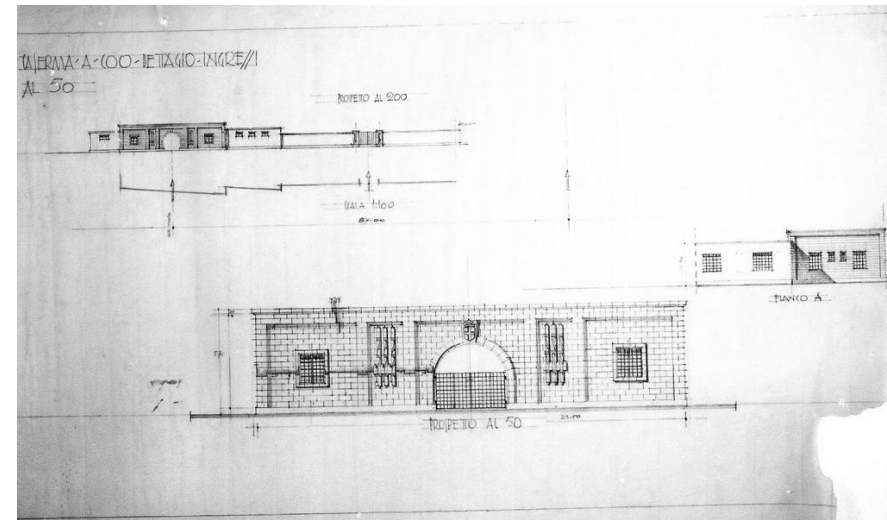
Εικόνα 50. Απόσπασμα του ρυμοτομικού με αρίθμηση των Δημόσιων κτισμάτων στους τομείς 2, 4 και 5.

⁵⁷⁰ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2013.

⁵⁷¹ Αναφορικά με την πληροφορία για την αρχική του χρήση, στηριχτήκαμε σε προφορικές μαρτυρίες που φροντίσαμε όμως να διασταυρώσουμε.

Τμήμα 4

Ιταλικό Στρατόπεδο (Cazerma): Αρ.14

Εικόνα 51.⁵⁷² Πρόκειται για το σχέδιο διαμόρφωσης της εισόδου στο στρατόπεδο και τις όψεις κτισμάτων που ανήκαν σε αυτό. Κατατάσσεται στην πρώτη περίοδο (1924-1926) και διατηρείται σήμερα μόνο τμηματικά.

Εικόνα 287-292.⁵⁷³ Το τμήμα που υφίστανται έως σήμερα έχει υποστεί πολλές επεμβάσεις. Παραθέτουμε ενδεικτικά τα καλύτερα διατηρημένα στην αρχική μορφή. Παρουσιάζουν ορθογώνιες κατόψεις, μικρό καθαρό ύψος και συνεχές σύστημα δόμησης. Τα ανοίγματα είναι ορθογώνια και η εξώθυρα της πίσω όψης, που οδηγεί σε μικρό κήπο, έχει ημικυκλική απόληξη. Τα μικρά

⁵⁷² Πηγή: Ε.Ι.Α.Α. Δήμου Κω. Αποτελέσει πηγή άντλησης πληροφοριών για την έρευνά μας, πρόκειται για αυθεντικά σχέδια της εποχής που έχουν υποστεί συντήρηση και αποτελούν ιστορικά τεκμήρια. Το άνωθεν σχέδιο μας χορηγήθηκε μετά από αίτηση το 2012.

⁵⁷³ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

ανοίγματα αποβλέπουν στην εξασφάλιση εξαερισμού του χώρου και τα κατακόρυφα στοιχεία τριγωνικής ανάπτυξης (2^η και 3^η φωτογραφία) αντιστοιχούν σε υδρορροές.⁵⁷⁴

Τμήμα 5

Στάδιο: Αρ.3

Εικόνα 52.⁵⁷⁵ Ανάγεται στην πρώτη περίοδο. Αξίζει να σημειωθεί η είσοδος της περιφράξης. Το ζωτό άνοιγμα εισόδου τοποθετημένο συμμετρικά με δύο δευτερεύουσες εισόδους μικρού μεγέθους (ορθογώνιου σχήματος). Ο γενικός όγκος γύρω από την είσοδο διαθέτει μια πλαστικότητα -αλλά όχι ακανόνιστη- η απόληξή του χαρακτηρίζεται από την εναλλαγή καμπύλων και ευθειών που προσδίδουν εκλεκτικιστικό ύφος.

4.3.6. Κτίρια με άλλες χρήσεις.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

Γίνεται αναφορά σε όλα τα κτίρια που ανάγονται σε άλλες χρήσεις και υφίστανται ακόμα. Αναλύονται οι επεμβάσεις και η μορφολογία στο καθένα.

Η Θυμανάκειος Σχολή:

Εικόνα 53.⁵⁷⁶ Τοποθετείται στην συνοικία της Άσπας και ανεγέρθηκε επί Ιταλοκρατίας με έξοδα ιδιώτη. Διέθετε μόνο ισόγειο.⁵⁷⁷ Το κτίσμα ακολουθεί την ρασιοναλιστική προσέγγιση με παραπομπές σε κλασικίζοντα στοιχεία.

Ο Ναός της Αγ. Παρασκευής:

Εικόνα 54.⁵⁷⁸ Ομοίως κατασκευάστηκε την περίοδο της ιταλοκρατίας στην περιοχή της Άσπας από δωρεές κατοίκων. Παρουσιάζει μια εκδοχή ρασιοναλιστική της βυζαντινής αρχιτεκτονικής που χρησιμοποιείται για την κατασκευή των ναών. Λυτός διάκοσμος, περιορίζεται στη διαμόρφωση εσοχών που περιβάλλουν τα ανοίγματα και στο περιμετρικό γείσο. Η χρήση στοάς με κιονοστοιχία δίνει και πάλι το μεσογειακό χαρακτήρα.

Το κτίσμα της Ηλεκτρικής Εταιρίας :

Εικόνα 55.⁵⁷⁹ Ανεγέρθηκε την πρώτη περίοδο (1928) και δεν ανήκε στο κράτος (αλλά σε ιταλική εταιρία όπως εξηγήσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο). Βρίσκεται επί της Οδού Αβέρωφ και του λιμένος. Αποτελεί και αυτό παράδειγμα ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής με εκλεκτικιστικές παραπομπές. Οι γενικοί όγκοι είναι ορθογωνικοί όπως και τα ανοίγματα. Απουσιάζει πλήρως το στοιχείο της καμπύλης. Η απόληξη του στηθαίου προσδίδει το αραβουργικό στοιχείο⁵⁸⁰ ενώ η διάταξη των ανοιγμάτων το εκλεκτικιστικό. Το δεύτερο ενισχύεται και από τις ορθογωνικές μπαροκίζουσες εσοχές (γύρω από τα ανοίγματα).

Ξενώνας Αύρα :

Εικόνα 56 και 57.⁵⁸¹ Τοποθετείται στην πρώτη περίοδο ανοικοδόμησης. Πρόκειται για κτίσμα που δεν διαχειριζόταν το ιταλικό κράτος αλλά ο διευθυντής του ξενοδοχείου Gelsomino. Βλέποντας πως η ζήτηση δεν καλύπτεται από την από τις παροχές του υφιστάμενου κατασκεύασε το παραπάνω κτίσμα. Διαθέτει δύο επίπεδα, διαμορφώνονταν τέσσερα δωμάτια στον κάθε

⁵⁷⁴ Φαίνεται πως πρόκειται για μια ρασιοναλιστική προσέγγιση της «χολέντρας» της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

⁵⁷⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁷⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁷⁷ Προκύπτει από σύγκριση με φωτογραφίες της εποχής.

⁵⁷⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁷⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁸⁰ Η διαμόρφωση αυτής της μορφής στην απόληξη συναντάται και σε παραδοσιακά κτίσματα που προϋπήρχαν (παραδοσιακή αρχιτεκτονική), οι λεγόμενοι «Πύργοι».

⁵⁸¹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012. Αναφορικά με την πληροφορία για την αρχική του χρήση, στηριχθήκαμε σε προφορικές μαρτυρίες που φροντίσαμε όμως να διασταυρώσουμε. Ευχαριστούμε την ιδιοκτήτρια κα. Ευαγγελία Κονταξή για την αρχική πληροφόρηση.

όροφο που παρείχαν τις βασικές ανάγκες (μικρό χώρο w.c. και διαμόρφωση μικρής κουζίνας). Στο πρέκι της Εισόδου διατηρείται η επιγραφή με το όνομα του "AURORA". Ο ενιαίος όγκος είναι ορθογωνικός όπως και τα ανοίγματα. Τα μόνα διακοσμητικά στοιχεία ,είναι η δημιουργία εσοχής -για σήμανση της εισόδου- και περιγραφή αυτής από ζώνες κυκλικής διατομής.

Βιομηχανικά Κτίσματα:

Βρίσκονται στην βιομηχανική ζώνη που διαμορφώνεται στα όρια της πόλης (βορειοδυτικά των συνοικιών Πουζουκτά και Κρητικά). Ανοικοδομήθηκαν την πρώτη περίοδο (1928-1932). Στεγάζουν τις εγκαταστάσεις οινοποιείου , σφαγείου και πρατήριου καυσίμων.⁵⁸² Υπόκεινται στο ύψος του μοντερνισμού και στον χαρακτηριστικό τρόπο κατασκευής -τέτοιου τύπου κτισμάτων- της εποχής (χρήση σπλισμένου σκυροδέματος στο φέροντα οργανισμό, μεταλλικά κουφώματα ορθογωνίου σχήματος μεγάλων διαστάσεων –φεγγίτες συνήθως, ανεπίχριστα, διαμόρφωση δαπέδου με μπετόν κλίσεων κ.ο.κ.).

Οίκος Ανοχής:

Βρίσκεται στην οδό Πινδάρου στα όρια της συνοικίας Χαλουβαζιά. Δεν υπάρχουν γραπτές αναφορές στη βιβλιογραφία αναφορικά με την χρονολογία ανέγερσης. Μορφολογικά θα λέγαμε ότι συνάδει περισσότερο στην δεύτερη περίοδο ανοικοδόμησης. Παρόλα αυτά , αναλογιζόμενοι την χρήση, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως αποτέλεσε έργο της πρώτης περιόδου.⁵⁸³ Τη λύση δίνει η λαϊκή κατοικία που βρίσκεται ακριβώς στα δεξιά του κτίσματος. Πρόκειται για την κατοικία της υπευθύνου. Οι λαϊκές κατοικίες κατασκευάστηκαν την περίοδο 1934-1936, άρα θεωρούμε πιο πιθανή εκείνη την χρονολογία κατασκευής. Το συγκεκριμένο κτίσμα το παραθέτουμε γιατί παρουσιάζει ιδιαίτερο μορφολογικό ενδιαφέρον. Καταρχήν διαθέτει έναν ορθογωνικό όγκο μπροστά από τον οποίο δημιουργείται ένας κυλινδρικός (τοποθετημένος όχι στο μέσο αλλά αριστερά της εισόδου). Η δημιουργία αυτού του όγκου -και η τοποθέτησή κάθετα στον κύριο όγκο- δεν είναι τυχαία. Λειτουργεί σαν φράκτης που απομονώνει αυτό το μέρος του κήπου αλλά δίνει και την αίσθηση εσωστρέφειας «κρύβοντας» την είσοδο. Το κτίσμα παρουσιάζει έναν άριστο ρασιοναλιστικό χαρακτήρα. Τα ανοίγματα είναι ορθογώνια και τοποθετημένα σε ζώνες. Η ποδιά των παραθύρων είναι αρκετά ανυψωμένη και το καθαρό τους ύψος αρκετά μικρό. Προσεγγίζονται περισσότερο ως φεγγίτες και αυτό για να εξασφαλίζουν την απομόνωση του εσωτερικού χώρου (δεν επιτρέπουν την οπτική επαφή από έξω προς τα μέσα). Τον ίδιο σκοπό εξυπηρετεί και η ιδιαίτερα υψηλή περίφραξη (κτιστή, μόνο στις εισόδους βλέπουμε μεταλλικές θύρες). Αυτό που προκαλεί εντύπωση, είναι το τμήμα της περίφραξης στην πίσω αυλή -που έχει κάθετα στην πίσω όψη του κτίσματος- απομονώνοντας το ένα τμήμα του κήπου από το άλλο. Υπάρχουν τρεις εισοδοί στην περίφραξη, μία στην κάθε πλευρά, που αντιστοιχούν σε τρεις αντίστοιχες εισόδους στο κτίσμα. Έτσι συμπεραίνουμε πως η κεντρική είσοδος ήταν διαμορφωμένη για τους αξιωματούχους , ενώ οι άλλες δύο για τους ιταλούς στρατιώτες. Η κατοικία της υπευθύνου διαθέτει όμοιου τύπου περίφραξη και η κατασκευή του στα πρότυπα των λαϊκών κατοικιών αποκαλύπτει την χαμηλή κοινωνική θέση στην οποία κατατάσσόταν.

Εικόνα 58.⁵⁸⁴ Εικόνα 300.⁵⁸⁵ Παρουσιάζεται η όψη επί της οδού Πινδάρου (πρόσοψη.) Εικόνα 301.⁵⁸⁶ Η κατοικία της υπευθύνου.

Εικόνα 302 και 59.⁵⁸⁷ Η πίσω όψη και το τμήμα περίφραξης που διαχωρίζει τα τμήματα του κήπου. Εικόνα 304.⁵⁸⁸ Η είσοδος της περίφραξης στην πίσω πλευρά. Εικόνα 305.⁵⁸⁹ Πρόκειται για την είσοδο στο πλάι.

⁵⁸² Οι παρατηρήσεις και οι επισημάνσεις έχουν προκύψει από έρευνα επί του πεδίου, λεπτομερή καταγραφή όλων των κτισμάτων της περιόδου που σώζονται στην πόλη της Κω. Οτιδήποτε αναφέρεται χωρίς να συνοδεύεται από υποσημείωση εξάγεται από τα στοιχεία της έρευνάς μας αλλά και από πληροφορίες που αναφέρονται στα προηγούμενα κεφάλαια, με προσεκτική αναφορά στις πηγές τους.

⁵⁸² Έφη Αναγνωστίδου, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ, ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ, 2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.378.

⁵⁸³ Αν σκεφτεί κανείς πως το στρατόπεδο κατασκευάστηκε τα έτη 1924-1926. Παρόλα αυτά το συγκεκριμένο κτίσμα τοποθετείται στην αντίθετη πλευρά.

⁵⁸⁴ Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.161

⁵⁸⁵ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁸⁶ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012. Δεν κατέστη δυνατή η καλύτερη λήψη λόγω της ανάπτυξης των φυτών του κήπου και της υψηλής περίφραξης.

⁵⁸⁷ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁸⁸ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

⁵⁸⁹ Πηγή φωτογραφιών: προσωπικό αρχείο. Λήψη 2012.

5.1. Παρουσίαση κτιρίων παραδειγμάτων

Η έρευνα μας , καλύπτοντας το γενικότερο πεδίο οικοδομικής δραστηριότητας και έπειτα από μια ενδελεχή ανάλυση των διαφόρων κτιριακών τύπων, μας οδήγησε σε κάποια συμπεράσματα που αποδεικνύουν την ζύμωση που υπέστη η κοινωνία μέσα από την εφαρμογή των ρυμοτομικών μελετών του '28 και του '34. Είναι σαφές ,πως η τελική εικόνα της νεόδμητης -πλέον- πόλης της Κω παρουσιάζεται μεταμορφωμένη. Απεκδύεται την απλοϊκότητα της παραδοσιακής νησιωτικής αρχιτεκτονικής και μέσα από μια ταξική προσέγγιση καθιερώνεται στο τοπίο της η ρασιοναλιστική μεσογειακή αρχιτεκτονική με έντονα εκλεκτικιστικά στοιχεία. Η αίσθηση ,που πιθανότατα, έχουν τώρα οι Ιταλοί αρχιτέκτονες είναι πως η αρχική ταπεινή της μορφή έχει δώσει την θέση της σε μια σύγχρονη και αισθητικά αναβαθμισμένη πόλη. Οι στόχοι τους για τη δημιουργία μιας νέας κοινωνικής πραγματικότητας αλλά και ενός ιδιαίτερου πολυπολιτισμικού τοπίου για τουριστική ανάπτυξη έχουν υλοποιηθεί.

Για να κατανοήσουμε σε βάθος το αντικείμενο που εξετάζουμε πρέπει να καταφύγουμε σε μια ειδικότερη προσέγγιση. Για το λόγο αυτό έχει επιλεγεί ένα συγκρότημα κτιρίων στο οποίο γίνεται προσεκτική ανάλυση. Έτσι ακολουθούμε ξανά την ίδια διαδικασία με τη διαφορά ότι το αντικείμενό μας είναι αρκετά πιο συγκεχυμένο χωρικά.

5.1.1. Περίοδος ανοικοδόμησης και τοποθεσία στον αστικό ιστό.

Το συγκρότημα που παρουσιάζουμε ανήκει στον κτιριακό τύπο palazzine και δεν αποτέλεσε μια τυχαία επιλογή. Η επιλογή παραδείγματος που ανήκει στον συγκεκριμένο κτιριακό τύπο μας δίνει την ευελιξία να εμβαθύνουμε την έρευνα τόσο σε κοινωνικό επίπεδο όσο και σε αρχιτεκτονικό αφού εξυπηρετεί τη λειτουργία κατοικίας (άρα μπορούμε να παρεισφρήσουμε στο κοινωνικό πλαίσιο) και παρουσιάζει και μια σχετικά σύνθετη ανάπτυξη χώρων¹ που μας επιτρέπει μια πιο σφαιρική προσέγγιση της τυπολογικής και μορφολογικής ανάλυσης της συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής. Ταυτόχρονα η απόφαση για την χρήση ,των συγκεκριμένων κτηματικών μερίδων , φαίνεται να έχει παρθεί πριν τον σεισμό αλλά ολοκλήρωση της κατασκευής τους τοποθετείται χρονικά στην δεύτερη περίοδο ανοικοδόμησης , που εφαρμόζεται το ρυθμιστικό του '34 και αποτελεί μια μελέτη πιο συνειδητά διαμορφωμένη (έναντι της αντίστοιχης του ρυθμιστικού του '28) όσον αφορά στην υλοποίηση των ζητημάτων².

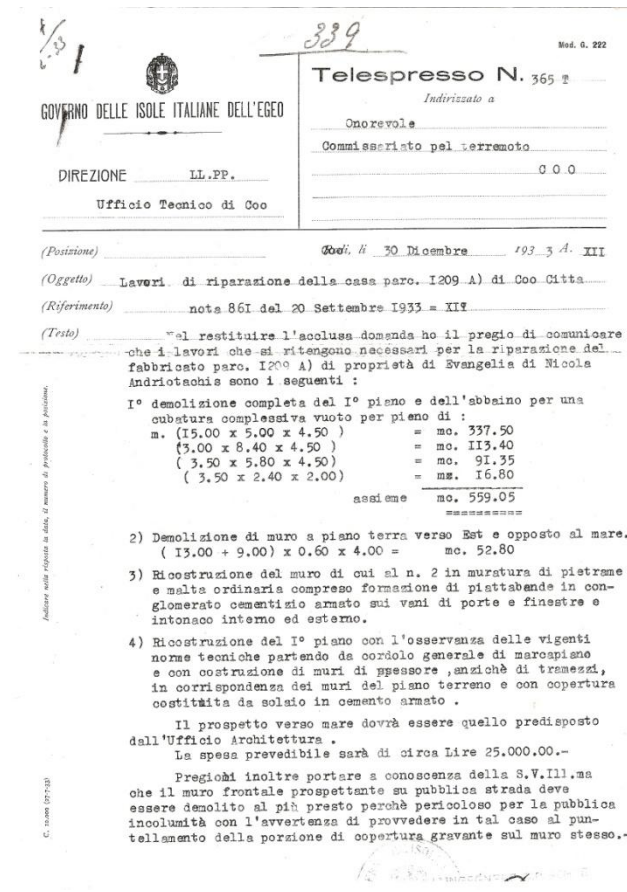
Γνωρίζουμε , από την έρευνα που παραθέτουμε στα προηγούμενα κεφάλαια, πως η οποιαδήποτε κατασκευή -που πραγματοποιείται την περίοδο που εξετάζουμε- σχεδιάζεται , πραγματοποιείται και ελέγχεται από την αρμόδια υπηρεσία επιτροπής για το σεισμό και το Γραφείο Μηχανικού που υπόκεινται στην ιταλική διοίκηση. Με τον ίδιο τρόπο μας είναι γνωστή η σύνταξη Κτηματολογίου που πραγματοποίησαν οι ιταλοί μηχανικοί και αφορά στην πόλη της Κω. Έτσι η έρευνά μας προσανατολίζεται , σε αυτή τη φάση, σε πληροφορίες που εξασφαλίζουμε από το Ειδικό Ιταλικό Λαογραφικό Αρχείο Δήμου Κω και από στοιχεία που έχει στη διάθεσή του έως και σήμερα το Κτηματολόγιο Κω-Λέρου του Ελληνικού Υπουργείου Δικαιοσύνης. Τεχνικές Εκθέσεις ,που συντάχθηκαν από την Επιτροπή Σεισμού και αφορούν σε τμήμα του συγκροτήματός, στις εξής ημερομηνίες 20 Σεπτεμβρίου 1933 και 2 Ιουλίου του 1935 ,αντίστοιχα,³ μας πληροφορούν πως η έναρξη των εργασιών χρονολογείται λίγο πριν τον σεισμό. Ωστόσο , μέσα από τίτλους ιδιοκτησίας⁴ είμαστε σε θέση να τοποθετήσουμε ,χρονικά , την ολοκλήρωση της κατασκευής μεταξύ της περιόδου 1937-1938.

¹ Λόγω της ανάπτυξης κατακόρυφα σε δύο επίπεδα και των δύο διαφορετικών λειτουργιών που εξυπηρετούνται η ανάλυση μας κυμαίνεται σε δύο πλαίσια με μεγάλο ενδιαφέρον στον τρόπο συνδυασμού αλλά και διαφοροποίησης των αντίστοιχων χώρων στο ίδιο κτίσμα. Δυνατότητα που δεν θα μας παρείχε η ανάλυση κτιρίου τύπου casa di porolare , αστικής κατοικίας ,villini ή δημόσιου κτιρίου.

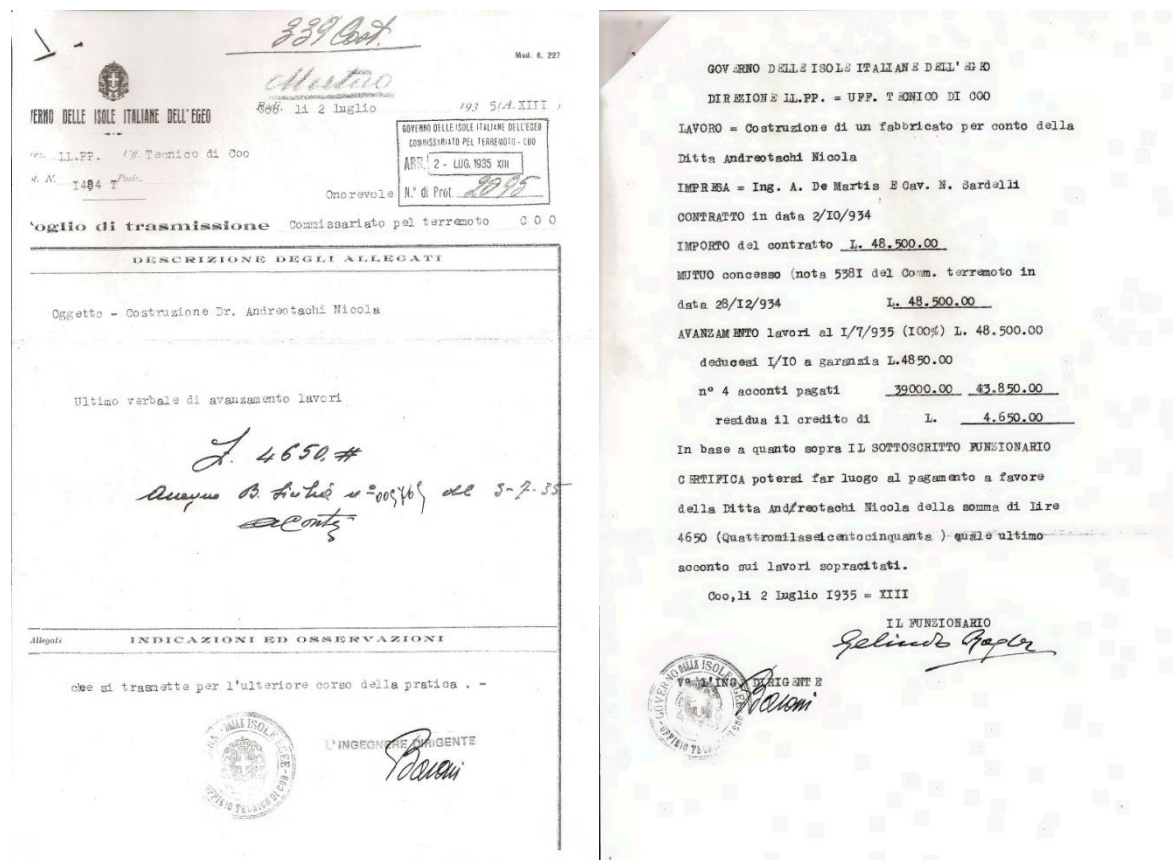
² Αναφερόμαστε στα ζητούμενα/ανάγκες που είχαν ως στόχο να καλύψουν μέσα από την αναδιαμόρφωση του αστικού ιστού. Έχουν αναλυθεί διεξοδικά στο κεφάλαιο 4.

³ Η Επιτροπή Σεισμού υπάγεται στο Ιταλικό Υπουργείο Εξωτερικού για τις Ιταλικές Κτήσεις στο Αιγαίο. Οι συγκεκριμένες τεχνικές εκθέσεις αφορούν στον προϋπολογισμό τεχνικών υλικών και στον έλεγχο των εργασιών ,αντίστοιχα, του κτιριακού τμήματος της Κ.Μ.1209 Α. Παρόλα αυτά , επειδή τα κτίρια ανεγείρονται με συνεχές σύστημα δόμησης, επικαλούμαστε τα έγγραφα ως στοιχεία που αφορούν σε καθολικό βαθμό στο συγκρότημα. Πηγή: Ειδικό Ιταλικό Λαογραφικό Αρχείο.

⁴ Τα κτίσματα που συγκροτήματος τελούν υπό το καθεστώς ιδιωτικών περιουσιών και για τον λόγο αυτό η οποιαδήποτε απόσπαση πληροφορίας και έρευνας επί του πεδίου εξαρτάται από την δική τους συγκατάβαση. Για να χρονολογήσουμε ,με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια, την περίοδο ανέγερσης του συγκροτήματος ζητήθηκε από τους ιδιοκτήτες να μας προμηθεύσουν με φωτοαντίγραφα των τίτλων ιδιοκτησίας τους. Ευχαριστούμε ιδιαίτερα για την άμεση ανταπόκριση.

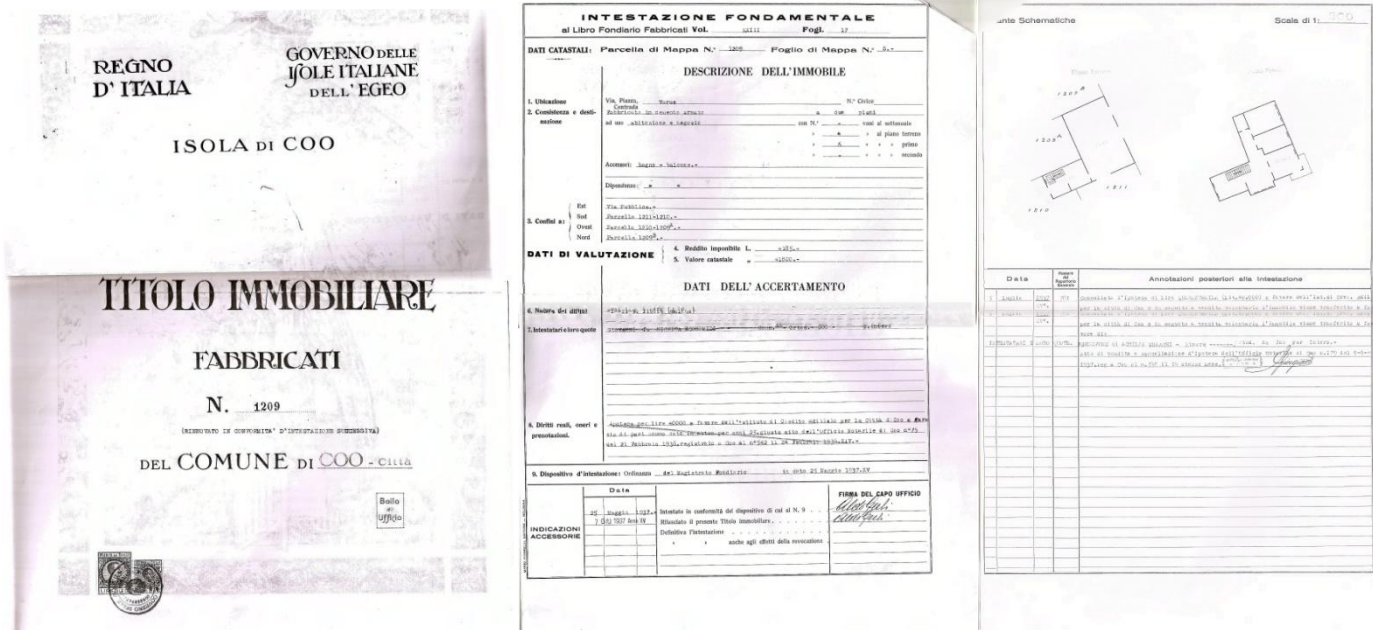

Εικόνα 306. Τεχνική Έκθεση που αναφέρεται σε προϋπολογισμό δομικών υλικών ,με ημερομηνία θεώρησης 20 Σεπτεμβρίου 1933.⁵

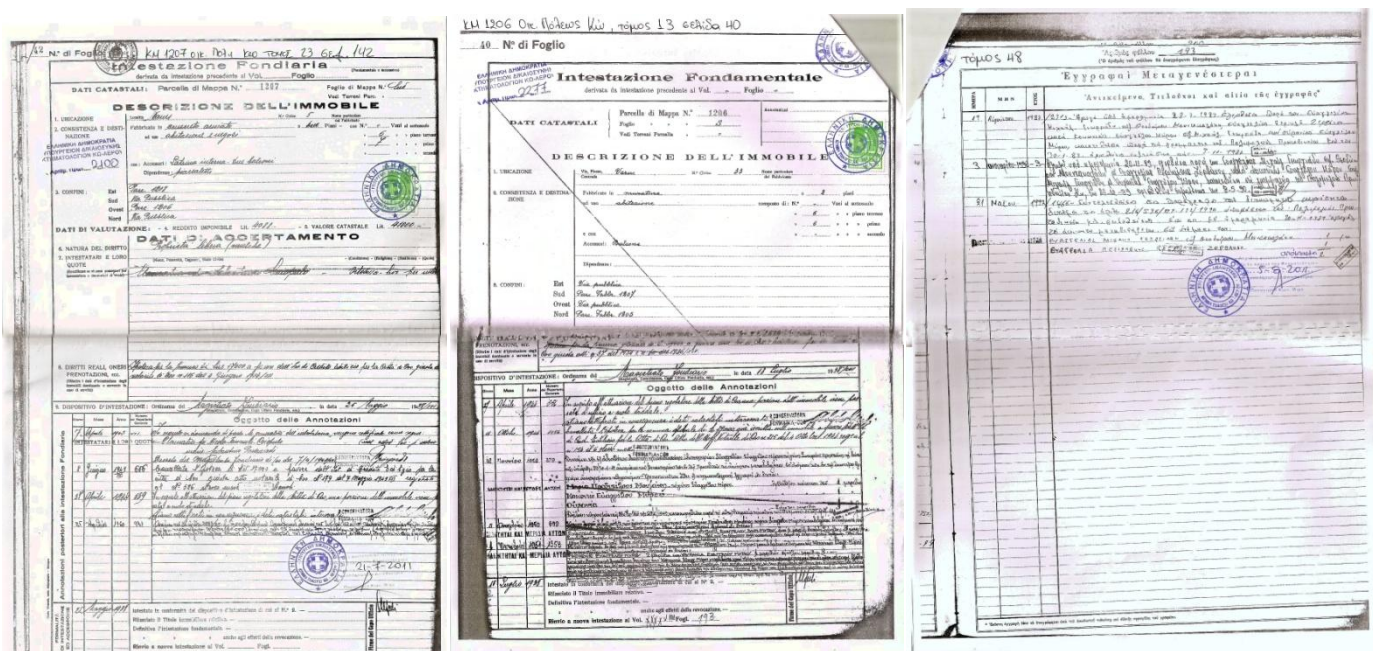

Εικόνα 307 και Εικόνα 308. Τεχνική Έκθεση που αναφέρεται σε έλεγχο εργασιών ,με ημερομηνία θεώρησης 2 Ιουλίου 1935.⁶

⁵ Πηγή: Ε.Ι.Α.Α. Δήμου Κω.

Εικόνα 309-311. Πρόκειται για έναν από τους τίτλους ιδιοκτησίας που μας χορήγησαν σε φωτοαντίγραφα οι ιδιοκτήτες. Αφορά στο τμήμα με Κ.Μ. 1209.⁷

Εικόνα 312. Πρόκειται για έναν από τους τίτλους ιδιοκτησίας που μας χορήγησαν σε φωτοαντίγραφα οι ιδιοκτήτες. Αφορά στο τμήμα με Κ.Μ. 1207.⁸ Εικόνα 313,314. Πρόκειται για έναν από τους τίτλους ιδιοκτησίας που μας χορήγησαν σε φωτοαντίγραφα οι ιδιοκτήτες. Αφορά στο τμήμα με Κ.Μ. 1206.⁹

⁶ Πηγή: Ε.Ι.Α.Α. Δήμου Κω.

⁷ Γίνεται αναφορά σε υποθήκη για εξόφληση δανείου 40000 λιρετών, με περιθώριο εξόφλησης στα 25 χρόνια. Η ημερομηνία έκδοσης δανείου αναφέρεται να είναι η 24^η Φεβρουαρίου 1936 και η ημερομηνία απόδοσης του τίτλου ιδιοκτησίας η 7^η Ιουλίου 1937. Παρατηρούμε ότι σε κάποιες περιπτώσεις και οι υψηλότερες οικονομικές τάξεις του γηγενή πληθυσμού υποχρεούνταν να παίρνουν δάνειο για την αγορά κατοικίας που κατασκευαζόταν με μέσα του ιταλικού κρατικού μηχανισμού. Πηγή: Ιδιοκτήτης Ακινήτου.

⁸ Και σε αυτή την περίπτωση αναφέρεται δάνειο αλλά αυτή τη φορά ανέρχεται στο ποσό των 17000 λιρετών. Οπότε γίνεται απολύτως κατανοητό πως στην περίπτωση λήψης κάποιου «στεγαστικού δανείου» των ιδιοκτητών από το κράτος το ποσό αφορούσε στο μέρος του προϋπολογισμού που δεν μπορούσε να αποδοθεί άμεσα. Πρόκειται για έναν ευφυή μηχανισμό που εξασφαλίζει την άμεση εφαρμογή του εκάστοτε ρυθμιστικού ανοικοδόμησης. Πηγή: Ιδιοκτήτης Ακινήτου.

Η θέση του φαίνεται να είναι η πλέον προνομιακή και ο ρόλος που επιλέγεται να έχει στον αστικό ιστό είναι αρκετά καθοριστικός. Ανοικοδομημένο επί της Foro Italico¹⁰, ανατολικά του Διοικητικού Μεγάρου και νότια του ξενοδοχείου Gelsomino, βρίσκεται σε πρώτο πλάνο και αντιπροσωπεύει την κατηγορία των αστικών κατοικιών (γενικότερα το στοιχείο της κατοικίας)¹¹.

Καθοριστικό ρόλο στην ανοικοδόμηση του συγκροτήματος στην συγκεκριμένη τοποθεσία αποτέλεσε η ύπαρξη του ιπποτικού κτιρίου Sans, αφού τα κτίρια που εξετάζουμε ανοικοδομούνται εκατέρωθεν του με συνεχές σύστημα δόμησης. Οι λόγοι είναι οι εξής, σε μια πρώτη φάση η αναστήλωση του ενισχύει την ιταλική ιστορική καταβολή στο χώρο (που υπάρχει ήδη από το κάστρο της Νεραντζιάς) και σε μια δεύτερη φάση η αρχική χρήση του κτίσματος ως εξοχικής κατοικίας του διοικητή Sans σε συνδυασμό με τα συγκεκριμένα νεόδμητα κτίσματα κατοικιών παραπέμπει σε μια χρονική συνέχεια. Ταυτόχρονα η τοποθέτηση του κεντρικά αποδεικνύει για μια ακόμη φορά την προσπάθεια ένταξης των ιταλικής καταβολής, ιστορικών αρχιτεκτονικών υπολειμμάτων με τρόπο κυριαρχικό. Τέλος, η εύστοχη αξιοποίηση του σε τελωνείο¹² καταδεικνύει την ικανότητα των μελετητών.

⁹ Αναφέρεται η έκδοση τίτλου ιδιοκτησίας στις 21 Νοεμβρίου του 1929, δεν αναφέρεται κάποια υποθήκη δανείου ούτως επειδή δεν αποτελούσε υποχρέωση αν δεν ήταν αναγκαίο. Η ημερομηνία δεν συνάδει με την ολοκλήρωση του έργου αφού υπάρχουν περαιτέρω στοιχεία που το αποδεικνύουν και παρατίθενται παρακάτω (επιστολή ιδιοκτήτη στην Επιτροπή Σεισμού σε πρώιμη κατασκευαστική φάση το 1934 και φωτογραφική τεκμηρίωση της περιόδου κατασκευής οπου αποδεικνύεται η ταυτόχρονη ανέγερση). Πηγή: Ιδιοκτήτης Ακινήτου.

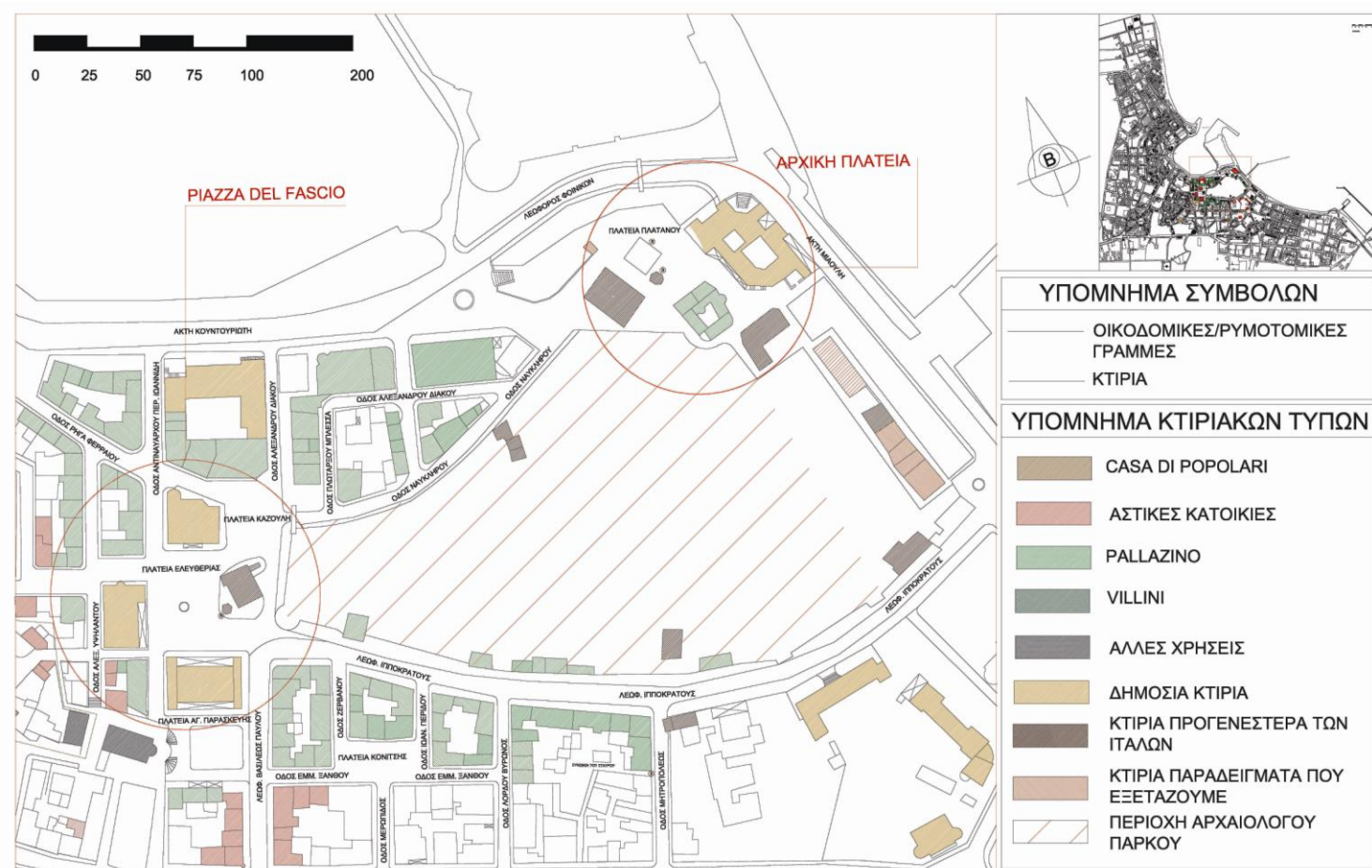
¹⁰ Αντιστοιχεί στη σημερινή ακτή Μιαούλη.

¹¹ Η Foro Italico σκηνογραφικά αποτελεί την πρώτη εικόνα που αντικρίζουν οι επισκέπτες, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Το Διοικητικό Μέγαρο δεσπόζει επιβλητικά, ελκύει πρώτο το βλέμμα, αντιπροσωπεύοντας το Κράτος, το ξενοδοχείο Gelsomino λειτουργεί συνειρμικά ως ένδειξη ανάπτυξης του τομέα του τουρισμού και το συγκρότημα που εξετάζουμε (τοποθετημένο μεταξύ των παραπάνω) είναι η παραπομπή στον αστικό ιστό αλλά και γενικότερα στο πλαίσιο της κοινωνίας.

¹² Πηγή: Τεχνική Έκθεση Μελέτης Συντήρησης Αποκατάστασης Ιπποτικού Κτιρίου Sans, Αρχιτέκτων Μηχανικός Στρατικοπούλου Αγγελική, 4^η Εφορεία Βυζαντινών Μνημείων Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, σ.2

Εικόνα 315. Φωτογραφική τεκμηρίωση των κτιρίων που εξετάζουμε. Διακρίνονται τα δύο τμήματα του συγκροτήματος, εκατέρωθεν του υποτικού κτιρίου Sans, σε συνεχές σύστημα δόμησης κατά μήκος της Foro Italico, η διαμόρφωση του εμπρόσθιου χώρου αλλά και η θέση του συναρτήσεως του Διοικητικού Μεγάρου.¹³

Το συγκρότημα βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση και ως προς την εγγύτητα του με την δυτική αρχαιολογική ζώνη, καθώς μεταξύ της οδού Μεσολογγίου (που διατρέχει το συγκρότημα παράλληλα της Foro Italico και ενώνει την πλατεία Πλατάνου με την οδό Ιπποκράτους) και του αρχαιολογικού πάρκου που σχηματίζεται υπάρχει μικρός χώρος πρασίνου.

Εικόνα 1. Στο παραπάνω σχέδιο ευρύτερης περιοχής είναι εμφανής η εγγύτητα του συγκροτήματος με το αρχαιολογικό πάρκο, που διαμορφώνεται μεταξύ του συγκροτήματος και της Piazza del Fascio, την Πλατεία του Πλατάνου (Αρχική Πλατεία) καθώς και η ανάπτυξη του κατά μήκος της Foro Italico και εκατέρωθεν του υποτικού κτίσματος σε συνεχές σύστημα δόμησης.¹⁴

5.1.2. Υπάρχουσες Κατάστασης

5.1.2.1. Τυπολογική Ανάλυση

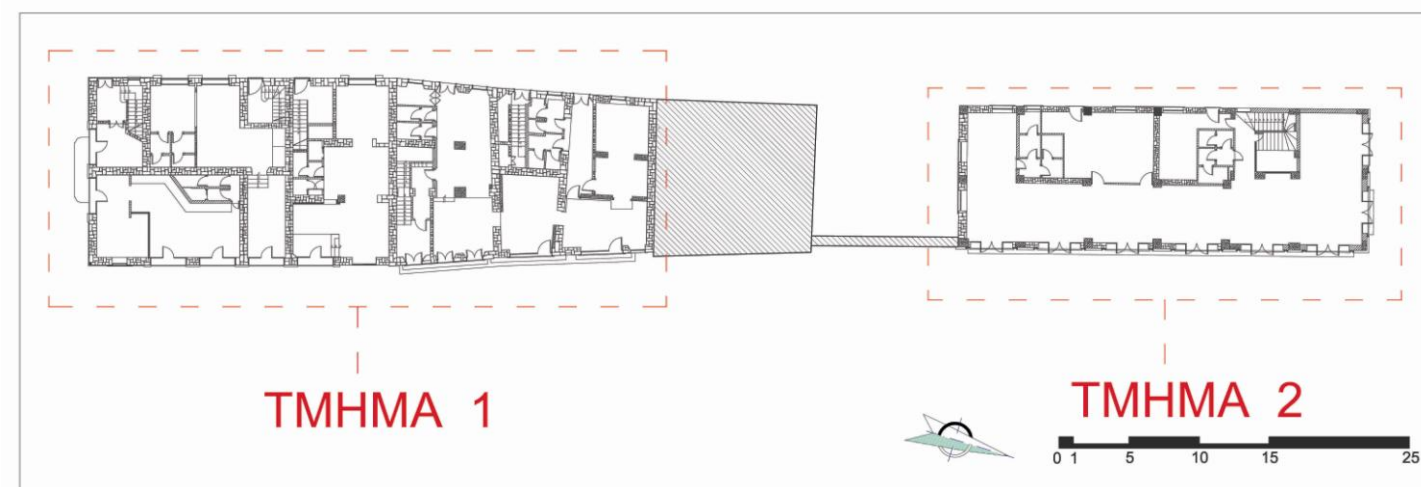
Ως κτίσμα κατηγορίας palazzine η κατακόρυφη ανάπτυξη γίνεται σε δύο επίπεδα. Στην υπάρχουσα κατάσταση η λειτουργία των κατοικιών περιορίζεται στον Ά όροφο και στο ισόγειο οι χώροι φιλοξενούν καταστήματα. Υπάρχει έτσι απόλυτη αντίθεση εσωστρέφειας και εξωστρέφειας μεταξύ των χώρων που στεγάζουν τις δύο αυτές διαφορετικές λειτουργίες και κατ' επέκταση της διαμόρφωσης των δύο επιπέδων.

Στο **Τμήμα 1**¹⁵ το ισόγειο στεγάζει 3 καταστήματα ενώ ο όροφος διαμορφώνεται από 5 διαμερίσματα. Τόσο τα διαμερίσματα όσο και τα καταστήματα δεν παρουσιάζουν, όσον αφορά στη διαρρύθμιση αλλά και τις γενικές διαστάσεις, καμία ομοιότητα. Έτσι

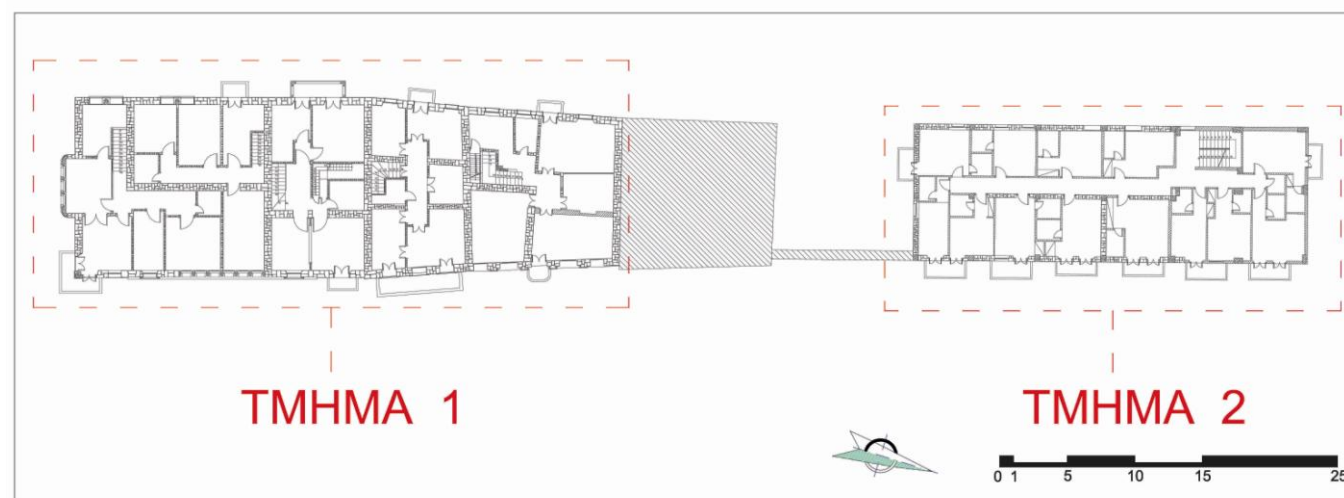
¹³ Η φωτογραφία συνάδει χρονικά με την ολοκλήρωση της κατασκευής του συγκροτήματος. Πηγή: 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού.

¹⁴ Το παραπάνω ρυμοτομικό της ευρύτερης περιοχής σχεδιάστηκε για να καλύψει τις ανάγκες της μελέτης που συντάσσουμε.

υπάρχει μια ενδιαφέρουσα ποικιλομορφία στην τυπολογική ανάπτυξη που παρατηρείται εξίσου στις όψεις, διαχωρίζοντας τις μορφολογικά παρά το συνεχές τρόπο δόμησης. Το **Τμήμα 2** έχει αναδιαμορφωθεί για να λειτουργεί ως μικρή κλίμακας ξενοδοχείο. Ο Ά όροφος φιλοξενεί τα δωμάτια και στο ισόγειο βρίσκονται οι κοινόχρηστοι χώροι και οι χώροι που χρησιμοποιούνται από το προσωπικό. Στην παρούσα φάση λειτουργεί μόνο το ισόγειο ως χώρος εστίασης.

Εικόνα 317. Παρουσιάζεται η γενική κάτοψη του ισογείου και επισημαίνεται η υποδιαίρεση του συγκροτήματος σε δύο τμήματα.¹⁶

Εικόνα 318. Παρουσιάζεται η γενική κάτοψη του ορόφου και επισημαίνεται η υποδιαίρεση του συγκροτήματος σε δύο τμήματα.¹⁷

Αναλυτικότερα στο ισόγειο του **Τμήματος 1** βρίσκονται οι είσοδοι των καταστημάτων αλλά και των διαμερισμάτων. Οι είσοδοι των διαμερισμάτων -ως επί το πλείστον- τοποθετούνται επί της οδού Μεσολογγίου, στην πίσω όψη, προστατευμένες από την κινητικότητα που επικρατεί κατά μήκος της όψης που βρίσκεται επί της ακτής Μιαούλη. Αντίθετα οι είσοδοι των χώρων των καταστημάτων βρίσκονται επί της πρόσοψης για να εξυπηρετήσουν την λειτουργία που στεγάζουν. Βλέπουμε και εδώ την αντίθεση εσωστρέφειας-εξωστρέφειας. Τονίζεται με αυτόν τον τρόπο η αίσθηση πως η είσοδοι αυτοί αποτελούν την αρχή μιας «επιτρεπόμενης» διαδρομής σε χώρους κοινόχρηστους. Ουσιαστικά ο αριθμός των καταστημάτων (βάση της εσωτερικής διάταξης των χώρων) αντιστοιχεί σε πέντε αλλά τυπικά αποτελούν τρεις χώρους εστίασης. Αυτό συμβαίνει γιατί τα καταστήματα 4 (Κ.4) και 5 (Κ.5) και τα καταστήματα 2 (Κ.2) και 3 (Κ.3), αντίστοιχα, αποτελούν ενιαίους χώρους εστίασης. Μάλιστα οι χώροι των Κ.4 και Κ.5 επικοινωνούν μεταξύ τους μέσα

¹⁵ Όπως αναφέραμε ήδη, μεταξύ των τμημάτων του συγκροτήματος που μελετάμε παρεμβάλλεται κτίσμα προηγούμενης περιόδου. Έτσι, χάριν ευκολίας, στο εξής θα αναφέρουμε το τμήμα που αναπτύσσεται ανατολικά αυτού με τον όρο **Τμήμα 1** και το τμήμα που αναπτύσσεται δυτικά αυτού με τον αντίστοιχο όρο **Τμήμα 2**.

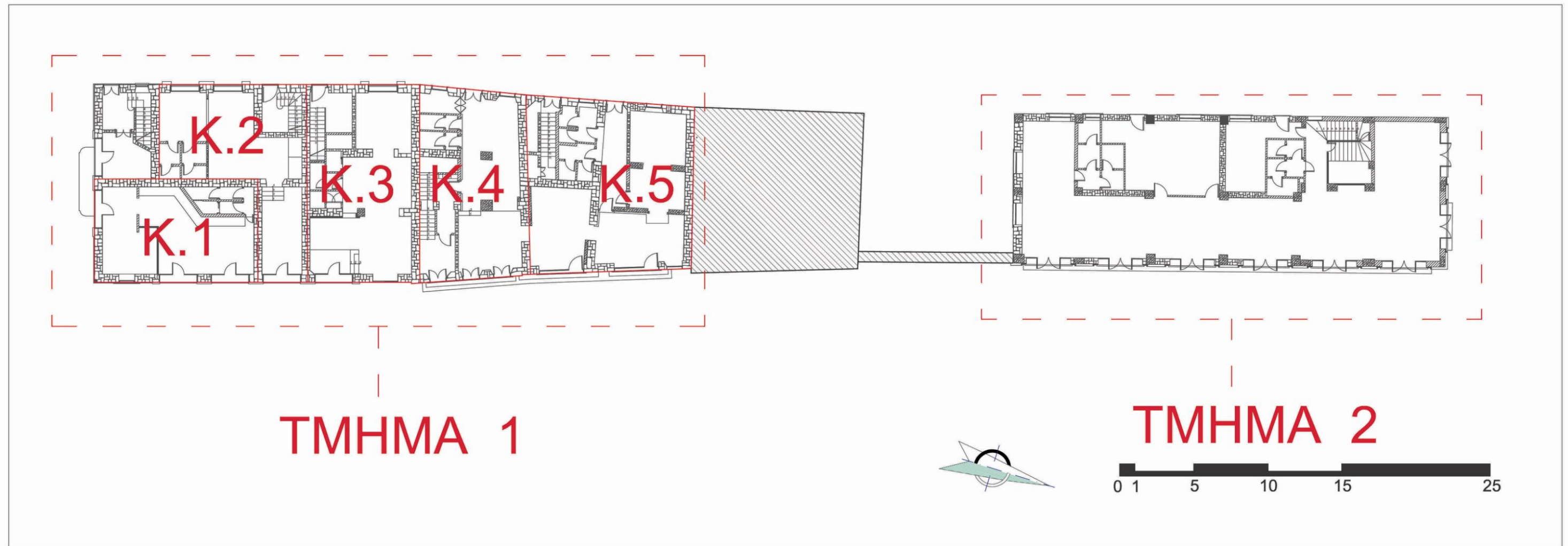
¹⁶ Η παραπάνω κάτοψη ισογείου σχεδιάστηκε για να καλύψει τις ανάγκες της μελέτης που συντάσσουμε.

¹⁷ Η παραπάνω κάτοψη Ά ορόφου σχεδιάστηκε για να καλύψει τις ανάγκες της μελέτης που συντάσσουμε.

από την διάνοιξη εισόδου σε εγκάρσια τοιχοποιία , ενώ τα Κ.2 και Κ.3 στεγάζουν το ίδιο κατάστημα αλλά δεν παρουσιάζουν καμία κοινή διαδρομή κίνησης¹⁸. Οι εισοδοί ,που αφορούν στα διαμερίσματα, οδηγούν σε χώρους υποδοχής οπού τοποθετείται η σκάλα που εξυπηρετεί στην κάθετη διαδρομή κίνησης. Τα υποτμήματα 3,4 και 5 παρουσιάζουν γενική ορθογωνική ανάπτυξη και η -επίσης- ορθογωνική διάταξη του χώρου υποδοχής των διαμερισμάτων (σε γωνιακά σημεία) δίνει στα καταστήματα μια γενική διάταξη σχήματος Γ. Στο υποτμήμα 1, που βρίσκεται στην ελεύθερη πλευρά, συμβαίνει το αντίθετο. Το γενικό τμήμα είναι σχήματος Γ και οι αντίστοιχοι χώροι αναπτύσσονται ορθογωνικά. Λίγο πιο περίπλοκο γενικό σχήμα φαίνεται να έχει το κατάστημα του υποτμήματος 2, καθώς έχουμε και εδώ γενική διάταξη Γ και ορθογωνικό χώρο εισόδου διαμερίσματος.

¹⁸ Εξηγείται από το γεγονός πως τα Κ.2 και Κ.3 ανήκουν σε διαφορετικούς ιδιοκτήτες που ίσως να μην επιθυμούσαν μια οποιαδήποτε επέμβαση ενοποίησης. Παρόλα αυτά υπάρχουν εγκαταστάσεις για πέντε καταστήματα στους υπάρχοντες χώρους.

Κοινό γνώρισμα στους χώρους εστίασης είναι η τοποθέτηση της κουζίνας στους λιγότερο προσιτούς χώρους και την προσπάθεια πρόσβασης στους χώρους των w.c. μέσω των κοινόχρηστων. Συγκεκριμένα στο **Κ.1**, βλέπουμε την είσοδο από την Βορειοανατολική πλευρά (μέσω 2 θηρών) στον κοινόχρηστο χώρο στον οποίο βρίσκεται η είσοδος για τα w.c. (αλλά τοποθετημένη διακριτικά) ενώ για την κουζίνα η διαδρομή υπόκειται σε μια «στρέβλωση» παραμένοντας ορατά απρόσιτη. Η

Εικόνα319. Σχέδιο κάτοψης ισογείου ,με σήμανση των υποτμημάτων και αρίθμηση των καταστημάτων, που διευκολύνει στην παρουσίαση της διάταξης των χώρων.¹⁹

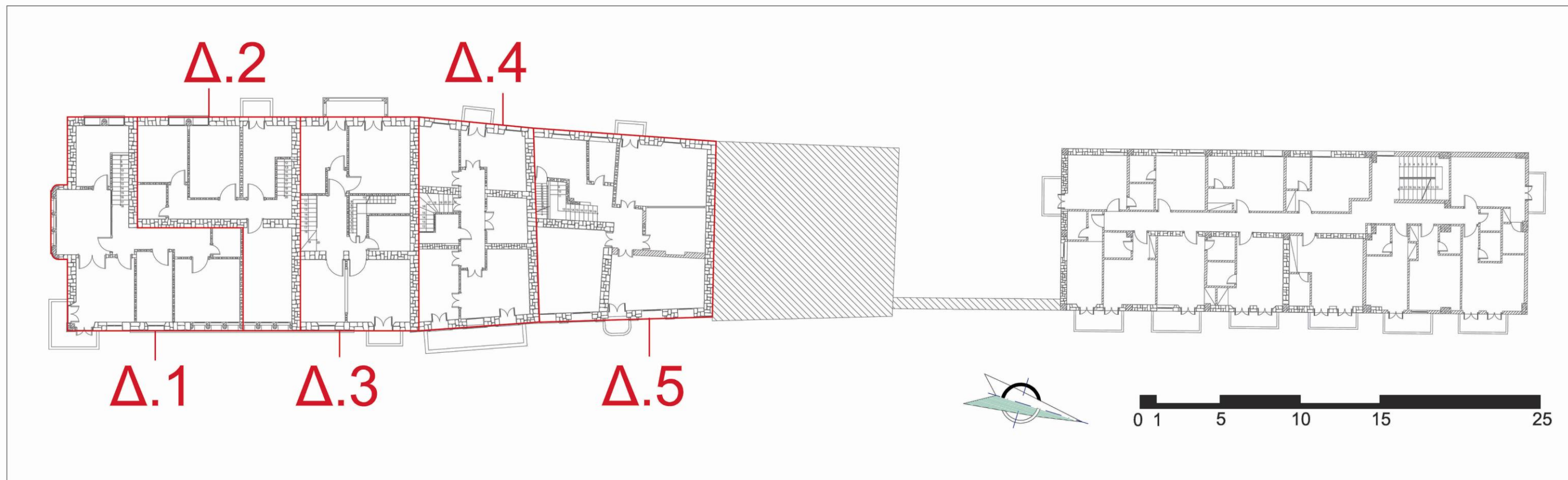
τοποθέτηση της κουζίνας σε αυτό το τμήμα αξιοποιεί και την νοτιοανατολική θήρα ως βοηθητική έξοδο και είσοδο προσωπικού. Στο **Κ.2**, έχουμε μια θήρα εισόδου που οδηγεί στον πρώτο κοινόχρηστο χώρο. Μέσω αυτού μια μικρή κάθετη διαδρομή οδηγεί στον δεύτερο αντίστοιχο χώρο (που διαμορφώθηκε για χρήση café-bar). Βλέπουμε πάλι τον χώρο w.c. να τοποθετείται διακριτικά –με την είσοδο να μην έχει οπτική επαφή με το σημείο που διαμορφώνονται οι εγκαταστάσεις. Κοινό χαρακτηριστικό του προηγούμενου με το **Κ.3** είναι η μικρή υψομετρική διαφορά στους κοινόχρηστους χώρους. Εδώ η κουζίνα αναπτύσσεται δυτικά και η πρόσβαση σε αυτήν αλλά και τα w.c. πραγματοποιείται μέσω του ίδιου ενιαίου χώρου. Παρόλα αυτά υπάρχει μια σχετική τάση απομάκρυνσης τους. Στο **Κ.4** έχουμε έναν ενιαίο κοινόχρηστο χώρο που αναπτύσσεται κάθετα (νοητή διαίρεση μέσω των κολόνων και της υψομετρικής διαφοράς σε τρία τμήματα), παράλληλα του οποίου αναπτύσσονται οι εγκαταστάσεις (χρήση café-bar) και νότια αναπτύσσονται οι χώροι των w.c., με αποθηκευτικούς χώρους εκατέρωθεν τους²⁰. Σημαντική παρατήρηση ,εδώ, είναι η ανάπτυξη του χώρου εισόδου του διαμερίσματος ανατολικά και τοποθέτηση της θήρας στην πρόσοψη. Έτσι η πρόσβαση που διαμορφώνεται στη νοτιοδυτική πλευρά αντιστοιχεί στο τμήμα του καταστήματος και εξυπηρετεί βοηθητική διαδρομή εισόδου-εξόδου. Τέλος στο **Κ.5**, οι 2 κοινόχρηστοι χώροι αναπτύσσονται κάθετα , έκαστος διαθέτει μια κύρια είσοδο. Η μικρή ανυψωτική διαφορά ,σε αυτό το τμήμα, φαίνεται να διαχωρίζει τις λειτουργίες. Η κουζίνα αναπτύσσεται κατά μήκος του τμήματος και δυτικά , με πρόσβαση από τον αντίστοιχο κοινόχρηστο χώρο. Από τον ίδιο χώρο επιτυγχάνεται η διαδρομή που οδηγεί στα w.c. μέσω ενός διαδρόμου που παρεμβάλλεται αυτών και της κουζίνας.²¹ Και σε αυτήν την περίπτωση, υπάρχει βοηθητική θήρα του καταστήματος στην βορειοδυτική πλευρά , που αντιστοιχεί στον διάδρομο. Βάση της κάθετης ανάπτυξης των κοινόχρηστων χώρων , έχει πραγματοποιηθεί διάνοιξη θήρας στην εγκάρσια κοινή τοιχοποιία των Κ.4 και Κ.5 προς ενοποίηση των χώρων της αντίστοιχης λειτουργίας.

Στο **Τμήμα 2** η ανάπτυξη των χώρων είναι αρκετά πιο απλοϊκή και παρουσιάζει μια καθολική μεταγενέστερη επέμβαση. Οι εισοδοί είναι τοποθετημένες στις πλέον προσβάσιμες όψεις. Την πρόσοψη και την πλάγια ελεύθερη όψη (Βορειοανατολική και Βορειοδυτική αντίστοιχα). Ο μεγάλος αριθμός των όψεων ενισχύει την αίσθηση της φιλοξενία που εξυπηρετεί την λειτουργία του ξενοδοχείου (βάση της οποίας συντελέστηκαν οι επεμβάσεις στους χώρους). Οι εισοδοί οδηγούν στον κοινόχρηστο χώρο της υποδοχής (σχήματος Π), ο οποίος περιβάλλει τους χώρους που χρησιμοποιούνται από το προσωπικό. Αυτή η κίνηση της «σύγκλισης» των λιγότερο κοινόχρηστων χώρων δίνει την αίσθηση του περιορισμού εισόδου και της απομόνωσής τους. Η ίδια αίσθηση απομόνωσης επιτυγχάνεται και με την τοποθέτηση της σκάλας που οδηγεί στον όροφο (δωμάτια) παρακαίμενα των βοηθητικών χώρων, όπου η πρόσβαση σε αυτήν επιτυγχάνεται μέσω ενός μικρού διαδρόμου.

¹⁹ Η παραπάνω κάτοψη ισογείου σχεδιάστηκε για να καλύψει τις ανάγκες της μελέτης που συντάσσουμε.

²⁰ Ο αποθηκευτικός χώρος (παραπλεύρως της σκάλας του διαμερίσματος) που φαίνεται να επικοινωνεί με τον αντίστοιχο αποθηκευτικό χώρο στην είσοδο είναι πρακτικά απομονωμένος. Ο πρώτος λειτουργεί ως αποθήκη του καταστήματος και ο δεύτερος από τον ιδιοκτήτη του σπιτιού και είναι με πρόχειρο τρόπο διαχωρισμένοι

²¹ Τυπικά υπάρχει τρόπος επικοινωνίας της κουζίνας και του συγκεκριμένου διαδρόμου αλλά έχει αχρηστευθεί για να διαχωρίζονται οι λειτουργίες και να προσφέρεται περισσότερος εκμεταλλεύσιμος χώρος στην κουζίνα.

Εικόνα 320. Σχέδιο κάτοψης ισογείου ,με σήμανση των υποτμημάτων και αρίθμηση των διαμερισμάτων, που διευκολύνει στην παρουσίαση της διάταξης των χώρων.²²

Εξετάζοντας την γενική κάτοψη του ορόφου του **Τμήματος 1** παρατηρούμε πως η μοναδική λειτουργία που στεγάζουν είναι αυτή της κατοικίας. Το γενικό σχήμα των υποτμημάτων στον Ά όροφο είναι ταυτόσημο με του ισογείου. Η διάταξη των χώρων του εκάστοτε διαμερίσματος είναι διαφορετική από των υπολοίπων όσων αφορά στην σχηματική διαμόρφωση των χώρων . Υπάρχει όμως μια κοινή λογική, η σκάλα ανόδου (που είναι πάντα σχήματος Γ με σφηνοειδή πατήματα- για εξοικονόμηση χώρου) οδηγεί σε προθάλαμο-διάδρομο ακτινωτά ή περιμετρικά του οποίου αναπτύσσονται οι βασικοί και βοηθητικοί χώροι. Πριν την ειδικότερη ανάλυση παραθέτουμε τα στοιχεία που εξηγούν την γενική διαμόρφωση ,σχήματος Γ, των υποτμημάτων 2 και 3. Διαπιστώνουμε πως τα υπόλοιπα υποτμήματα περιγράφονται από ένα απλοϊκό παραλληλόγραμμο σχήμα, με ξεκάθαρη ανάπτυξη των χώρων εγκάρσια των δυο παράλληλων οδών (Μεσολογίου και Ακτής Μιαούλη) , με δύο ελεύθερες πλευρές και διαρρύθμιση που επιτρέπει στον όσο το δυνατόν καλύτερο φωτισμό και αερισμό. Διαθέτουν ,επίσης, 2 εξώστες το καθένα (ένα στην κάθε ελεύθερη πλευρά) . Αναζητώντας τον λόγο της διαφοροποίησης αυτής εξετάζουμε όλες τις πιθανές περιπτώσεις έχοντας ως αρχή η εξασφάλιση στα Δ.1 ,Δ.2 ο καλύτερου δυνατός φωτισμού και αερισμού και η ίδια λογική ανάπτυξης των χώρων γύρω από τον προθάλαμο-διάδρομο. Στην περίπτωση που η ανάπτυξη γινόταν κατά μήκος, ο διάδρομος θα κάλυπτε περισσότερα τ.μ. (άρα θα κατέληγαν σε κακή εκμετάλλευση του χώρου) και το Δ.2 θα παρουσίαζε μειωμένο φυσικό φωτισμό και δροσισμό. Στην περίπτωση που η ανάπτυξη γινόταν εγκάρσια ,όμως, θα απαιτούνταν λιγότερα τ.μ. για τον σχεδιασμό των διαδρόμων και το Δ.1 θα ήταν -και πάλι- το πλέον προνομιακό διαθέτοντας 3 ελεύθερες πλευρές. Με τη διαφορά ότι θα εξασφαλιζόνταν και για τα δύο περισσότερα τ.μ. για τους βασικούς χώρους και το Δ.2 θα είχε σαφώς καλύτερες συνθήκες φυσικού φωτισμού-δροσισμού. Γιατί λοιπόν επιλέγουν την περίπτωση της υφιστάμενης κατάστασης όπου το Δ.1 εκμεταλλεύεται τρεις ελεύθερες πλευρές και επιπλέον τη μερίδα του λέοντος από την βορειοανατολική πλευρά; Η απάντηση δίνεται από μια επιστολή που έχει ως αποστολέα τον αρχικό ιδιοκτήτη του Δ.1 και παραλήπτη τον Επίτροπο Σεισμού. Χαρακτηριστικά αναγράφει²³:

²² Η παραπάνω κάτοψη ισογείου σχεδιάστηκε για να καλύψει τις ανάγκες της μελέτης που συντάσσουμε.

²³ Σε ελεύθερη μετάφραση από εμάς.

ΚΩΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Ιωάννης Οικονομίδης επιθυμώντας την ανέγερση του κτιρίου που βρίσκεται στην Κ.Μ. 1209, ζητά την έγκριση για την κατασκευή , σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που θα να δοθούν από τον S.V.IIIma. Εάν, για χάρη τεχνικής ορθότητας ή για αισθητικούς λόγους ήταν απαραίτητο να αξιοποιηθεί όλος ο χώρος μεταξύ των δύο παράλληλων δρόμων, δηλώνει την ετοιμότητά του για την κατασκευή κτιρίου με τις μεγαλύτερες προβλεπόμενες διαστάσεις. Στην περίπτωση αυτήν είναι αναγκαίο να καταλαμβάνουν το πλείστον της Κ.Μ. 1209. Αφού η ιδιοκτήτρια κα. Ευαγγελία του Νικολάου Ανδριωτάκη είναι απούσα ,επειδή κατοικούν στην Αθήνα, δεν είναι δυνατόν να προχωρήσει σε απευθείας διαπραγματεύσεις.

Κως, 9 Απριλίου 1934

Προκύπτει λοιπόν η εξής τυπολογία στο **Δ.1**, στο ισόγειο ο χώρος υποδοχής εξασφαλίζει την πρόσβαση στην σκάλα αλλά και σε ένα χώρο που διαμορφώνεται ως σαλόνι και φέρει μάλιστα μεγάλο άνοιγμα. (όμοιο με των καταστημάτων του Κ.1,Κ,2,Κ.3).Η σκάλα οδηγεί σε διάδρομο σχήματος Γ , τα 2 υπνοδωμάτια βρίσκονται βορειοανατολικά και στο τέλος του διαδρόμου είναι το λουτρό(διαθέτει οριζόντιο φεγγίτη γιατί δεν υπάρχει η δυνατότητα κατακόρυφου ανοίγματος). Έτσι οι πιο προσωπικοί χώροι δεν είναι οι εγγύτεροι στον προθάλαμο και παρατηρείται μια εσωστρέφεια. Απέναντι από το σημείο ανάβασης της σκάλας είναι διαμορφωμένος ,ακόμα, ένας χώρος ως σαλόνι²⁴ τονίζοντας την χρήση του ως τον πιο φιλόξενο χώρο του ορόφου. Διαμορφώνεται στην γωνία , ανατολικά, και διαθέτει δύο ελεύθερες πλευρές. Δίδεται έτσι η δυνατότητα εξωτερικών ανοιγμάτων σε δύο κάθετους χώρους. Το ίδιο συμβαίνει και με την κουζίνα, η οποία τοποθετείται νότια²⁵. Μεταξύ τους παρεμβάλλεται ο χώρος της τραπεζαρίας που επικοινωνεί με το σαλόνι και τον διάδρομο και μέσω του οποίου επιτρέπεται η πρόσβαση στην κουζίνα. Παρατηρούμε πως υπάρχει ένας μικρός εξώστης που τοποθετείται υπό γωνία στο σαλόνι και εξασφαλίζει την ύπαρξη μεγάλων ανοιγμάτων στο χώρο αλλά και την ίδια την χρηστική του δυνατότητα.²⁶ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η δημιουργία κλειστού εξώστη στο χώρο της τραπεζαρίας (στην νότια πλευρά).Παρέχονται ,έτσι, περισσότερα τ.μ. στο χώρο, φέρει τα ανοίγματα που εξυπηρετούν τον φυσικό δροσισμό-φωτισμό και ενισχύεται καθοριστικά η ιδιαίτερη μορφολογία της πλάγιας ελεύθερης όψης του Τμήματος 1. Η πλάγια όψη (Νότια), είναι σε περίοπτη θέση με τον τρόπο που είναι διαμορφωμένοι οι οδικοί άξονες και είναι σίγουρα ενέργεια εντυπωσιασμού η έντονη εκλεκτικιστική της διάθεση. Στο **Δ.2**. έχουμε μια ιδιαίτερα λιτή διάταξη. Η σκάλα οδηγεί σε διάδρομο κατά μήκος του οποίου και εκατέρωθεν βρίσκονται οι χώροι. Η είσοδος που συναντάται μετά την άνοδο της σκάλας αντιστοιχεί στο σαλόνι, τον μόνο χώρο που έχει τα ανοίγματά του στην πρόσοψη. Δίπλα στην σκάλα βρίσκεται ο χώρος της κουζίνας με ανοίγματα που βλέπουν στην πίσω όψη. Τα 2 υπνοδωμάτια αναπτύσσονται στην ίδια πλευρά , αμέσως μετά, και στο τέλος του διαδρόμου κάθετα σε αυτόν βρίσκεται το λουτρό(διαθέτει και αυτό οριζόντιο φεγγίτη). Υπάρχει μικρός εξώστης που αντιστοιχεί στην κουζίνα.²⁷ Εξετάζοντας το **Δ.3** διακρίνουμε την ύπαρξη αποθηκευτικού χώρου (πατάρι) δίπλα στην σκάλα και κατά την άνοδο στον όροφο οι χώροι αναπτύσσονται περιμετρικά του διαδρόμου. Φτάνοντας στον όροφο αριστερά βρίσκονται οι χώροι του σαλονιού και της τραπεζαρίας (που επικοινωνούν).Η κουζίνα διαμορφώνεται στο μέσω του διαμερίσματος και δεν διαθέτει κατακόρυφα ανοίγματα (αλλά φεγγίτη).Τα υπνοδωμάτια τοποθετούνται στην δυτική πλευρά και μικρός προθάλαμος που διαμορφώνεται μεταξύ αυτών και του διαδρόμου επιτρέπει την απομόνωσή τους. Διαθέτουν κοινό επιμήκη εξώστη. Μεταξύ της κουζίνας και των υπνοδωματίων παρεμβάλλεται χώρος σχήματος Γ που λειτουργεί ως λουτρό αλλά στεγάζει και σκάλα που επιτρέπει την άνοδο στο επίπεδο του δώματος. Στο χώρο του διαδρόμου-προθάλαμου υπάρχουν δύο οριζόντιοι φεγγίτες που αντικαθιστούν την λειτουργία κάθετων ανοιγμάτων στο χώρο. Προχωρώντας στο **Δ.4** παρατηρούμε στον χώρο υποδοχής την ύπαρξη του μικρού χώρου που είναι τώρα διαμορφωμένος ως αποθήκη και ανεβαινοντας στον όροφο βλέπουμε την ανάπτυξη των χώρων περιμετρικά του διαδρόμου(κεντρικά τοποθετημένος κι αναπτύσσεται κατά μήκος). Ο χώρος ακριβώς απέναντι από το κλιμακοστάσιο είναι διαμορφωμένος ως κουζίνα(διαθέτει οριζόντιο φεγγίτη και πατάρι μεταλλικής κατασκευής για την πρόσβαση στο δώμα και για αποθήκευση αντικειμένων). Στην ανατολική πλευρά βρίσκονται οι χώροι του σαλονιού και της τραπεζαρίας που επικοινωνούν μεταξύ τους και σε αυτούς αντιστοιχεί κοινός εξώστης που διατρέχει την ανατολική όψη. Δυτικά αναπτύσσονται τα 2 υπνοδωμάτια , με το μεγαλύτερο να διαθέτει και μικρό εξώστη. Απέναντι από την κουζίνα και ανατολικά του κλιμακοστάσιο βρίσκεται ο χώρος του λουτρού που διαθέτει ένα οριζόντιο φεγγίτη και 2 κάθετους ,αξονικά τοποθετημένους για καλύτερο αερισμό(ο ένας βλέπει στο κλιμακοστάσιο και ο άλλος στον διάδρομο).Το τελευταίο διαμέρισμα του Τμήματος 1, το **Δ.5** παρουσιάζει μεγαλύτερη κάλυψη από τα υπόλοιπα. Στον χώρο υποδοχής βρίσκεται η σκάλα ανόδου και αποθηκευτικός χώρος κατά μήκος της σκάλας , δίπλα σε αυτήν. Στον όροφο έχουμε την αρχή ανάπτυξης χώρου ακτινωτά του διαδρόμου με τη διαφορά πως αυτός ο διάδρομος παρουσιάζεται σε σχήμα ζγκ-ζαγκ.²⁸ Νότια της σκάλας βρίσκεται ο χώρος της κουζίνας και ακριβώς δίπλα (προς τα ανατολικά) είναι το λουτρό. Απέναντι από τη σκάλα στα ανατολικά και στο μέσω του τμήματος διαμορφώνεται ένας ενιαίος χώρος σχήματος Γ που διαιρείται κατά βούληση σε δύο μέρη από μια πρόχειρη προσθήκη εσωτερικού κουφώματος και αποτελεί το μεγάλο υπνοδωμάτιο. Υπάρχει εξώστης που αντιστοιχεί σε αυτό στην δυτική όψη. Ακόμα, εμφανίζονται ανοίγματα και στην βορινή τοιχοποιία (με υψηλό ρίχτι και πρέκι , στο σημείο που δεν εφάπτεται η τοιχοποιία με το κτίσμα Sans) και αποτελούν πρόσφατη προσθήκη.²⁹Στο νότιο τμήμα αναπτύσσεται το σαλόνι και ένα ακόμα υπνοδωμάτιο (ορθογωνικοί χώροι). Υπάρχει άλλος ένας μικρός εξώστης που αντιστοιχεί στο σαλόνι και βρίσκεται στην ανατολικά όψη. Υπάρχει και εδώ τρόπος πρόσβασης στο δώμα μέσω ξύλινης σκάλας (είσοδος από την κουζίνα) που αναπτύσσεται κατά μήκος του αποθηκευτικού χώρου του ισογείου.

Στο **Τμήμα 2** , υπάρχει όπως αναφέραμε και πριν καθολική αναδιαμόρφωση των χώρων. Σκάλα σχήματος Π οδηγεί στον όροφο και συνεχίζει αντίστοιχου τύπου σκάλα που φτάνει στο επίπεδο του δώματος. Τα δωμάτια (13 στον αριθμό και άνισα διαμορφωμένα) τοποθετούνται περιμετρικά του διαδρόμου, που βρίσκεται στο κέντρο και αναπτύσσεται κατά μήκος του ορόφου. Κάθε δωμάτιο διαθέτει χώρο w.c. και εντοιχισμένη ντουλάπα. Υπάρχουν 9 εξώστες (7 στην ανατολική πλευρά και 2 στις πλάγιες). Τέλος, στον διάδρομο υπάρχουν δύο οριζόντιοι φεγγίτες.³⁰ Γνωρίζουμε πως έχει υποστεί ανακατασκευή στο βορειοδυτικό τμήμα λόγω βομβαρδισμού που υπέστη στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.³¹

^[1] Πιθανότατα το σαλόνι στο ισόγειο να φέρει μια πιο επίσημη χρήση και το σαλόνι στον όροφο να λειτουργεί όπως ο χώρος του καθιστικού που διαμορφώνεται για καθημερινή χρήση.

^[2] Με πρόσβαση από την κουζίνα σε ύψος χ, πάνω από την σκάλα (εκμεταλλευόμενοι το καθαρό ύψος) υπάρχει πατάρι που λειτουργεί ως αποθηκευτικός χώρος.

^[3] Η χρήση εξωστών στην Μεσογειακή αρχιτεκτονική είναι ανέκαθεν ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που προκύπτει από τις κλιματολογικές συνθήκες που προσφέρονται.

^[4] Λόγω εξάντλησης των τ.μ. για την κάλυψη των απαιτήσεων του ιδιοκτήτη του Δ.1 , το διαμέρισμα Δ.2 διαμορφώνεται βάση των βασικών αναγκών.

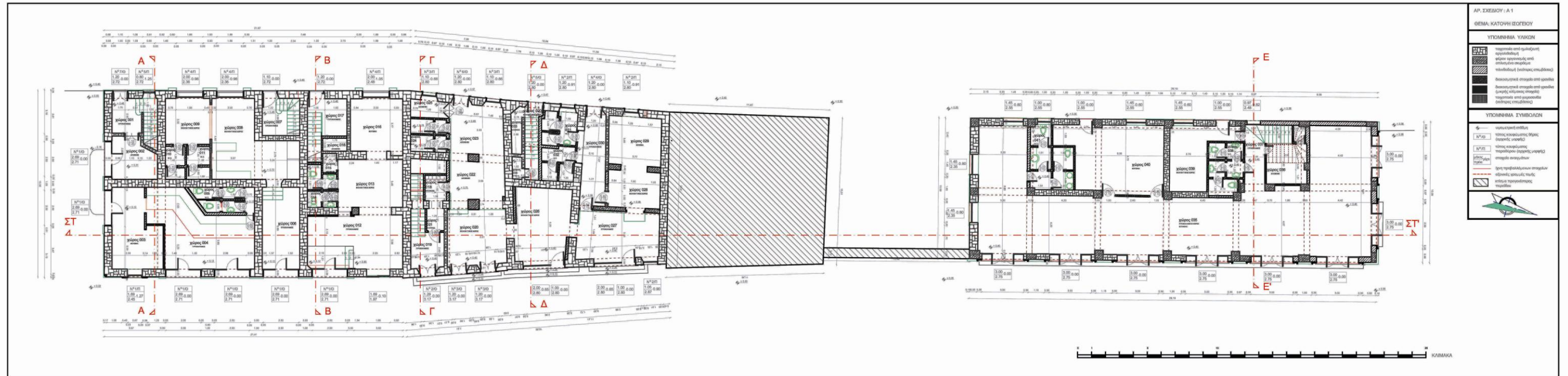
^[5] Κάτι που καταδεικνύει αμέσως-αναφορικά με τη μορφή των υπολοιίπων- πως έχουν πραγματοποιηθεί επεμβάσεις στην εσωτερική διάταξη.

^[6] Οι προσθήκες αναλύονται διεξοδικά στο §5.1.3.

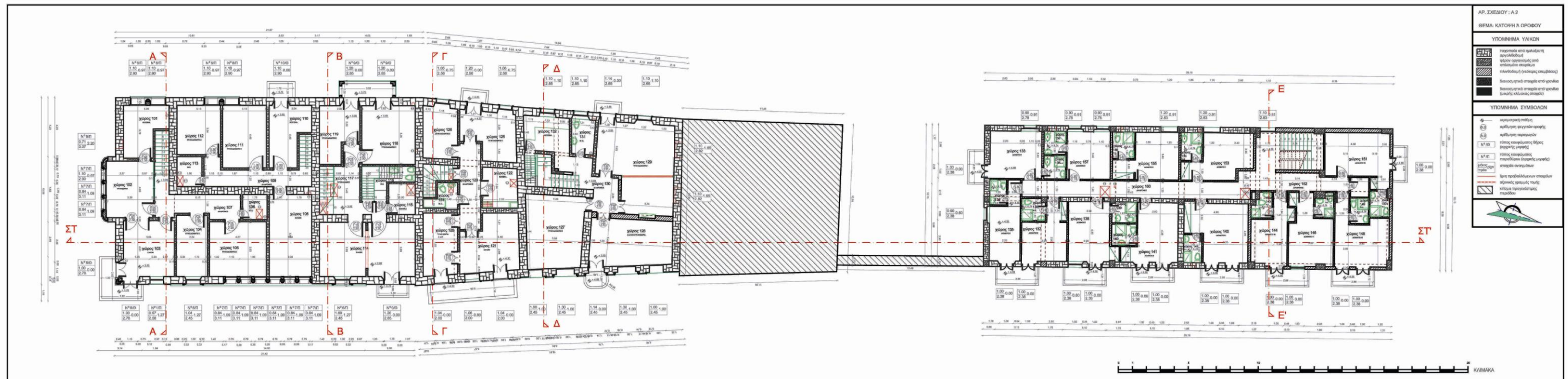
^[7] Δεν αναλύουμε διεξοδικά το τμήμα 2 , ως προς την τυπολογία γιατί δεν έχει καμία σχέση με την μορφή που είχε την περίοδο που εξετάζουμε.

^[8] Πρόκειται για πληροφορία που μας έδωσε ο ιδιοκτήτης του τμήματος μετά από συζήτηση που είχαμε και αποδεικνύεται από κατασκευαστικές διαφορές που φαίνονται στα σχέδια κατόψεων τομών και από στοιχεία του διακόσμου που απουσιάζουν και δεν υπόκεινται σε συμμετρική ανάπτυξη.

Παρατίθενται εν συνεχεία, σταδιακά, όλα τα αρχιτεκτονικά σχέδια που συντάχθηκαν για την συγκεκριμένη μελέτη. Για την σχεδίασή τους πραγματοποιήθηκε ολοκληρωμένη αποτύπωση στα τμήματα που μας επιτράπηκε η είσοδος (Τμήμα 1: Σε όλους τους χώρους πλην του Δ.2) και συμπληρωματική αποτύπωση όπου είχαμε επαρκές υλικό (στο Τμήμα 2, ο ιδιοκτήτης μας χορήγησε φωτοαντίγραφα των αρχιτεκτονικών σχεδίων). Χρησιμοποιήθηκαν παραδοσιακές τεχνικές αποτύπωσης και εξασφαλίστηκε λεπτομερείς φωτογράφιση για την καλύτερη δυνατή ορθότητα των σχεδίων³². Ακόμα χρησιμοποιήθηκε πλήθος υλικού που βρήκαμε μέσα από την έρευνά μας³³

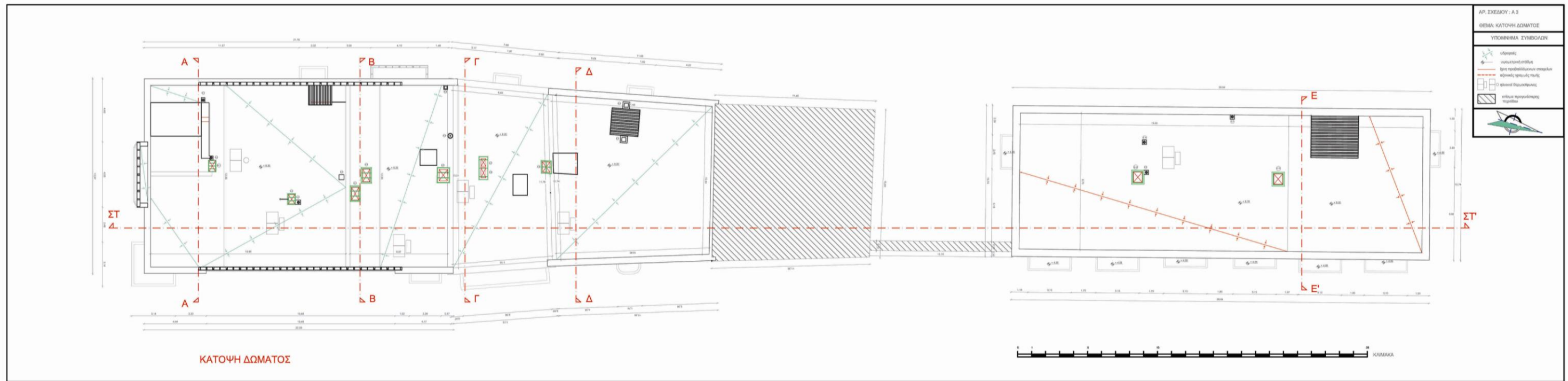

Εικόνα321. Ολοκληρωμένη Κάτοψη Ισογείου. Εικόνα322. Ολοκληρωμένη Κάτοψη Α Ορόφου.

³² Οι λήψη φωτογραφιών, άλλωστε, αποτέλεσε και απαραίτητο υλικό για την ανάγνωση παθολογίας.

³³ Δεν καταφέραμε να βρούμε τα πρωτότυπα σχέδια στο Ε.Ι.Λ.Α. Δήμου Κω και δεν διέθεταν σχέδια οι ιδιοκτήτες του Τμήματος 1. Μετά από αίτηση και επίσκεψη στην 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδ/σου, προμηθευτήκαμε σχέδια και τεχνικές περιγραφές για το υποτικό κτίσμα Saps. Πέρα από το δικό μας φωτογραφικό υλικό εξασφαλίστηκαν πληροφορίες και από παλαιότερες λήψεις (τις πηγές τις αναφέρουμε αναλυτικά). Ιδιαίτερα χρήσιμη στάθηκε και η Πανεπιστημιακή έκδοση της Annalisa Giglio που περιείχε κάποια από τα σχέδια σε πολύ μικρή κλίμακα (μπορέσαμε να διασταυρώσουμε τις γενικές διαστάσεις και την αρχική κατάσταση).

Εικόνα323. Ολοκληρωμένη Κάτοψη Δώματος. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αποτύπωση των φεγγιτών και των αεραγωγών. Μέσα από την αποτύπωση της ακριβούς θέσης τους μπορέσαμε να καταλήξουμε σε μια τεκμηριωμένη μορφή της αρχικής κατάστασης.

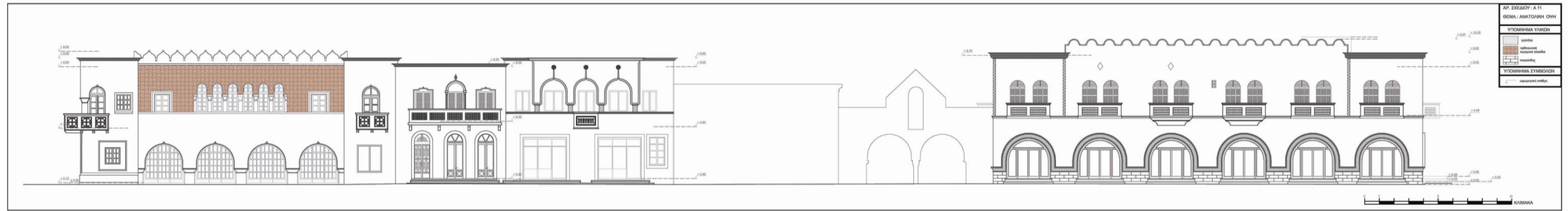
5.1.2.2. Μορφολογική Ανάλυση

Έχουμε ήδη εντοπίσει από προηγούμενο κεφάλαιο την τάση εντυπωσιασμού των όψεων αυτού του τύπου μέσω ενός διακόσμου εκλεκτικιστικού χαρακτήρα. Όπως σε όλα τα υπόλοιπα palazzine, η συνεχής δόμηση δεν συνεπάγεται κοινή διαμόρφωση όψεων. Αντίθετα είναι εμφανές μέσω αυτής ο διαχωρισμός των ιδιοκτησιών. Παρόλα αυτά, για να αποφευχθεί η οποιαδήποτε σύγχυση και υπερβολή στο τμήμα 1, διακρίνουμε καθαρά τα όρια μόνο των Δ.5, Δ4 και των αντίστοιχων Κ5, Κ4. Κοινή αρχή διαμόρφωσης της μορφολογίας είναι η ανάπτυξη βάση κατακόρυφων αξόνων συμμετρίας. Η χρήση οριζόντιων διακοσμητικών ζωνών αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής αυτής και συναντάται ως βασικό γνώρισμα σε όλους τους κτιριακούς τύπους. Για να ενισχυθεί η λεπτότητα της κατασκευής και να αποφευχθεί η μονοτονία, παρατηρείται η στέψη τμημάτων με κυματοειδής ή ημισφαιρικές απολήξεις. Τα ανοίγματα ακολουθούν συμμετρική διάταξη, διαφορετική ανά τμήμα και ως επί το πλείστον φέρουν ημικυκλικά υπέρθυρα με τριγωνική διάταξη. Τα μεγάλα ορθογωνικά ανοίγματα που ξενίζουν αποτελούν πρόσφατες επεμβάσεις.

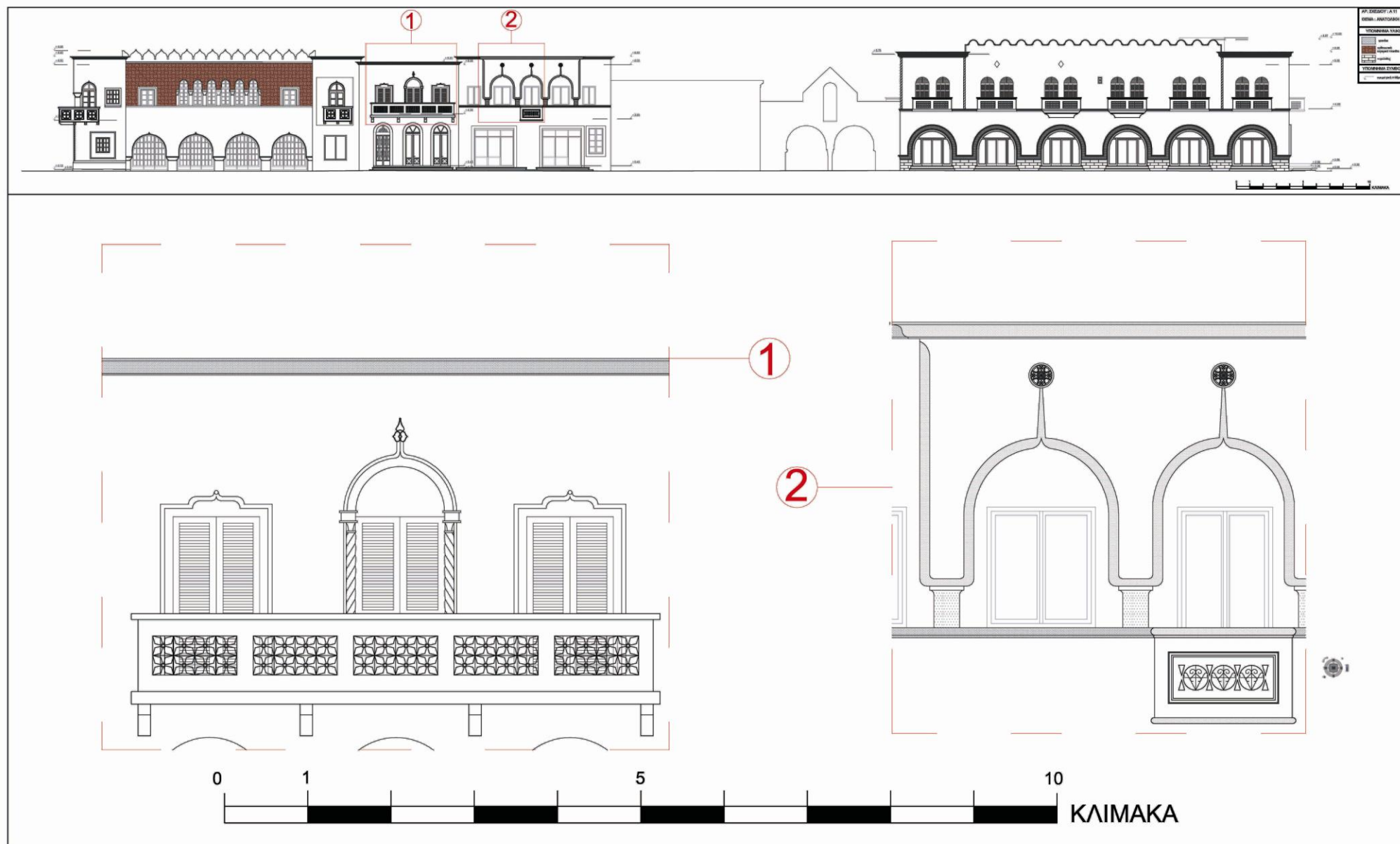
Στο τμήμα 2 δεν υπάρχει διαφοροποίηση αλλά απόλυτα συμμετρική διάταξη³⁴. Οι ,κυκλικής διατομής, ζώνες που διατρέχουν τα ανοίγματα του ισογείου παραπέμπουν συνειρμικά σε τοξωτή στοά. Βλέπουμε μια εμμονή διαμόρφωσης των ανοιγμάτων με ημικυκλική απόληξη, που όμως εξομαλύνει την αυστηρότητα των ορθογωνικών όγκων.

Τα στοιχεία που λειτουργούν ενοποιητικά μεταξύ των δυο γενικών τμημάτων φαίνεται να είναι επηρεασμένα από την ασίδα της ιπποτικής περιόδου. Η στέψη με διακοσμητικές ζώνες παρατηρείται και στο κτίσμα Sans, που αποτελεί επίσης έναν στιβαρό ορθογωνικό όγκο. Η τάση διαμόρφωσης των ορθογωνικών ανοιγμάτων με ημικυκλική απόληξη συναντάται ως στοιχείο στην ασίδα, όπως επίσης και η τάση παραπομπής σε κιονοστοιχία. Τέλος, το ύψος των κτισμάτων δεν ξεπερνά κατά πολύ την οξυκόρυφη απόληξη της ασίδας αποδίδοντας σεβασμό και εξασφαλίζοντας μια ομαλή ένταξη του συνόλου.

³⁴ Που μας προβληματίζει σχετικά με την αρχική χρήση. Αν και έχει επιβεβαιωθεί η καθολική ανακαίνιση και αναδιαμόρφωση των χώρων, από τον ιδιοκτήτη, δεν γνωρίζουμε περαιτέρω στοιχεία σχετικά με την αρχική χρήση. Θεωρούμε πως στέγαζε καταστήματα και διαμερίσματα βάση και του τύπου ανάπτυξη της Δυτικής όψης.

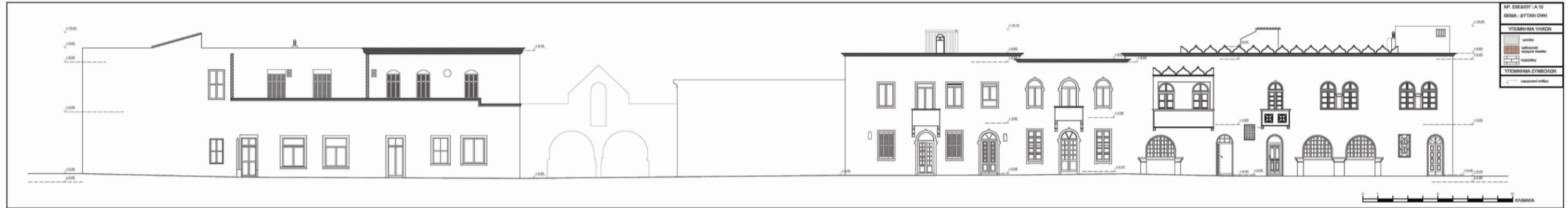
Εικόνα324. Σχέδιο Ανατολικής Όψης.

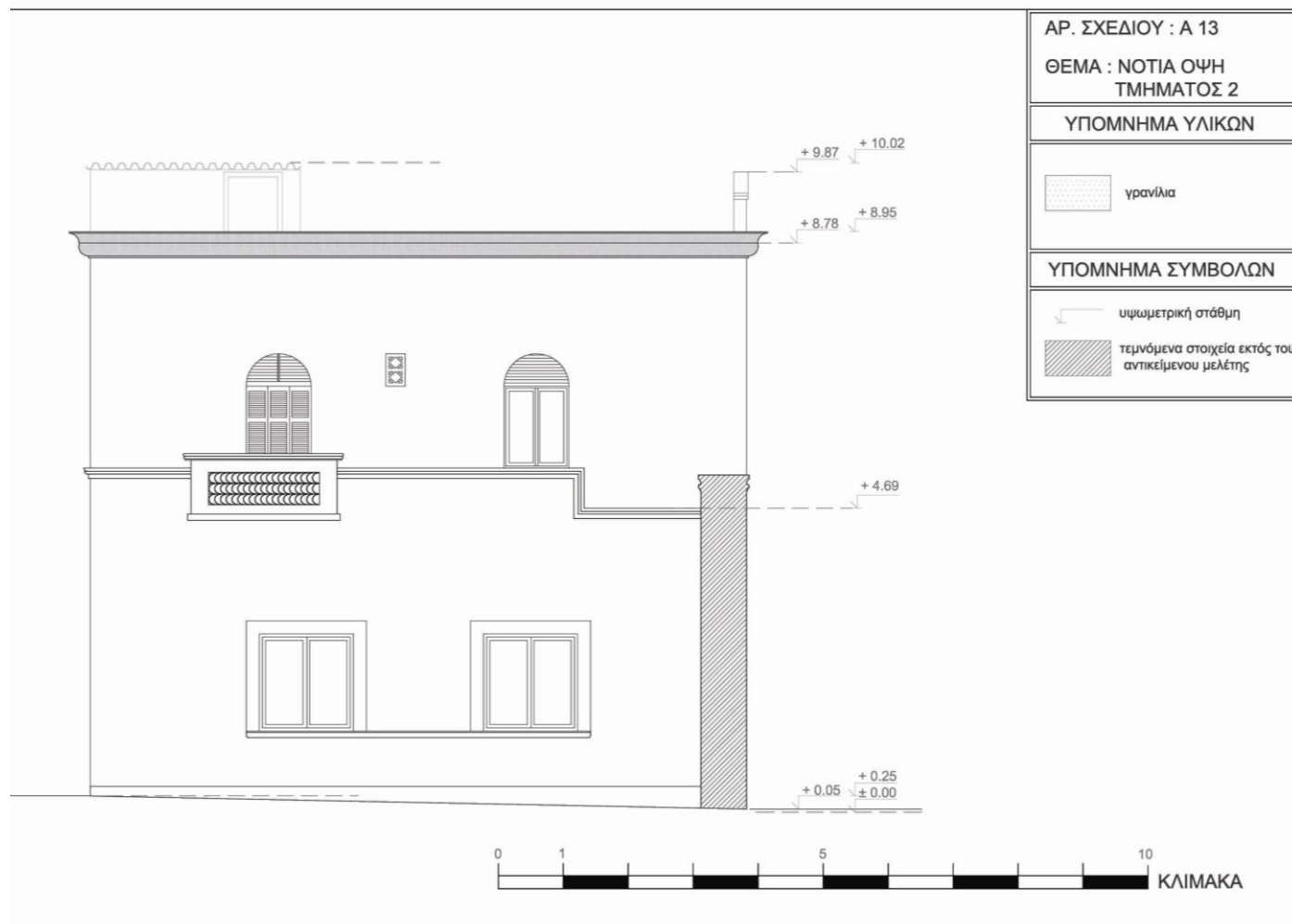
Εικόνα 325. Λόγω του μεγάλου μεγέθους της Ανατολικής Όψης, παραθέτουμε το παραπάνω απόσπασμα για την καλύτερη δυνατή απόδοση του διακόσμου. Το απόσπασμα 1 αντιστοιχεί στο Δ.4 και το απόσπασμα 2 αντιστοιχεί στο Δ.5. Όπως πολλάκις έχουμε τονίσει, είναι αδύνατον να αποκρυσταλλώσουμε σε βάθος τις μορφολογικές επιρροές σε καθαρά βενετσιάνικες ή αραβουργικές λόγω των αμφίδρομων επιρροών που συντελέστηκαν ανά περιόδους.³⁵

³⁵ Εύστοχα τονίζει ο Β. Κολωνάς : «...είναι γνωστές οι αμφίδρομες διαδρομές μεταξύ Ανατολής και Δύσης στην ιταλική τέχνη, από την Αναγέννηση και μετά.» Β. Κολωνάς, Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943 , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002, σ.45.

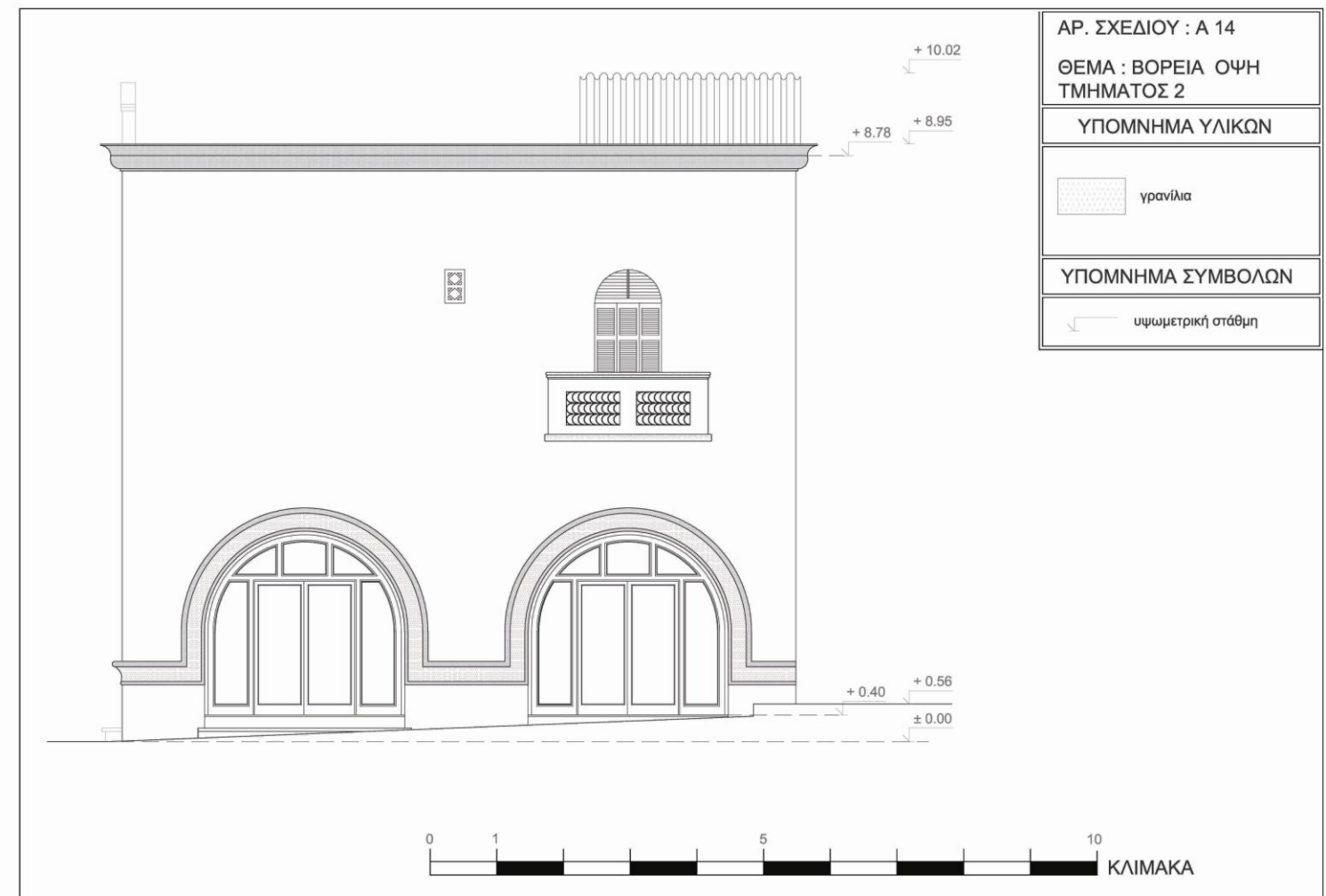
Στη Δυτική όψη παρατηρούμε την ίδια αρχή ανάπτυξης. Ανάπτυξη βάση κάθετων αξόνων συμμετρίας, ανάλογη στέψη απόληξης, διαμόρφωση ορθογωνικών ανοιγμάτων με την πλειοψηφία να φέρει ημικυκλική απόληξη αλλά αισθητά πιο περιορισμένο διάκοσμο. Ο εξώστης του Δ.3, με την κυματοειδή στέψη, αποτελεί μια ρασιοναλιστική απόδοση του όγκου που εξέχει και δεσπόζει στην Νότια όψη. Η μεταφορά των ίδιων στοιχείων της πρόσοψης σε απλοποιημένη απόδοση αποδεικνύει πως ο διάκοσμος έχει ως μοναδικό σκοπό την πολιτισμική επιβολή και την λειτουργία του ως πυροτέχνημα (η όψη αυτή δεν αντιστοιχεί σε κεντρικό δρόμο και άρα δεν χρειάζεται να υπερτονίζεται). Σε μια γενικότερη αναγωγή αυτής της παρατήρησης, συμπεραίνουμε πως, ο διάκοσμος δεν αποτελεί αυτοσκοπό και άρα αφού υποτάσσεται σε κάποια λειτουργία δεν αντιτίθεται στην αρχή του μοντερνισμού. Αυτό αποτελεί μια σημαντική απόδειξη της μοναδικότητας και αυθεντικότητας της συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής. Αποτελεί σκέλος του μοντερνισμού αλλά φέρει στοιχεία δικού της χαρακτήρα. Σύντομα παραθέτουμε για το τμήμα 2, πως σε αυτή την όψη είναι ξεκάθαρο το εύρος των επεμβάσεων. Η οριζόντια διακοσμητική ζώνη αποκόβεται και αντιλαμβανόμαστε πως το σημείο βομβαρδισμού αφορούσε στο αριστερό τμήμα (αν νοητά το χωρίσουμε σε τρία βάση των οριζόντιων σπειροειδών ζωνών, αναφερόμαστε στο τμήμα με τα λιγότερα ανοίγματα).

Εικόνα 326. Σχέδιο Δυτικής όψης.

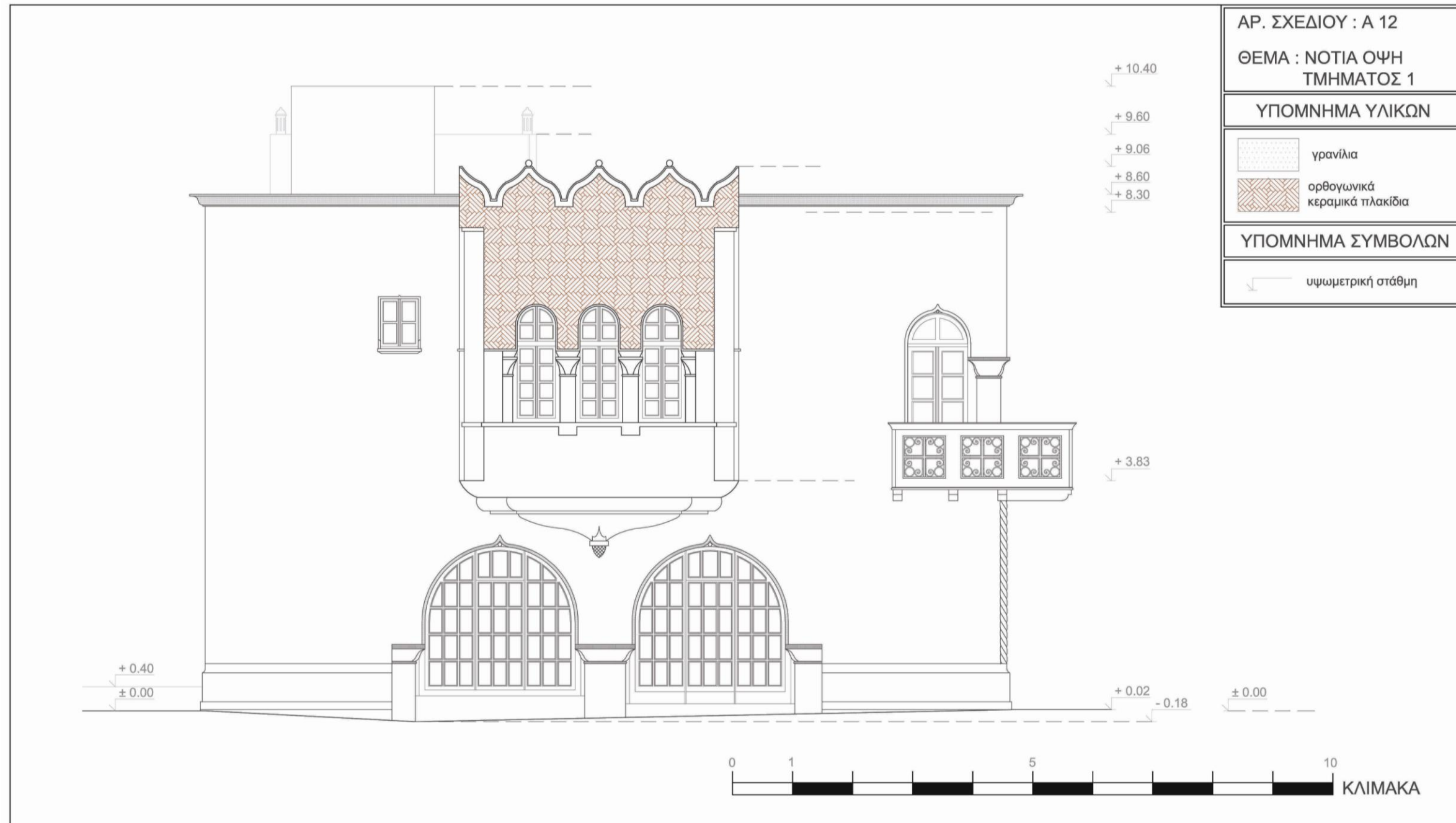

Εικόνα 327. Σχέδιο Νότιας Όψης Τμήματος 2.

Εικόνα 328. Σχέδιο Βόρειας Όψης Τμήματος 2.

Οι παραπάνω όψεις δεν παραπάνω όψεις δεν παρουσιάζουν κάποια αξιοσημείωτη διαφοροποίηση στο διάκοσμο και την ανάπτυξη σε σχέση με την πρόσοψη.

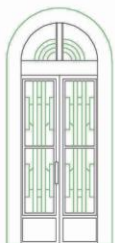
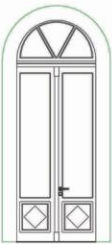
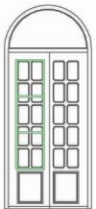

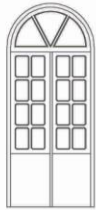

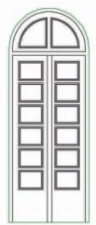
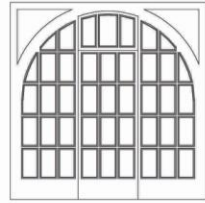

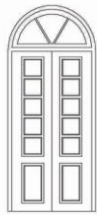

Εικόνα 329. Σχέδιο Νότιας όψης του Τμήματος 1.

Κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της μορφολογίας, εδώ, έχει το τμήμα του ορόφου που πέρα από το στοιχείο της προεξοχής που το ενισχύει ως όγκο εμφανίζει πλήθος διακόσμου. Η κυματοειδής στέψη, που αποτελεί ενοποιητικό στοιχείο με την πρόσοψη, στέφει τον όγκο αναρρεί την στιβαρότητα του ορθογωνικού όγκου δίνοντας την αίσθηση επιμήκυνσης στον κατακόρυφο άξονα. Ως καταβολή το κατατάσσουμε, με μια πρώτη σκέψη, σε βενετσιάνικη μορφολογική χροιά. Συμπληρωματικά λειτουργεί, σε αυτό, και το μοτίβο από κεραμικά πλακίδια. Παρόλα αυτά υπάρχει ένας ανατολίτικος εξωτισμός που συναντάται εδώ και στα ημικυκλικά υπέρθυρα τριγωνικής απόληξης των διακοσμητικών ζωνών από γρανίτια (στα ανοίγματα με ημικυκλική απόληξη). Αξίζει να σταθούμε στην κυματοειδή κατάληξη του όγκου αυτού που με ιδιαίτερη χάρη μοιάζει να τον στηρίζει στο υπόλοιπο κτίσμα, καταλήγοντας σε ένα πολύ μικρότερο διακοσμητικό στοιχείο ευρωπαϊκής επιρροής. Η συμμετρική τοποθέτηση των ανοιγμάτων στο ισόγειο, με άξονα συμμετρίας που διέρχεται από το μέσω του δεσποτικού όγκου επαναφέρει τη σταθερότητα. Τα δοκάρια που στηρίζουν τον γωνιακό εξώστη παραπέμπουν σε φουρούσια και πλάγια τοποθέτησή του αναιρεί την μονοτονία της συμμετρίας. Ιδιαίτερη λεπτότητα προσδίδει στην όψη και το στοιχείο του κίονα του ορόφου που δίδει μια αίσθηση αστάθειας και εύθραυστου χαρακτήρα στην κατασκευή σε συνδυασμό με την κάθετη σπειροειδή ζώνη. Οι κίονες σε συνδυασμό με τα ημικυκλικά ανοίγματα παραπέμπουν στις κιονοστοιχίες, χαρακτηριστικό που αποδίδεται επίσης σε ευρωπαϊκή επιρροή. Τέλος οι οριζόντιες ζώνες στην απόληξη του στηθαίου και στην βάση του κτίσματος³⁶ αποτελούν χαρακτηριστικό στοιχείο που επιλέγεται από τους ιταλούς στον τύπο αρχιτεκτονικής που μελετάμε. Ολοκληρώνουν έτσι τον εκλεκτικιστικό χαρακτήρα των όψεων σαν μια κορνίζα που περιγράφει τον πίνακα.

³⁶ Η διακοσμητική ζώνη στη βάση της τοιχοποιίας αποτελεί την υπερυψωμένη (κατά περίπου 80cm) θεμελίωση. Αποτελείται από σκυρόδεμα, κατεργασμένο για να εναρμονίζεται με το ύψος των όψεων. Γιώργος Σιδεράς, *Συντήρηση και Αποκατάσταση του Επιγραφικού Μουσείου Κω*, Κωκιά, τόμος ΙΑ, εκδόσεις Π.Ο.Κ. «Φιλητάς», Κως 2010, σ.413

Έχουμε καταγράψει τα κουφώματα που διατηρούνται και τα παραθέτουμε στους παρακάτω πίνακες.³⁷

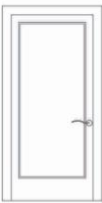

ΘΗΡΕΣ										
ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ										
A/A	N° 1	N° 2	N° 3	N° 4	N° 5	N° 6	N° 7	N° 8	N° 9	N° 10
ΠΟΣΟΤΗΤΑ	6	1	2	1	1	1	1	2	3	1
ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ
ΟΨΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ										
ΟΨΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ										

Εικόνα 2. Πίνακας Σχεδίων καταγραφής κουφωμάτων Εξωτερικών Θηρών.

³⁷ Βλ. εικ.25,26 και 27. Η ίδια αρίθμηση αντιστοιχεί και στις κατόψεις δηλώνοντας την μορφολογία των κουφωμάτων που διατηρούνται.

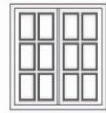
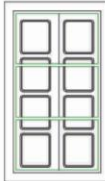

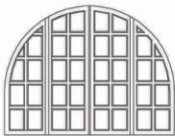

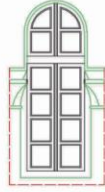

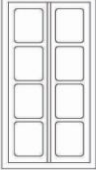
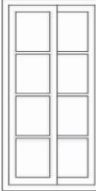
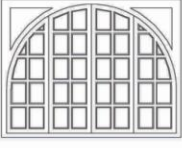

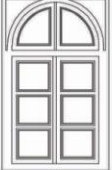

ΘΗΡΕΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ

Α/Α	Ν° 11	Ν° 12	Ν° 13	Ν° 14	Ν° 15	Ν° 16	Ν° 17
ΠΟΣΟΤΗΤΑ	2	1	1	4	1	3	1
ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ
ΟΨΗ							
Α/Α	Ν° 18	Ν° 19	Ν° 20	Ν° 21	Ν° 22	Ν° 23	Ν° 24
ΠΟΣΟΤΗΤΑ	2	5	1	1	1	3	4
ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ
ΟΨΗ							

Εικόνα341. Πίνακας Σχεδίων καταγραφής κουφωμάτων Εσωτερικών Θηρών.

ΠΑΡΑΘΥΡΑ

A/A	N° 1	N° 2	N° 3	N° 4	N° 5	N° 6	N° 7	N° 8	N° 9
ΠΟΣΟΤΗΤΑ	2	2	2	3	1	2	9	4	1
ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ	ΙΣΟΓΕΙΟ Α ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	ΙΣΟΓΕΙΟ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	Α ΟΡΟΦΟΣ	ΙΣΟΓΕΙΟ
ΟΨΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ									
ΟΨΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ									

Εικόνα 342. Πίνακας Σχεδίων καταγραφής κουφωμάτων Παραθύρων.

ΑΡ. ΣΧΕΔΙΟΥ : Α4

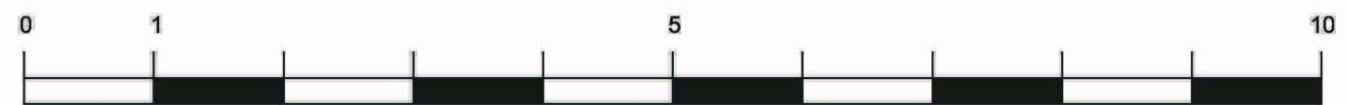
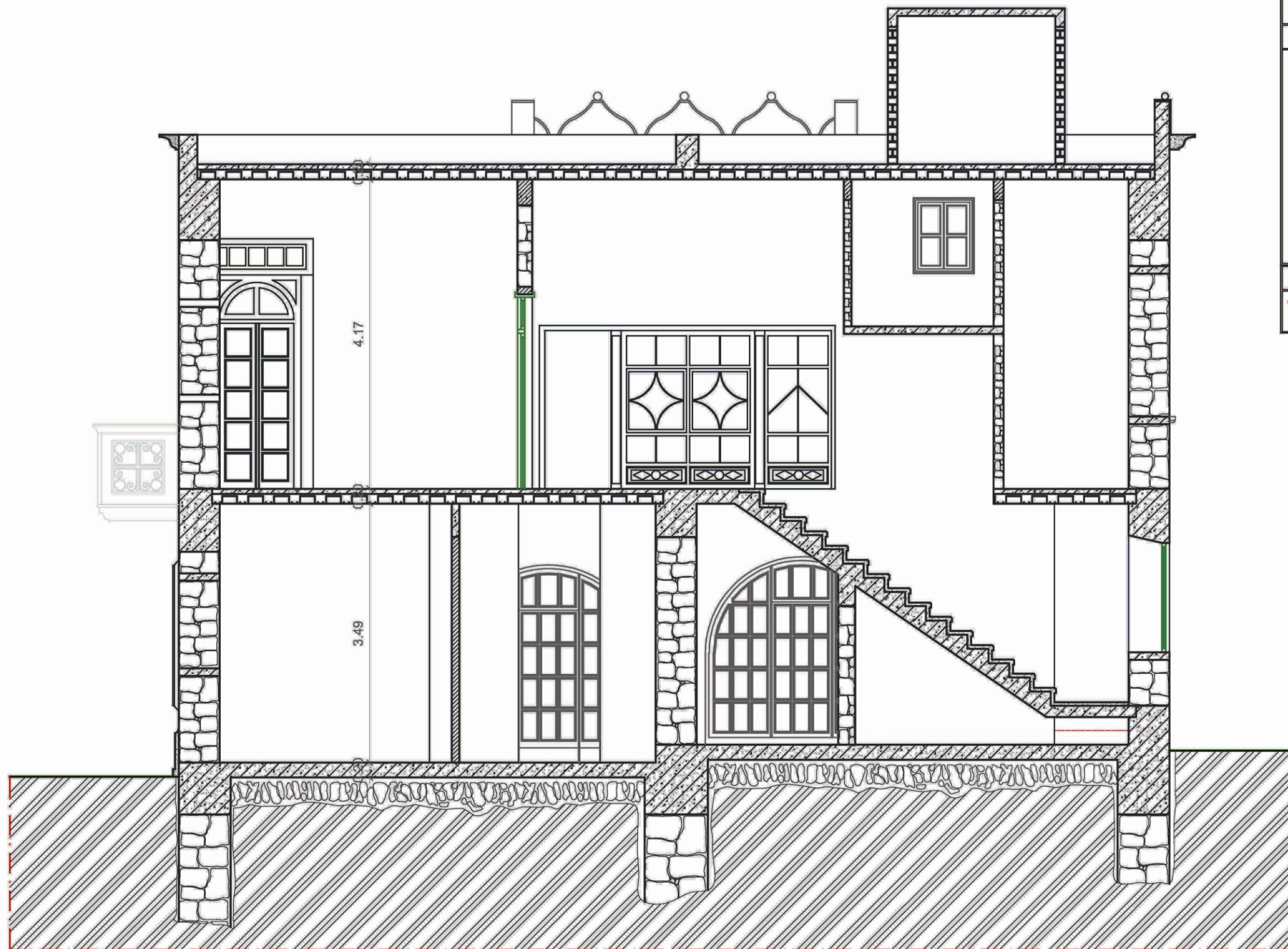
ΘΕΜΑ: ΤΟΜΗ Α-Α

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΥΛΙΚΩΝ

- τοιχοποιία από ημιλαξευτή αργολιθοδομή
- φέρον οργανισμός από οπλισμένο σκυρόδεμα
- φερόμενος οργανισμός από σκυρόδεμα (σύγχρονη επέμβαση)
- πλάκα από καπιζάνες
- διακοσμητικά στοιχεία από γρανίτια
- οπτοπλινθοδομή
- έδαφος σε τομή

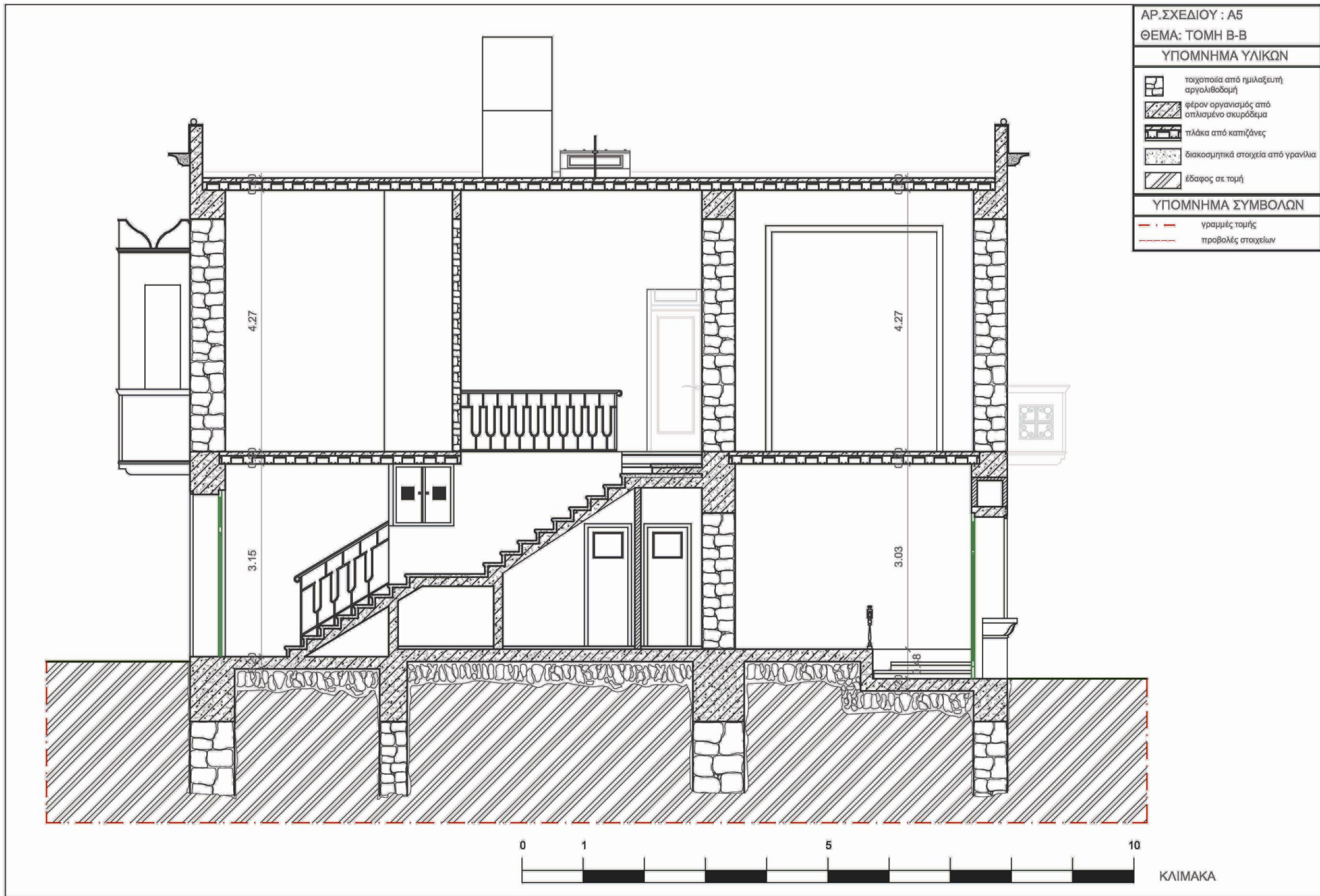
ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

- γραμμές τομής
- προβολές στοιχείων

ΚΛΙΜΑΚΑ

Εικόνα 1. Σχέδιο Τομής Α-Α. Πραγματοποιείται στο Κ.1 και Δ.1. (Σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της μελέτης).

Εικόνα 2. Σχέδιο Τομής Β-Β. Αφορά στο Κ.3. και Κ.4. (Σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της μελέτης).

ΑΡ.ΣΧΕΔΙΟΥ : Α6

ΘΕΜΑ: ΤΟΜΗ Γ-Γ'

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΥΛΙΚΩΝ

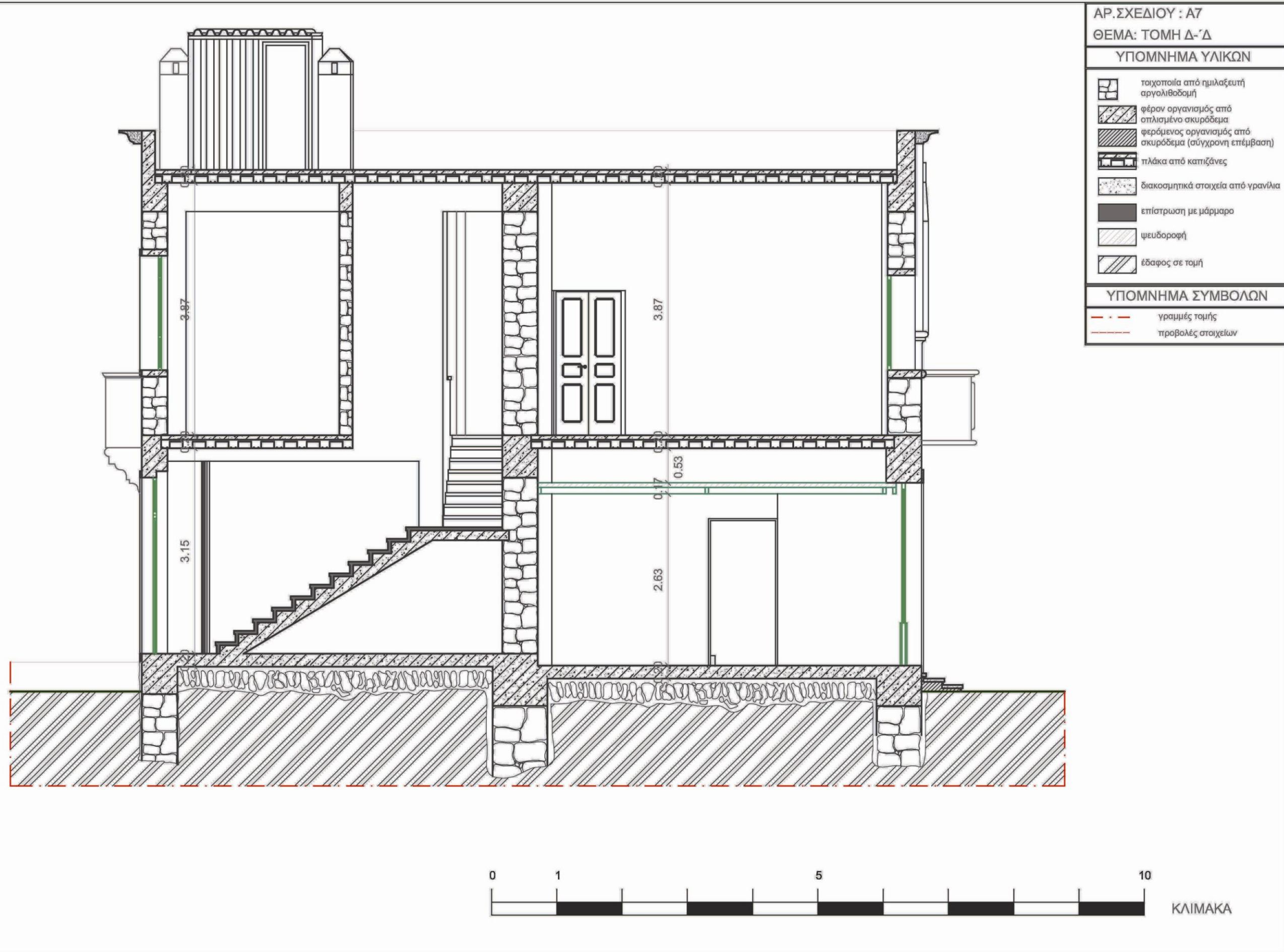
- τοιχοποιία από ημιλαξευτή αργολιθοδομή
- φέρον οργανισμός από οπλισμένο σκυρόδεμα
- φερόμενος οργανισμός από σκυρόδεμα (σύγχρονη επέμβαση)
- πλάκα από καπιζάνες
- διακοσμητικά στοιχεία από γρανίτα
- μεταλλικά κγκλιδώματα
- επίστρωση με μάρμαρο
- έδαφος σε τομή
- τομή σε είδη υειγινης

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΜΒΟΛΩΝ

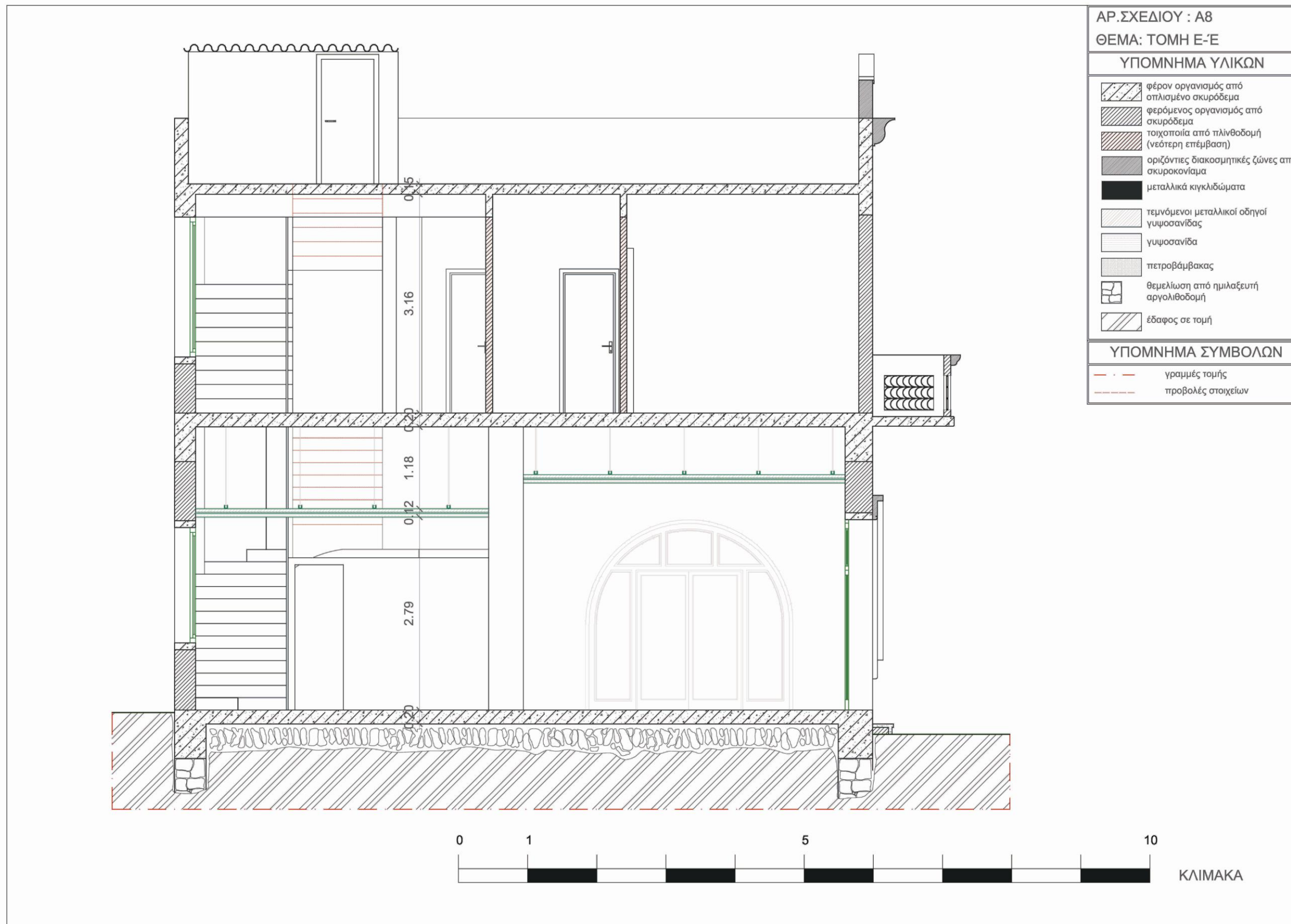
- γραμμές τομής
- προβολές στοιχείων

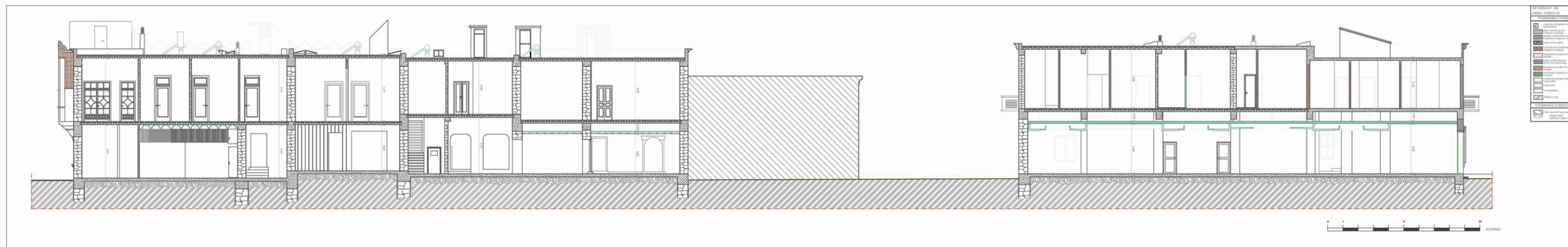
Εικόνα 3. Σχέδιο Τομής Γ-Γ'. Πρόκειται για τα Κ.4-Δ4. (Σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της μελέτης).

Εικόνα 4. Σχέδιο Τομής Δ-Δ. πραγματοποιείται στα Κ.5-Δ5. (Σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της μελέτης).

Εικόνα 5. Σχέδιο Τομής Ε-Ε. πραγματοποιείται στα Τμήμα 2. (Σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της μελέτης).

Εικόνα 6. Σχέδιο Τομής ΣΤ-ΣΤ. πραγματοποιείται και στα δυο τμήματα. (Σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της μελέτης).

5.1.2.3. Οικοδομικές Τεχνικές

Οι τρόποι κατασκευής των επιμέρους οικοδομικών στοιχείων που δομούν τα κτίρια της συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής, παρουσιάζουν μια ομοιομορφία σε όλους τους κτιριακούς τύπους. Υπάρχουν, φυσικά, και περιπτώσεις που παρατηρούμε μικρές διαφορές που έγκεινται στην διαφορετική επίλυση στατικών προβλημάτων και αφορούν σε κτίσματα μεγάλης κλίμακας και ιδιόζοντος χαρακτήρα. Εν τούτοις, το κτιριακό συγκρότημα που μελετάμε αντιμετωπίστηκε με μια επισφαλή προσέγγιση και οι οικοδομικές τεχνικές που συναντάμε αντιστοιχούν στις συνήθεις.

Για να καταλήξουμε, με ασφάλεια, στην τοποθέτησή μας χρειάστηκε να συλλέξουμε και να συγκρίνουμε πληροφορίες από γραπτές πηγές¹ (μελέτες μηχανικών δημοσιευμένες) και από φωτογραφίες της περιόδου όπου πολλά οικοδομικά υλικά είναι εμφανή. Έπειτα, μέσα από τη διαδικασία της αποτύπωσης των συγκεκριμένων κτιρίων και της λήψης επαρκούς φωτογραφικού υλικού, μπορέσαμε να «αποκωδικοποιήσουμε» την λειτουργία και τον κατασκευαστικό τρόπο του εκάστου δομικού στοιχείου².

Θεμελίωση: Διευρυμένη θεμελίωση και υπερυψωμένη από το έδαφος έως και 0.80m.

Κατακόρυφος φέρων οργανισμός: Πρόκειται για μικτό φέρων οργανισμό αποτελούμενο από φερόμενη ημιλαξευτή αργολιθοδομή ελαφρώς οπλισμένη, ενισχυμένη με υποστυλώματα από οπλισμένο σκυρόδεμα στις γωνίες. Το πάχος της λιθοδομής που συναντάμε στο τμήμα 1, κυμαίνεται μεταξύ των 0.56m~0.42 m, ενώ στο τμήμα 2 μεταξύ 0.45m~0.40 m³. Στις φέρουσες λιθοδομές του τμήματος 1, τα υποστυλώματα ακολουθούν το πλάτος των λιθοδομών που ενισχύουν και δεν γίνονται ευδιάκριτα από κάποια προεξοχή. Θεωρούμε πως φέρουν διάστασης πλάτους μήκους μεταξύ (0.56 x 0.56)m~ (0.42 x 0.42)m.

Οριζόντιος φέρων οργανισμός: Τις τοιχοποιίες διατρέχουν σενάζ, εγκάρσια και κατά μήκος συναντάμε δοκάρια από οπλισμένο σκυρόδεμα με πλάτος μεταξύ 0.56m~ 0.34m και κρέμαση από 0.45m έως 0.20m. Οι πλάκες ισόγειου και ορόφου είναι αμφιέρεστες δοκιδωτές, με οπλισμό από μαλακό χάλυβα (ο οπλισμός τοποθετούνταν σταυρωτά) και πλήρωση από καπιζάνες⁴. Τα διαζώματα αποτελούνται από οπλισμένο σκυρόδεμα και αδρανή από υλικά θαλάσσης.

¹ Όσα παραθέτουμε στο συγκεκριμένο κεφάλαιο φροντίσαμε να τα διασταυρώσουμε από τις εξής πηγές: Γιώργος Σιδεράς, *Συντήρηση, Αποκατάσταση του Επιγραφικού Μουσείου Ασκληπιείου Κω*, ΤΑ ΚΩΑΚΑ, τόμος ΙΑ, εκδόσεις Π.Ο.Κ. «ΦΙΛΗΤΑΣ», ΚΩΣ 2010, σ.σ.410-427. Γιώργος Σιδεράς, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *ΒΕΛΤΙΩΤΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΩ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.σ.84-93. Ιουλιία Παπαευτυχίου, *Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933*, (συλλογικός τόμος), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμούς*, εκδόσεις Βόλος, Σειρά: Πρακτικά Εκδηλώσεων Αρ.9, Βόλος 2007, σ.σ. 124-139., η παραπάνω ερευνητική εργασία έχει δημοσιευθεί και στην Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω *Σταθμός στην ενημέρωση*, σε δύο συνέχειες, Έτος 8^ο Αρ. Φύλλων 427 και 428 Τετάρτη 12 και 19 Νοεμβρίου 2008 αντιστοίχως (με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης των 75 χρόνων του σεισμού που έπληξε την Κω το 1933). Καθ. Πολ. Μηχ. Νίνα Αβραμίδου, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *ΙΤΑΛΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ (1912-1943)*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.σ.441-449. Πιτσίνος Νείλος Αρχιτέκτων, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΥ-ΚΙΝΗΜΑΤΟΘΕΑΤΡΟΥ ΣΤΟ ΛΑΚΚΙ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.σ.428-439. Prof. Arch. Nina Avramidou, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ ΕΛΛΑΦΟΣ, ΔΗΜΟΥ ΚΑΜΕΙΡΟΥ, ΡΟΔΟΣ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece, σ.σ.404-410. Ηλίας Καματερός, *Δυο μουσικά στα δημόσια κτίρια της ιταλοκρατίας*, ΤΑ ΚΩΑΚΑ, τόμος ΙΑ, 2010 σελ.428-439. Φιλιππίδης, *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική – Αρχιτεκτονική θεωρία και πράξη, (1830-1980) σαν αντανάκλαση των ιδεολογιών της νεοελληνικής κουλτούρα*, εκδόσεις Μέλισσα. Σ.Χριστοφυλάκης, *Αρχιτεκτονική Έκφραση στα Δωδεκάνησα (1912-45)*, εκδόσεις The world of buildings, ΑΘΗΝΑ, 1997. Ζ.Ν.Τσιρπανλής, *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα 1912-1943, Αλλοτρίωση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου- Προγραμματικής Σύμβασης ΥΠΠΟ-ΤΑΠΑ, Δήμου Ρόδου, Ρόδος 1998.*

² Καταλυτικό ρόλο στην, τρόπο τινά καλύτερη, αντίληψη της οικοδομικής λογικής είχε η διαδικασία αποτύπωσης μεγάλης κλίμακας κτίσματος (δημόσιου χαρακτήρα- Γυμνάσιο Θηλαίων) αλλά και μικρότερου (τύπου casa di porolare-επί της Γρηγορίου Έ) που πραγματοποιήσα κατά την πρακτική μου άσκηση στις Τεχνικές Υπηρεσίες Δήμου Κω. Ιδιαίτερα ευχαριστώ, για αυτό, την Υπεύθυνη Αρχιτέκτων Μηχανικό Στρατικπούλου Αγγελική.

³ Ο ιδιοκτήτης -αρχιτέκτων μηχανικός- που μας προμήθευσε τα σχέδια, μας διαβεβαίωσε πως έχει διατηρηθεί η λιθοδομή, πλην του βομβαρδισμένου και ανακατασκευασμένου τμήματος. Ακόμα μας υπέδειξε τα σημεία που έχει γίνει ενίσχυση στα υποστυλώματα (σε όλα, πέραν όσων στα σχέδια μας φαίνεται να διατηρούν διαστάσεις 0.40m x0.40m και 0.45m x0.45m).

⁴ Πρόκειται για σπτόπλινθους διαστάσεων (10x20x5)cm. Ενίσχυαν την θερμομόνωση και υγραμόνωση.

Εικόνα 7. Από το Τμήμα 2. Λόγω φθορών είμαστε σε θέση να διακρίνουμε τα κατασκευαστικά στοιχεία της πλάκας. Βλέπουμε τις καπιζάνες αλλά και τον σπλισμό.⁵ Εικόνα 8. Από το τμήμα 1. Ομοίως.⁶ Εικόνα 9. Χώρος διαδρόμου Δ.4., κρέμαση εγκάρσιου δοκαριού.⁷

Τοιχοποιίες πλήρωσης: Η πλήρωση γίνεται επίσης με λιθοδομή πάχους 0.35m ~ 0.14m εκτός των περιπτώσεων που πρόκειται για επεμβάσεις και αφορούν σε πλινθοδομή πάχους 0.10m, 0.15m και 0.20m.

Κονιάματα: Το εσωτερικό και εξωτερικό επίχρισμα ανάγεται σε ασβεστοκονίαμα με προσμίξεις θηραϊκής γης.

Δάπεδα: Παρατηρείται η ανύψωση του δαπέδου ισογείου, από τη στάθμη του εδάφους, από 0.40m έως και 0.70m. Σε εμπειριστωμένες μελέτες παρουσιάζεται με φέρουσα υποδομή χυτής πλάκας σπλισμένου σκυροδέματος πάχους 0.15m, αγκυρωμένη στη θεμελίωση. Η επίστρωση γίνεται με γρανίλια και τσιμέντο και συνδετικό υλικό τσιμεντοκονία πάχους 0.03m (αφορά κυρίως τις σκάλες), σε άλλες περιπτώσεις με κεραμικά πλακίδια (νεότερα ή της περιόδου) ή ξύλινο parge (σε κάποιους χώρους χρήσης σαλονιού στα διαμερίσματα)

Δώμα Ά ορόφου: Για την ενίσχυση της υγρομόνωσης οι ιταλικοί μηχανικοί χρησιμοποίησαν επίστρωση πατελιάς. Σήμερα έχει γίνει βελτιωτική επέμβαση με τη χρήση θερμομονωτικών και υγρομονωτικών υλικών με τελική επίστρωση ασφαλτόπανου. Δεν γνωρίζουμε ποια ακριβώς υλικά χρησιμοποιήθηκαν.

Εικόνα 10.⁸ Υδρορροή, Τμήμα 1, Δ.1. Εικόνα 11.⁹ Υπάρχουσα κατάσταση δώματος(Δ.1). Εικόνα 12.¹⁰ Δεξαμενή νερού, Δ.1. Εικόνα 13¹¹. Διατηρημένο κούφωμα παραθύρου (χώρος κουζίνας, Δ.1.) Εικόνα 14.¹² Κούφωμα εξωτερικής θύρας που διατηρείται(Δυτική όψη, Κ.4.).

⁵ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

⁶ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

⁷ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

⁸ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

⁹ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

¹⁰ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

¹¹ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

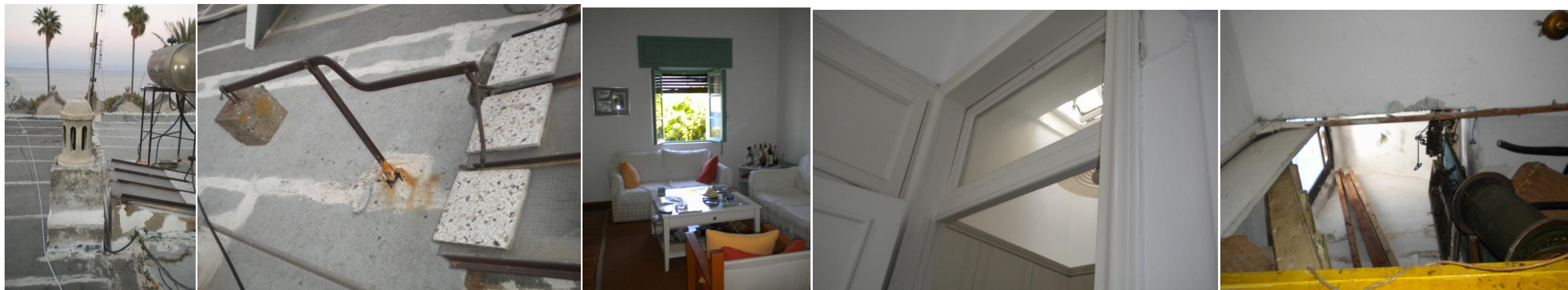
¹² Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

Ανοίγματα: Σε Κτιριολογικό Κανονισμό που συντάχθηκε από τον Mario Lago δίνονται κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την αναλογία χώρων/ανοιγμάτων. Οι σχηματισμοί είναι ορθογωνικοί με την πλειοψηφία να φέρει ημικυκλική απόληξη. Τα κουφώματα παραθύρων που διατηρούνται είναι ξύλινα , ιταλικού τύπου με τζαμλίκια στο μέσω, με προσεγγμένη μορφολογία. Τα υπόλοιπα είναι αλουμινίου. Οι εσωτερικές θήρες είναι ταμπλαδωτές που διατηρούνται είναι ταμπλαδωτές και οι νεότερες από σουηδικό ξύλο. Οι εξωτερικές αφορούν σε ξύλινες ταμπλαδωτές , μεταλλικές με εσωτερικά υαλοστάσια και αλουμινίου(οι τελευταίες είναι νεότερες).

Κλίμακες: Υπάρχουν 5 κλίμακες που αντιστοιχούν στα διαμερίσματα του τμήματος 1 και ενώνουν το ισόγειο με τον Ά όροφο και μια αντίστοιχη στο τμήμα 2. Μόνο 3 ,όμως ,στο Τμήμα 1 και μια αντίστοιχη στο τμήμα 2 ,που επιτρέπουν την πρόσβαση στο δώμα του Ά ορόφου από τον όροφο. Ο φερόμενος οργανισμός των αρχικών είναι από οπλισμένο σκυρόδεμα και ακυρώνεται στην τοιχοποιία (σχήμα Γ , με σφηνοειδή πατήματα, ακυρώνεται στις δύο κάθετες τοιχοποιίες αλλά φέρει και υποστυλώματα). Οι βοηθητικές σκάλες παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις. Στο τμήμα 2 πρόκειται για τον ίδιο τρόπο κατασκευής με τις προηγούμενες ενώ οι άλλες τρεις αφορούν σε πιο ελαφρές κατασκευές. Οι δύο ξύλινου τύπου (στο Δ.3 σχήματος Γ, στο Δ.5 ευθύγραμμης ανάπτυξης) που επιτρέπουν το σχηματισμό αποθηκευτικών χώρων. Υπάρχει και μεταλλική , πρόχειρη κατασκευή, που βρίσκεται στο Δ.4 και η πρόσβαση γίνεται από πατάρι μεταλλικής κατασκευής επίσης. Από τις βοηθητικές, μόνο οι δύο ξύλινες δεν αποτελούν νεότερες προσθήκες.

Εγκαταστάσεις: Οι υδρορροές αρχικά κατασκευάστηκαν εσωτερικές με απόληξη στο έδαφος αλλά καταργήθηκαν το '70-'80 και μεταφέρθηκαν εξωτερικά. Υπήρχαν δεξαμενές νερού, στο δώμα του Ά ορόφου, για παροχή στα διαμερίσματα αλλά δεν χρησιμοποιούνται σήμερα και μόνο μια δεν καταστράφηκε εντελώς (Δ.1.).

Χαρακτήρας βιοκλιματικού σχεδιασμού: Το πιο αξιοσημείωτο , κατά την άποψή μας στοιχείο που προέκυψε ήταν αυτό της λογικής ενός πρώιμου βιοκλιματικού σχεδιασμού. Επεξηγηματικά αναφερόμαστε στην προσπάθεια των μηχανικών να εξασφαλίσουν τον μέγιστο φυσικό φωτισμό και δροσισμό αλλά και τις καλύτερες συνθήκες υγιεινής. Τα μέσα που εκμεταλλεύτηκαν είναι τα εξής: **1) ο προσανατολισμός**, οι βορινοί χώροι δεν διαθέτουν ανοίγματα, αφορούν πάντα σε τυφλές τοιχοποιίες, **2) Τα ανοίγματα**, με επαρκές συνολικό εμβαδόν ανά χώρο και αξονικά τοποθετημένα εξασφαλίζουν τη σωστή ροή του αέρα. Συμπληρωματικά επιδρούν σε αυτό οι φεγγίτες¹³ εσωτερικών και εξωτερικών κουφωμάτων (επιτρέπουν την διάνοιξή τους έχοντας τη θήρα κλειστή και δεν παραμένει στάσιμος ο αέρας) , αλλά και οι οριζόντιοι φεγγίτες που τοποθετούνται σε χώρους που δεν υπάρχει δυνατότητα κατακόρυφου ανοίγματος(διάδρομοι, χώροι με χρήση λουτρού, βοηθητικοί χώροι). **3)Το σύστημα εξαερισμού**, που επιτρέπει την ενίσχυση του εξαερισμού σε χώρους που φέρουν ανοίγματα αλλά αποτελούν χώρους ιδιόζουσας χρήσης και καθίσταται απαραίτητη η ύπαρξή τους (χώροι κουζίνας και λουτρού, για την καλύτερη υγεία του κτιρίου αφού δεν περιορίζονται οι υδρατμοί που προκύπτουν από τη χρήση και εξασφαλίζεται καλύτερη υγιεινή για τους χρήστες). Στην υπάρχουσα κατάσταση είναι εκτός λειτουργίας(έχουν φραχτεί οι δίοδοι που διέρχονταν από την λιθοδομή και κατέληγαν στον εκάστοτε χώρο). **4) Εξασφάλιση σκίασης μέσω ξύλινων στοργιών**, αποθηκεύονται σε κιβώτιο πάνω από τα ανοίγματα σε μορφή ρολό με απλό αλλά έξυπνο μηχανισμό(πρώιμο σύγχρονου χειροκίνητου) που επιτρέπει την κάθοδο και άνοδο. Διατηρούνται αυτά που αντιστοιχούν στο Δ.3. και το Δ.1.

Εικόνα 15. Πρόκειται για τον φεγγίτη Ν°2 και τον εξαερισμό Ν°3 που αντιστοιχούν στο λουτρό του Δ.1.¹⁴**Εικόνα 16.** Ο ίδιος φεγγίτης που διαθέτει ακόμα τον μηχανισμό χρήσης από το εσωτερικό(αλλά δεν λειτουργεί).**Εικόνα 17.** Το κιβώτιο που αποθηκεύεται ο μηχανισμός για τα στόργια που συντηρούνται και λειτουργούν(χώρος σαλονιού , Δ.3). **Εικόνα 18.** Οι φεγγίτες που ενσωματώνονται στα κουφώματα (χώρος διαδρόμου, Δ.3)¹⁵

¹³ Οι φεγγίτες είναι ορθογωνικής διατομής και διέθεταν μηχανισμό (με αντίβαρο-τσιμεντόλιθο) που επέτρεπε την επιλογή διάνοιξης από το εσωτερικό του διαμερίσματος.

¹⁴ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

¹⁵ Πηγή :Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011.

Εικόνα 19.¹⁶ Βοηθητική σκάλα του Δ.5. Εικόνα 20.¹⁷ Βοηθητική σκάλα του Δ.3 Εικόνα 21.¹⁸ Κύρια σκάλα του Δ.3. Με επίστρωση γρανίλιας. Εικόνα 22.¹⁹ Κύρια σκάλα του Δ.1. Με επίστρωση γρανίλιας.

Υλικά μορφολογικών στοιχείων: Οι διακοσμητικές κορνίζες και ζώνες έχουν κατασκευαστεί από μείγμα τσιμέντου και άμμου, μορφοποιημένα με χρήση καλουπιού και πακτωμένα στο εσωτερικό με καρφιά²⁰ Γρανίλια με σύσταση²¹ Οι κίονες είναι από σπλισμένο σκυρόδεμα με επίστρωση από γρανίλια.

Εικόνα 23.²² Απόσπασμα διακόσμου Ανατολικής Όψης, Δ.4. Εικόνα 24.²³ Διάκοσμος ανατολικού εξώστη, Δ.4. Εικόνα 25.²⁴ Διαμόρφωση διακόσμου με κίονα και ημικυκλικής απόληξης ανοίγματα περιγεγραμμένο με ζώνη κυκλικής διατομής. Απόσπασμα από την κυματοειδή στέψη. Δυτική όψη, Δ.1. Εικόνα 26.²⁵ Λεπτομέρεια διακόσμου τμήματος προεξοχής Α ορόφου στην Νότια Όψη, Δ.1.

¹⁶ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

¹⁷ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

¹⁸ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

¹⁹ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

²⁰ Πηγή: Πληροφορία που αποσπάσαμε από τη συζήτηση με τον κ. Περουλή Γιώργο, μάστορα παραδοσιακών κτισμάτων (γνώστη παραδοσιακών οικοδομικών τεχνικών και των αντίστοιχων της περιόδου που μελετάμε).

²¹ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

²² Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

²³ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

²⁴ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

²⁵ Πηγή: Προσωπικό Αρχείο, λήψη 2011

Εικόνα 27. Διακρίνουμε κατασκευαστικά στοιχεία αλλά και την ταυτόχρονη ανέγερση του συγκροτήματος.²⁶

²⁶ Πηγή: 4^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδ/σου Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού.

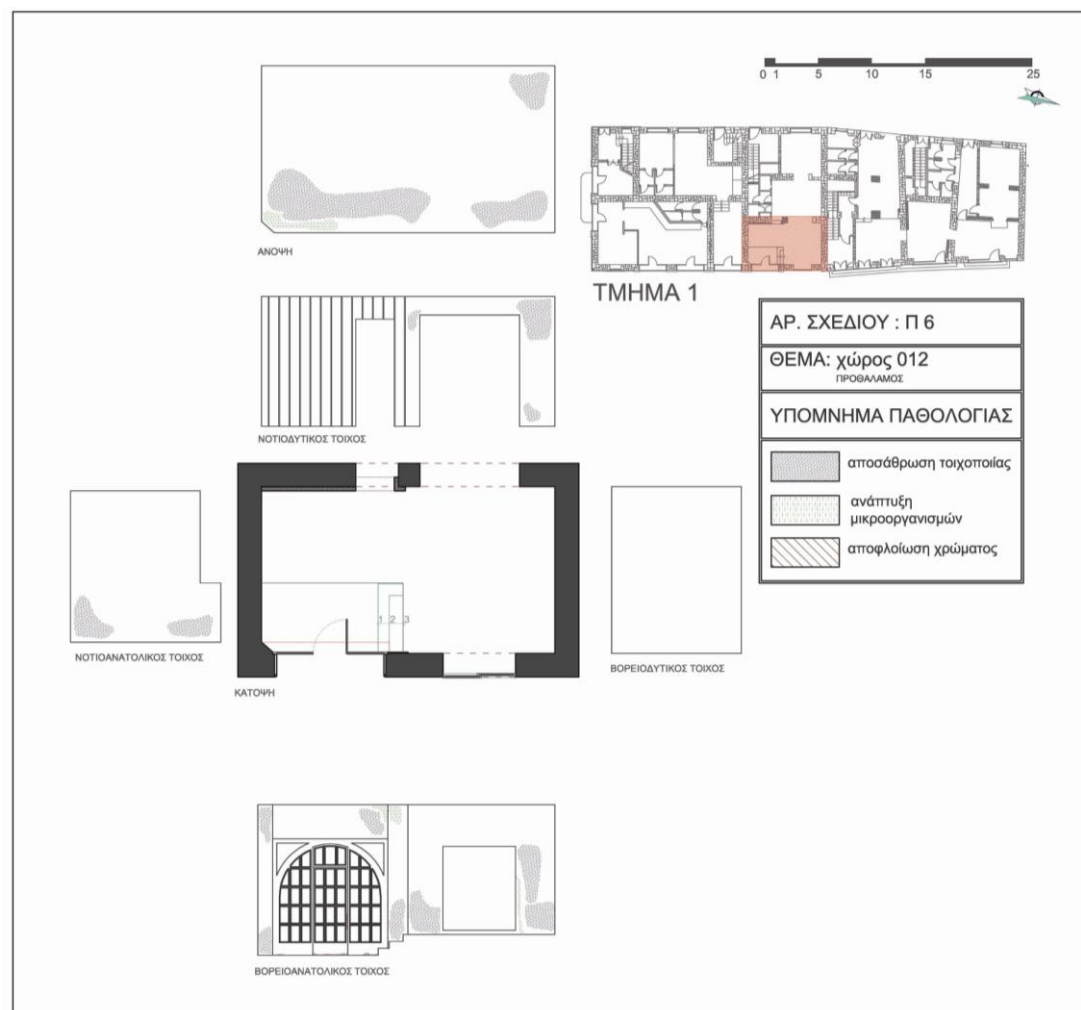
5.2. Ανάγνωση Παθολογίας

Μέσα από την καταγραφή των φθορών και των ζημιών ,στο αντίστοιχο συγκρότημα, μπορούμε να αντιληφθούμε την συνήθη εικόνα διατήρησης που εμφανίζουν , στην πορεία του χρόνου, τα κτίσματα του συγκεκριμένου αρχιτεκτονικού τύπου. Παραθέτουμε την κατάσταση του έκαστου τμήματος , μέσα από την παρουσίαση ενδεικτικού αριθμού σχεδίων¹.

Τμήμα 1

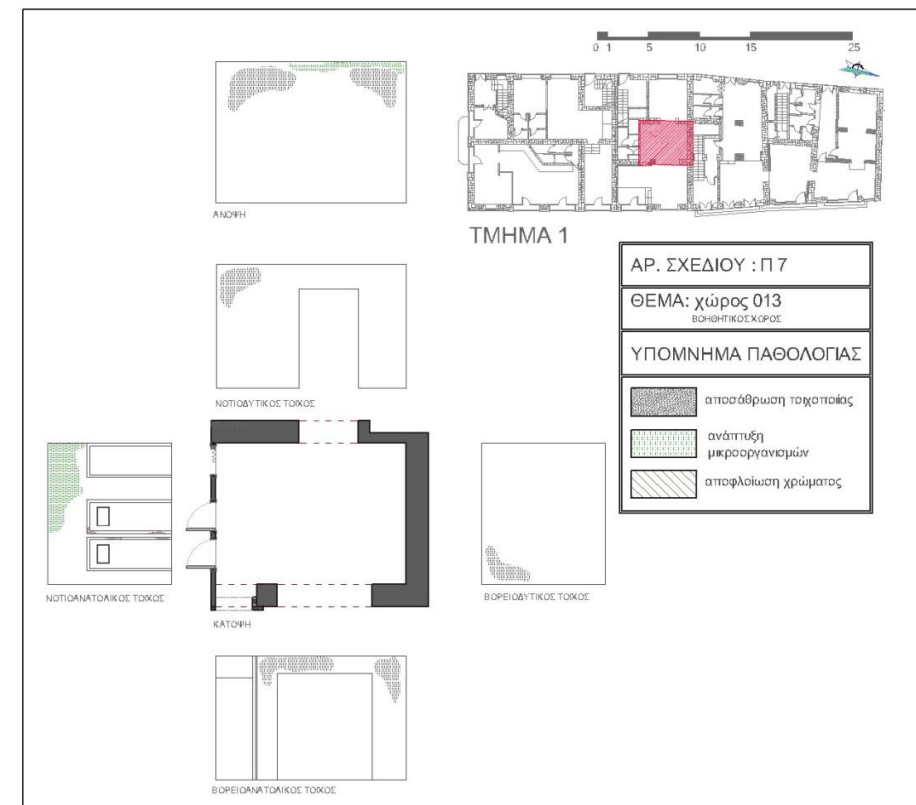
Υπομήμα Κ.3

Σε αυτό το υπομήμα παρατηρείται αποσάθρωση των επιχρισμάτων που οφείλεται στην εισροή υγρασίας που οδήγησε στην οξείδωση του οπλισμού αλλά και την κατασκευαστική αστοχία που αφορά σε χρήση αδρανών θαλάσσης χωρίς κατάλληλα προεργασία. Έχουμε έτσι και την ανάπτυξη μικροοργανισμών. Τα κουφώματα παρουσιάζουν σημειακή αποφλοίωση χρώματος και σε κάποια έχουμε τμηματικά προχωρημένη σήψη. Συγκριτικά ,με το υπόλοιπο τμήμα, βρίσκεται υπό -σχετική- συντήρηση. Ο χώρος που παρουσιάζει εκτεταμένες φθορές και μας αποκαλύπτει την ουσιαστική κατάσταση είναι ο χώρος 015. Πέραν των προαναφερθέντων και της αποφλοίωσης της στρώσης χρώματος του επιχρίσματος , έχουμε εκτεταμένη διάβρωση που οδηγεί σε αποκόλληση τμημάτων επιχρίσματος και αποκάλυψης του οξειδωμένου οπλισμού. Οι τριχοειδείς ρηγματώσεις που παρατηρούνται αφορούν στον βαθμό διάβρωσης που θα οδηγήσει σε πιο εκτεταμένη εικόνα της κατάστασης.

Εικόνα 1. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 012.

¹ Έχουν σχεδιαστεί 74 σχέδια που αφορούν σε αναπτύγματα παθολογίας και έχει καταγραφεί και η παθολογία των όψεων σε 5 σχέδια, για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης.

Εικόνα 2. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 013. Εικόνα 3. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 015.

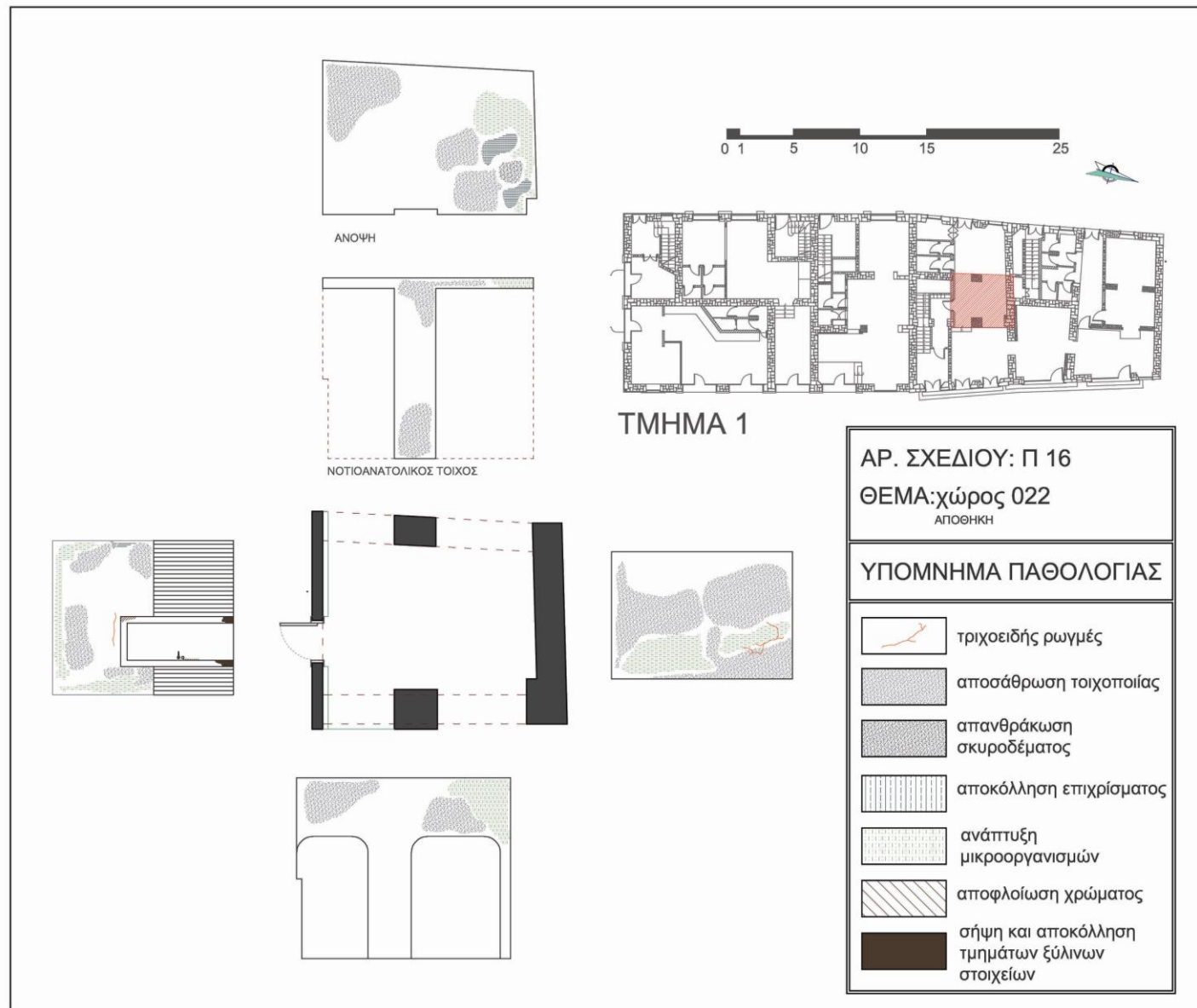
Εικόνα 4. Αποσάθρωση τοιχοποιίας χώρου 012.**Εικόνα 5.** Κατάσταση αποσύνθεσης κουφωμάτων βοηθητικών χώρων, χώρος 015.**Εικόνα 6 και Εικόνα 7** Αποκάλυψη οπλισμού, λόγω αποσάθρωσης που προκαλείται από την οξείδωση τους. Λόγω διάβρωσης παρατηρείται και η εμφάνιση ρηγματώσεως. **Εικόνα 8.** Αποκόλληση σαθρού επιχρίσματος.²

Τμήμα 1

Υποτμήμα Κ.4

Παρατηρούμε την εκτεταμένη αποσάθρωση του επιχρίσματος των τοιχοποιιών που προκαλείται από την ίδια αιτία. Έτσι έχουμε, επίσης, εμφάνιση τριχοειδών ρηγματώσεων, τμηματική αποκόλληση επιχρίσματος, δημιουργία μικροοργανισμών, αποφλοίωση χρώματος επιχρίσματος και αναφορικά με τα κουφώματα σημειακή αποφλοίωση χρώματος και τμηματική κατάσταση σήψης. Παρουσιάζει, όμως, τη χειρότερη κατάσταση διατήρησης αναφορικά με τα υπόλοιπα τμήματα ισογείου, καθώς υπάρχει σημαντική εισροή υγρασίας στον χώρο 022 και 018, που αποτελεί ζημιά (και όχι φθορά), από την κακή συντήρηση των σωληνώσεων του Δ.4 (οι χώροι αυτοί βρίσκονται κάτω από την κουζίνα και λουτρό αντίστοιχα). Έτσι πέραν των άλλων διακρίνεται και ενανθράκωση σκυροδέματος στην πλάκα και κυρίως στο υποσύλωμα που αποτελεί ενισχυτική επέμβαση. Ζημιές παρατηρούνται και σε κουφώματα (αφαίρεση τμημάτων για τοποθέτηση εγκαταστάσεων) στο χώρο 023.

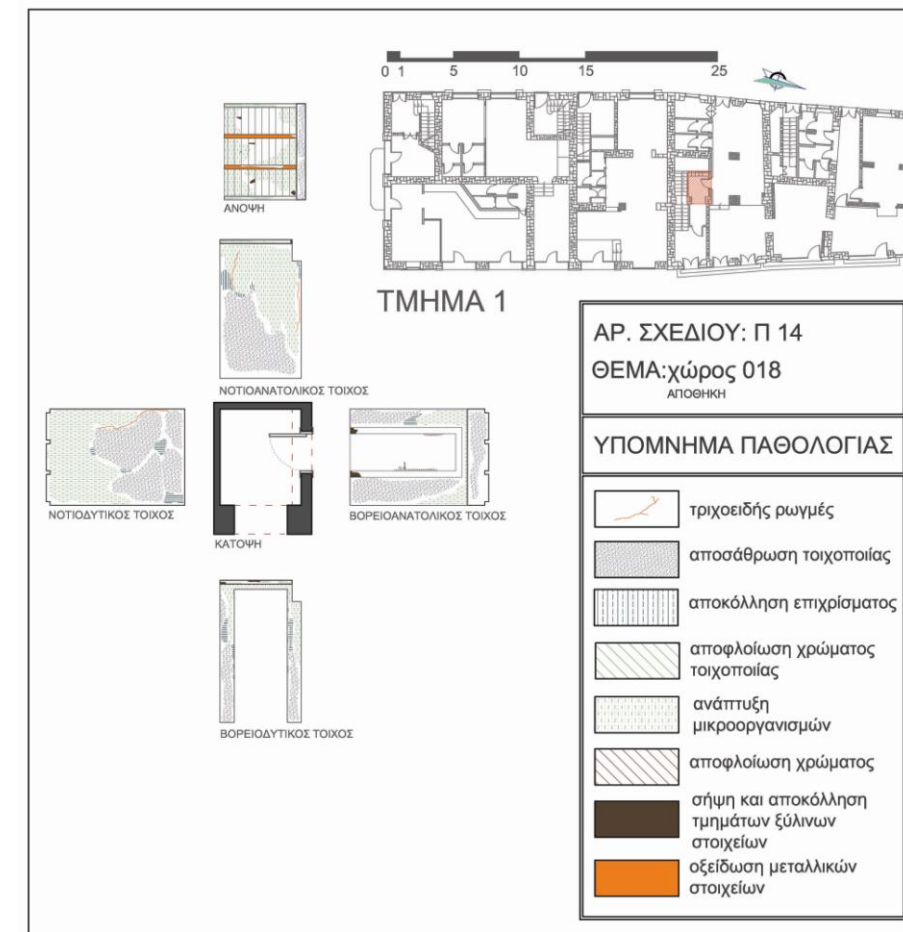
² Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

Εικόνα 9. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 022.

Εικόνα 10. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 023.

Εικόνα 11. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 018.

Εικόνα 12. Αποσάθρωση επιχρίσματος λιθοδομής, χώρος 023. **Εικόνα 13.** Η αποσάθρωση επιχρίσματος με επέκταση στο συνδετικό κονίαμα ,οδηγεί εδώ, σε θραύση των πλακιδίων w.c.(χώρος 025) **Εικόνα 14.** Ανάπτυξη μικροοργανισμών, αποκόλληση επιχρίσματος, χώρος 022.³

Εικόνα 15. Ανάπτυξη μικροοργανισμών, εμφάνιση ρωγμών, αποσάθρωση και τμηματική αποκόλληση επιχρισμάτων. Το ξύλινο μεσοπάτωμα που χωρίζει ,κάθετα, τους δύο αποθηκευτικούς χώρους είναι σε κατάσταση αποσύνθεσης (χώρος 018). Ζημιά που προκύπτει από την απώλεια νερού των σωληνώσεων του λουτρού. **Εικόνα 16.** Ανάπτυξη μικροοργανισμών, εμφάνιση ρωγμών, αποσάθρωση και τμηματική αποκόλληση επιχρισμάτων και ενανθράκωση του σκυροδέματος(χώρος 022). Ζημιά που προκύπτει από την απώλεια νερού των σωληνώσεων της κουζίνας.

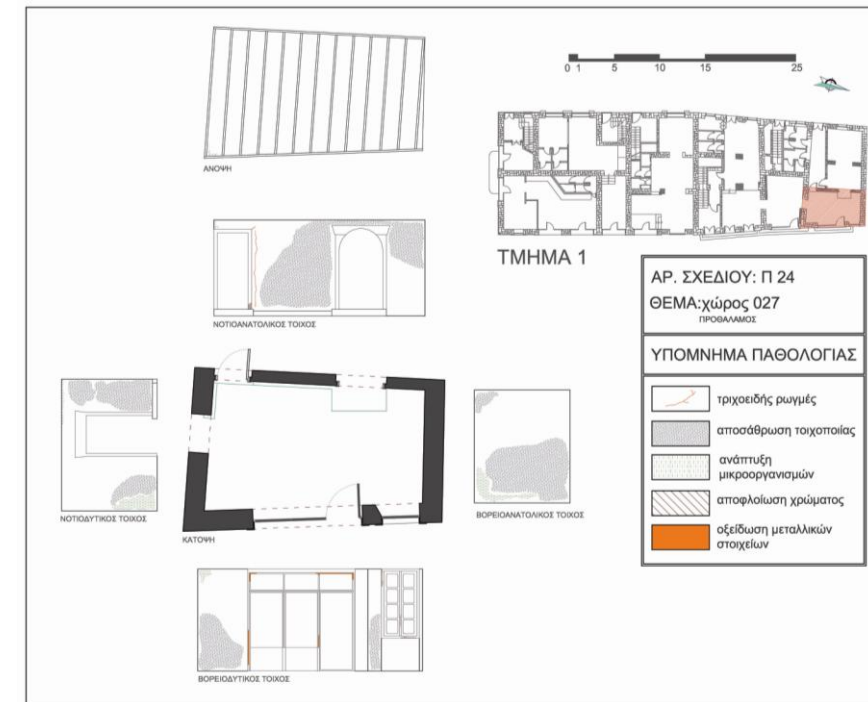
Εικόνα 17. Ζημιά σε αρχικά κουφώματα λόγω τοποθέτησης εγκαταστάσεων εξαερισμού (χώρος023).⁴

³ Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

Τμήμα 1

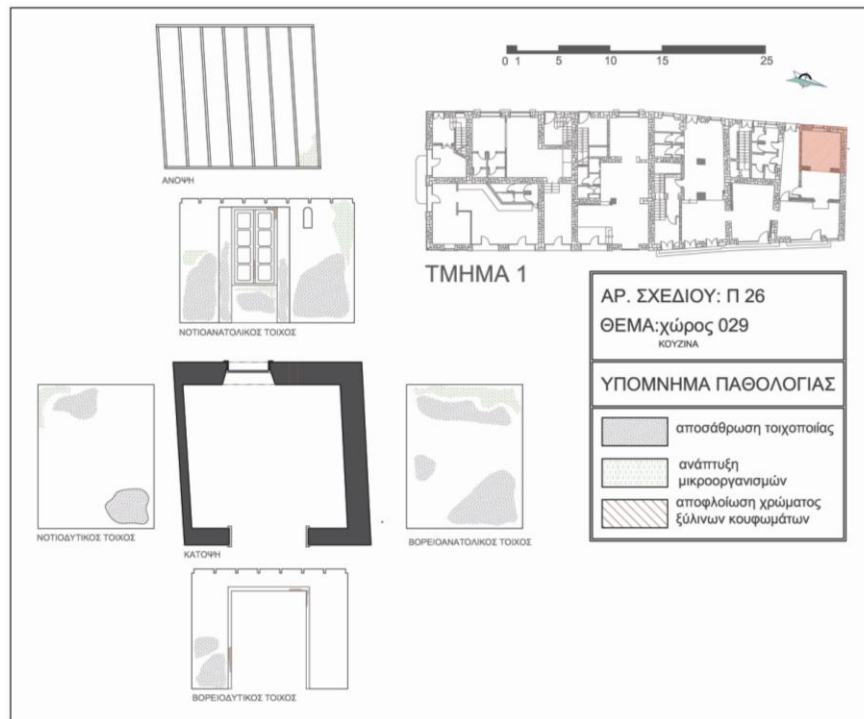
Υπομήμα Κ.5.

Οι φθορές που παρατηρούνται στο Κ.5 είναι ίδιου τύπου με του Κ.4(εισροή υγρασίας με συνέπειες την οξείδωση σπλισμού, αποσάθρωση και τμηματική αποφλοίωση ή αποκόλληση επιχρίσματος, τριχοειδής ρωγμές και ανάπτυξη μικροοργανισμών) αλλά σημαντικά μικρότερου βαθμού. Στο επίπεδο των ζημιών υπάρχει αντίκτυπο (μικρό)διέλευσης υγρασίας για τα ίδια αίτια. Άλλες ζημιές αφορούν σε δημιουργία οπών στις τοιχοποιίες για τοποθέτηση εγκαταστάσεων (που και οι ίδιες παροισιάζουν κακή συντήρηση-σε μικρότερο επίπεδο). Στο υπομήμα αυτό διαπιστώνεται και εκτεταμένη επέμβαση στα ανοίγματα' με αφαίρεση κουφωμάτων ανατολικής όψης, διεύρυνση ανοιγμάτων και τοποθέτηση μεταλλικών κουφωμάτων(τα εμφανίζονται σημειακά διαβρωμένα-οξειδωμένα) (χώροι 026-027).

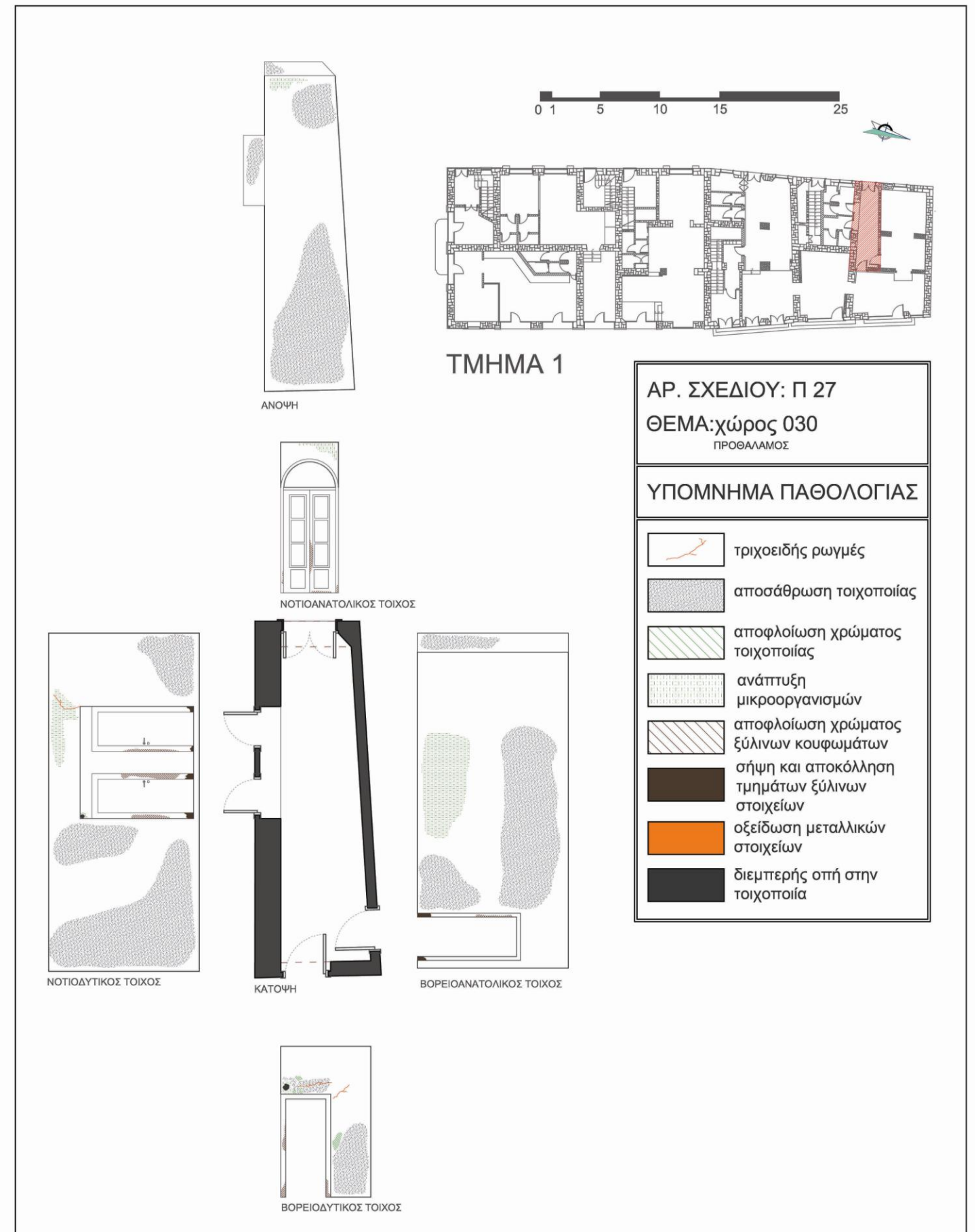

Εικόνα 18. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 024.

⁴ Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

Εικόνα 19. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 029.

Εικόνα 20. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 030.

Εικόνα 21. Η αποκόλληση επιχρίσματος στην οροφή μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε και την κατασκευαστική δομή του καθώς αποκαλύπτονται οι καπιζάνες. (Διαπιστώνεται στον χώρο του w.c. που διαμορφώνεται ως πατάρι από την εγκατάσταση της ψευδοροφής.)**Εικόνα 22.** Κάσωμα ,στον χώρο 030, που βρίσκεται σε σήψη.⁵

Εικόνα 23. Διαμπερής οπή στην τοιχοποιία για εγκατάσταση σωληνώσεων (χώρος 030). **Εικόνα 24.** Ανάπτυξη μικροοργανισμών στην ψευδοροφή του χώρου 026 που είναι ο άμεσα επηρεαζόμενος από τη ζημιά που παρουσιάζει ο χώρος 016. Λόγω της ψευδοροφής δεν έχουμε σαφή εικόνα. **Εικόνα 25.** Αποσάθρωση τοιχοποιίας , εμφάνιση ρηγματώσεων (φθορές) και διάτρηση τοιχοποιίας για εγκατάσταση σωληνώσεων -η κακή συντήρηση των οποίων ευθύνεται για την σημειακή εμφάνιση υγρασίας- (ζημιά) στο χώρο 027.⁶

Τμήμα 1

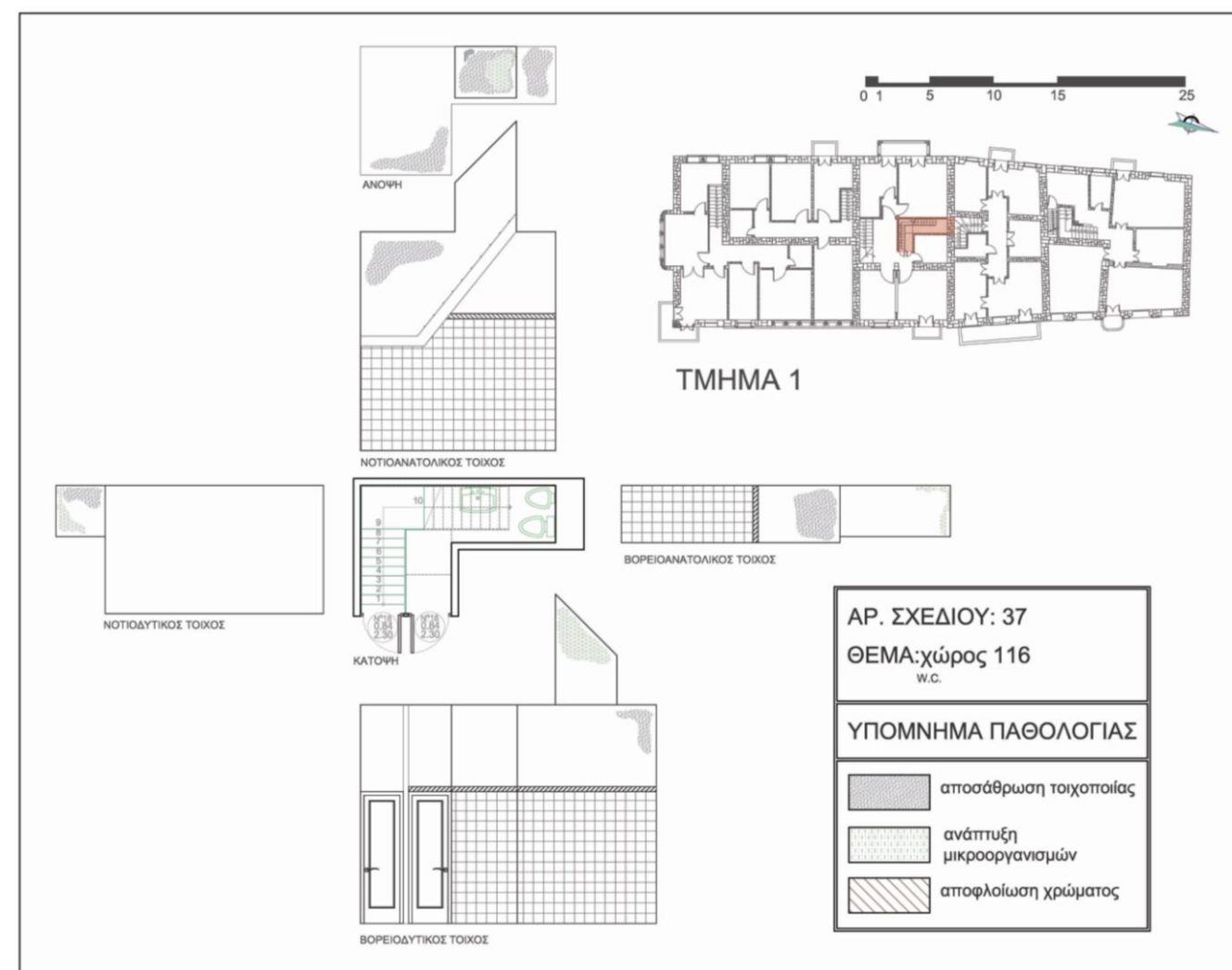
Υποτμήμα Δ.3

Διαπιστώνεται να βρίσκεται σε καλή κατάσταση , σχετικά με τα υπόλοιπα υποτμήματα. Υπάρχει μια γενική (αλλά επιφανειακή προσπάθεια συντήρησης). Παρατηρούμε και εδώ αποσάθρωση επιχρίσματος, εμφάνιση τριχοειδών ρωγμών και ανάπτυξη

⁵ Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

⁶ Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

μικροοργανισμών (φθορές από τα ίδια αίτια που αναφέραμε ξανά). Μικρού βαθμού αποφλοίωση των κουφωμάτων (τα κουφώματα βρίσκονται σε πολύ καλή κατάσταση συντήρησης). Μόνο στον χώρο 118 παρατηρούμε τμηματική αποκόλληση επιχρίσματος (δυτικός τοίχος -εξωτερικός) και μόνο στον χώρο 116 έχουμε εκτεταμένη ανάπτυξη μικροοργανισμών (στην οροφή που αντιστοιχεί στο τμήμα που βρίσκεται στην απόληξη του βοηθητικού κλιμακοστασίου στο επίπεδο του δώματος).⁷

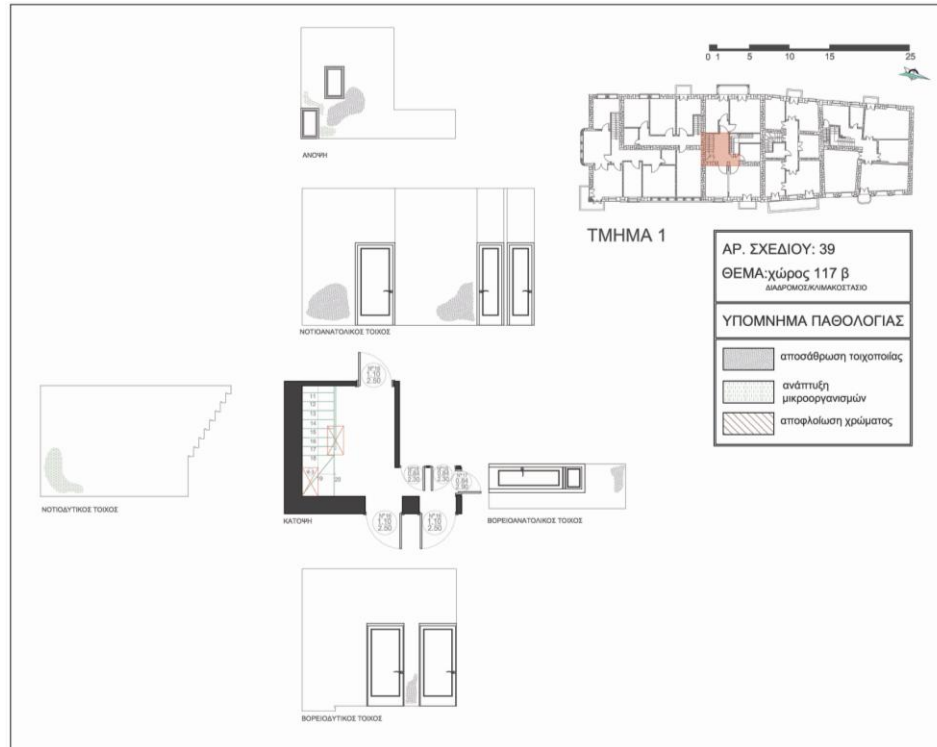

Εικόνα 26. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 116.

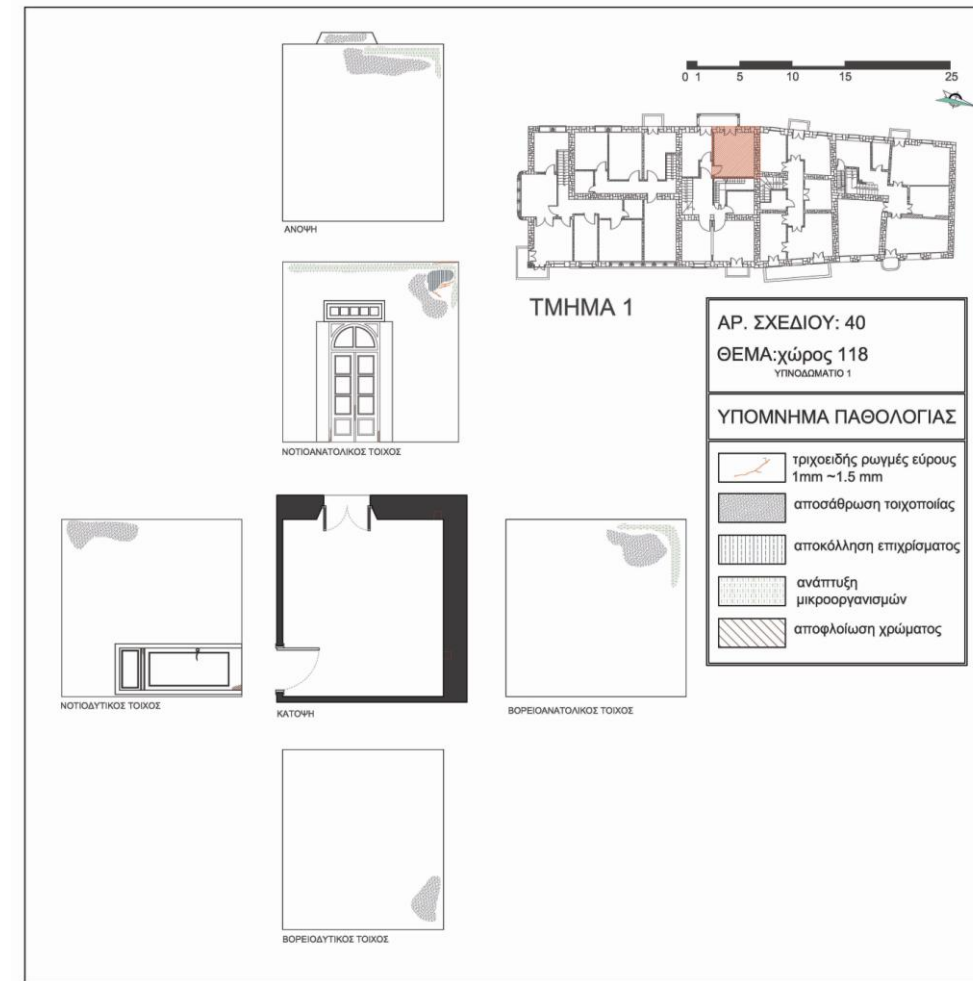

⁷ Ακριβώς στο ίδιο επίπεδο συντήρησης και διατήρησης βρίσκεται και το Κ.1 (που δεν παραθέτουμε σχέδια αναπτύγματος παθολογίας γιατί μας επετράπη περιορισμένη λήψη φωτογραφιών). Με τη διαφορά πως δεν υπάρχει ούτε -τμηματική- έντονη ανάπτυξη μικροοργανισμών αλλά σημειακή κατά τόπους.

Εικόνα 27. Αποκόλληση επιχρίσματος στο χώρο 118. Εικόνα 28. Αποσάθρωση επιχρίσματος στο χώρο 118. Εικόνα 29. Αποσάθρωση, Αποφλοίωση χρώματος επιχρίσματος, εμφάνιση τριχοειδών ρωγμών και εκτεταμένη ανάπτυξη μικροοργανισμών (χώρος 116).⁸

Εικόνα 30. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 117 β.

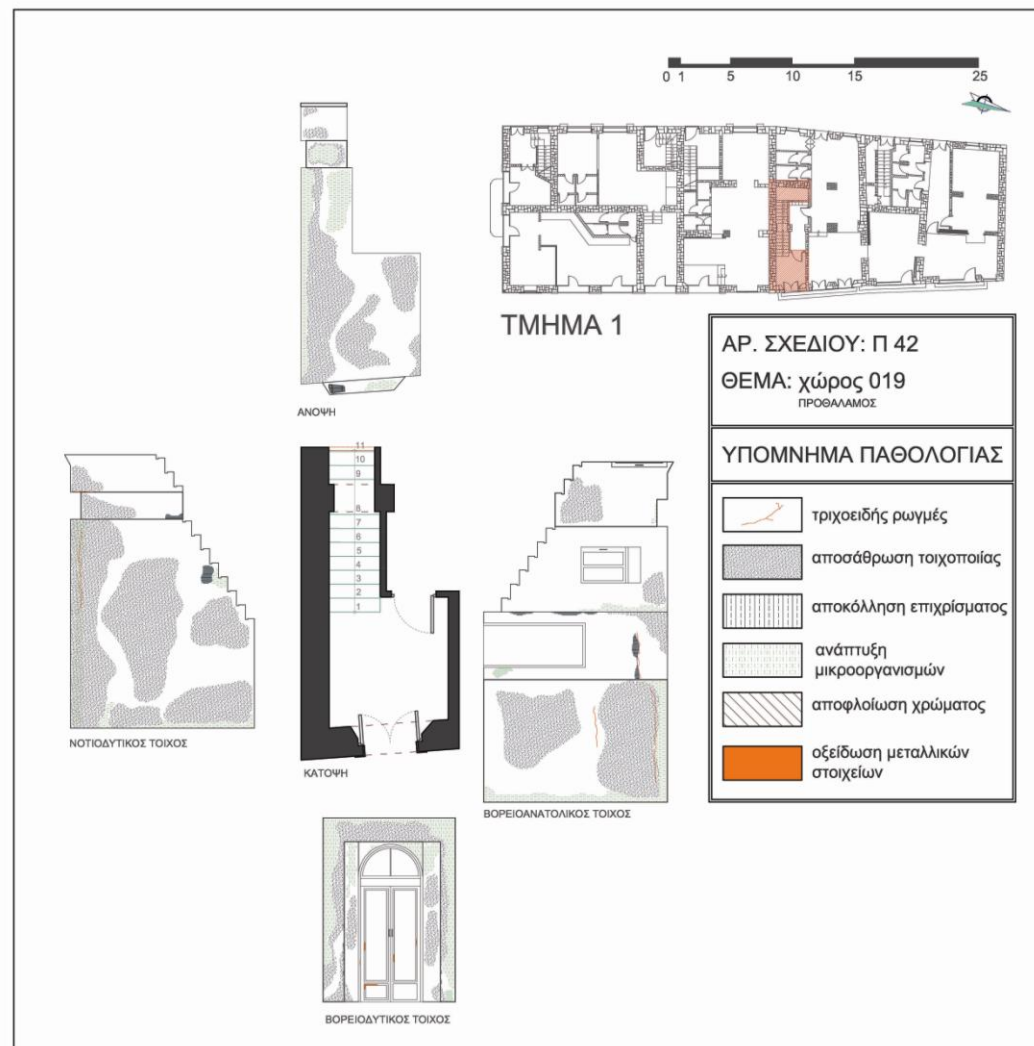
Εικόνα 31. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 118.

Τμήμα 1

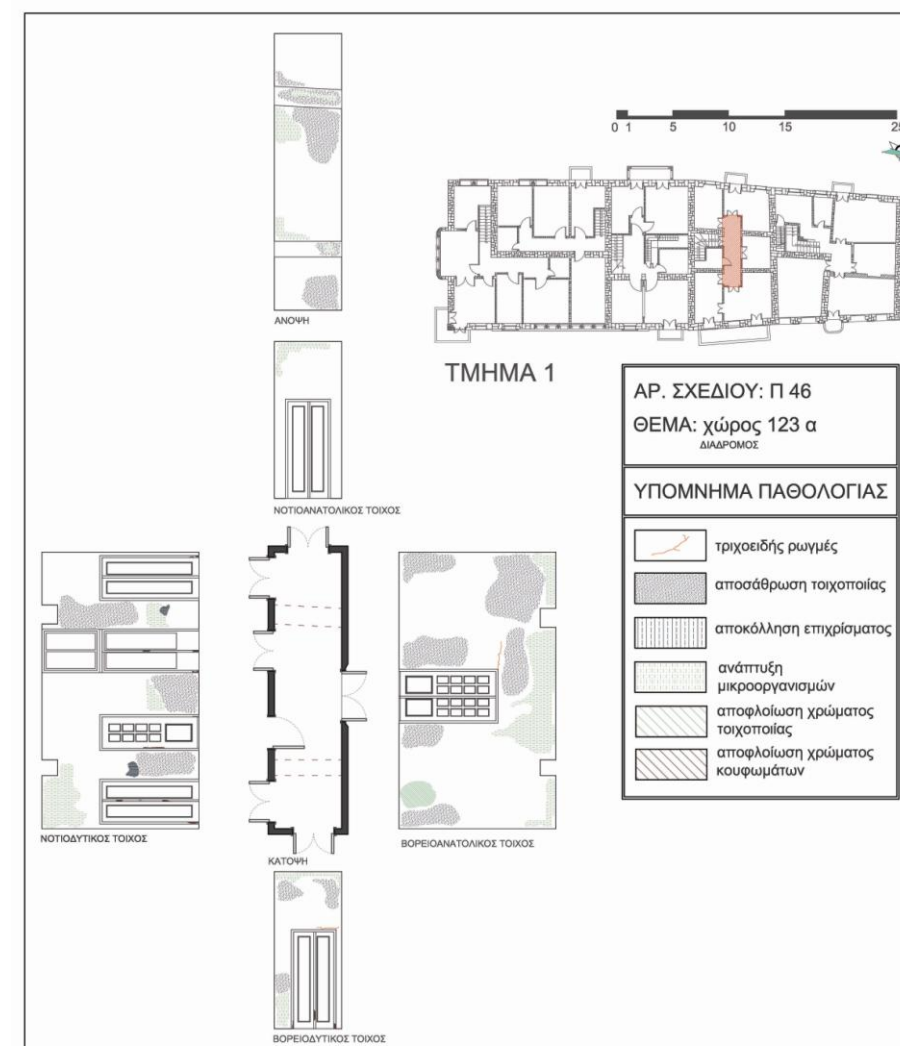
Υπομήμα Δ.4

Πρόκειται για το διαμέρισμα με την πιο δυσμενή κατάσταση διατήρησης. Λόγω έλλειψης συντήρησης, όμως, εμφανίζει την πραγματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένα παράδειγμα τέτοιου κτιριακού τύπου. Παρόλο που η αντικατάσταση κουφωμάτων με αλουμινίου μαρτυρούν πως δεν υπάρχει διάθεση εγκατάλειψης, εν τούτοις τη συγκεκριμένη περίοδο που πραγματοποιήσαμε την αποτύπωση και τις λήψεις δεν ήταν κατοικημένο και έτυχε να μην έχει υποστεί κάποια επιφανειακή συντήρηση. Η διάβρωση των επιχρισμάτων είναι διαδεδομένη, υπάρχει έντονη αποσάθρωση επιχρίσματος, τμηματική αποκόλληση του σε πολλές περιοχές και επεκταμένη αποφλοίωση χρώματος. Σε πολλές περιοχές, επίσης, έχουμε και έντονη ανάπτυξη μικροοργανισμών. Παρατηρούμε τριχοειδής ρωγμές που οφείλονται στην διάβρωση του επιχρίσματος και την οξείδωση του οπλισμού, αλλά και αντίστοιχου τύπου ρηγματώσεις που οφείλονται στην αποκόλληση των φερόντων στοιχείων οπλισμένου σκυροδέματος από τη λιθοδομή. Τα εσωτερικά κουφώματα διατηρούνται και παρατηρείται σημειακή αποφλοίωση του χρώματος. Το μόνο εξωτερικό κούφωμα που διατηρείται είναι αυτό της θήρας εισόδου, που είναι μεταλλικό με εσωτερικό υαλοστάσιο, και εμφανίζει σημειακή διάβρωση. Οξειδωμένο εμφανίζεται και το μεταλλικό πατάρι που φέρει τη βοηθητική σκάλα για την πρόσβαση στο δώμα. Οι εγκαταστάσεις ύδρευσης είναι σε κακή κατάσταση με αντίστοιχα αποτελέσματα στο χώρο 022 και στον χώρο του αποθηκευτικού χώρου στο κλιμακοστάσιο.

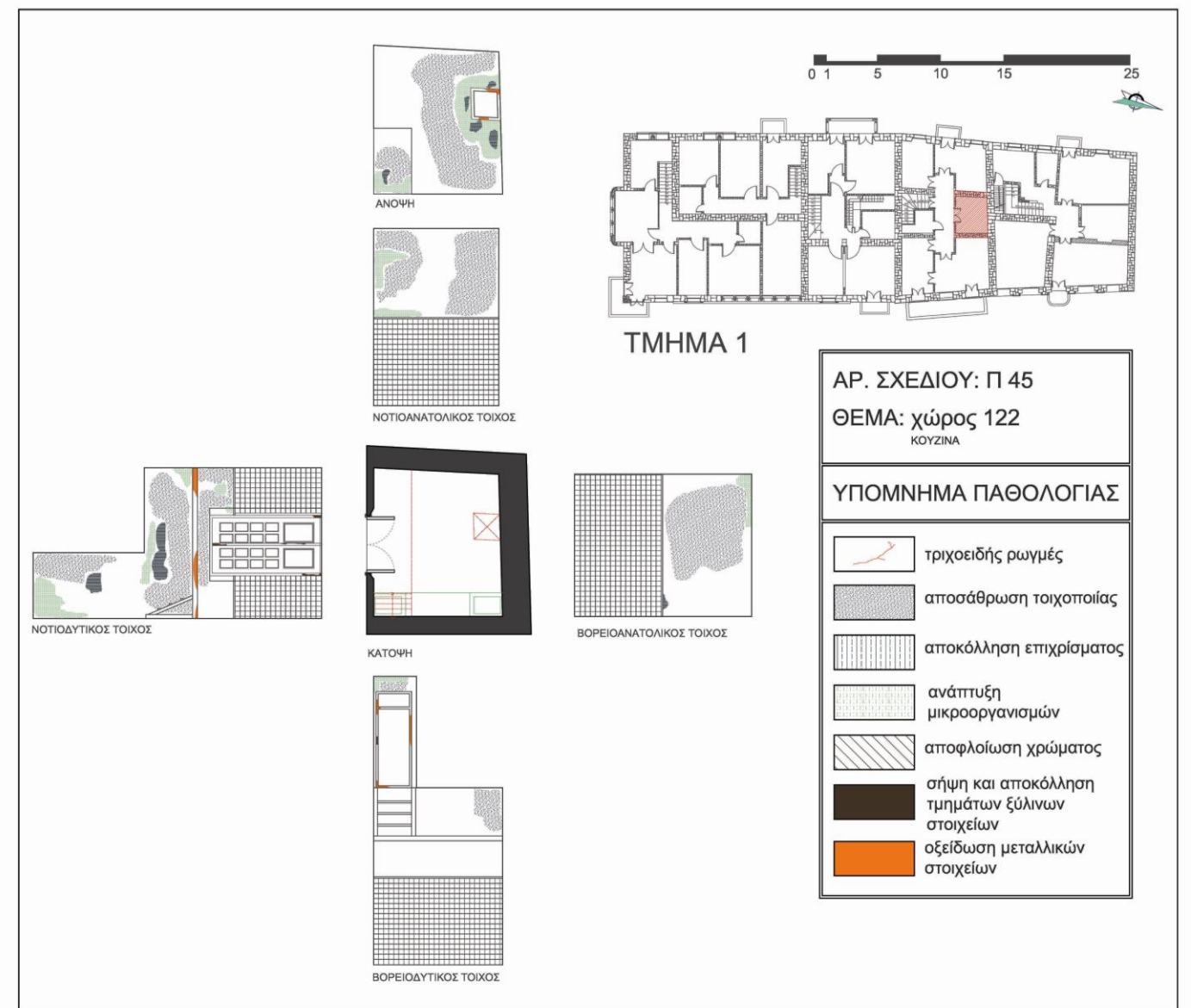
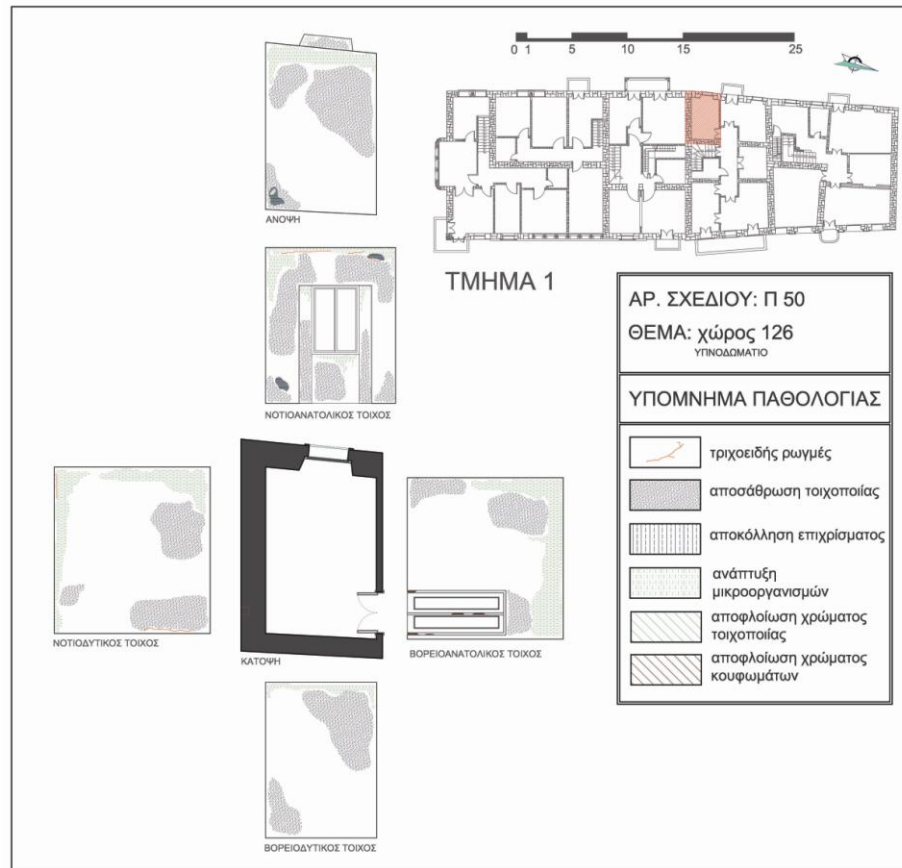
⁸ Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

Εικόνα 32. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 019.

Εικόνα 33. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 123 α. Εικόνα 34. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 126.

Εικόνα 35. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 122.

Εικόνα 36. Αποσάθρωση και αποκόλληση επιχρίσματος που οδηγεί στην αποκάλυψη σπλισμού του δοκαριού. Ανάπτυξη μικροοργανισμών και οξείδωση του μεταλλικού κιγκλιδώματος(χώρος 019). **Εικόνα 37.** Αποσάθρωση και αποκόλληση επιχρίσματος, φαίνεται το ποσοστό διάβρωσης (χώρος 019).⁹

Εικόνα 38. Εκτεταμένη ανάπτυξη μικροοργανισμών(χώρος 019). **Εικόνα 39.** Αποσάθρωση και αποκόλληση επιχρίσματος, αποφλοίωση χρώματος και ανάπτυξη μικροοργανισμών(χώρος 019). **Εικόνα 40.** Αποσάθρωση επιχρίσματος και αποφλοίωση χρώματος(χώρος 124).

Εικόνα 41 και Εικόνα 42. Εκτεταμένη ανάπτυξη μικροοργανισμών και αποσάθρωση επιχρίσματος(χώροι 126 και 125 αντίστοιχα).

⁹ Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

Εικόνα 43. Αποσάθρωση και αποκόλληση επιχρίσματος , αποφλοίωση χρώματος(χώρος 121). **Εικόνα 44.** Αποσάθρωση επιχρίσματος και ανάπτυξη μικροοργανισμών(χώρος 120).¹⁰

Εικόνα 45 και Εικόνα 46. Πρόκειται ανάπτυξη μικροοργανισμών και αποσάθρωση επιχρίσματος που οφείλεται στην κακή κατάσταση του συστήματος ύδρευσης(ζημιά). (Δεξιά είναι το εσωτερικό του ντουλαπιού κάτω από το νεροχύτη. Παρατηρούμε και τη μορφή της αρχικής επίστρωσης με κεραμικό πλακάκι),(χώρος 122).

Εικόνα 47. Εκτεταμένη ανάπτυξη μικροοργανισμών και αποσάθρωση επιχρίσματος που οφείλεται στην κακή κατάσταση του συστήματος ύδρευσης(ζημιά).(Πρόκειται για τον αποθηκευτικό χώρο πάνω από τον χώρο 022). **Εικόνα 48.** Πρόκειται για το δοκάρι που διέρχεται πάνω από τη σκάλα και τον παραπάνω αποθηκευτικό χώρο (στην τοιχοποιία) , στο χώρο 019 και η ανάπτυξη μικροοργανισμού και η αποσάθρωση επιχρίσματος οφείλεται στην ίδια αιτία.¹¹

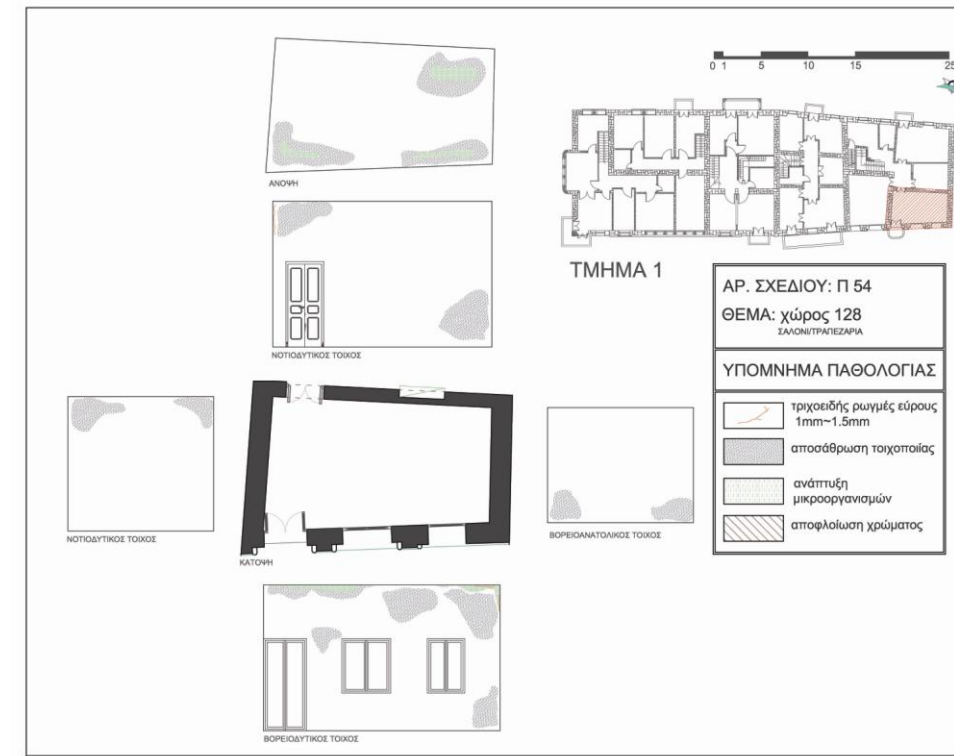
Τμήμα 1

Υπομήμα Δ.5

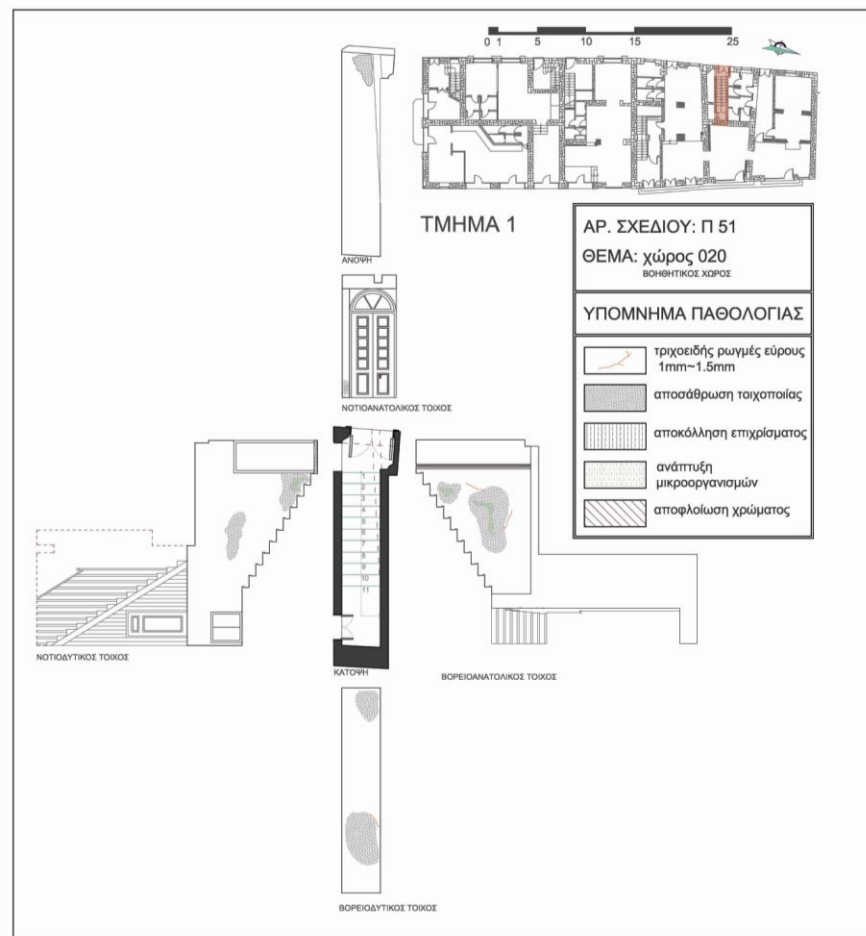
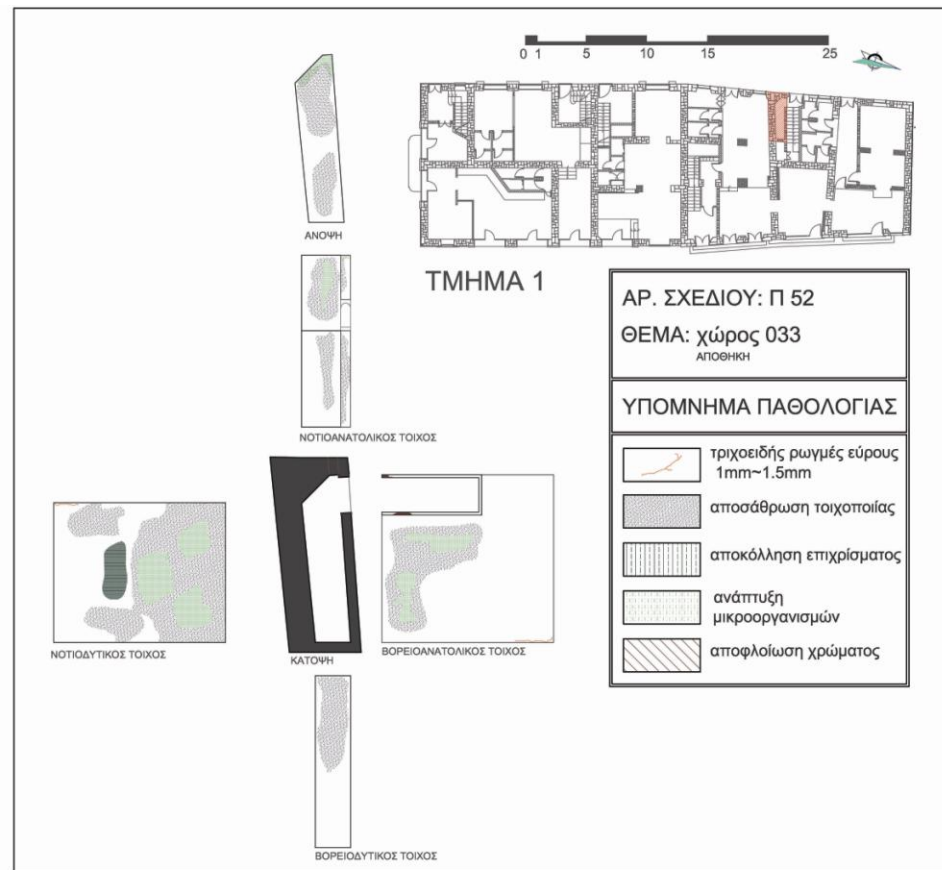
¹⁰ Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011. Λόγω προσανατολισμού , χώροι που βρίσκονται ανατολικά παρουσιάζουν εντυπωσιακά μικρότερο ποσοστό ανάπτυξης μικροοργανισμών.

¹¹ Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

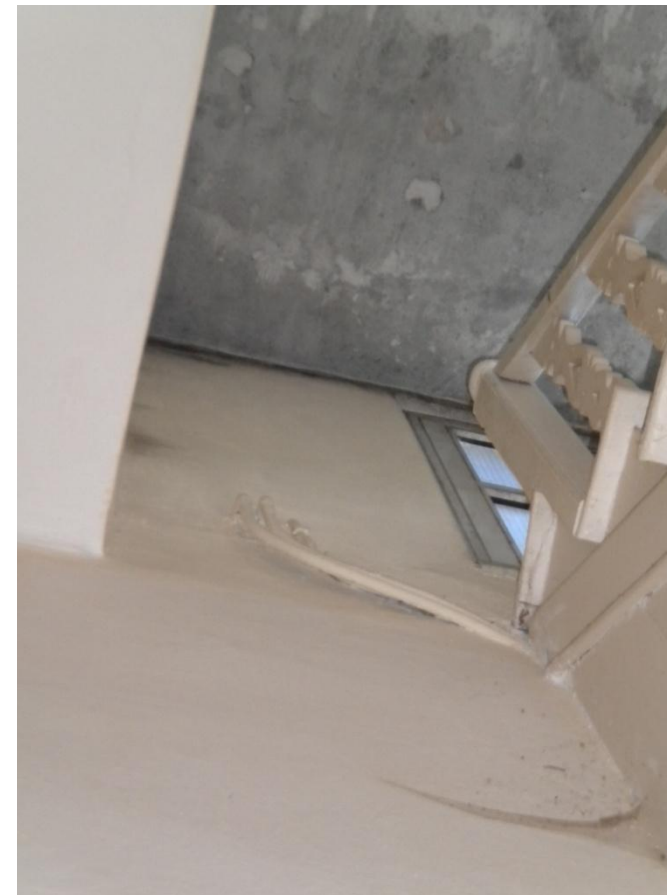
Στο αντίστοιχο τμήμα βλέπουμε μια σχετικά καλή κατάσταση διατήρησης. Στο επίπεδο της παθολογίας κυμαίνεται στα επίπεδα του Δ.3 (εισορή υγρασίας με συνέπειες την οξείδωση σπλισμού, αποσάθρωση και τμηματική αποφλοίωση ή αποκόλληση επιχρίσματος, τριχοειδής ρωγμές και ανάπτυξη μικροοργανισμών). Με τη διαφορά πως, στην απόληξη του βοηθητικού κλιμακοστασίου παρουσιάζεται μεγαλύτερη εισορή υγρασίας και εμφανίζεται απανθράκωση σκυροδέματος. Από άποψη διατήρησης, είναι το τμήμα(ως σύνολο με το Δ.5) που φέρει τις περισσότερες επεμβάσεις. Παρουσιάζεται σημειακή αποφλοίωση του χρώματος των ξύλινων κουφωμάτων του εσωτερικού και της ξύλινης βοηθητικής σκάλας. Ακόμα, στο χώρο 033, που βρισκόταν άλλοτε η κύρια σκάλα παρουσιάζονται εκτεταμένες φθορές λόγω της ελλιπούς διατήρησής του (αποθηκευτικός χώρος) και της γεινιάσής του με το Δ.4.

Εικόνα 49. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 130 β. Εικόνα 50. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 128.

Εικόνα 53. Αποσάθρωση και Ανάπτυξη μικροοργανισμών(χώρος 020). Εικόνα 54. Αποσάθρωση και αποκόλληση επιχρίσματος(χώρος 033).

Εικόνα 55. Απανθράκωση σκυροδέματος, χώρος 130 β.¹²

Τμήμα 2

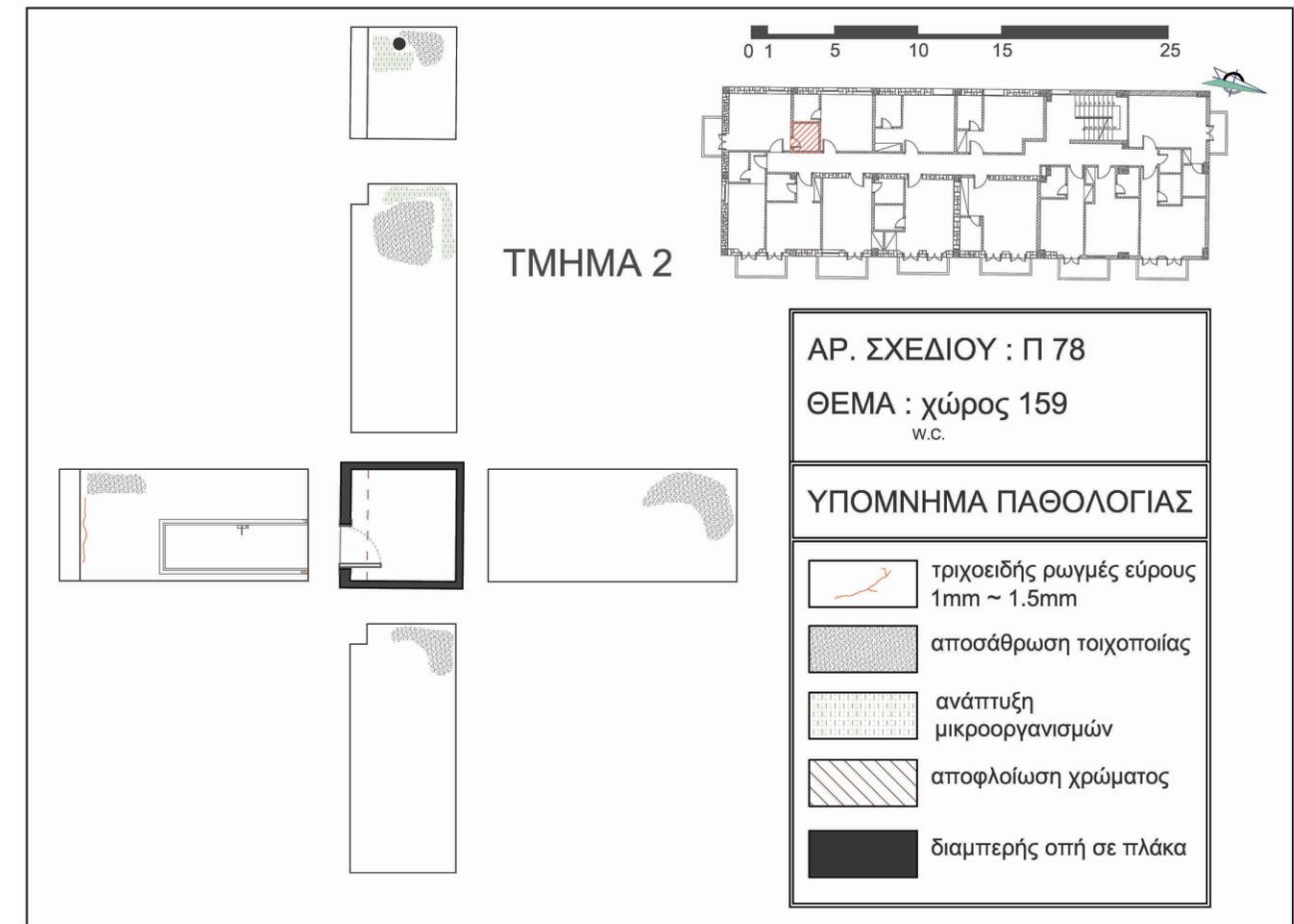
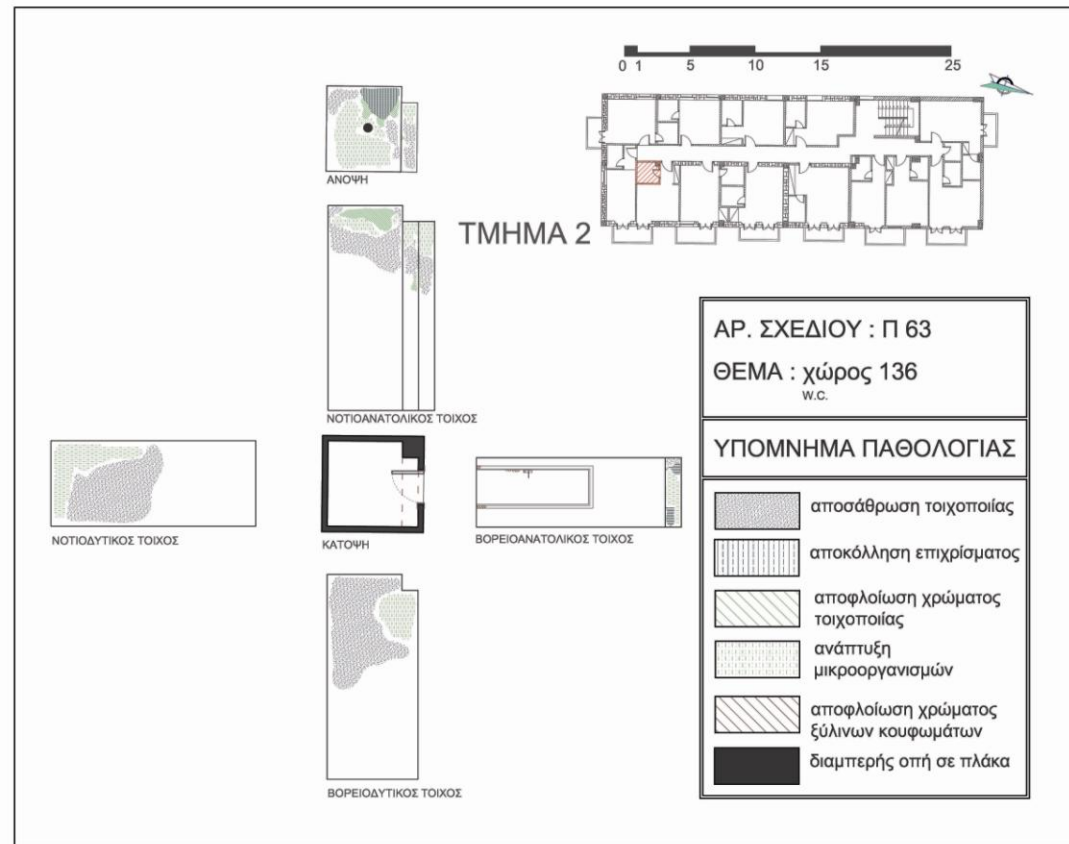
Α όροφος

Έχουν σχεδιαστεί τα αναπύγματα παθολογίας σε όσους χώρους είχαμε πρόσβαση.¹³ Παραθέτουμε ενδεικτικά κάποιους.¹⁴ Παρατηρούμε κατά περιοχές αποσάθρωση του επιχρίσματος, αποκόλληση και αποφλοίωση του χρώματος. Υπάρχουν χώροι με

Εικόνα 51. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 033. Εικόνα 52. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 120.

¹² Πηγή φωτογραφιών: Προσωπικό Αρχείο. Λήψη 2011.

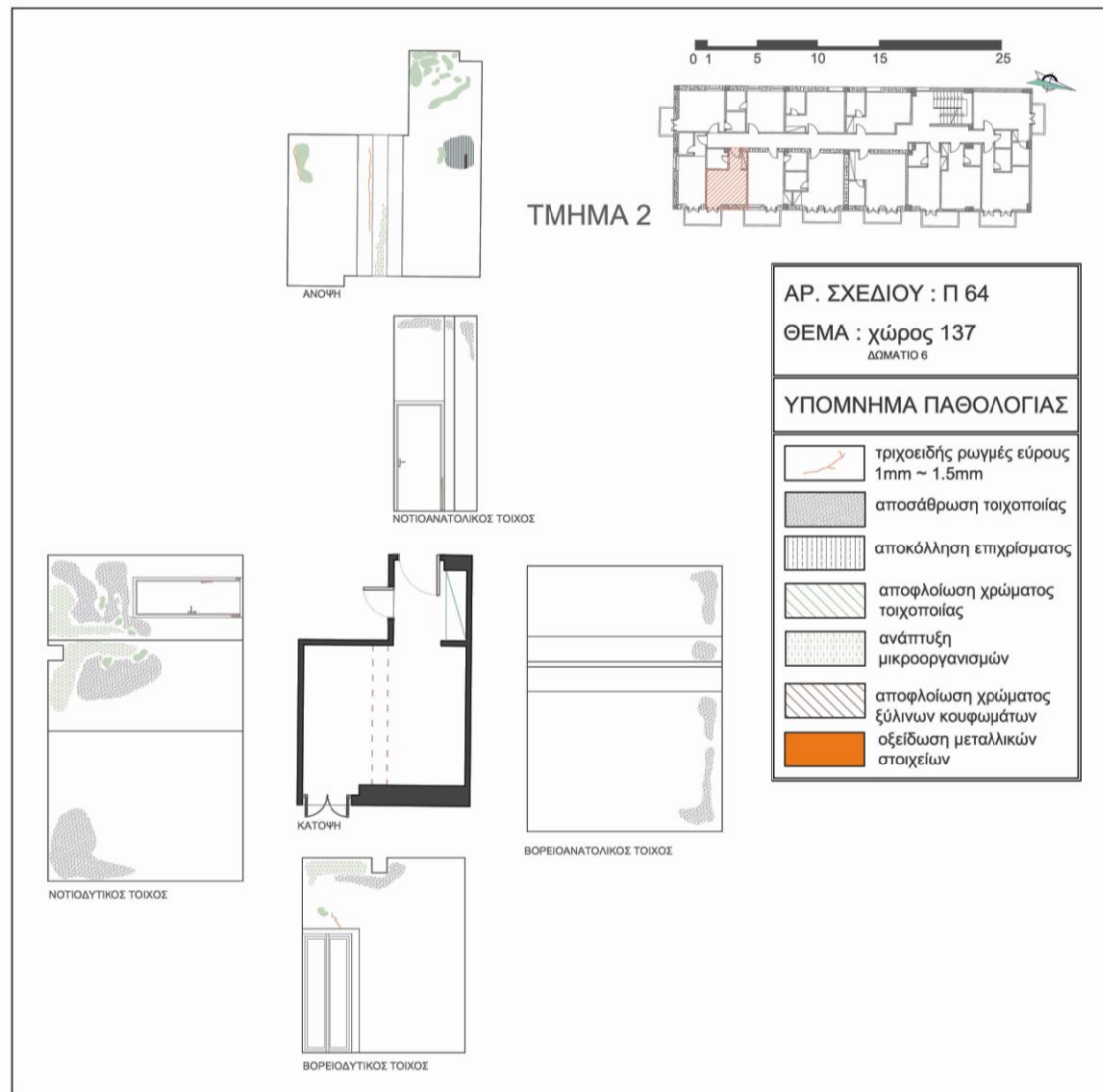
εκτεταμένη ανάπτυξη μικροοργανισμών , κυρίως ο διάδρομος και τα δωμάτια 1,2,3(δυτικά) και 6(κακοτεχνία). Οι ζημιές που διαπιστώνεται να έχουν αντίκτυπο στην παθολογία είναι η διάνοιξη διαμπερών οπών στην οροφή σε χώρους w.c. για την τοποθέτηση εξαερισμού(χώροι 136,159,140).

Εικόνα 56. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 136. Εικόνα 57. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 159.

¹³ Δεν σχεδιάσαμε αναπτύγματα παθολογίας για κανένα χώρο του ισόγειου, έχει υποστεί ανακαίνιση και δεν υπήρχε κάτι να σημειώσουμε.

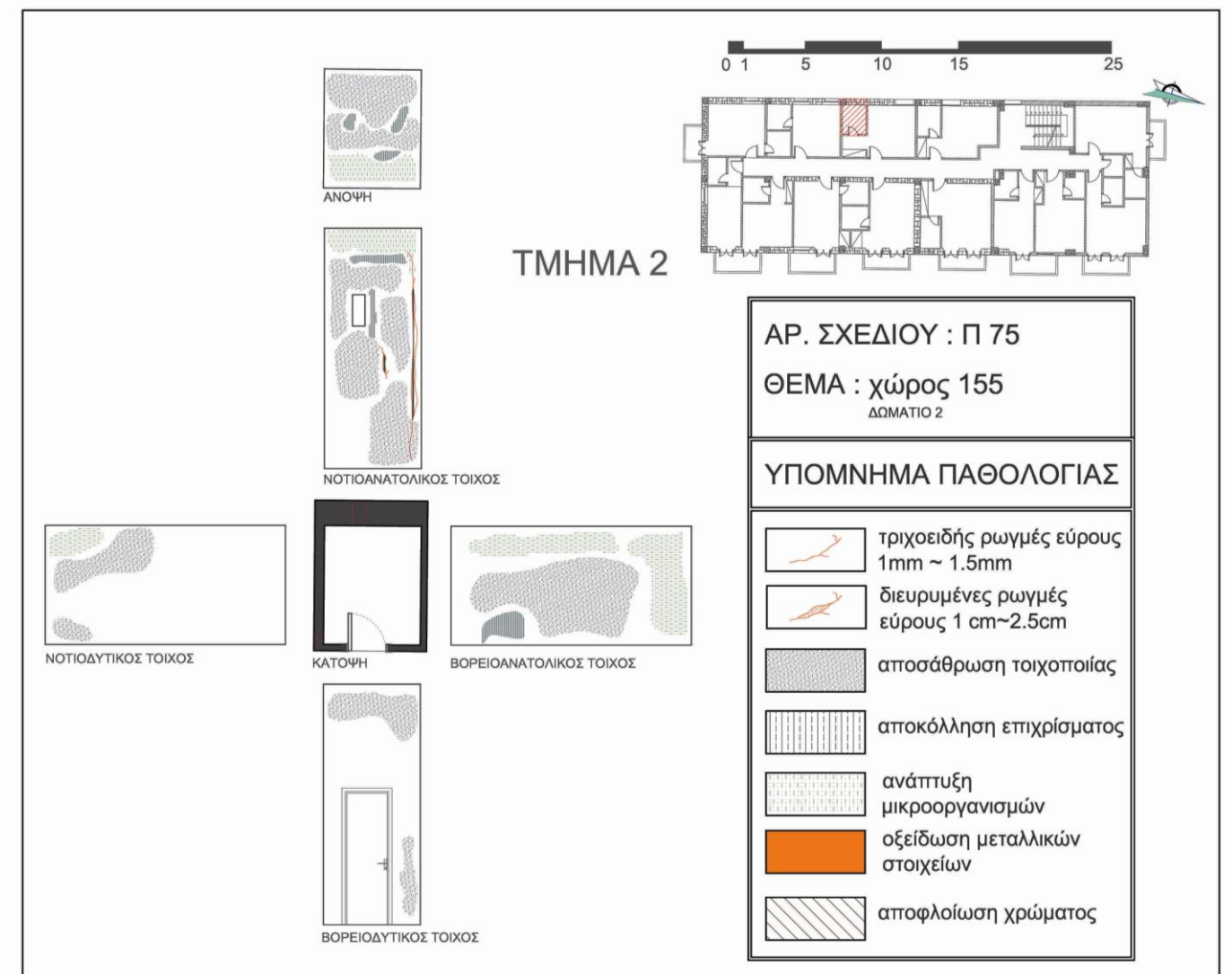
¹⁴ Υπάρχουν όλα τα σχέδια παθολογίας μέσα στο USB , σε ξεχωριστό φάκελο με τα υπόλοιπα σχέδια.

Εικόνα 58. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 137.

Εικόνα 59 και Εικόνα 60. Αποσάθρωση , αποκόλληση επιχρίσματος , αποφλοίωση χρώματος, ανάπτυξη μικροοργανισμών. Έχει αποκαλυφθεί η πλήρωση της πλάκας με καπιζάνες και μέρος του σπλισμού(χώρος 160).

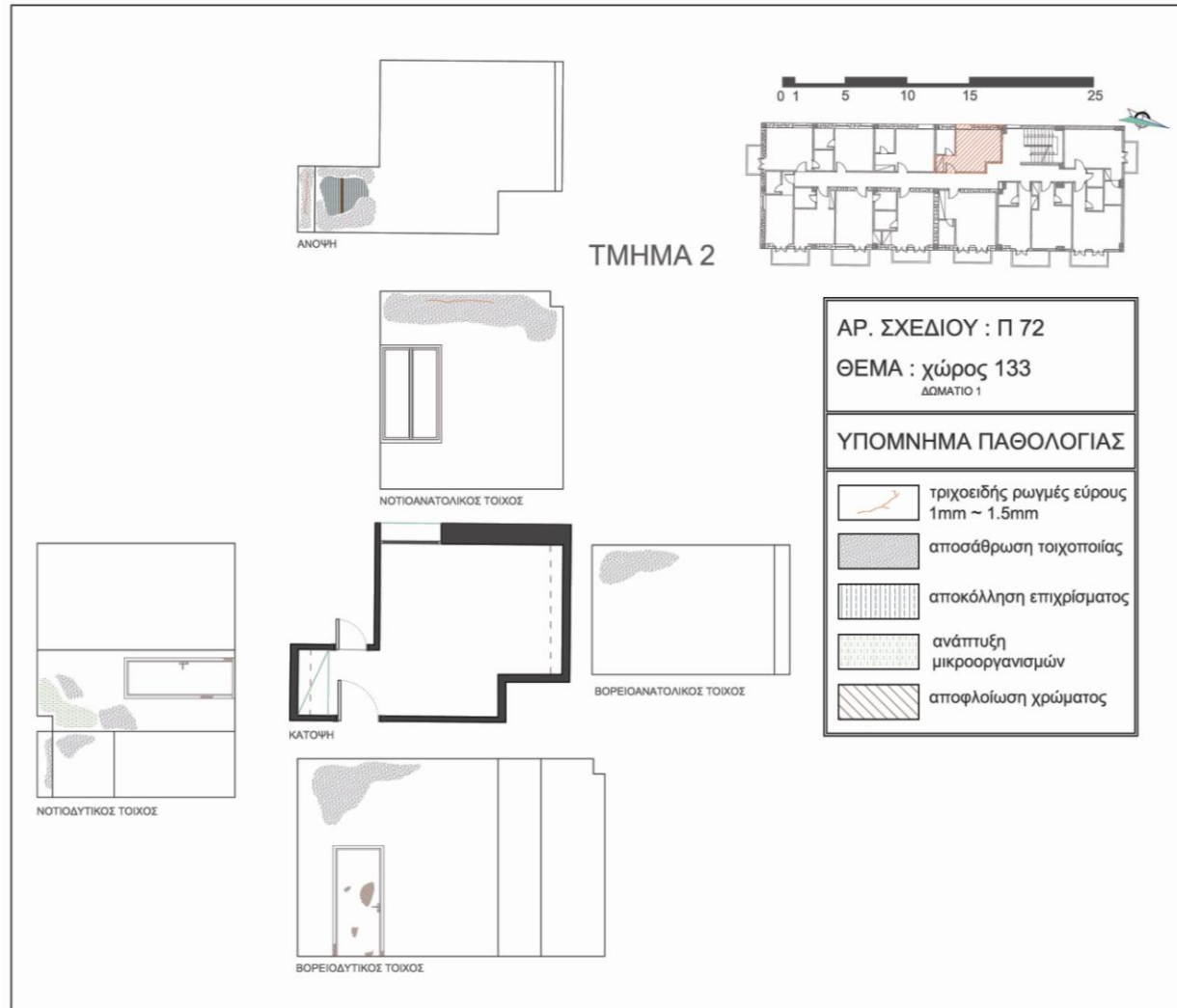

Εικόνα 61. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 155.

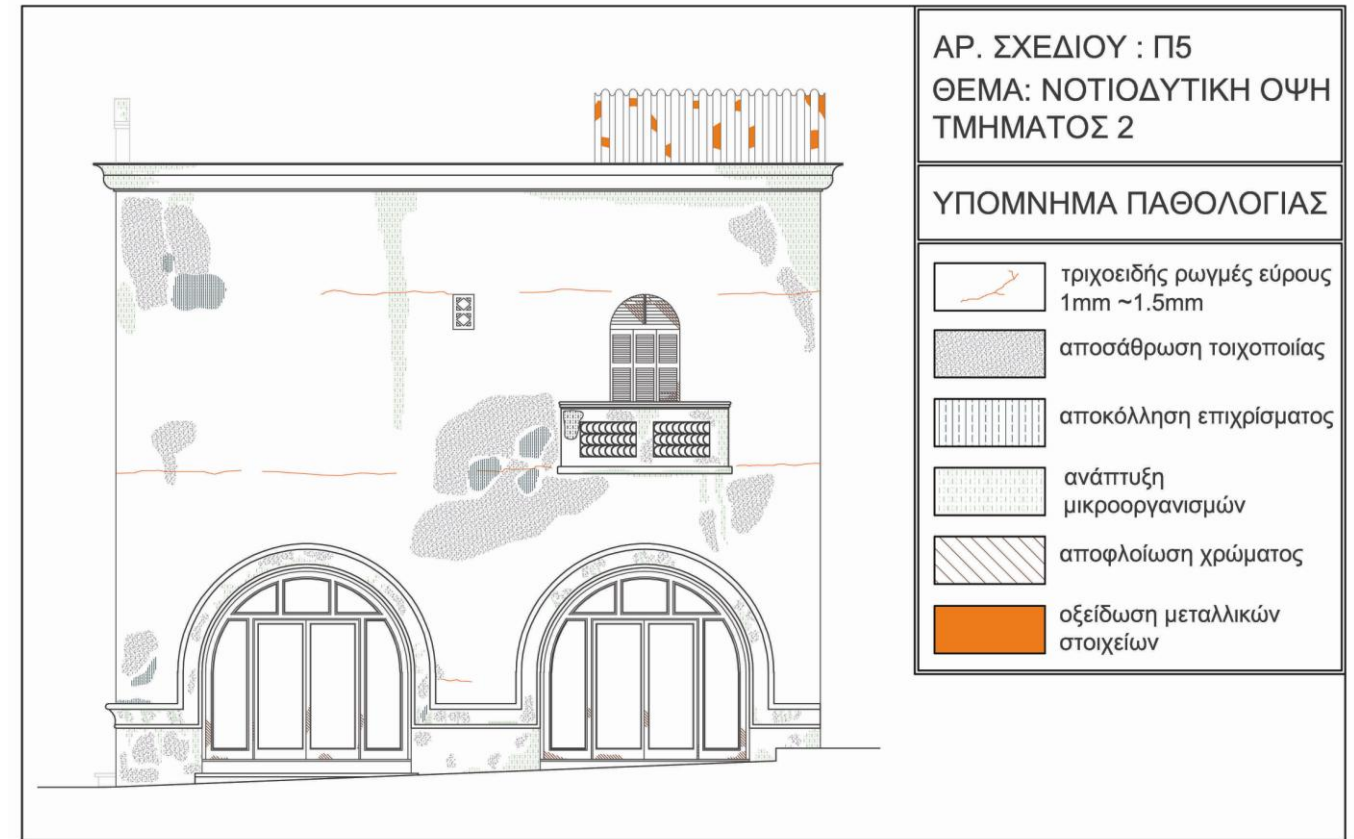
Εικόνα 62. Αποσάθρωση , αποκόλληση επιχρίσματος , αποφλοίωση χρώματος, ανάπτυξη μικροοργανισμών. Έχει αποκαλυφθεί η πλήρωση της πλάκας με καπιζάνες και μέρος του σπλισμού(Δωμάτιο 4) Εικόνα 63. Διαμετρής οπή στην πλάκα , εμφάνιση πλήρωσης με καπιζάνες , ανάπτυξη μικροοργανισμών και αποσάθρωση επιχρίσματος(ζημιά),(χώρος 140). Εικόνα 64. Αποσάθρωση και αποκόλληση επιχρίσματος, τριχοειδής ρωγμές στο δοκάρι(λόγω οξειδωσης του σπλισμού) , ανάπτυξη μικροοργανισμών και αποφλοίωση χρώματος κουφώματος. Έχουν αποκαλυφθεί οι καπιζάνες και μέρος του σπλισμού(Δωμάτιο 1).

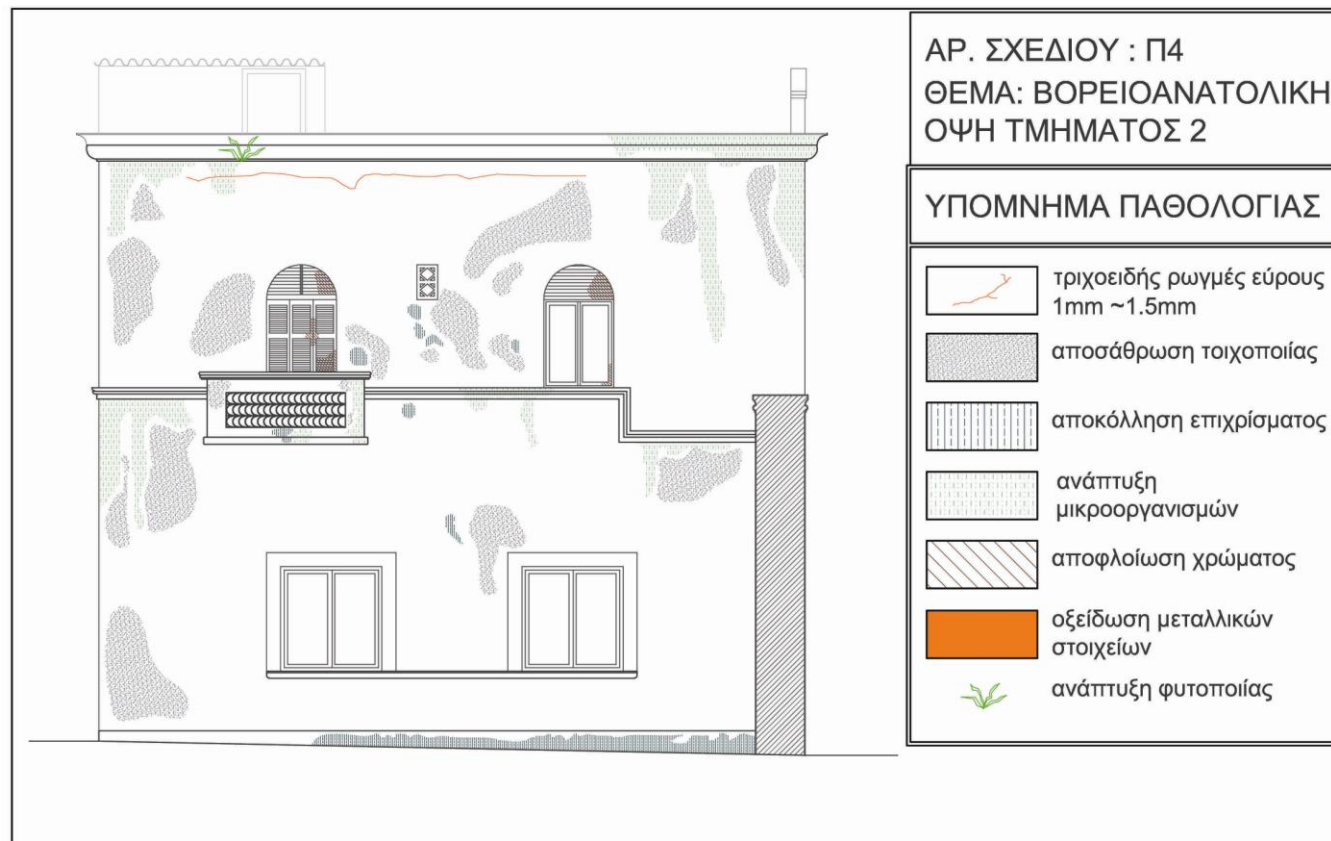
Εικόνα 65. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 133. Εικόνα 66. Ανάπτυγμα Παθολογίας χώρου 160.

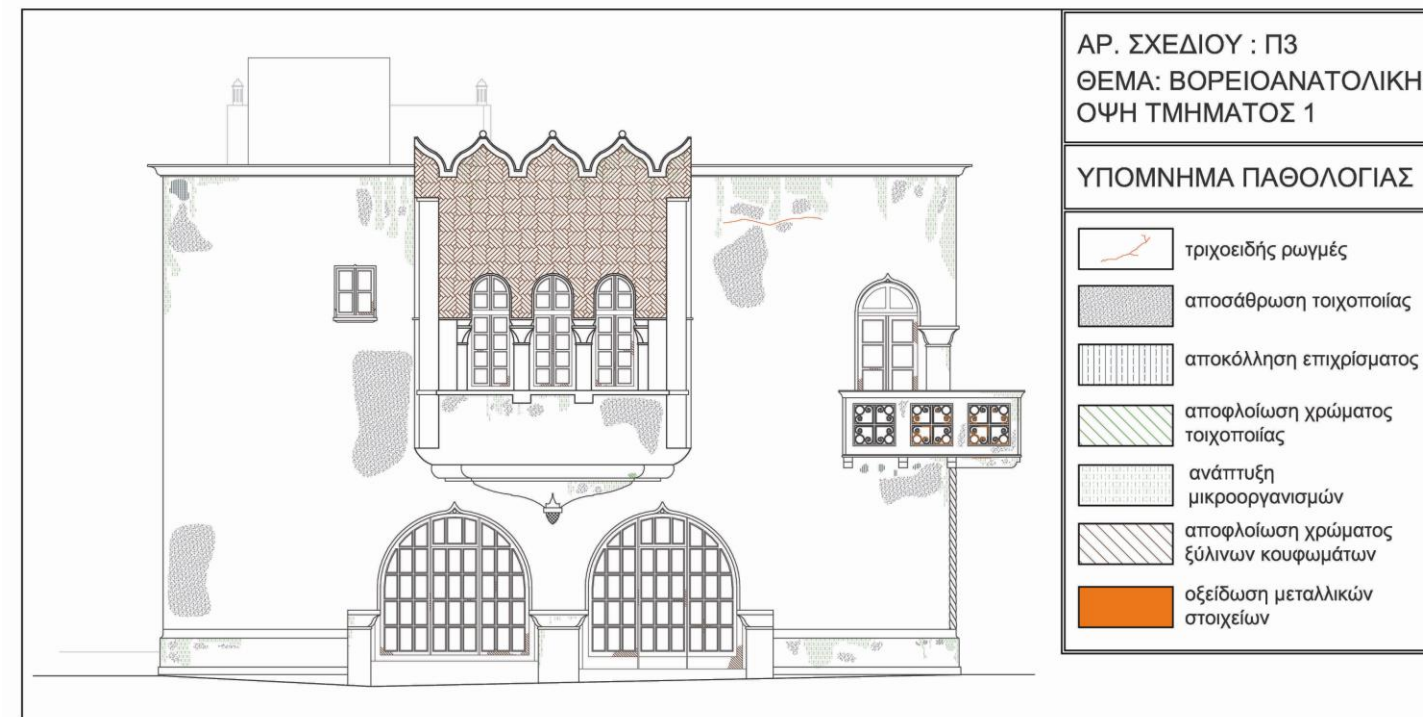
Όψεις

Στις όψεις παρατηρούνται οι εξής φθορές: αποσάθρωση επιχρίσματος, αποκόλληση τμήματος επιχρίσματος, αποφλοιώση χρώματος επιχρίσματος/κουφώματος, ανάπτυξη μικροοργανισμών, ανάπτυξη χλωρίδας, οξείδωση μεταλλικών στοιχείων, αποσύνθεση τμημάτων ξύλινων κουφωμάτων αλλά και κατάρρευση διακοσμητικών στοιχείων από γρανίλια (λόγω διάβρωσης).

Εικόνα 67. Σχέδιο Παθολογίας Βόρειας όψης, Τμήμα 2. Εικόνα 68. Σχέδιο Παθολογίας Νότιας όψης, Τμήμα 2

Εικόνα 69. Σχέδιο Παθολογίας Νότιας όψης, Τμήμα 1.

Εικόνα 70. Αποσάθρωση επιχρίσματος όψης (εξωτερικά τμήματος Κ.3). Εικόνα 71. Τριχοειδής ρηγμάτωση δοκαριών εξώστη (ανατολικός εξώστης Δ.3.). Παρουσιάζεται και αποσάθρωση επιχρίσματος και ανάπτυξη μικροοργανισμός (εξωτερικά του Δ.4).

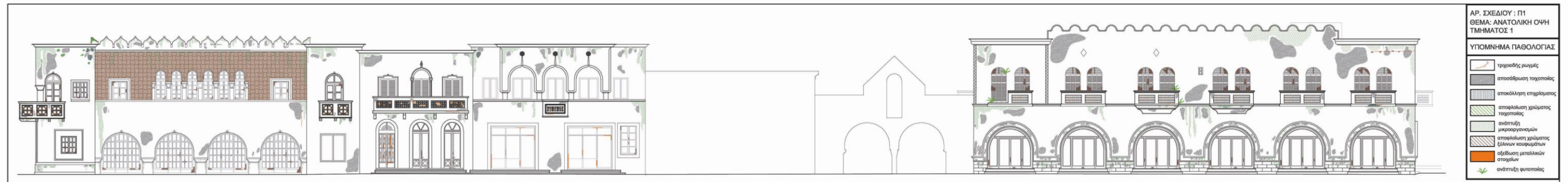
Εικόνα 72. Αποσάθρωση επιχρίσματος, αποκόλληση τμήματος επιχρίσματος, τριχοειδής ρηγμάτωση και ανάπτυξη μικροοργανισμών (ανατολική όψη Δ.4). Εικόνα 73. Ανάπτυξη μικροοργανισμών και αποσάθρωση επιχρίσματος (εξωτερικά του Κ.1).

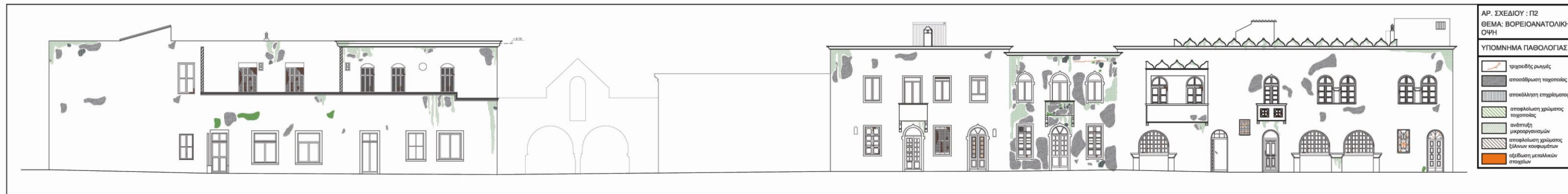
Εικόνα 74. Απόσπασμα δυτικής όψης του τμήματος Κ.4-Δ.4. Παρουσιάζει πολύ εντονότερη φθορά από τα άλλα τμήματα και εξωτερικά. **Εικόνα 75.** Νότια Όψη τμήματος 2, αποσάθρωση επιχρίσματος, αποκόλληση επιχρίσματος και αποφλοίωση χρώματος. Υπάρχει ακόμα ανάπτυξη χλωρίδας στο στηθαίο(στέψη) και έντονη ρηγματώση στον εξώστη(στην πλάκα).

Εικόνα 76. Απόσπασμα δυτικής όψης τμήματος 2. Υπάρχει αποσάθρωση επιχρίσματος, αποκόλληση επιχρίσματος και αποφλοίωση χρώματος και στις ζημιές κατατάσσουμε το graffiti(βανδαλισμός). **Εικόνα 77.** Έχει αφαιρεθεί επιμελώς τμήμα του στηθαίου του εξώστη, πιθανότατα να ήταν ιδιαίτερα σαθρό και άρα υπήρχε κίνδυνος να καταρρεύσει στο δρόμο.

Εικόνα 78. Σχέδιο Παθολογία Ανατολικής όψης.

Εικόνα 79.Σχέδιο Παθολογίας Δυτικής όψης.

Εν κατακλείδι, παρουσιάζουμε την γενική κατάσταση ως εξής:

Σύνηθες φθορές που αφορούν στην τοιχοποιία είναι

- Αποσάθρωση επιχρίσματος (1)
- Αποκόλληση επιχρίσματος (1)
- Αποφλοίωση χρώματος (1)
- Ανάπτυξη μικροοργανισμών (2)
- Ανάπτυξη χλωρίδας μικρής κλίμακας (σε σημεία που είναι τελείως προσβλημένα με υγρασία και παρουσιάζουν εκτεταμένη διάβρωση) (2)
- Αποσάθρωση συνδετικών κονιαμάτων¹⁵ (2)
- Τριχοειδής ρωγμές (1,2)

Σύνηθες φθορές που αφορούν στον φέροντα οργανισμό από οπλισμένο σκυρόδεμα είναι

- Αποσάθρωση σκυροδέματος (δεν είναι εμφανές αλλά εμφανίζεται στο επίχρισμα) (1)
- Τριχοειδής ρωγμές (1)
- Ανάπτυξη μικροοργανισμών (προσβάλλεται και το σκυρόδεμα- όχι μόνο το επίχρισμα) (2)
- Αποκόλληση σαθρών τμημάτων σκυροδέματος(παρατηρείται σε μικρή κλίμακα όταν κατά την αποκόλληση επιχρίσματος έχουμε εμφάνιση οπλισμού) (1)
- Απανθράκωση σκυροδέματος (περιορισμένο ποσοστό εμφάνισης) (2)

Σύνηθες φθορές που αφορούν στα κουφώματα:

- Σημειακή αποφλοίωση χρώματος¹⁶ (αφορά όσα είναι ξύλινα) (2)
- Σημειακή διάβρωση-οξείδωση (αφορά σε όσα είναι μεταλλικά)

Σύνηθες φθορές που αφορούν στα διακοσμητικά στοιχεία:

- Αποκόλληση/κατάρρευση τμημάτων(2)
- Τριχοειδής ρωγμές(2)
- Ανάπτυξη μικροοργανισμών (2)

Βασικό αίτιο σε όλες τις παραπάνω φθορές είναι η εισροή υγρασίας που είτε λόγω της οξείδωσης που προκαλεί στον οπλισμό(σήμανση 1) είτε λόγω της εκτεταμένης διάβρωσης(σήμανση 2) που προκαλεί στα δομικά υλικά παρατηρούμε και τις αντίστοιχες φθορές.

¹⁵ Δεν ήμασταν σε θέση να το καταγράψουμε στο πεδίο αλλά έχει σημειωθεί σε όλες τις πραγματοποιημένες μελέτες που δημοσιεύτηκαν πως και τα κονιάματα σύνδεσης είχαν διαβρωθεί.

¹⁶ Τα κουφώματα που παρουσιάζουν τμηματική αποσύνθεση είναι μεταγενέστερες προσθήκες.

Να επισημάνουμε πως διακρίνουμε τριχοειδής ρωγμές, που οφείλονται στην διάβρωση του επιχρίσματος και την οξείδωση του οπλισμού, αλλά και αντίστοιχου τύπου ρηγματώσεις που οφείλονται στην αποκόλληση των φερόντων στοιχείων οπλισμένου σκυροδέματος από τη λιθοδομή (λόγω διαφορετικών ιδιοτήτων των υλικών-διαφορετικές συχρότητες ταλάντωσης-διαφορετικές φυσικές ιδιότητες). Οι τελευταίες μπορούν ,μακροπρόθεσμα, να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην συνοχή του κτιρίου αλλά δεν διαπιστώθηκαν ρωγμές που να προκαλούν ανησυχία(διαγώνιες ή χιαστί στην τοιχοποιία /κάθετες-διαγώνιες σε υποσυλώματα ή δοκάρια που θα φανέρωνε αστοχία). Παρόλα αυτά ρωγμές που παρατηρούνται ,κατά μήκος της ανάπτυξής τους, σε φέροντα στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα (π.χ. δοκάρια) μαρτυρούν την διάβρωση και άρα απομείωση του οπλισμού που συνιστά την αντοχή του σκυροδέματος μειωμένη και ως γενικότερη συνέπεια και το φέροντα οργανισμό πιο ευπαθή.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως δεν παρατηρήσαμε απόθεση ασβεστίου του οπλισμένου σκυροδέματος (παρόλο που χρησιμοποιήθηκε άμμος θαλάσσης για την κατασκευή του και έχει άμεση σχέση με την παραλιακή ζώνη). Είναι μια σύνηθες φθορά σε τέτοιου τύπου κτίσματα και πιθανόν να έχουν υποστεί επιφανειακή συντήρηση τα τμήματα και να μην το καταγράψαμε.

6.1. Προταση Αποκατάστασης και Επανάχρησης του Συγκροτήματος

6.1.1. Πρόταση Αποκατάστασης

Καταγράψαμε τις φθορές και τις ζημιές και καταλήγουμε στους εξής τρόπους αντιμετώπισης, παραθέτοντας και τη σειρά των εργασιών:

- Αρχικά θα πρέπει να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για την ασφαλή λειτουργία του εργοταξίου.
- Αφαίρεση κάθε εντειχισμένου ,σταθερού ή κινητού στοιχείου που αφορά σε εγκαταστάσεις κουζίνας, w.c. και επίπλων.
- Κατασκευή ασφαλών ικριωμάτων.
- Αφαίρεση όλων των κουφωμάτων (όσα διατηρούνται φυλάσσονται).
- Αφαίρεση επιστρώσεων δαπέδων που δεν αντιστοιχούν στην αρχική μορφή.

Λιθοδομές:

- Καθαίρεση όλου του επιχρίσματος , εσωτερικά και εξωτερικά
- Εντοπισμός σαθρών συνδετικών κονιαμάτων και αφαίρεσή τους
- Αφαίρεση του οπλισμού που είναι τελείως σαθρός , καθαρισμός του διαβρωμένου και επάλειψη με αναστολέα διάβρωσης οπλισμού και μίνιο.
- Εξονυχιστικός καθαρισμός ρωγμών από το σαθρό κονίαμα (διεύρυνση χειλίων ρωγμής, πλύσιμο με νερό υπό πίεση και διαβροχή των επιφανειών της ρωγμής μέχρι την προηγούμενη μέρα από την εισαγωγή του κονιάματος), εισαγωγή του τσιμεντοκονιάματος (με ψιλό μυστρί όσο γίνεται βαθύτερα στη ρωγμή) και διύγρυνση της ρωγμής.
- Τοποθέτηση κλειδιών συρραφής κάθετα προς το μήκος ανάπτυξης (για διευρυμένες ρωγμές).
- Εφαρμογή υδραυλικών ενεμάτων που εξασφαλίζουν μεγαλύτερη αντοχή(τσιμεντοκονία με πρόσμιξη θηραϊκής γης).
- Τοποθέτηση των ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων
- Αρμολόγημα
- Επίχρισμα

Φέρον οργανισμός από οπλισμένο σκυρόδεμα

- Καθαίρεση του σαθρού σκυροδέματος
- Εξέταση της κατάστασης(ποσοστό διάβρωσης και ποσοστό οξειδωσης οπλισμού)
- Διεύρυνση των περιοχών και καθαρισμός , σχολαστικά, από σαθρό σκυρόδεμα και οξειδωμένα μέρη οπλισμού με πεπιεσμένο αέρα.
- Επάλειψη του οπλισμού με αναστολέα διάβρωσης εμποτισμού(Sika Ferrogard -903+) και μίνιο.
- Χρήση εποξειδικής ρητίνης (τοποθέτηση κοχλιωτών ακροφυσίων πάνω στη ρωγμή, κάλυψη όλης της επιφάνειας των ρωγμών με ρητίνη ταχείας σκλήρυνσης για επιφανειακή σφράγιση, ένεση με εποξειδική ρητίνη από το κατώτερο σημείο μέχρι την υπερχείλιση του υλικού, σφράγισμα με χαλαζιακή άμμο, η ρητίνη επιφανειακής κάλυψης θα απομακρυνθεί μετά από 24 ώρες).
- Τοποθέτηση τσιμεντοκονίας.
- Επάλειψη με κρεμώδες υλικό υδροφοβικού εμποτισμού.
- Επάλειψη με αστάρι
- Τελική στρώση επιχρίσματος, χρωματισμός.

Πλάκες:

- Θα πραγματοποιηθεί ενίσχυση της πλάκας με πρόσθετη στρώση σκυροδέματος
- Απομάκρυνση του σαθρού επιχρίσματος μέχρι την αποκάλυψη των δοκών και της πλήρωσης με καπιζάνες (αμμοβολή ή με αέρα υπό πίεση).
- Ακολουθείται η ίδια διαδικασία για τα δοκάρια όπως αναφέρεται παραπάνω για τον φέροντα σκελετό από οπλισμένο σκυρόδεμα (μέχρι και την εποξειδική ρητίνη) για την καλύτερη συνεργασία παλαιού σκυροδέματος με νέου.
- Τοποθέτηση συνδετήριων ράβδων ,κάθετα, σε απόσταση μικρότερη από 3cm μεταξύ τους.
- Τοποθέτηση οπλισμού από δομικό πλέγμα με πυκνές διανομές.
- Διάστρωση εκτοξευόμενου σκυροδέματος με πάχος 3-5cm.

Κουφώματα:

- Για τα κουφώματα που διατηρούνται θα ακολουθήσει διαδικασία συντήρησης και θα επανατοποθετηθούν.

6.2. Πρόταση Επανάχρησης

Η πρότασή μας αφορά στην αποκατάσταση του συγκροτήματος και στην πρόταση επανάχρησης του ως Μουσείο της Ιταλικής Αρχιτεκτονικής του Φασισμού. Το κτίσμα θα εκθέτει τον ίδιο τον εαυτό του. Ο συνήθης χώρος των μουσείων που φιλοξενούν κατά τμηματικά τα εκθέματα , εδώ, καταργείται. Η οποιαδήποτε προσπάθεια ανάδειξης της χρήσης εξωτερικά με υπερβολικό τρόπο θα έχει αρνητικό αντίκτυπο ,αφού το κτίσμα πρέπει να συνεχίσει να αποτελεί μέρος του συνόλου και να εντάσσεται σε αυτό με τρόπο που δεν το καθιστά το βασικό σημείο αναφοράς. Έτσι , καθορίζοντας -αρχικά- τις δύο διαφορετικές λειτουργίες του τμήματος 1 και 2 έχουμε τη δυνατότητα έμμεσης παρέμβασης. Βασικά σημεία που ακολουθούμε είναι η επαναφορά της εσωτερικής διάταξης (για να μπορεί ο επισκέπτης να έχει μια εικόνα της τυπολογικής ανάπτυξης) και η προβολή των οικοδομικών χαρακτηριστικών του αρχιτεκτονικού τύπου.

Το τμήμα 1, λόγω της καλύτερης κατάστασης διατήρησης που παρουσιάζει, θα αποτελεί το «έκθεμα», ενώ το τμήμα 2 (που έχει ήδη υποστεί επεμβάσεις καθολικής αναδιαμόρφωσης στο εσωτερικό) θα χρησιμοποιηθεί για την έκφραση της λειτουργίας μέσα από μια μερική αναμόρφωση.

Έτσι , στο «τμήμα-έκθεμα» επαναφέρουμε την αρχική διαρρύθμιση αλλά όχι με την χρήση όμοιων υλικών(κάτι που θα αποτελούσε ρουστικ προσέγγιση) αλλά με υλικά που βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση. Λιθοδομές που καθαιρέθηκαν επαναφέρονται με το συνδυασμό υποστυλωμάτων χάλυβα Η (FE350/IPE400)¹ και τοποθέτηση ,σε απόσταση ίση με το πάχος της αρχικής λιθοδομής, επιφανειών plexiglas κόκκινου χρώματος. Τα υποστυλώματα εξυπηρετούν την λειτουργία της στατικής ενίσχυσης(που σε κάποια σημεία είναι έτσι και αλλιώς απαραίτητη λόγω των επεμβάσεων) και οι επιφάνειες plexiglas² λειτουργούν ως ένδειξη της αρχικής κατάστασης με τρόπο διαφοροποίησής τους από τα διατηρητέα τμήματα.³ Δίνεται έτσι η αίσθηση της προγενέστερης ύπαρξης τοίχου(ορίου) και η αρχική διάταξη του κάθε χώρου , ενώ ταυτόχρονα μαρτυράει την επέμβαση που υπέστη το κτίσμα στην πάροδο του χρόνου. Έχουμε έτσι μια παραπομπή σε δύο χρονικές περιόδου και πέρα από την αρχική μορφή γίνεται αντιληπτή και η ουσία της αρχιτεκτονικής γενικότερα. Δηλαδή, η υποταγή της στην λειτουργία της εκάστοτε χρήσης και η αλληπάλληλη αναδιαμόρφωση της στην υπηρεσία της λειτουργικότητας. Το κόκκινο χρώμα επιλέγει για να δίνει τον χαρακτήρα του ορίου στον χώρο αλλά και για να καθιστά σαφές πως πρόκειται για μια «αντικατάσταση» του αρχικού στοιχείου. Λόγω της ανάγκης για δημιουργία συνεχόμενων διαδρομών μέσα στο κτίσμα , διατηρούμε τιε ήδη διανοιγμένες διόδους(K.4,K5) ενισχύουμε με Η χάλυβα και τοποθετούμε πάλι τμήματα plexiglas περιμετρικά του ανοίγματος σε σχηματισμό που παραπέμπει σε κάσωμα. Αυτή τη φορά όμως χρώματος πράσινου που «προσκαλεί» τους επισκέπτες να περάσουν στο επόμενο τμήμα , ενώ παράλληλα λειτουργεί ως «σήμανση» ώστε οι επισκέπτες να εξαντλούν τις διαδρομές κίνησης στο ένα τμήμα πριν περάσουν στο άλλο. Οι διανοίξεις στις τοιχοποιίες , προσπαθήσαμε, να γίνονται ανάμεσα σε χώρους ίδιας χρήσης για να υπάρχει το «παιχνίδι» της άμεσης σύγκρισης αλλά και για την αποφυγή σύγχυσης. Οι διαδρομές κινήσεις γίνονται αισθητές από την τοποθέτηση (και εδώ) τμημάτων plexiglas ,διάφανου χρώματος, που θα ακολουθούν όλους τους χώρους (θα βρίσκονται σε απόσταση 10-15cm από το δάπεδο με στήριξη από μεταλλικά στοιχεία καρφωμένα στο έδαφος- όσο πιο αραιά τοποθετημένα γίνεται) και θα φέρει τη χρήση του χώρου(εκτύπωση laser). Η κάθετη διαδρομή θα πραγματοποιείται έμμεσα από τις σκάλες ανάβασης καθώς θα τοποθετηθούν πατήματα από ενισχυμένο γυαλί που θα πακτώνεται στην μια πλευρά της τοιχοποιίας και θα δίνει πάλι την αίσθηση πως δεν χρησιμοποιείται το κτίριο αλλά εξερευνάται ως έκθεμα(όπως τα εκθέματα που προστατεύονται και είναι απρόσιτα μέσω των γυάλινων θηκών των μουσειακών χώρων).

Τα κουφώματα που δεν υπόκεινται στα διατηρητέα αντικαθίστανται με αντίστοιχης μορφολογίας (με τα αρχικά που αντικαθιστούν) αλλά μεταλλικά με υαλοπίνακες στο εσωτερικό για να γίνεται αντιληπτή η επέμβαση. Το δάπεδο , όπου δεν διατηρείται η αυθεντική επίστρωση , θα καλύπτεται με βιομηχανικό δάπεδο(λουστραρισμένο μπετόν) για να διατηρεί μια ουδετερότητα. Θα υπάρχει σε κάθε τμήμα μια σημειακή αποκάλυψη ενός δομικού στοιχείου(ξεχωριστό στο καθένα) που μετά από κατάλληλα επεξεργασία για την αποφυγή φθοράς του θα καλύπτεται με τμήμα διάφανου plexiglas(με μικρή δυνατότητα εισροής αέρα για την αποφυγή συγκράτησης υδρατμών). Είναι βασικό οι επεμβάσεις που πραγματοποιούμε να έχουν ομοιόμορφο και διακριτικό χαρακτήρα και παρά τα έντονα χρώματα κάποιον το plexiglas και το γυαλί επιλέγονται για την διαφανή η ημιδιαφανή εμφάνισή τους που επιτρέπει την οπτική επαφή από τον έναν χώρο στον άλλον αλλά και την σήμανση των σημείων που κάθε φορά χρήζουν παρατήρησης. Με τον τρόπο αυτό θα εκτίθεται μέρος της λιθοδομής, της πλάκας(δοκιδοτή με πλήρωση από καπιζάνες), του σεναζ, και των διόδων εξαερισμού,

Στο τμήμα 2 διατηρούνται οι εξωτερικοί τοίχοι, πλην του τμήματος που αντικαταστάθηκε λόγω βομβαρδισμού, και τα εσωτερικά υποστυλώματα. Διαμορφώνεται έτσι μια ελεύθερη κάτοψη(που αποτελεί βασικό σημείο του μοντερνισμού κατά τον Le Corbusier) και εξυπηρετεί τη στέγαση έκθεσης των σχεδίων του Ειδικού Λαογραφικού Αρχείου Δήμου Κω , ώστε η παρατήρηση να είναι ολοκληρωμένη και να τονίζεται ο συνολικός χαρακτήρας της αρχιτεκτονικής επέμβασης της περιόδου. Για τον ίδιο λόγο επιλέγουμε να αντικαταστήσουμε τα τμήματα που είναι μεταγενέστερα με υαλοπίνακες, φέροντα οργανισμό και εδώ από χάλυβα (ενοποιητικό στοιχείο με μουσειακό χώρο) και όμοιας οικοδομικής τεχνικής δάπεδο στο τμήμα αυτό. Έτσι εξασφαλίζεται η επικοινωνία μέσω των δύο επιπέδων αλλά και η οπτική επαφή με τον εξωτερικό χώρο –που από τον όροφο διακρίνονται όλα τα γειτονικά κτίρια και η ανάπτυξη της Λεωφόρου των Φοινίκων. Η σκάλα τοποθετείται κεντρικά του τμήματος επέμβασης και αποτελείται από υάλινα πατήματα αναρτημένα από συρματόσχοινα που στηρίζονται από την μεταλλική κατασκευή της οροφής. Τα μεταλλικά στοιχεία των υαλοπινάκων θα δημιουργούν πλέγματα με ορθογωνικά σχήματα ίδιου μεγέθους με την αντίστοιχη λιθοδομή του κτίσματος Sans(που είναι εμφανής), ώστε να υπάρχει οπτική σύνδεση. Ο διάφανος χαρακτήρας; Της προσθήκης αυτής εξασφαλίζει την διακριτικότητα της προσθήκης αλλά και την διαφοροποίηση τηςː καθιστώντας αντιληπτή τη χρήση του συγκροτήματος.⁴

Τέλος τα υλικά που χρησιμοποιούμε είναι ελαφρά(δεν επιβαρύνουν την κατασκευή) , εύκολα αφαιρούμενα (δεν αποτελούν μη αναστρέψιμη επέμβαση), οικονομικά (σε σχέση με επεμβάσεις λιθοδομής κ.τλ.) και η εγκατάσταση τους απαιτεί ελάχιστο χρόνο.

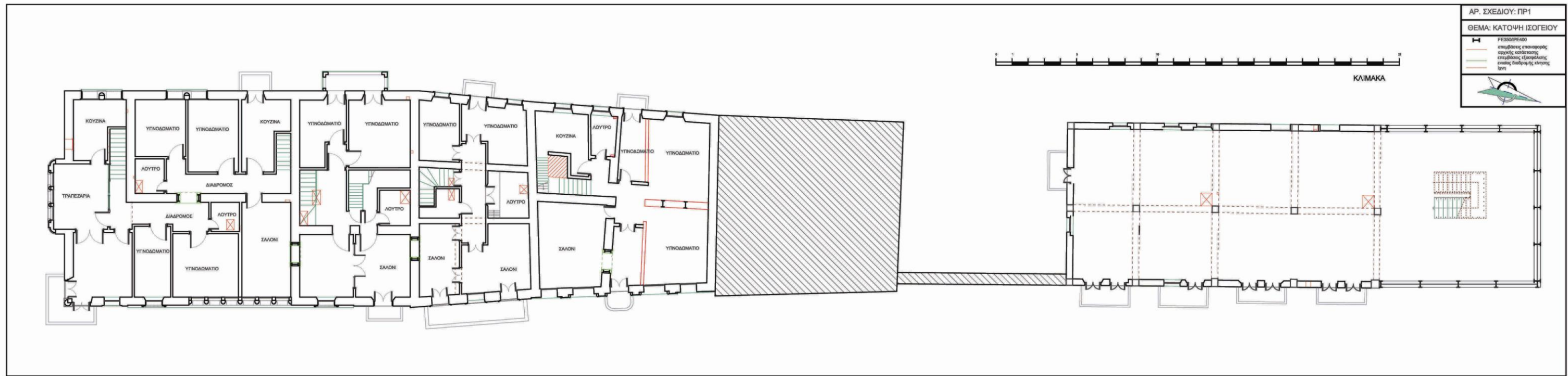
Παραθέτουμε τα αντίστοιχα σχέδια .

^[1] Για την ικανοποιητική σύνδεση του δομικού χάλυβα με το σπλισμένο σκυρ/μα των πλακών θα τοποθετηθούν επάνω στα μεταλλικά δοκάρια διατμητικοί ήλοι. Τα συγκεκριμένα μέλη εξασφαλίζουν την ενιαία λειτουργιά των πλακών με τις δοκούς και δημιουργούν ικανοποιητική διαφραγματική λειτουργία κτηρίου.

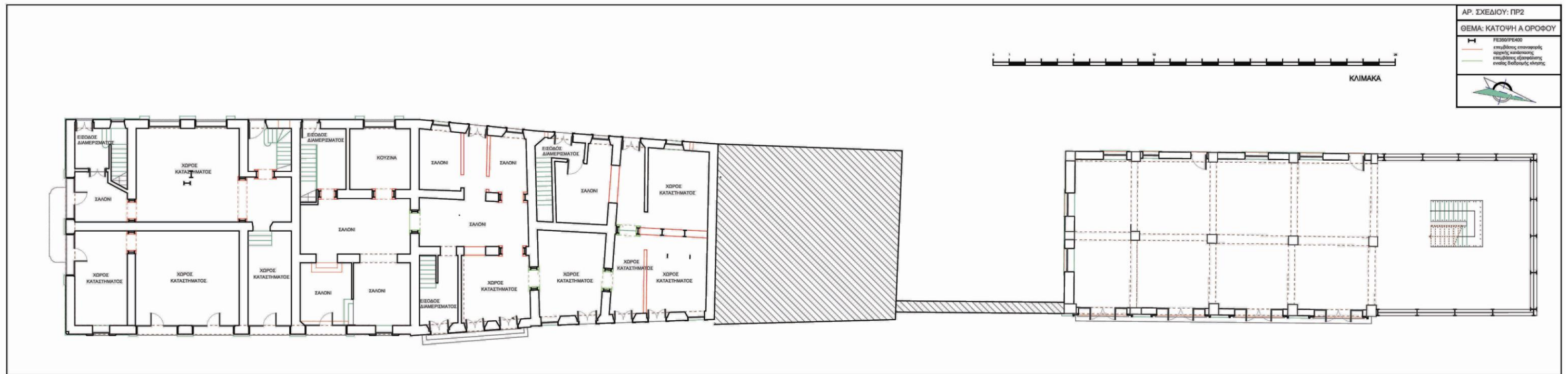
^[2] Τα πλαστικά τζάμια (plexiglass) αποτελούν μια σύγχρονη λύση με μεγάλο πεδίο εφαρμογών. Έχουν περίπου το μισό βάρος ισόπαχου γυαλιού ενώ είναι 3 ως 5 φορές ανθεκτικότερα. Συγχρόνως επιτρέπουν την είσοδο στο 92% του φωτός. Παράλληλα όμως προφυλάσσουν τους ανθρώπους και τα αντικείμενα από την έκθεση τους στην υπεριώδη ακτινοβολία.

^[3] Διατηρείται έτσι και η αρχή του μοντερνισμού.

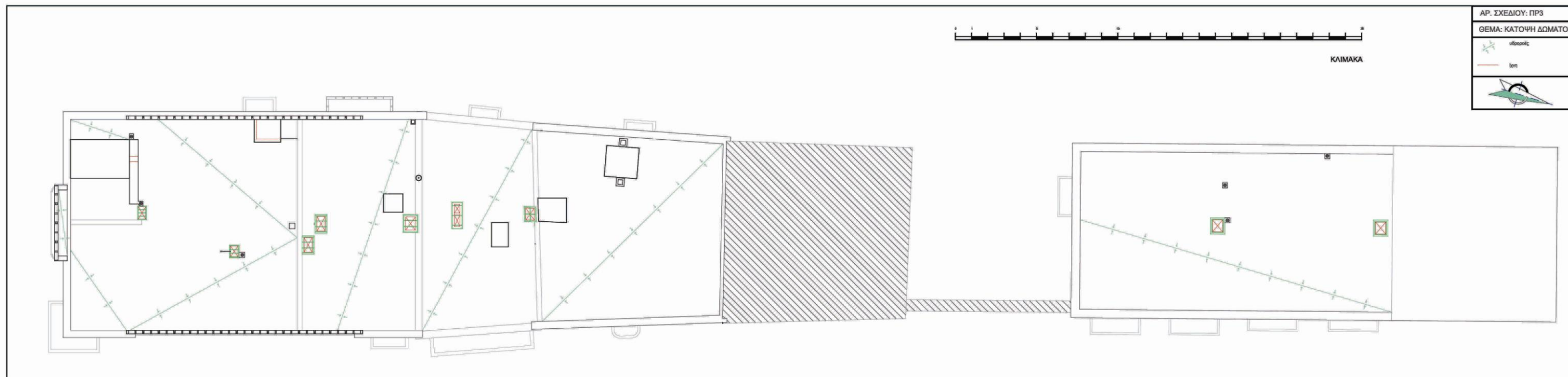
^[4] Είμαστε σύμφωνοι με τη Διεθνή Χάρτα, το Χάρτη της Βενετίας και τη συνθήκη της Γρανάδας (παρόλο που δεν πρόκειται για κτίρια που έχουν κριθεί διατηρητέα), εφόσον ακόμα και η επέμβαση στο τμήμα 2 αντικαθιστά προηγούμενη που αλλοίωνε τον χαρακτήρα.

Εικόνα 1. Κάτοψη Πρότασης Ορόφου.

Εικόνα 2. Κάτοψη Πρότασης Ισογείου.

Εικόνα 3. Κάτοψη Πρότασης Δώματος Α ορόφου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην περιοχή της πόλης της Κω, είναι αλήθεια, “φιλοξενούνται” τα αποτυπώματα όλων των πολιτισμών που κατοίκησαν σε αυτήν και μάλιστα όχι ως υπολείμματα απολιθωμένων μελών αλλά ως στοιχεία που εμπλέκονται στην καθημερινή ζωή και δημιουργούν μια τέτοια σχέση με το χρόνο που τα αποδεσμεύει από τον χαρακτήρα των συλλεκτικών μουσειακών θεμάτων και τα ωθεί στην συνεχή τριβή με τον χρηστικό τους ρόλο.

Θα ήταν τολμηρό και παρακινδυνευμένο, αν όχι προσβλητικό προς όσους έζησαν τη σκληρή πραγματικότητα της κατοχής, κανείς να θεωρήσει το αρχιτεκτονικό και το συνολικό έργο υποδομής που άφησε το ιταλικό κράτος ως μιας μεγάλης αξίας παρακαταθήκη των μεταγενέστερων γενεών. Ατυχής και δυσμενείς οι συγκυρίες για την τοπική τότε ζώσα κοινωνία. Ούτε κάποια προσέγγιση ανθρωποκεντρική θα ήταν πιο εύστοχη και θα αποτελούσε ορθότερη κατάθεση απόψεων. Αυτό που καθίσταται σαφές και είναι φρονιμότερο όλων είναι κανείς να θέσει τα σχόλιά του με άξονα αυτό που θεωρείται από πολλούς τέχνη της αρχιτεκτονικής⁵ ή μάλλον για να ακριβολογούμε με άξονα τα αρχιτεκτονικά τεκμήρια της περιόδου απαλλαγμένα από το κοινωνικοπολιτικό κλίμα που τα περιβάλλει.

Η αρχιτεκτονική δεν είναι ένα καθορισμένο λεξιλόγιο, μια κιβωτός μονοσήμαντων ιδεών αλλά μια τυπολογική υποταγή στην κάλυψη της λειτουργικότητας και μέσω της μορφολογίας στην κάλυψη της ίδιας ανάγκης αλλά με βάρος ευθύνης την εκδήλωση της χρήσης. Η εικόνα μπορεί να ερμηνευθεί και να παρερμηνευθεί. Η αρχιτεκτονική μπορεί να λειτουργήσει και να αποκρυσταλλωθεί με οποιοδήποτε τρόπο και χάρη στην μνήμη μόνο να αναπαράγεται η αφορμή της δημιουργίας. Σήμερα αυτή η αρχιτεκτονική δεν είναι, αντικειμενικά ο κοινωνός της προπαγάνδας του φασισμού, είναι η αρχιτεκτονική που αποτέλεσε προμήνυμα της σημερινής κοινωνίας. Μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, που σε αντίθεση με την ίδια την κοινωνία, η αρχιτεκτονική βρίσκεται σε ισορροπία και καταφέρνει να εξάγει κάτι αυθεντικό, μέσα από ένα σύνολο τόσων πολλών και αταίριαστων πληροφοριών και απαλλαγμένη από τα δεσμά μιας μονόπλευρης ιστοριοκρατικής προσέγγισης. Μας διδάσκει πως εμείς της δίνουμε την μορφή και τελικά αυτή προσφέρεται για χρήση, για οποιαδήποτε χρήση. Δεν χαρακτηρίζεται από ιδεολογίες, όπως εμείς θεωρούμε, εμείς την χαρακτηρίζουμε από τη χρήση που της δίνουμε κάθε φορά. Και αυτός είναι ο μοναδικός, ο αυθεντικός ρόλος της, η κάλυψη των αναγκών μας- και αυτό δεν την μετατρέπει σε μια επιστήμη λιγότερο σημαντική και επιλήψιμη από ότι αν την προσεγγίζαμε ως τέχνη.

⁵ Ο όρος τέχνη της αρχιτεκτονικής από τον ορισμό της τέχνης καθίσταται ασαφής, αφού η τέχνη -εξ ορισμού- αναφέρεται σε κάτι που προέκυψε τυχαία ενώ η αρχιτεκτονική προκύπτει μετά από καθορισμένη και επίτονη διαδικασία-μελέτη, μέσα από μια νοητική διεργασία ως αποτέλεσμα σύνθετων σκέψεων.

Έτσι , λοιπόν, εμείς της δίνουμε τη δυνατότητα να λειτουργεί ως απόδειξη πεπραγμένων , ως μια μνημονική παράθεση , ως ένα ψυχολογικό test που στον καθένα εκφράζει διαφορετικό συναίσθημα . Αυτή είναι η δύναμη της κάθε αρχιτεκτονικής . Δεν είναι τέχνη , δεν λειτουργεί και δεν εξάγεται τυχαία, αλλά ως προς αυτό που προκαλεί είναι μια συγκινησιακή αφορμή , μια εικόνα, ένα ερέθισμα που επιδρά στον καθένα διαφορετικά.

Καταλήγοντας, η αρχιτεκτονική αυτού του “μεσογειακού” ρασιοναλισμού με την δύναμη που της δίνει το ανατολίτικο άρωμα και το μεσογειακό ταπεραμέντο , αλλά και την ισορροπία που εξασφάλισαν για αυτήν -μέσω της ορθολογικής σκέψης- οι δημιουργοί της , αποτελεί μια σκηνογραφία ιδιόρρυθμη αλλά και γοητευτική της οποίας η διατήρηση καθίσταται αναγκαία, τώρα περισσότερο από ποτέ , ‘για να μας θυμίζει την ομορφιά μιας πολυπολιτισμικής κουλτούρας , γνήσιας. Έτσι ώστε στην περίπλοκη και πολυπολιτισμική εποχή που διανύουμε να μην ξεχνάμε πως η χρυσή τομή δεν βρίσκεται στην υπεροχή ενός πολιτισμού αλλά στην ισορροπία μεταξύ όλων και στην υποστήριξη του καθένα ξεχωριστά. Αποτελεί επίσης την απόδειξη πως η λύση έγκειται στην ανθρωποκεντρική και πολιτισμική προσέγγιση της κοινωνίας και όχι σε ένα σύστημα αξιών βασισμένο σε οικονομικά πρότυπα. Αυτές οι δύο προσεγγίσεις αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, της παγκοσμιοποίησης. Πέραν της τέρψης της αίσθησης της όρασης, η ανάγκη για διατήρηση αυτής της αρχιτεκτονικής δημιουργίας είναι μακράν βαθύτερη και για τον λόγο αυτόν και αναμφισβήτητη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΘΡΑ

Α.Αντωνιάδης, [*Ιταλική Αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα*], εκδόσεις Δελτίο Συλλόγου Αρχιτεκτόνων, 4/5 1985

Σ.Χριστοφυλλάκης, [*Οργάνωση του χώρου και αρχιτεκτονική έκφραση στα Δωδεκάνησα την περίοδο της ιταλοκρατίας*], εκδόσεις Λερισκά Νέα, Δεκέμβριος 1988-Ιανουάριος 1989

Ιουλία Παπαευτυχίου , [*Η Πόλη της Κω μετά το σεισμό του 1933*], Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω (Σταθμός στην ενημέρωση), 12 Νοεμβρίου 2008

Ιουλία Παπαευτυχίου , [*Η Πόλη της Κω μετά το σεισμό του 1933*], Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Κω (Σταθμός στην ενημέρωση), 19 Νοεμβρίου 2008

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλλαν ντε Μποττον, Η Αρχιτεκτονική της Ευτυχίας, Εκδόσεις Πατάκη

Ασπετάκη-Κυρίτση, Τουλαντά, Παρισίδη, *ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩ: Από τα προϊστορικά μέχρι τα ρωμαϊκά χρόνια*, Α τόμος , Β ΕΚΔΟΣΗ , ΕΚΔΟΣΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ, , Κως 2004,

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩ, τόμος 'Γ : Από την Τουρκοκρατία μέχρι την Ενσωμάτωση , εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου , Επαρχείο Κω 2002,

Γεωργιάδη Μ.Π. , *Μνήμες από την Ιταλική , Γερμανική και Αγγλική κατοχή της νήσου Κω, χρονική περίοδος 1912-1947* , έκδοση του Πνευματικού Κέντρου Δήμου ΚΩ, Αθήνα 1997,

Αλλοτρίωση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, έκδοση Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης Ρόδου- Προγραμματικής Σύμβασης ΥΠΠΟ-ΤΑΠΑ, Δήμος Ρόδου, Ρόδος 1998

Κ. Θαλασσινού , *Η ζωή και το έργο του Νικόλαου Αντ. Χατζηβασιλείου, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ,* τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006

Μ.Ήσυχος, *Το Πανόραμα της Λέρου* , Λέρος 1989

Η.Κόλλιας, *Οι Ιππότες της Ρόδου* , Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1992

Β. Κολωνάς, *Ιταλική αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα : 1912-1943* , εκδόσεις ΟΛΚΟΣ ΕΠΕ , Αθήνα 2002

Κ. Κογιόπουλος, *Η ΚΩΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ 1912-2006* εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2006

Γ.Κωνσταντινόπουλος, *Η Αρχαία Ρόδος*, εκδόσεις ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986

Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους. (Πρακτικά Ημερίδας) Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ* , έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007

Η.Λεωτσάκος, *Ρόδος το σμαραγδένιο νησί*, Αθήνα 1949

Σ.Λουκάτος, *Η ζωή και η Δράση των Ελλήνων στα Δωδεκάνησα, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1913-1941*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978

Μανωλέρη, Πανάγου, Μαρσέλλου, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΩ: Από τα ρωμαϊκά χρόνια μέχρι το τέλος της Ιπποτοκρατίας*, 'Β τόμος , ΕΚΔΟΣΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ, Κως 2001

Α.Μαρκόγλου, *Κωακό Πανόραμα 1900-194*

Α.Μαρκόγλου, *Η ιστορία του Ιπποκρατείου Γυμνασίου Κω, ΤΑ ΚΩΑΚΑ , ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΩ,* τόμος 'Θ , εκδόσεις Π.Ο.Κ. “Φιλητάς”, Κως 2006, εκδόσεις Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κω, Κως 1992

Α.Μουτσοπούλου, *Ρόδος* , εκδόσεις Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Μέλισσα, Αθήνα 1990

Α.Ορλανδός, *Αρχαίον των Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος τ. Γ'*, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1937

Α.Ορλανδός, *Αρχαίον των Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος τ. Στ'*, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1948

Ιουλία Παπαευτυχίου, *Έργα Διαχείρισης των Υδατικών Πόρων στην Κω, Τα Κωακά*, Περιοδική Έκδοση Ιστορικής, Αρχαιολογικής, Λαογραφικής, Θεματολογίας της νήσου Κω, τόμος 'Θ', εκδόσεις Π.Ο.Κ. "Φιλητάς", Κως 2006,

Ιουλία Παπαευτυχίου, *Η πόλη της Κω μετά το σεισμό του 1933*, (συλλογικός τόμος),

Παρίς Παπαθεοδώρου, *Οικοδομικά Υλικά και Τεχνικές στη Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου*, έκδοση Δήμου Ροδίων, Δ/σης Προστασίας Μεσαιωνικής Πόλης, Ρόδος 2003

Χ.Παπαχριστοδούλου, *Ιστορία της Ρόδου από τους προϊστορικούς χρόνους έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1948)*, Αθήνα 1972

Δ.Πικιώνη, *Το πρόβλημα της μορφής (1946)*, *Κείμενα*, εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1987

Α.Ταρσούλη, *Δωδεκάνησα, τ.Α'*, εκδόσεις Άλφα, Αθήνα 1947

Κ. Τσαλαχούρης, *Η οικονομική πολιτική της Ιταλίας στα Δωδεκάνησα*, εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα 2000.

Ζ.Τσιρπανλής, *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα 1912-1943*, εκδόσεις Γραφείου Μεσαιωνικής Πόλης, Ρόδος 1998

Β.Χ Χατζηβασιλείου, *Ιστορία της νήσου Κω. Αρχαία, μεσαιωνική, νεότερη*. Εκδόσεις Δήμου Κω 1990

Σ,Χριστοφyllάκης, *Αρχιτεκτονική έκφραση στα Δωδεκάνησα 1912-1945*, εκδόσεις The world of buildings, Αθήνα 1997

Adolf Loos, *Parole nel vuoto, Αρχιτεκτονική, 1910*, εκδόσεις Adelphi, Milano 1972

David Canter, *Ψυχολογία και Αρχιτεκτονική*, εκδόσεις University Studio Press

Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική : Ιστορία και Κριτική*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2009, Ελληνική μετάφραση του Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

Leonardo Benevolo, *Η Ιστορικότητα του Αρχιτεκτονικού Έργου*, εκδόσεις Νέα Σύνορα-Λιβάνης, Αθήνα

Ούλριχ Κόνραντς, *Μανιφέστα και προγράμματα της αρχιτεκτονικής του 20^{ου} αιώνα*, « Walter Gropius -Van Eesteren, Για μια συλλογική αρχιτεκτονική, σχόλιο στο Μανιφέστο V, 1923», εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 1977,

Le Corbusier, *Για μια αρχιτεκτονική*, μτφ. Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Εκκρεμές, Αθήνα 2004

ΑΡΘΡΑ

.Grillo, *[Architectural competitions in Libya]*, Environmental Design, 9/10 1990

A.Antoniades, *[Italian Architecture in the Dodecanese]*, Preliminary Assessment, Journal of Architectural Education, 38/1, 1984

Amate spondae... *Presence of Italy in the architecture of the Islamic Mediterranean*, Environmental Design 9/10, Roma 1990

Architettura nelle colonie italiane in Africa, Rassegna, 51/3, 1992

A. Grillo, *Architectural competitions in Libya*, Environmental Design, 9/10 1990

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Architetture italiane coloniali, Rassegna di Architettura, No 9, 1933

H. Balducci, *Architettura Turca in Rodi*, Urlico Hoepli, Milano 1932

Marianne Barrucand & Achim Bednorz, *Moorish Architecture in Andalusia*, εκδόσεις Taschen, Berlin 1992, (επανέκδοση το 2007).

Fr. Beguin, *Arabesques*, Paris, Dunod, 1983

L'Architettura italiana d'oltremare 1870-1940, Marsilio, Bologna

L. de Beylie, *L'Habitation byzantine*, Leroux, Paris 1902

L. Benevolo, *History of Modern Architecture*, Routledge & Kegan Paul, London 1971

O. Cabiati, *Orientamenti nella moderna architettura italiana in Libia*, Rassegna di Architettura, No 4, 1936

Cabiati, *Orientamenti della moderna architettura italiana in Libia*, Rassegna di Architettura, No 4, 1936

G. Ciucci, *Gli architetti e il Fascismo*, *Architettura e città 1922-1944*, Einaudi, Torino 1989

S. Danesi, L. Parreta, *Rationalisme et architecture en Italie*, Electa, Paris 1977

Eva Hesse, *Die Achse Avantgarde – Faschismus : Reflexionen über Filippo Tommaso Marinetti Und Ezra Pound*, Arche, Ζυρίχη 1992

Emilio Gentile, (σε δική μας μετάφραση), *Fascism and the Italian Road to Totalitarianism: A Working Definition of Fascism*, Constellations Volume 15, Number 3, Blackwell Publishing Ltd., U.S.A. 2008

Florestano di Fausto (pref. M. Biancale) *Les archives internationales*, Geneve 1932

P. Fossati, *La peinture dans les années du rationalisme*, *Rationalisme et architecture en Italie*, Electa, Paris 1977

Kenneth Frampton, *MODERN ARCHITECTURE, A Critical History*, Thames and Hudson Ltd, London, 1980

M. Fuller, *Building power, Italian Architecture and Urbanism in Libia and Ethiopia*, *Forms of Dominance*, Avebury, Aldershot 1992 D.Y

Ghirardo, *Italian architects and Fascist Politics: An Evaluation of the Rationalists Role in Regime Building*, *Journal of the Society of Architectural Historians*, May 1980

Giulio Carlo Argan, *Walter Gropius e la Bauhaus*, Einaudi, εκδ. 1988, σ.77, Turin 1951

R. Goy, *Venice, The city and Its Architecture*, Phaedon, 1999

V. Gregotti, *Milan et la culture architecturale entre les deux guerres*, *Rationalisme en Italia*, Electa, Paris 1977

Guida dell'Africa Orientale Italiana, Milano 1938

W. Helwig, De Chirico, *Metaphysical Paintings*, *The little library of Art*, Methuen, London 1962

K. von Henneberg, *Tripoli, Piazza Castello and the Making of a Fascist Colonial Capital*, *Streets, Critical Perspectives on Public Space*, University of California Press, Berkeley 1994

J. Hoag, *Islamic Architecture*, Braziller, New York, 1963

J. Hoag, *L'architecture islamique*, Berger -Levrault, Paris 1982

L'Italia a Rodi, *Istituto poligrafico dello Stato*, Roma 1946

J.J. Linz, "La crisis de las democracias", in M. Cabrera, et. al., *Europa en crisis 1919-1939*, Madrid, Pablo Iglesias, 1991,

Kevin Passmore ,(σε δική μας μετάφραση), *FASCISM: A Very Short Introduction* , Oxford university press, N.Y. 2002

H.W Kruft,*A History of Architectural Theory*,Princeton Architectural Press,N.York 1994

Livadiotti M , .G.Rocco (επιμέλεια), *La presenza italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948 : La ricerca archeologica. La concervazione. Le scelte progettual*, εκδόσεις Del Prisma , Catania 1996

B.Lowry,*Renaissance Architecture,Brazilier*,New York 1967

R.Luciani,*Pietro Lombardi architetto*,Officina,Roma 1987

S.Martinoli – E.Perotti, *Architettura coloniale italiana nel Dodecaneso 1912-1943*, εκδόσεις Fondazione Giovanni Agnelli , Torino 1999, σ. 211

A.Mioni,*Urbanista Fascista*,Franco Angeli,Milano 1980

P. Murray,*L architecture de la renaissance*,Electa Weber,Paris 1982

Loeuvre de Henri Prost,*Academie d Architecture*,Paris 1960

N .Pitsinos,*Architettura e Urbanista nel Dodecaneso Italiano*,La presenza italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948,Prisma Catania 1996

C.E Rava,*Di un architettura coloniale moderna (parte prima)*,Domus ,Vol.4 1931

H.Saladin,*Manuel de L art musulman*,Picard,Paris 1907

R.Santoro,*I restauri degli medievali di Rodi*,La presenza italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948,Scuola Archeologica Italiana di Atene,Prisma, Catania 1996

Scuola Archeologica Italiana di Atene(M. Livadiotti-G. Rocco,e.d):*La presenza italiana nel Dodecaneso tra il 1912 e il 1948*,Prisma ,Catania 1996

Jeanne Z.Staphanopoli, *Les iles de l'EGEE. Leurs privileges*, Αθήνα 1912

Walter Gropius, *Scope of Total Architecture* , Harper & Brothers , New York 1955, από την ιταλική μετάφραση *Architettura integrata*, Il Saggiatore , Milano 1977, σ.201. Αναδημοσίευση από το «Gropius Appraises Today's Architects» *Architectural Forum* , May 1952

Ulrich Schmid , vol.6 , no 1 , *Style versus Ideology: Towards a Conceptualisation of Fascist Aesthetics, Totalitarian Movements and Political Religions* , Taylor & Francis Group Ltd, June 2005

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Έφη Αναγνωστίδου , «Η πόλη πριν ,η πόλη μετά...», παρουσίαση από ημερίδα με τίτλο «Η Κως πριν και μετά το σεισμό της 23ης Απριλίου 1933, Οικονομικές , κοινωνικές και οικιστικές συνθήκες», (ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ 70 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ ΤΟΥ 1933), Κως 11 Μαΐου 2003

Α.Γιακουμακάτος,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP),*ΙΤΑΛΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ. ΜΙΑ “ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ” ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

Ezio Godoli,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP),*Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

Π.Πάγκαλος,(από πρακτικά συνεδρίου CICOP),*Ιδεολογία και Ημερομηνία Λήξης,2nd H & mH, Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece,σ.251

Σεβαστή Λάζαρη, *Η Κως από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα. Οι άνθρωποι και τα επαγγέλματά τους. (Πρακτικά Ημερίδας)Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ* , έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου, Επαρχείο Κω 2007

Χρήστος Αθανασόπουλος, *DO.CO.MO.MO.*, *Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ-ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ*, εκδόσεις future, Αθήνα 2007

Τάσος Μπίρης, *DO.CO.MO.MO.*, *Τα τετράδια του μοντέρνου 03, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΡΩΙΜΟΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΜΙΑΣ ΥΠΟΔΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΡΙΖΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΝΕΙ*, εκδόσεις future, Αθήνα 2007

DO.CO.MO.MO., Αλεξάνδρα Μονεμβασίτου-Αγνή Παπαϊωάννου, *ΘΟΥΚΙΔΙΔΗΣ ΒΑΛΕΝΤΗΣ. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΙΘΜΟ*

Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, *ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ - ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ ΤΟΥ Ε.Μ.Π.-ΤΟΤΕ ΚΑΙ C.I.A.M.* (= Congrès International d' Architecture Moderne).

Ezio Godoli, (από πρακτικά συνεδρίου CICOP), *Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ*, 2nd H & mH, *Vulnerability of 20th Century Cultural Heritage to Hazards and Prevention Measures*, 3-4-5 October 2005, Kos, Greece

C.de Seta, *Peinture et architecture en Italie dans les années 20: un dialogue difficile*, *Les Realiames 1919-1939*, Catalogue d'exposition, Centre G. Pompidou, Paris Dec. 1980-Avr. 1981